

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

**Η θεωρία της Συγκρουσιακής Πολιτικής στην πράξη των κοινωνικών
κινήματων: το κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση
(Ελλάδα, 2000-2006)**

Διδακτορική διατριβή

**Λουκία Κοτρωνάκη
Αθήνα, 2015**

Η διατριβή αυτή θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί χωρίς τη συγγκλητική και ουσιαστική στήριξη της οικογένειάς μου (ιδιαίτερώς της «Ντένης»), του δασκάλου και των δασκάλων μου, των συντρόφων και των συντροφισσών μου.

Η διατριβή αυτή αφιερώνεται στους ανώνυμους και στις ανώνυμες της ιστορίας που έδωσαν και δίνουν τη ζωή τους για να αλλάξει η Ιστορία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ, ΧΑΡΤΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	iii
1. Διεθνιστική Συγκρουσιακή Δράση: Ποια θεωρία για ποια δράση;	1
1.A. Διεθνικό, Διεθνιστικό: διλήμματα χαρτογράφησης της υπερεθνικής συλλογικής δράσης	1
1.B. Η πρόκληση του προγράμματος της Συγκρουσιακής Πολιτικής: από το γιατί στο πώς της ανάδυσης των κοινωνικών κινημάτων	12
1.Γ. Η έρευνα και οι αποτυπώσεις της	22
2. Από το λανθάνον στο αναδυόμενο: η γενεαλογία του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην Ελλάδα	27
2.A. Σύνθετα διεθνικά περιβάλλοντα και μεταβαλλόμενη εθνική συγκυρία: το θεσμικό κάδρο της διαμαρτυρίας	27
2.A.(1) Ευρωπαϊκή Σύγκλιση, Οικονομική και Νομισματική Ένωση, Εκσυγχρονισμός	31
2.A.(2) Μεταναστευση, Εθνικισμός	36
2.A.(3) Εκσυγχρονισμός: νεοφιλελεύθερο κεντρο, ανέφικτη Αριστερά	41
2.B. Λανθανουσα Διεκδικητική Υποδομή: από τη δομική προδιάθεση στη συγκρουσιακή διαθεσιμότητα	54
2.B.(1) Υπερεθνικά συμβάντα διεθνιστικής αλληλεγγύης	57
2.B(2) Τα διεθνικά συμβάντα αμφισβήτησης των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης	66
3. Διεθνικοί «νομάδες», εθνικοί υποκινητές: η ανάδυση του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση	79
3.A. Η πολιτική των συγκρουσιακών γεγονότων	79
3.A.(1) Τα μετασχηματιστικά, μη κανονικοποιημένα συγκρουσιακά γεγονότα	80
3.B. Το Σηατλ στη Γένοβα μέσω Πράγας και Πόρτο Αλέγκρε: κόμβοι, μηχανισμοί και διαδικασίες στη διεθνική διάχυση	88
3.B.(1) Το θέατρο δρόμου της Πράγας: η γενική πρόβα ενός μετασχηματιστικού γεγονότος	88
3.B.(2) Διεθνοποίηση της δράσης και οργανωτική ανασύσταση: η φόρμα, ο χώρος και το γεγονός Κοινωνικό Φόρουμ	102
3.B.(3)Μαζική κινητοποίηση και κατασταλτική κλιμάκωση: το ζενίθ και το ναδίρ του μετασχηματιστικού γεγονότος της Γένοβας	115
4. Αναδοχο κίνημα, διάδοχη αμφισβήτηση: η δυναμική του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην εντόπια διεκδικητική σκηνή	136
4.A. Τοπικές χρονικότητες στο διεθνές εκκρεμές: εθνικές «ευκαιρίες» στον αντιπολεμικό καμβά	136
4.A.(1) Διεθνείς Εκστρατείες, Συλλογικές και Νοηματικές Αναπλαισιώσεις	139
4.A.(2) Η οργανωτική καινοτομία στο γαλαξία των ελληνικών οργανώσεων	151

4.B. Μετατοπίσεις στο διεκδικητικό χάρτη και μετατόπιση της διεκδικητικής κλίμακας: η Ελληνική Προεδρεία στην ΕΕ και το σύντομο συγκρουσιακό έτος 2003	161
4.B.(1) Το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ ως ενδιάμεσος θεσμός εκπροσώπησης	161
4.B.(2) Στη μάχη των ταυτοτικών χαρακωμάτων: Ανταγωνισμός, Πόλωση, διεκδικητική εξασθένιση	169
<i>Αντί επιλόγου: Το πολλαπλό είδωλο των εκβάσεων</i>	189
Το κίνημα ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στον καθρέφτη της Θεσμικής Πολιτικής: η συγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ	189
Το κίνημα ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στον καθρέφτη της Συγκρουσιακής Πολιτικής: από τη «μεγάλη νύχτα» στα «μεγάλα γεγονότα»	196
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	207
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ: Γεγονότα διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση 2000- 2005 (ελληνική συμμετοχή)	208
Συμμετοχή Οργανώσεων στα Γεγονότα Διαμαρτυρίας ενάντια στη Νεοφιλελεύθερη Παγκοσμιοποίηση (2000- 2005)	252
Έρευνα 4ου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ: Ερωτηματολόγιο	250
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	266

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ, ΧΑΡΤΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

<i>Πίνακας 1: Συμβάντα αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας (1996-2001)</i>	65
<i>Πίνακας 2: Γεγονότα Συνεργατικής Διεθνοποίησης: οι Πανευρωπαϊκές Ημέρες Δράσης</i>	68
<i>Πίνακας 3: Γεγονότα Συλλογικής Ευρωπαϊκής Διαμαρτυρίας: οι Ευρωπορείες</i>	71
<i>Χρονολόγιο 1: Συμβάντα διαμαρτυρίας στους νατοϊκούς βομβαρδισμούς στη Γιουγκοσλαβία (Μάρτιος – Ιούνιος 1999)</i>	74
<i>Πίνακας 4: Περιεχόμενα Διαμαρτυρίας, 2000-2002 (ελληνική συμμετοχή)</i>	140
<i>Πίνακας 5: Συγκρουσιακότητα-Πυκνότητα γεγονότων διαμαρτυρίας-Μέγιστη συσπείρωση</i>	150
<i>Πίνακας 6: Κοινωνιογραφική διάχυση των γεγονότων διαμαρτυρίας (2000-2005)</i>	150
<i>Πίνακας 7: Περιεχόμενα διαμαρτυρίας, Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2003 (ελληνική συμμετοχή)</i>	161
<i>Χάρτης 1: Η γεωγραφική εμβέλεια του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ</i>	164
<i>Πίνακας 8: Αλληλεπίδραση οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας 2003 (ανά δυνάδες και κατά αύξοντα αριθμό)</i>	165
<i>Πίνακας 9: Συμμετοχή οργανώσεων σε γεγονότα διαμαρτυρίας (2003)</i>	170
<i>Πίνακας 10: Αλληλεπίδραση οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας 2003 (ανά τριάδες)</i>	171
<i>Πίνακας 11: Μέγιστη συσπείρωση οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας και βίαιες συγκρούσεις (2003)</i>	172
<i>Πίνακας 12: Ρεπερτόρια Αντισυνόδων 2003 (εκτός Αθηνών)</i>	174
<i>Πίνακας 13: Διασπορά των γεγονότων διαμαρτυρίας στην κλίμακα της συγκρουσιακότητας (2003)</i>	183
<i>Γράφημα 1: Αριθμός κινητοποιήσεων 2000-2005</i>	185
<i>Γράφημα 2: Συμμετοχή οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας 2001-2005</i>	185
<i>Πίνακας 14: Πυκνότητα συμμετοχής στα γεγονότα διαμαρτυρίας/δείκτης αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε οργανώσεις (Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2004)</i>	187
<i>Πίνακας 15: 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ (2006) και ρεπερτόρια δράσης</i>	199
<i>Πίνακας 16: Αναγνώσεις της διαδήλωσης από μετέχοντες στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ</i>	201
<i>Πίνακας 17: Ένταξη και συγκρουσιακότητα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ</i>	202
<i>Πίνακας 18: Σύμβαση και διεκδικητικά δίκτυα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ</i>	202
<i>Πίνακας 19: Παρεμπόδιση και διεκδικητικά δίκτυα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ</i>	203
<i>Πίνακας 20: Βία και διεκδικητικά δίκτυα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ</i>	203

1. ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΔΡΑΣΗ: ΠΟΙΑ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΠΟΙΑ ΔΡΑΣΗ;

1.Α. ΔΙΕΘΝΙΚΟ, ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΟ: ΔΙΔΗΜΜΑΤΑ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Αγκόνα, 19 Ιουλίου 2001: Περίπου 1.200 Έλληνες διαδηλωτές αποβιβάζονται στο λιμάνι προκειμένου να συμμετάσχουν στις διεθνείς κινητοποιήσεις ενάντια στη σύνοδο των G8, στη Γένοβα. Στην προβλήτα των πλοίων, αντιπροσωπεία του ιταλικού οργανωτικού γαλαξία «Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας» [Genoa Social Forum] επιφυλάσσουν πανηγυρική υποδοχή στους Έλληνες ομολόγους τους, μοιράζοντας φρούτα, νερά αλλά και τις απαραίτητες πληροφορίες για τη διαμονή και τη συμμετοχή τους στην κινητοποίηση. Εξίσου όμως, «θερμή υποδοχή» έχουν προγραμματίσει και οι ιταλικές αστυνομικές αρχές. Ο οργανωτικός σκελετός της «Ελληνικής Επιτροπής για τη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα», η άτυπη ηγεσία της ελληνικής αποστολής, απαρτιζόμενη από απλούς ανθρώπους χωρίς θεσμικούς πόρους, αλλά και από μέλη πολιτικού κόμματος της Αριστεράς, κρίνεται ως εξόχως απειλητική για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια της χώρας. Ακολουθούν σπονδυλωτά στιγμιότυπα δράσεων αντίστασης (καθιστική διαμαρτυρία στη μπουκαπόρτα του πλοίου, εν σώματι συγκρούσεις) και καταστολής (αδιάκριτοι ξυλοδαρμοί υποψήφιων διαδηλωτών). Στο δελτίο εκβάσεων του εν λόγω συμβάντος καταγράφονται:

- άρση του δικαιώματος της Οργανωτικής Επιτροπής στη συμμετοχή στη διαδήλωση·
- σοβαροί τραυματισμοί ελλήνων ακτιβιστών (μη εξαιρουμένων και βουλευτών κόμματος της Αριστεράς καθώς και του μελλοντικού έλληνα πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα)·
- «απόθεση» από τα ιταλικά χωρικά ύδατα·
- δημόσια προβολή μιας παλέτας αστυνομικών πρακτικών χωρίς κατασταλτικό προηγούμενο·
- ταχύτατη διασπορά –δια μέσω τηλεοπτικών δεικτών και ηλεκτρονικών μέσων– στην ελληνική αλλά και την παγκόσμια κοινή γνώμη, μιας συγκρουσιακής πραγματικότητας που λαμβάνει χώρα σε μια «μακρινή χώρα»·

αλλά και την

- απροσδόκητη εκδήλωση δράσεων αποδοκιμασίας της αστυνομικής καταστολής από ομάδες αλληλεγγύης στους Έλληνες διαδηλωτές.

Ποιος ο λόγος να αιχμαλωτίσουμε με τον ερευνητικό μας φακό, το παραπάνω συμβάν, και όχι, ενδεχομένως, κάποιο άλλο; Άλλωστε, οι σελίδες της ιστορίας των κοινωνιών είναι γραμμένες με το μελάνι των καθημερινών συγκρούσεων (και δη των εκβάσεών τους) για εξουσία. Πόσο μάλλον στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες, όπου οι πάσης φύσεως συγκρούσεις όχι μόνο εναρμονίζονται με τις καθημερινές ρουτίνες της θεσμικής πολιτικής, αλλά είναι και πολιτειακά θεσμισμένες είτε με τη μορφή του εκλογικού ανταγωνισμού των κομμάτων, είτε με τη μορφή του τριμερούς συμβιβασμού με τις ομάδες πίεσης είτε, εν γένει, με την ειρηνική διαμαρτυρία.

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι το εισαγωγικό στιγμιότυπο αυτού του –όχι και τόσο καθημερινού– συμβάντος στην μπουκαπόρτα του καραβιού στην Ακρόνα αποτυπώνει αναπαραστατικά μια σειρά από όψεις των δράσεων που εμπίπτουν στο πεδίο εκείνο της συγκρουσιακής πολιτικής¹ που στη συνέχεια θα ορίσω ως *Διεθνιστική Συγκρουσιακή Δράση*. Τι είναι όμως συγκρουσιακή πολιτική και πώς εντάσσονται στο εσωτερικό της οι διεθνιστικές δράσεις;

Βασική προϋπόθεση για να προσεγγιστεί το ερώτημα αυτό είναι η αποσαφήνιση της έννοιας της πολιτικής συγκρουσιακότητας και των μορφών της. Κομβική, στο πλαίσιο αυτό, είναι η διάκριση ανάμεσα στη «συγκρουσιακότητα μεταξύ των ελίτ» [elite contention] και τη «λαϊκή συγκρουσιακότητα» [popular contention]. Το εγχείρημα κρίνεται απαραίτητο για τρεις, τουλάχιστον, λόγους. Πρώτον, για να ξετυλίξουμε το γαϊτανάκι των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε δρώντες διακριτών πεδίων άσκησης πολιτικής, αλλά και τις δυνητικές μεταβάσεις αυτών από το ένα στο άλλο. Δεύτερον, για να υποστηριχθεί το εγχείρημα εννοιολογικής οργάνωσης μιας σειράς συλλογικών δράσεων που ενδέχεται στο σύνολο τους να συγκρούονται με τις θεσμικές ρουτίνες ή τους θεσμικούς δρώντες, αλλά που προσβλέπουν στο να θέσουν σε κίνηση τελείως διαφορετικές –αν όχι ανταγωνιστικές– διαδικασίες στα περιβάλλοντα εντός των οποίων εκδηλώνονται

¹ Στο πόνημα αυτό ο όρος «συγκρουσιακή πολιτική» λαμβάνει δυο σημασίες που οφείλω εξαρχής να διευκρινίσω. Αναφέρεται εν πρώτοις σε συγκεκριμένες πολιτικές δράσεις με τα χαρακτηριστικά που αμέσως παρακάτω θα παρατεθούν (κινητοποίηση δρώντων χωρίς θεσμικούς πόρους και πρόσβαση στους διαύλους της εξουσίας που, συγκροτούμενοι σε ομάδες, αναλαμβάνουν δράσεις ως επί το πλείστον εκτός των υφιστάμενων θεσμών). Υπάρχει όμως και μια δεύτερη σημασία, η οποία αναφέρεται στο συναφές πεδίο μελέτης ή ερευνητικό πρόγραμμα –τον κλάδο της *Συγκρουσιακής Πολιτικής*. Στις χρήσεις που λαμβάνουν τη δεύτερη σημασία, οι όροι «Συγκρουσιακή» και «Πολιτική» εισάγονται με τα πρώτα γράμματα κεφαλαία.

(εκδημοκρατισμός vs εκφασισμός, για παράδειγμα). Τρίτον –και ως «φυσική» συνέπεια μιας εννοιολογικής ταξινόμησης που δεν αποδίδει *a priori* και αξιωματικά σε κάθε μορφή σύγκρουσης την ταυτότητα της δράσης που εμπίπτει στο πεδίο μελέτης της συγκρουσιακής πολιτικής– για να ακονίσουμε τα μεθοδολογικά εργαλεία με τα οποία προσεγγίζουμε το εκάστοτε συγκρουσιακό φαινόμενο.

Ορίζοντας ως *πολιτική συγκρουσιακότητα* την «επεισοδιακή, δημόσια, συλλογική αλληλεπίδραση ανάμεσα σε διεκδικητές (πομπούς αιτημάτων) και αντιπάλους, υπό την προϋπόθεση ότι, α) τουλάχιστον μια κυβέρνηση είναι αποδέκτης αιτημάτων, ή εμπλεκόμενο μέρος, και β) η δυνητική πραγμάτωση των αιτημάτων πλήττει τα συμφέροντα τουλάχιστον ενός από τους δυνάμει πολλαπλούς αποδέκτες», ο Doug McAdam (1999: xxviii-xxx) διακρίνει δυο είδη: τη συγκρουσιακότητα των ελίτ και εκείνη που αναφέρεται στην «απόγεια σφαίρα του πολιτικού» [subterranean politics]. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η διαφορά συνίσταται στο ότι στην πρώτη περίπτωση όλα τα εμπλεκόμενα μέρη είναι, εκ των προτέρων, κατεστημένοι και θεσμικά αναγνωρίσιμοι πολιτικοί δρώντες ενώ αντίθετα, στη σφαίρα της λαϊκής συγκρουσιακότητας, αφενός κινητοποιούνται συλλογικά υποκείμενα που για πρώτη φορά στη βιογραφική τους διαδρομή αυτοπροσδιορίζονται ως πολιτικοί δρώντες, και αφετέρου εκδηλώνονται μορφές πολιτικής δράσης που, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, δεν είναι θεσμοποιημένες.

Ακολουθώντας αυτή τη γραμματική σκέψης, συγκρουσιακή πολιτική αναφέρεται στη σφαίρα της λαϊκής συγκρουσιακότητας όταν άνθρωποι απλοί, χωρίς θεσμικούς πόρους ή/και συστηματική πρόσβαση στους διαύλους εξουσίας συγκροτούνται σε ομάδες, διατυπώνουν αιτήματα η δυνητική ικανοποίηση των οποίων συνεπάγεται και αμφισβήτηση των συμφερόντων ισχυρών πολιτικών, οικονομικών (ή άλλων) ελίτ και όπου το Κράτος είναι σταθερό εμπλεκόμενο μέρος είτε ως άμεσος αποδέκτης αιτημάτων, είτε ως διαμεσολαβητής της σύγκρουσης. Υπ' αυτή την έννοια, η συγκρουσιακή πολιτική βρίσκεται στην τομή τριών κύκλων ιδιαίτερα γνώριμων στην κοινωνική ζωή, τη *σύγκρουση*, τη *συλλογική δράση* και την *πολιτική*: *σύγκρουση*, υπό την έννοια ότι τα αιτήματα που αρθρώνονται επιφέρουν βλάβες στα συμφέροντα κάποιου άλλου φορέα· *συλλογική δράση* καθώς οι άνθρωποι προκειμένου να προωθήσουν τα αιτήματα τους συντονίζουν τις προσπάθειες τους στο όνομα κοινών συμφερόντων και προγραμμάτων· *πολιτική*, δεδομένου ότι σταθερό βαλλόμενο μέρος είναι το Κράτος (ή/και οι εκπρόσωποί του) είτε αμέσως, είτε

εμμέσως καθώς οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται αγγίζουν τις δικαιοδοσίες του Κράτους, τους κανονισμούς ή τα συμφέροντα του (Tarrow/Tilly 2006).

Υπό το φως της παραπάνω απαραίτητης χαρτογράφησης, οι συλλογικές δράσεις διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, έτσι όπως αυτές αναδύθηκαν συγχρονικά σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Τουρκία),² και ιδιαιτέρως στην περίπτωση της Ελλάδας, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, φέρουν τα γνωρίσματα δράσεων που εμπίπτουν στο πεδίο μελέτης της συγκρουσιακής πολιτικής.

Αρχής γενομένης από την *ταυτότητα των διεκδικητών*: Πρόκειται περί ανθρώπων χωρίς πρόσβαση στους διαύλους εξουσίας. Σε ό, τι αφορά το εισαγωγικό στιγμιότυπο, οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και ομάδες του Αναρχικού χώρου, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, φεμινιστικές συλλογικότητες, αντιρατσιστικά δίκτυα, πολίτες χωρίς καμιά προηγούμενη ή ενεργό πολιτική στράτευση, συντονίζουν από κοινού τις διεκδικητικές τους ενέργειες με μέλη ενός κόμματος και συνδικαλιστικούς φορείς που όμως προσέρχονται σε γεγονότα διαμαρτυρίας όχι ως φορείς-κάτοχοι θεσμικών πόρων αλλά, ως απλοί συμμετέχοντες στο άτυπο συντονιστικό σχήμα «Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα».

Ως προς τους *στόχους και τα αιτήματα των διαδηλωτών*: Παρατηρούμε ότι, το συντακτικό των δράσεων σχεδόν όλης της παλέτας των διαδηλωτών εξυφαίνουν οι νέες μορφές αδικίας και ανισότητας που επιβάλλει σε παγκόσμια κλίμακα η διεύρυνση του δόγματος της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Εξ ου και όλα τα διεκδικητικά ρεύματα και όλες οι ομάδες που συμμετέχουν στα γεγονότα διαμαρτυρίας, παρά τις στρατηγικές διαφορές και τους αμοιβαίους ανταγωνισμούς, θέτουν ως κοινούς αντιπάλους τους νέους, υπερεθνικούς πολιτειακούς, οικονομικούς και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα, G8, Ευρωπαϊκή Ένωση), ιδωμένους ως τους κατεξοχήν φορείς άσκησης εξουσίας στο νέο παγκόσμιο περιβάλλον, ως τους κύριους ιθύνοντες για τον εκτοπισμό των εθνικών κυβερνήσεων αλλά και των πολιτών από τα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Εναρμονισμένα με αυτή την διάθεση κατάδειξης και αμφισβήτησης του νέου «υπερεθνικού διευθυντηρίου» —όπως συχνά

² Ειδική μνεία χρήζουν οι εθνικές μελέτες περίπτωσης που συγκεντρώνονται στους συλλογικούς τόμους των Della Porta/Andretta/Mosca/Reiter (2006) και Sommer/Fillieule/Agrikoliansky (2008).

αποκαλούνταν από όλο το φάσμα των διεκδικητών, οι πολιτικά ενισχυμένες από τις διαδικασίες της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης υπερεθνικές ελίτ— είναι και τα αιτήματα, ή τουλάχιστον οι ρητοί διακηρυκτικοί στόχοι των υπό ανάληψη δράσεων. Ο αφοπλισμός της «δικτατορίας των αγορών»· η κατάργηση των «φορολογικών παραδείσων»· η αύξηση του δείκτη φορολόγησης των κεφαλαίων και· η φορολόγηση των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών αποτελούν κοινό τόπο των διαφορετικών ρευμάτων αμφισβήτησης της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης.³ Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι η δυννητική ικανοποίηση των διεκδικηθέντων συνεπαγόταν όχι μόνο σύγκρουση με τα συμφέροντα ισχυρών ελίτ, αλλά ίσως και την καθεαυτό κατάργησή τους ως αναγκαία προϋπόθεση.

Τέλος, σταθερό εμπλεκόμενο μέλος στο στερέωμα των (αλληλεπι)δράσεων ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση ήταν το Κράτος. Είτε άμεσα, ως εκτελεστική εξουσία που (εγ)καλείται να εγγυηθεί τον πολιτικό έλεγχο επί των αγορών και την τήρηση των δημοκρατικών θεσφάτων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, είτε έμμεσα ως κατασταλτικός μηχανισμός και κάτοχος του μονοπωλίου της νόμιμης βίας του κράτους, την οποία και ασκεί οσάκις ανακύπτει κάποια (πραγματική ή αποδιδόμενη ως) απειλή για την εύρυθμη λειτουργία των θεσμικών ρουτινών του πολιτικού συστήματος (Tarrow 1998).

Αναντίρρητα, τα επεισόδια διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση αποτελούν ιδεοτυπικό πεδίο ανίχνευσης της δεύτερης κυρίως ιδιότητας του κράτους, ως κατασταλτικού μηχανισμού ή —σύμφωνα με προσφιλέστερες στη βιβλιογραφία αποδόσεις— του ρόλου της Αστυνομίας στον «έλεγχο της διαμαρτυρίας» [control and policing protest]. Εγκαινιάζοντας —για την ακρίβεια, αναβιώνοντας ως «καινοτόμο και έκνομη δράση» [innovative transgressive

³ Στο ιδρυτικό «Μανιφέστο» (Ramonet I., “Désarmer les marches”, *Le Monde Diplomatique*, 1.12. 1997) της «Συνεργατικής Οργάνωσης για την Φορολόγηση των Χρηματοπιστωτικών Συναλλαγών και την Στήριξη των Πολιτών» [Association pour la Taxation des Transactions Financières et l’ Aide au Citoyen/Attac], μιας Πρωτοβουλίας γάλλων οικονομολόγων και διανοητών που παρενέβαιναν συστηματικά στη δημόσια σφαίρα μέσω της εφημερίδας *Le Monde Diplomatique*, οι παραπάνω διεκδικητικές προτεραιότητες διατυπώνονται ρητά. Χωρίς να υποστηρίζεται ότι στο οργανωτικό όχημα και στο πρόγραμμα της Attac κατοπτρίζεται η γραμματική της δράσης των κινημάτων ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση θεωρείται ότι, τουλάχιστον σε ό, τι αφορά τα ευρωπαϊκά κινήματα η συμβολή της στα πρωταρχικά στάδια ανάδυσης τους ήταν κρίσιμη. Ειδικότερα στη διεθνοποίηση ενός ρεύματος κριτικής στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και στην επινόηση και διεθνική διασπορά ενός καινοτόμου ιδιώματος οργάνωσης και συντονισμού της διεθνικής διαμαρτυρίας, το «Κοινωνικό Φόρουμ» [Social Forum]. Επ’ αυτού αναλυτική παρουσίαση και συζήτηση πρόκειται να ακολουθήσει.

action]⁴– την πολιτική ανυπακοή και την άμεση δράση στο πλαίσιο της *αντισυνόδου* [counter summit]⁵ στη συνάντηση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) στις 30 Νοεμβρίου 1999, στο Σιάτλ,⁶ οι χώροι των διεθνών διαδηλώσεων εφεξής συγκροτούνται, συγκυριακά, ως «απαγορευμένοι τόποι», ως τόποι συγκρουσιακών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε ομάδες διεκδικητών και τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, αλλά και ως τόποι «διαβούλευσης» [deliberation] και σφυρηλάτησης μιας νέας κατηγορίας δράσης στο Πάνθεον της Συγκρουσιακής Πολιτικής, της *Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης*.

Εστιάζοντας στις συλλογικές δράσεις εναντίωσης στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, έτσι όπως αυτές μορφοποιήθηκαν σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα, πολλοί ερευνητές (dellaPorta/Kriesi/Rucht 2002· dellaPorta/Tarrow 2005) προκρίνουν τον όρο «διεθνικό» προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν θεωρητικά τα φερόμενα ως «νέα» ήθη στις συγκρουσιακές συνήθειες: την «εκτός εθνικών συνόρων» ταυτότητα των γεγονότων διαμαρτυρίας.⁷

Έτσι, ο Devin (2004:20) ορίζει το «διεθνικό» [transnational] ως μια «δομή οργάνωσης ευρύτερων διοικητικών μονάδων (τομέων, παραρτημάτων, γραφείων, σωμάτων εκπροσώπων) κατανεμημένων σε περισσότερα από ένα εθνικά εδάφη και

⁴ Πρόκειται για «σποραδικές και ασυνεχείς μορφές συλλογικής και δημόσιας αμφισβήτησης που διαρρηγνύουν τις ρουτίνες της καθημερινότητας, κλονίζουν τις συμβατικές βεβαιότητες και θέτουν στη δημόσια σκηνή νέους διεκδικητές (τουλάχιστον ένα από τα εμπλεκόμενα στη σύγκρουση μέρη αυτοπροσδιορίζεται για πρώτη φορά ως πολιτικός δρών) και καινοτόμες μορφές συλλογικής δράσης, δράσεις που περιλαμβάνουν αιτήματα, αντικείμενα και μέσα πάλης απροσδόκητα ή και απαγορευμένα από τον υφιστάμενο πολιτειακό διακανονισμό» (McAdam/Tarrow/Tilly 2001: 7-8).

⁵ Σε σχετικά πρόσφατες μελέτες (Pianta/Marhetti 2006· Pianta/Zola 2008) καταρρίπτεται με εμπειριστατικό τρόπο ο ισχυρισμός ότι η «αντισυνόδος» συνιστά μια «νέα» μορφή δράσης που σχεδόν επινοείται με το αναδυθέν κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. «Αντισυνόδοι», ως παράλληλα γεγονότα διαμαρτυρίας στις συναντήσεις διεθνών οργανισμών, διοργανώνονται ήδη από το 1972. Μόνο που τότε, έχουν τη φόρμα των θεματικών συναντήσεων που αναλαμβάνουν Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με στόχο την εκπόνηση κριτικών/εναλλακτικών προτάσεων. Έμελλε να περάσουν περίπου 30 χρόνια για να αναδειχθεί πέρα από χώρο προβληματισμού και διαβούλευσης και ως η «καινοτόμος δράση» [innovative action] στο πλαίσιο των διεθνών συγκρουσιακών διαδηλώσεων ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

⁶ Η αποκαλούμενη και «μάχη του Σιάτλ» [Battle of Seattle] λαμβάνει χώρα στις 30 Νοεμβρίου 1999 επ' ευκαιρία της συνόδου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Οι ερευνητές, κατά γενική ομολογία, αναγνωρίζουν σ' αυτό το συγκρουσιακό γεγονός την ιδρυτική πράξη δημόσιας εμφάνισης ενός πρωτόγνωρου υποδείγματος συλλογικής δράσης «πέρα από τα σύνορα» και ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση (Kaldor 2000· Smith 2001· Kahn/Kellner 2004).

⁷ Προκαλεί εντύπωση όμως το γεγονός ότι στις προσεγγίσεις αυτές, η ιστορία των Εργατικών Διεθνών των αρχών του 20^{ου} αιώνα και των ευρωπαϊκών αντιαποικιακών κινήματων της δεκαετίας του 1960, συχνά, παραγνωρίζεται.

συνδεδεμένων με δεσμούς αλληλεγγύης» ενώ οι dellaPorta και Tarrow (2005) υιοθετώντας αυτή την τροχιά σκέψης, ορίζουν ως «διεθνική συλλογική δράση» [transnational collective action] τις συντονισμένες διεθνείς εκστρατείες δικτύων ακτιβιστών ενάντια σε διεθνείς στόχους, άλλα κράτη ή διεθνείς θεσμούς.

Σε προηγούμενες μελέτες, ψηλαφίζοντας διαφορετικές διαστάσεις του διεθνικού, ο Rucht (2002) παρατηρεί ότι ακόμη και αν μια από τις κρίσιμες μεταβλητές στη μελέτη των κοινωνικών κινήματων (αιτήματα, στόχοι, κινητοποιήσεις, οργανωτικές δομές) φέρει «διεθνικό περίβλημα» [transnational guise], όλες οι υπόλοιπες είναι πολύ πιθανόν να παραμένουν στενά εθνοαναφορικές. Επικαλούμενος τις κινητοποιήσεις ενάντια σ' έναν διεθνή στόχο μεν (τη συνάντηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το 1987, στο Βερολίνο) από μια συμμαχία εθνικιστικών οργανώσεων, ο Rucht προτείνει ως καταλληλότερο κριτήριο για τον ορισμό του «διεθνικού κινήματος» [transnational movement], την συντεταγμένη «οργανωτική δομή». Μετατοπίζοντας λοιπόν, το κέντρο βάρους της έννοιας διεθνικό από την εδαφική ταυτότητα των δρώντων ή/και των στόχων αυτών στη διάσταση οργανωτική δομή ο μελετητής καταλήγει ότι ένα κοινωνικό κίνημα ορίζεται ως *διεθνικό*,

όταν εμφανίζεται κυρίως ως συνάρθρωση ομάδων και οργανώσεων προερχόμενων από περισσότερες από μια χώρες που σχετίζονται μεταξύ τους με στενούς εσωτερικούς δεσμούς» [close interrelation], έννοια με την οποία αντιλαμβάνεται «τις παρατεταμένες αλληλεπιδράσεις και τη συντονισμένη δράση ενάντια σε κοινούς –και όχι απαραίτητα διεθνικούς– στόχους.

Αν και εξόχως γόνιμος, ο προβληματισμός του Rucht ανοίγει εντούτοις πολλά και ακανθώδη ζητήματα. Θέτοντας ως σχεδόν αποκλειστική (κρίσιμη) μεταβλητή στον ορισμό τους «διεθνικού κινήματος» την (υπερεθνική) οργανωτική υπόσταση των διεκδικητών ομαδοποιούμε κάτω από την ίδια ομπρέλα μορφές υπερεθνικού συντονισμού που είναι εκ των πραγμάτων μεταξύ τους ασύμβατες και ασυμβίβαστες: π.χ., δράσεις με στόχο τη διεύρυνση της δημόσιας σφαίρας και των δημοκρατικών δικαιωμάτων και άλλες που αποσκοπούν στη δημοκρατική συρρίκνωση. Σε ένα τέτοιο άκρως ετερογενές σύμπαν, η αποκρυπτογράφηση και θεωρητικά ερμηνεία των διεθνών πολιτικών φαινομένων κρίνεται αναπόδραστη.

Ο Σεφεριάδης (2007: 454–455) μοιάζει πως δίνει διέξοδο σ' αυτή τη δυνητική παγίδα επισημαίνοντας ότι κρίσιμο γνώρισμα για την κατανόηση των διαφορετικών ειδών δράσης διεθνούς κλίμακας (διεθνικές, διεθνιστικές, υπερεθνικές κ.ο.κ) είναι το περιεχόμενο πολιτικής. Ο διεθνισμός, υποστηρίζει, είναι:

μια πρωτίστως πολιτική ποιότητα (...) Η διεθνική δικτύωση δεν συνεπάγεται πάντα διεθνιστική δράση και αντίστροφα (...) Ο διεθνισμός προϋποθέτει θετικό οικουμενικό όραμα και στρατηγική (...) μια ανάλυση της πραγματικότητας όχι με βάση το έθνος-κράτος, αλλά με κατηγορίες που υπερβαίνουν, για την ακρίβεια τέμνουν τα έθνη. Ο διεθνισμός, συνεχίζει ο συγγραφέας, προϋποθέτει θετικό οικουμενικό όραμα και στρατηγική: το αίτημα ότι οι πολιτικές θέσεις που διατυπώνονται δεν είναι απλώς εναντίον αυτού ή εκείνου του κοινωνικοοικονομικού και πολιτικού διακανονισμού (συμπεριλαμβανομένης και της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης), αλλά υπέρ μιας ιδιαίτερης οικουμενικής τάξης πραγμάτων.

Υπό το φως των παραπάνω υποστηρίζεται ότι, οι κινητοποιήσεις ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση εμπίπτουν σε μια πιο ειδική κατηγορία δράσεων της Συγκρουσιακής Πολιτικής που ορίζω ως *Διεθνιστική Συγκρουσιακή Δράση: Συγκρουσιακή Δράση*, καθώς ομάδες ατόμων ή συστάδες οργανώσεων αποφασίζουν να συναθροίσουν συλλογικά αιτήματα που αποσκοπούν στην άρση της παγκόσμιας κυριαρχίας των αγορών μέσα από δημόσιες παραστάσεις *παρεμπόδισης* της απρόσκοπτης λειτουργίας των υπερεθνικών θεσμικών τους αποτυπώσεων (ΔΝΤ, ΕΕ, ΠΟΕ κ.λπ.). *Διεθνιστική* προϋπόθεση και πρώτη ύλη υλοποίησης αυτών των αιτημάτων δεν είναι μόνο η προσταγή οικουμενικοποίησης των αγώνων και δημιουργίας διεθνικών δομών οργάνωσης της δράσης, αλλά και ένα θετικό όραμα που υπερβαίνει και τέμνει τις εθνικές καταγωγές και τις ευρύτερες «οντολογικές περιοχές» επιβολής της κυριαρχίας, όπως, το φύλο, η φυλή, η θρησκεία και η σεξουαλική επιλογή.

Οι 5 καταστατικοί άξονες αποσαφήνισης του πλαισίου και της φυσιογνωμίας της πρώτης *παγκόσμιας δικτύωσης, συντονισμού της αντίστασης ενάντια στην νέα παγκόσμια αγορά* στο πλαίσιο του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, της «Παγκόσμιας Δράσης των Ανθρώπων» [People's Global Action-PGA],⁸ το πιστοποιούν:

1. Δηλώνουμε ξεκάθαρα ότι απορρίπτουμε τον καπιταλισμό, τον ιμπεριαλισμό και τον φεουδαλισμό· όλες τις συμφωνίες του ελεύθερου εμπορίου, των

⁸ Η «Παγκόσμια Δράση των Ανθρώπων» [People's Global Action/PGA] ενάντια στο ελεύθερο εμπόριο και στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου δημιουργείται το Φεβρουάριο του 1998 στη Γενεύη, στο πλαίσιο μιας συνάντησης «κινήματων βάσης» [grassroots movements] απ' όλο τον κόσμο. Με στόχο τη συγκρότηση μιας παγκόσμιας δομής συντονισμού και μιας νέας παγκόσμιας συμμαχίας αγώνα και αλληλεγγύης των αντιστάσεων στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση αυτοαναγορεύεται σε παγκόσμιο εργαλείο επικοινωνίας και συντονισμού των τοπικών, εναλλακτικών προτάσεων και διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην διάχυση και εμπέδωση ενός ιδιώματος δημόσιας έκφρασης της διεθνιστικής συλλογικής δράσης που συμπεκνώνεται σε γεγονότα πολιτικής ανυπακοής και σε «Παγκόσμιες Ημέρες Δράσης». Δες, σχετικές αναφορές στο <http://nadir.org/nadir/initiativ/agp/en> και Wood (2005).

θεσμών και των κυβερνήσεων που προωθούν την καταστροφική παγκοσμιοποίηση.

2. Απορρίπτουμε όλα τα συστήματα κυριαρχίας και διακρίσεων συμπεριλαμβανομένων –αλλά όχι μόνο– της πατριαρχίας, του ρατσισμού, του θρησκευτικού φονταμενταλισμού και όλων των δογμάτων. Αγκαλιάζουμε με θέρμη το αίτημα για πλήρη αξιοπρέπεια για όλους τους ανθρώπους.
3. Προκρίνουμε τη συγκρουσιακή στάση, καθώς πιστεύουμε ότι η τακτική «άσκησης πίεσης μέσω της συναινετικής οδού» [lobbying] δεν μπορεί να φέρει ιδιαίτερα αποτελέσματα σε αντιδημοκρατικούς θεσμούς που κωφεύουν και όπου το διεθνικό κεφάλαιο είναι ο μόνος πραγματικός φορέας άσκησης πολιτικής.
4. Καλούμε σε άμεση δράση και πολιτική ανυπακοή, σε υποστήριξη των αγώνων των κοινωνικών κινημάτων και των μορφών αλληλεγγύης και αγώνα για αξιοπρέπεια και σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των καταπιεσμένων λαών αλλά και για την οικοδόμηση τοπικών εναλλακτικών στον παγκόσμιο καπιταλισμό.
5. Υιοθετούμε μια οργανωτική φιλοσοφία που θεμελιώνεται στην αποκεντρωμένη δράση και την αυτονομία.⁹

Αν και δεν υπάρχουν επίσημα κείμενα που να τεκμηριώνουν την απερίφραστη επικύρωση του λεγόμενου «Μανιφέστου του PGA» από όλες τις οργανώσεις του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην Ελλάδα, τη «διαγνωστική πλαισίωση» [diagnostic frame] –την ταυτοποίηση και απόδοση νοήματος στο υπό επίλυση πρόβλημα κατά Benford και Snow (1988)– όπως θα αναδείξουμε στη συνέχεια, σκιαγραφούν τα περιεχόμενα αυτών των αξιακών παραδοχών και αρνήσεων. Το δε τοπίο των αρνήσεων («ενάντια σε...»), σε επόμενο χρόνο, φωτίζει και ένα θετικό όραμα που συμπυκνώνεται στη «δεσπόζουσα πλαισίωση» [master frame]: «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός!» [Another world is possible!].¹⁰

⁹Πηγή: <http://web.archive.org/web/20041011222413http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/en/#hallmarks>

¹⁰Σύμφωνα με τους μελετητές της συλλογικής δράσης η σημασία των «αξιακών πλαισιώσεων» [frames], δηλαδή «των συνεκτικών ερμηνευτικών σχημάτων που απλοποιούν και συμπυκνώνουν την πραγματικότητα μέσω επιλεκτικών τονισμών και κωδικοποιήσεων γεγονότων, εμπειριών και ιστορικών αλληλουχιών» (Σεφεριάδης 2006:26) είναι κρίσιμη για την κατανόηση της κινηματικής δράσης. Η έννοια των πλαισιώσεων αναπτύχθηκε εκτεταμένα από τον Snow και τους συνεργάτες του

Υπό τη σκέπη αυτού του θετικού οράματος, του «άλλου κόσμου» που είναι «εφικτός» συναντήθηκαν και συντόνισαν τις συγκρουσιακές τους ιδιοσυχνότητες: αντιρατσιστικά δίκτυα, φεμινιστικά σχήματα, συνδικάτα, ομάδες για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πρωτοβουλίες αλληλεγγύης στους καταπιεσμένους πληθυσμούς, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οργανώσεις της άκρας αριστεράς και του αντιεξουσιαστικού χώρου.

Οι διεθνιστικές συλλογικές δράσεις ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση δεν ήταν μόνο προϊόν συνάντησης ή και σύζευξης των διεκδικήσεων μιας πλειάδας οργανώσεων, αλλά το προϊόν της ταυτόχρονης επενέργειας 4 ειδικών παραγόντων: (α) εκστρατειών, δηλαδή παρατεταμένων και οργανωμένων διατυπώσεων συλλογικών διεκδικήσεων, προγράμματος, ταυτότητας και υπόστασης έναντι σε κατεστημένες αρχές-στόχους· (β) μιας σειράς δημόσιων παραστάσεων (συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, συλλογών υπογραφών αλλά και νέων οργανωτικών ιδιωμάτων)· (γ) επαναλαμβανόμενων συλλογικών επιδείξεων αξιοσύνης, ενότητας, πολυάριθμου, και δ. υποστηρικτικών ερεισμάτων (οργανωτικές δομές, δίκτυα, παραδόσεις και δεσμοί αλληλεγγύης) ικανών να συγκρατήσουν τον παρατεταμένο χαρακτήρα των διεκδικητικών δράσεων (Tilly 1986· Tilly/Tarrow 2006). Από τα παραπάνω συνάγεται ότι οι διεθνιστικές συγκρουσιακές δράσεις ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση συγκροτήθηκαν και συναρθρώθηκαν στην ιδιαίτερη ιστορική μορφή όπου ορίζουμε κοινωνικό κίνημα.

Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί εδώ ότι, σε ό,τι αφορά την «ετικέτα» (και κατ' επέκταση και το πολιτικό πρόσημο) των κινήματων εναντίωσης στη νεοφιλελεύθερη ατζέντα άσκησης πολιτικής δεν υπήρξε συμφωνία: κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση; κίνημα για την εναλλακτική παγκοσμιοποίηση; Οι

(Snow/Rochford/Worden/Benford.1986· Snow/Benford 1992) ακολουθώντας το νήμα της σκέψης του Ervin Goffman περί «πλαισίων». Ο Goffman (1986), ορίζει ως πλαίσια τα «ερμηνευτικά γραφήματα [schémas] που επιτρέπουν στους ανθρώπους να εντοπίζουν, να αντιλαμβάνονται, να ταυτοποιούν, και να ονοματίζουν τα τεκταινόμενα της ζωής τους, αλλά και του ευρύτερου περιβάλλοντα κόσμου τους». Αντίστοιχη ερμηνευτική λειτουργία επιτελούν και οι αξιακές πλαισιώσεις στο πεδίο της συλλογικής δράσης. Δια μέσω αυτής της γνωστικής ερμηνευτικής διαδικασίας οργανώνεται η εμπειρία και καθοδηγείται η δράση με τρόπο τέτοιο ούτως ώστε: (α) να δημιουργούνται προτροπές για δράση στους διεκδικητές και τα κοινωνικά τους ερείσματα (β) να έλκονται υποστηρικτικά ακροατήρια και να (γ) απενεργοποιούνται οι αντίπαλοι τους (Snow/Benford 2000· Snow/Rochford/Worden/Benford 1986). Η «δεσπόζουσα πλαισίωση» επιτελεί τις ίδιες λειτουργίες με κάθε «αξιακή πλαισίωση» της συλλογικής δράσης, με τη διαφορά ότι –συγκριτικά με τα άλλα είδη πλαισιώσεων– αφήνει τη σφραγίδα της σε έναν κύκλο διαμαρτυρίας και διαπερνά το λόγο όλων των οργανώσεων ενός κοινωνικού κινήματος (Snow/Benford 1992· Snow/Benford 2000· Benford 2013).

απόψεις και οι ερευνητικές αποτυπώσεις αυτών [των απόψεων] ερίζουν –στοιχείο που αποτελεί τεκμήριο τόσο της εμβέλειας, της πολυσημίας και των πολλαπλών δυναμικών του κινήματος όσο και της κατά βάση εθνικής συγκρότησης των διεθνικών/διεθνιστικών συλλογικών δράσεων. Στην Αμερική για παράδειγμα, στα πρώτα στάδια της ανάδυσης του κινήματος υιοθετήθηκε ο όρος «αντιεταιρικό κίνημα» [anticorporate movement] προκειμένου να υπερτονιστεί ο (καταδικαστέος) ρόλος των πολυεθνικών εταιριών στη διαδικασία της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης ενώ στη συνέχεια επικράτησε η ονομασία «κίνημα για την παγκόσμια δικαιοσύνη» [global justice movement] υποδηλώνοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο τη μετάβαση από τη διαμαρτυρία στη διατύπωση εναλλακτικών προτάσεων. Μια παρόμοια διαδρομή ακολουθήθηκε και στη γαλλική περίπτωση, όπου το κίνημα μετονομάστηκε από «αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα» [mouvement antiglobalisation] σε «κίνημα για την εναλλακτική παγκοσμιοποίηση» [mouvement altermondialiste]. Στην περίπτωση της Γαλλίας, το κίνητρο επανοσηματοδότησης των εν λόγω κινητοποιήσεων ήταν κυρίως ο συμβολικός διαχωρισμός από τις εθνικιστικές πρωτοβουλίες και τις φονταμενταλιστικές απαντήσεις στα δεινά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και στις συν αυτό ανερχόμενες υπερεθνικές εξουσίες. Είναι πάντως γεγονός ότι εγκατάλειψη του αρχικού επιθετικού προσδιορισμού του κινήματος έγινε σταδιακά μετά τις αιματηρές επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους (11 Σεπτέμβρη 2001), κατόπιν πρωτοβουλίας της Attac-France. Σε ό, τι αφορά την ελληνική εμπειρία, δεν παρατηρείται κάποιο χρονικό ορόσημο μετάβασης από κάποιο σύμπαν ονομάτων και συνδηλώσεων σε κάποιο άλλο. Εξαρχής, και μέχρι την εξασθένιση του κινήματος το 2006, οι διεκδικητές ευθυγραμμίστηκαν σ’ έναν κοινό ορισμό της στράτευσής τους: στο αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα ή στο κίνημα ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Είναι δυνατόν να επικαλεστούμε αρκετούς λόγους για τους οποίους δεν υπήρχαν αμφιθυμίες και εντάσεις ως προς τον (επιθετικό) προσδιορισμό του κινήματος. Ίσως, ο βασικότερος όλων είναι η παράδοση ενός διάχυτου αντιαμερικανισμού και αντικαπιταλισμού στη σφαίρα της ελληνικής συγκρουσιακής πολιτικής, ενός «αντί» που διαπότιζε τις αγωνιστικές μνήμες, τις πολιτικές διαλέκτους και τις πολιτικές κουλτούρες των οργανώσεων – κυρίως– της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και που μεταλαμπαδεύτηκε και στο νέοαναδυθέν κίνημα κυρίως μέσα απ’ τη συμμετοχή τους σε αυτό.

Πότε, σε ποια χρονική κοίτη της ιστορικής κίνησης και κυρίως πώς, μέσα από ποιά μονοπάτια, αναδύεται, απλώνεται και επενεργεί στην ελληνική πολιτική σκηνή

το αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα ενάντια; Προϋπόθεση για να απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά είναι η αποσαφήνιση του μεθοδολογικού και θεωρητικού υποδείγματος που πρόκειται να υιοθετηθεί στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

1.B. Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: ΑΠΟ ΤΟ *ΓΙΑΤΙ* ΣΤΟ *ΠΩΣ* ΤΗΣ ΑΝΑΔΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ

Στη γενεαλογία της σπουδής των συλλογικών δράσεων διακρίνουμε 3 θεωρητικούς σταθμούς: α. τη σχολή της συλλογικής συμπεριφοράς β. το μοντέλο της κινητοποίησης πόρων και γ. το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας.

Στο υπόδειγμα της συλλογικής συμπεριφοράς οι μελετητές (Smelser 1962· Killian 1975· Gustfield 1970) έθεταν ως γνωστικό καθήκον την αναζήτηση εκείνων των «δομικών αιτιών και συνθηκών που προκαλούν την εμφάνιση των επεισοδίων συλλογικής συμπεριφοράς» (Smelser 1962: 48). Σύμφωνα με τους παραπάνω, κάθε ρωγμή στις δομές του ευρύτερου θεσμικού, πολιτικού και κοινωνικού συστήματος είναι δυνατόν να αποτελέσει την πλέον βασική αιτιώδη συνθήκη για την εμφάνιση των κοινωνικών κινημάτων. Διακεκριμένη θέση σ' αυτή τη γραμμή σκέψης καταλαμβάνει η έννοια της ατομικής δυσaréσκειας, η οποία λαμβάνεται και ως το ηγεμονικό κίνητρο συμμετοχής στη συλλογική διαμαρτυρία. Ως εκ τούτου, τα κοινωνικά κινήματα εμφανίζονται και διαβάζονται ως το άθροισμα μεμονωμένων και ατομικών αντιδράσεων στη διαδικασία ατομικής διαχείρισης της ατομικής δυσaréσκειας και του συνεπακόλουθου άγχους που εκπορεύεται από τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές δομές.

Η προσέγγιση της σχολής της συλλογικής συμπεριφοράς έγινε αντικείμενο πολλαπλών κριτικών. Το νήμα των θεωρητικών ενστάσεων (Gamson 1975· Jekins/Perrow 1977· McCarthy/Zald 1973· Rule/Tilly 1975· Wilson 1973· McAdam 1999) εν πολλοίς εξύφαιναν τα κάτωθι ερωτήματα: Σε ποιο βαθμό οι αναδιρθρώσεις στις δομές συνιστούν μια έκτακτη συνθήκη και όχι μια ενδημική, διαρκή κατάσταση σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό; Κατά πόσο ένα θεωρητικό μοντέλο επιτελεί πράγματι την επεξηγηματική λειτουργία όταν δεν λαμβάνει υπόψη το ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσονται οι συλλογικές δράσεις; Εν τέλει τα κοινωνικά κινήματα, ως κατά τεκμήριο συλλογικά φαινόμενα, κάτω από

ποια λογική είναι δυνατόν να ειπωθούν ως άθροισμα ατομικών δράσεων με μόνο συλλογικό κοινό γνώρισμα τη διαχείριση του άγχους και όχι κάποιο συλλογικό όραμα ή κάποιο συλλογικό στόχο;

Στον αντίποδα –ή, καλύτερα, στην προέκταση– της ασκηθείσας κριτικής αναπτύχθηκαν και οι θέσεις του μοντέλου της κινητοποίησης πόρων. Στη ματιά αυτή, τα κοινωνικά κινήματα δεν γίνονται αντιληπτά ως ατομικές συναρθρώσεις επιμέρους δυσαρεσκειών αλλά, ως μια τακτική εκδοχή συλλογικής απάντησης στα επιβλαβή απότοκα ενός κλειστού και κατασταλτικού πολιτικού συστήματος. Θεωρώντας την κοινωνική δυσαρέσκεια ως μια σχετικά σταθερή και διάχυτη συνθήκη της καθημερινότητας οι Jekins και Perrow (1977:266) αμφισβήτησαν την αιτιώδη πρωτοκαθεδρία της στην ανάδυση των συλλογικών δράσεων. Αντίθετα, οι Jekins/Perrow (1977) και McCarthy/Zald (1973· 1977) ισχυρίστηκαν ότι αιτιακός παράγοντας στην εμφάνιση των κινηματικών δράσεων καθίσταντο η σημαντική αύξηση των διαθέσιμων κοινωνικών πόρων για τις ομάδες των ανοργάνωτων, δυσαρεστημένων ανθρώπων. Ως κρίσιμους κοινωνικούς πόρους, οι υποστηρικτές του μοντέλου αντιλαμβάνονταν τις υλικές και συμβολικές παροχές των ελίτ και πολύ λιγότερο τους πόρους που εισφέρουν στη διαμαρτυρία τα μαζικά, κοινωνικά ερείσματα και οι μαζικές οργανώσεις.

Η αναγνώριση ή/και η πιστοποίηση των κινηματικών δράσεων και των αιτημάτων που αυτές θέτουν από τμήματα των θεσμικών παραγόντων αναντίρρητα συνιστά σημαντικό παράγοντα στη δυναμική της διαμαρτυρίας. «Η γενναιόδωρη εισροή πόρων από κάποιον εξωτερικό σπόνσορα» (Oberschall 1973:214) αποτελεί όμως και *προαπαιτούμενο* για την εμφάνισή τους;

Δεν χωρά αμφιβολία ότι ο παράδειγμα της κινητοποίησης πόρων, συμμετείχε καταλυτικά στην αποκλινοποίηση του πολιτικού φαινομένου της κινηματικής δράσης. Μετατοπίζοντας τον αναλυτικό φακό από το πεδίο της ατομικής δυσαρέσκειας –ιδωμένης ως αιτιώδης προαπαιτούμενο για την ανάληψη συλλογικών δράσεων– στη διαδικασία ενίσχυσης της διαπραγματευτικής ισχύος απλών ανθρώπων μέσα από τη συσσώρευση θεσμικών πόρων οι εισηγητές του μοντέλου της κινητοποίησης πόρων συνέβαλαν διαφωτιστικά στην ανάδειξη: (α) του ότι τα σύνορα ανάμεσα στη σφαίρα δράσης των πολιτειακών δρώντων (ελίτ) και το πεδίο της διεκδικητικής πολιτικής είναι πορώδη (β) της σημασίας των πόρων για τη διάρκεια των κινηματικών δράσεων στο χρόνο (γ) του θεωρητικά αμφίσημου επιχειρήματος περί δυσαρέσκειας ως επαρκούς ύλης για την ανάδυση συλλογικών δράσεων.

Συνέβαλλαν όμως εξίσου και στη συσκότιση της υπόστασης του κινηματικού φαινομένου. Ταυτίζοντας το αναγκαίο για την ανάπτυξη των συλλογικών δράσεων «διεκδικητικό κεφάλαιο», ή αλλιώς τους «πόρους» με τους θεσμικούς πόρους που οι ελίτ διοχετεύουν στις κινηματικές ομάδες, δημιούργησαν υπόγεια τη θεωρητική αίσθηση ότι οι τακτικές της διεκδίκησης περιορίζονται κυρίως στην «άσκηση πίεσης μέσω της θεσμικής οδού» [lobbying] υποτιμώντας ταυτόχρονα ίσως το πιο κρίσιμο γνώρισμα των συλλογικών δράσεων κινηματικής υπόστασης: τα μαζικά κοινωνικά ερείσματα και τα δίκτυα αλληλεγγύης και κοινωνικής ανταλλαγής, που όμως αποτελούν τις κατεξοχήν δεξαμενές πόρων για τη συγκρότηση συλλογικών ταυτοτήτων.¹¹ Έμμεση συνέπεια αυτής της συμπληρωματικής θέασης της διεκδίκησης των ομάδων απλών ανθρώπων στη δράση των ελίτ ήταν τόσο η αποσιώπηση των μεταμορφώσεων/μεταλλάξεων του κινηματικού φαινομένου στο χρόνο και κυρίως μέσα από τη δυναμική των δράσεων και των αλληλεπιδράσεων με το περιβάλλον τους (ενσωμάτωση, αποδυνάμωση των μαζικών και υποστηρικτικών ερεισμάτων των κινηματικών οργανώσεων, κανονικοποίηση και αποσόβηση των διεκδικήσεων από τις υφιστάμενες θεσμικές ρουτίνες), όσο και η ακούσια πρόσληψη και ερμηνεία φαινομένων που συγκρούονται με τις θεσμικές ρουτίνες με αντιληπτικά εργαλεία «θεσμικής εμπειρίας» και συγκεκριμένα με τις θεωρίες των ελίτ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξαίρεσαν ή ομαδοποίησαν σε μια ογκώδη, πλην αδιαφοροποίητη κατηγορία δράσεων ένα πλήθος συλλογικών μορφών αμφισβήτησης που απομακρύνονταν από τη λογική του lobbying (άσκηση πολιτικής πίεσης με μέσα που προδιαγράφονται ως νόμιμα και ενσωματώσιμα από τις υφιστάμενες θεσμικές ρουτίνες) σκιάζοντας ταυτόχρονα μια σειρά διαδικασιών που σχετίζονται πολύ πιο ενεργά με την ανάδυση και τη δυναμική των συγκρουσιακών δράσεων.

Σημαντική μετατόπιση της ερευνητικής μας μέριμνας από την αναζήτηση μιας στατικής λίστας αιτιωδών (και εν πολλοίς θεσμικά εκπορευόμενων) προαπαιτούμενων στην εμφάνιση συλλογικών δράσεων σε μια πιο «δυναμική ανάγνωση» της ανάδυσης της συγκρουσιακής δράσης, πραγματοποιείται, κατά κοινή ομολογία, με την εμφάνιση του μοντέλου της πολιτικής διαδικασίας.

Πρωτοπόρος μελετητής στη θεωρητική συμπύκνωση των τρόπων με τους οποίους «συνδυαστικά αυτοί οι αιτιώδεις παράγοντες θέτουν σε κίνηση την αρχική

¹¹ Διαφωτιστικές ως προς τη συγκεκριμένη διάσταση των συλλογικών δράσεων και ταυτόχρονα κριτικές στο μοντέλο της κινητοποίησης πόρων είναι οι έρευνες των Alford/Friedland (1975), Cloward/Piven (1991) και McAdam (1999).

κινητοποίηση των δρώντων» είναι αναμφίβολα ο Doug McAdam (1999). Αν και η πηγή έμπνευσης του όρου πολιτική διαδικασία ανιχνεύεται στα κείμενα των Rule και Tilly (1975), και κυρίως στη διαυγή αποδόμηση της παθολογικής ταυτότητας του κινηματικού φαινομένου μέσα από την ανάδειξη της αλληλουχίας των διαδικασιών που το πυροδοτούν, το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας σφυρηλατείται στα πρώτα γραπτά του McAdam (1982) καθώς και τα μεθύτερα των McAdam, McCarthy και Zald (1996).

Στη λογική αυτού του εναλλακτικού θεωρητικού υποδείγματος, η ανάδυση της κοινωνικής διαμαρτυρίας εντοπίζεται σε πιο σύνθετες συστάδες και αλληλουχίες παραγόντων. Συγκεκριμένα, οι συλλογικές δράσεις – και ειδικότερα τα κοινωνικά κινήματα – εκβάλλουν στην κοίτη της συνδυαστικής «συνάντησης» 3 διαδικασιών : (α) της επέκτασης της «δομής πολιτικών ευκαιριών» –ιδωμένης ως κατεξοχήν θεσμικής αποτύπωσης των ευρύτερων κοινωνικών αλλαγών ή/και συμβάντων που υποσκάπτουν τις βεβαιότητες και τις παραδοχές των υφιστάμενων θεσμικών διακανονισμών (β) της οικειοποίησης συμβατικών κοινωνικών ερεισμάτων από προϋπάρχοντα οργανωτικά δίκτυα αλλά και της συγκρότησης νέων οργανωτικών οχημάτων ή δομών κινητοποίησης και (γ) της ανόδου μιας συνειδητότητας αποστασίας μέσα από την διαδικασία «γνωστικής απελευθέρωσης» [cognitive liberation], τη διαδικασία δηλαδή, υποκειμενικής νοηματοδότησης και συλλογικής ύφανσης ενός γνωστικού πλαισίου που να προτρέπει και να νομιμοποιεί την ανάληψη συγκρουσιακής δράσης. Αυτή η κρίσιμη και καινοτόμος διαδικασία της γνωστικής απελευθέρωσης ενθαρρύνεται από την συγκυριακή σύζευξη επικουρικών κινήτρων που προκύπτουν από τις μεγάλες δομές με γνωστικές ύλες που εκπορεύονται από τις υφιστάμενες δομές κινητοποίησης (διεκδικητικές οργανώσεις).

Ενδιαφέρουσα παραλλαγή της πολιτικής διαδικασίας στην ανάδυση της συγκρουσιακότητας συναντάμε στο έργο του Sidney Tarrow (1989). Υιοθετώντας την οπτική της *κυκλικότητας στη διαμαρτυρία* (Pizzorno 1978:291) ο μελετητής εισφέρει στο πεδίο έρευνας των συλλογικών δράσεων την έννοια «κύκλος διαμαρτυρίας» [protest cycle]. Ορίζοντας ως κύκλο διαμαρτυρίας μια φάση συγκρουσιακής επίτασης στο κοινωνικό σύστημα, κατά τη διάρκεια του οποίου τον τόνο δίνουν:

- η γοργή διάχυση της συλλογικής δράσης από τους πλέον ενεργούς σε λιγότερο ενεργούς τομείς·
- η άνθηση της καινοτομίας στις μορφές συγκρουσιακότητας·

- η δημιουργία νέων ερμηνευτικών πλαισίων ή ο μετασχηματισμός των υφιστάμενων·
- η είσοδος νέων (και ανοργάνωτων) συμμετεχόντων στο διεκδικητικό στίβο· και
- η έντονη αλληλεπίδραση και ροή πληροφορίας ανάμεσα σε ομάδες διεκδικητών και τις αρχές

ο Tarrow υποστηρίζει πως ένας κύκλος διαμαρτυρίας αναπτύσσεται ως προϊόν: εμβάθυνσης και γενίκευσης των κοινωνικών συγκρούσεων και κατ' επέκταση εμφάνισης νέων πολιτικών ευκαιριών (πρωτίστως νέων θεσμικών συμμάχων) για τις περιθωριοποιημένες ομάδες εντός και εκτός πολιτειακού σχηματισμού· ανταγωνισμού ανάμεσα σε οργανώσεις του κινήματος (νέες και παλαιές) για τον προσπορισμό μαζικών ερεισμάτων· επινόησης νέων διεκδικητικών τακτικών· και διεύρυνσης και μετασχηματισμού των παραδοσιακών ερμηνευτικών σχημάτων.

Ο συγγραφέας, στα γραπτά του δεν αναφέρει ρητά τον όρο διαδικασία, ούτε και επικαλείται συνάφειες με το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας όταν προβαίνει στη θεωρητική αποτύπωση της ανόδου (και της ύφεσης) της συγκρουσιακότητας. Εν τούτοις, είναι δυνατόν να υποστηρίξει κανείς ότι συμπεκνώνοντας τις διαστάσεις που συνεπικουρούν για την εμφάνιση και την ανάπτυξη ενός κύκλου διαμαρτυρίας αναφέρεται σε πολιτικές διαδικασίες. Και μάλιστα ανάλογες με εκείνες που φέρνει στο φως το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας (διεύρυνση πολιτικών ευκαιριών, ανταγωνισμός ανάμεσα στις διεκδικητικές οργανώσεις και τακτική καινοτομία με στόχο τον προσπορισμό επαλλασσόμενων κοινωνικών ερεισμάτων, επανανοηματοδότηση των υφιστάμενων ερμηνευτικών πλαισίων της ζώσας κατάστασης).

Η μακροχρόνια μελέτη διαφορετικών συγκρουσιακών περιπτώσεων στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, η διεύρυνση του ακαδημαϊκού πεδίου της μελέτης των κοινωνικών κινημάτων και η κριτική και εμβάθυνση στις προτάσεις των παραπάνω ερμηνευτικών σχολών, υπήρξαν παράγοντες που έδωσαν νέα γνωστική ώθηση στα θεωρητικά σχήματα αποκρυπτογράφησης του διεκδικητικού φαινομένου. Σ' αυτή την επιστημολογική και θεωρητική αναζήτηση το ερευνητικό πρόγραμμα της *Συγκρουσιακής Πολιτικής*, αναμφίβολα, συνιστά τομή.¹²

¹² Για μια θεωρητική αποτύπωση του πεδίου της Συγκρουσιακής Πολιτικής βλ., McAdam/Tarrow/Tilly (1996)· McAdam/Tarrow/Tilly (2001)· Tarrow/Tilly (2006)· και Σεφεριάδης (2006).

Εφεξής,

(...)μαζί με τα κινηματικά *γιατί* [κινηματική αιτιότητα] η θεωρία στρέφεται –κυρίως– στη διερεύνηση των *πώς*: των *μηχανισμών* μέσω των οποίων οι κινηματικές προδιαθέσεις μετασχηματίζονται σε πραγματικότητες (...) πρόκειται για μετατόπιση με τεράστιες επιστημολογικές συνέπειες και προεκτάσεις (...) Αφού στις κοινωνίες εξακολουθεί να υφίσταται *κυριαρχία*, οι συγκρούσεις όχι μόνο παθολογία δεν συνιστούν, αλλά αποτελούν εγγενή συνιστώσα του πολιτικού φαινομένου, τη βασική διαδικασία μέσω της οποίας ανακύπτουν και μετεξελίσσονται πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί. Σημασία, συνεπώς, δεν έχουν τόσο οι αιτίες των συγκρούσεων όσο οι μηχανισμοί τους –όχι τόσο τα *γιατί* αλλά τα *πώς*: με ποιους τρόπους συλλογικά υποκείμενα αναδύονται και συγκροτούν οργανώσεις, αρθρώνουν πολιτικό λόγο και πλοηγούν στη μεταβαλλόμενη πολιτική συγκυρία (Σεφεριάδης 2006:9).

Εκτιμάται ότι το ερευνητικό πρόγραμμα που συγκροτεί η πρόταση της Συγκρουσιακής Πολιτικής, την οποία δικαίως ο Σεφεριάδης (2008) αναγορεύει σε ένα «θετικό ευρετικό πρόγραμμα», δηλαδή σε μια σειρά αλληλένδετων προτάσεων και συμπερασμάτων όπου η ανακάλυψη σφαλμάτων και ανακολουθιών οδηγούν σε βελτιώσεις και δυναμικές αναπροσαρμογές, αντλεί την έμπνευση της από το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας, το οποίο ασφαλώς και αναβαθμίζει και μετασχηματίζει αποφασιστικά.

Υποστηρίζω ότι το εν λόγω εγχείρημα εισηγείται και εν πολλοίς υλοποιεί συνδυαστικά τουλάχιστον τρεις κρίσιμες θεωρητικές και μεθοδολογικές ρήξεις.

Πρώτον, και σε εμφανή αναλογία με το αίτημα που θέτει και απαντά το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας, η γραμματεία της Συγκρουσιακής Πολιτικής προκρίνει τη μετάβαση από τα στατικά ερμηνευτικά σχήματα στη «σχεσιακή ή διαδραστική προσέγγιση» [interactive approach] της συγκρουσιακής δράσης. Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, καθήκον του ερευνητή δεν είναι η αναζήτηση μιας λίστας παραγόντων και προϋποθέσεων που σωρευτικά συμβάλλουν στην ανάδυση της συγκρουσιακής δράσης· αντίθετα, αυτό που καθίσταται κρίσιμο είναι το *πώς αυτοί οι παράγοντες, μέσα από ποια αλληλουχία αλληλεπιδράσεων με το πολιτικό περιβάλλον, εκβάλλουν σε συγκρουσιακή δράση*. Η ματιά αυτή δεν περιορίζεται όμως μόνο στην ανάγνωση των σχεσιακών αλληλουχιών ανάμεσα σε πολιτικοθεσμικό περιβάλλον και τη συγκρουσιακή δράση. Η ερευνητική της ίριδα διαθλάται και στο πεδίο της δυναμικής των σχέσεων που αναπτύσσουν οι δρώντες σε συνέργεια ή/και αντιπαλότητα. Ειδικότερα, οι ιδρυτές του μοντέλου αποφαίνονται:

Ο χώρος της Δημόσιας Πολιτικής συγκροτείται από τα αιτήματα που διατυπώνουν δημόσιοι φορείς [agents], πολιτειακά μέλη, διεκδικητές και πολιτικοί δρώντες εκτός του υφιστάμενου καθεστωτικού πλέγματος. Η Συγκρουσιακή Πολιτική καταλαμβάνει εκείνο το ευρύ υποπεδίο όπου τα υπό διατύπωση αιτήματα είναι συλλογικά και που η

δυναμική πραγματοποίηση τους επηρεάζει τα συμφέροντα εκείνων ενώπιον των οποίων υποβάλλονται. Η συγκρουσιακή δράση που διαρρηγνύει τον ιστό της υφιστάμενης νομιμότητας [transgressive contention] κάνει την είσοδο της όταν τουλάχιστον κάποιο από τα εμπλεκόμενα μέρη επινοεί καινοτόμους δράσεις ή/και όταν τουλάχιστον κάποιο από αυτά (τα εμπλεκόμενα μέλη) εμφανίζεται, για πρώτη φορά, ως πολιτικός δρών. Προκειμένου ένα τέτοιο μοντέλο να αποτυπώνει μια δυναμική πολιτική διαδικασία οφείλουμε να θέσουμε τους δρώντες σε κίνηση. (McAdam/Tarrow/Tilly 2001:12)

Υπ' αυτήν την έννοια, «αντί να μελετάμε αποκλειστικά τη διαμαρτυρία, τη συλλογική δράση ή τα κοινωνικά κινήματα (επιλέγουμε να) ερευνήσουμε τη συγκρουσιακή πολιτική ως αλληλεπίδραση ανάμεσα σε διεκδικητές με τους αντιπάλους τους, τα δυνάμει εμπλεκόμενα τρίτα μέρη, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κλπ» (Tarrow/Tilly 2006: 69).

Οι προεκτάσεις αυτής της επιλογής θέασης της φύσης της συγκρουσιακής δράσης (και των εμπλεκόμενων σε αυτή μελών) είναι αναμφισβήτως πολυεπίπεδες. Προς το παρόν, αρκεί να επισημάνουμε τον καινοφανή τρόπο με τον οποίο αποτιμάται η σημασία των οργανώσεων στην ανάδυση (και δυναμική) της συγκρουσιακής δράσης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται, οι υφιστάμενες οργανωτικές δομές δεν λαμβάνονται ως *a priori* ενθαρρυντικοί (αιτιακοί) παράγοντες εμφάνισης της συγκρουσιακότητας αλλά οι φορείς που εμπλέκονται, «στη διαδικασία της διαδραστικής διαβούλευσης που λαμβάνει χώρα σε αυτούς τους αλληλεπιδρώντες τόπους και η επιτυχής δημιουργία κοινών νοημάτων και ταυτοτήτων προτρεπτικών σε συγκρουσιακή δράση» (McAdam 2003: 290).

Εφεξής, οι στρατηγικές επιλογές των δρώντων υποκειμένων· οι διαθέσιμες και ιστορικά λαξευμένες κουλτούρες πολιτικής συμμετοχής· οι σχέσεις «οργής» και οι σχέσεις «στοργής» ανάμεσα σε φορείς της συμβατικής πολιτικής (πολιτικά κόμματα, ομάδες συμφερόντων αλλά και δυνάμεις καταστολής) και τις οντότητες της συγκρουσιακής πολιτικής· οι ανταλλαγές με δυνάμει υποστηρικτικά κοινωνικά ακροατήρια· οι ποικίλες ροές και επεξεργασίες νοημάτων, διεκδικούν πλέον το ρόλο του επαρκούς επεξηγηματικού παράγοντα του φαινομένου της κοινωνικής διαμαρτυρίας.

Δεύτερον, καλεί τους μελετητές των συγκρουσιακών δράσεων να ακονίσουν τα μεθοδολογικά τους εργαλεία και τις πρακτικές έρευνας εστιάζοντας στο *μεσο-επίπεδο*, εκεί όπου κρίνουν πως συγκροτείται και μετασχηματίζεται η συλλογική δράση. Επιλέγοντας ανάμεσα στις μακρο-δομές ή τα μικρο-περιβάλλοντα την

ενδιάμεση κλίμακα αναφοράς και παρατήρησης (Tilly 1984), οι πρωτεργάτες του πεδίου της Συγκρουσιακής Πολιτικής καταλήγουν:

Είμαστε πεπεισμένοι ότι η πραγματική δράση των κοινωνικών κινημάτων λαμβάνει χώρα στο ενδιάμεσο επίπεδο ανάμεσα στο μακρο και το μικρο... Κάπου εκεί, στους κόλπους των υφιστάμενων συνεργατικών ομάδων και των δικτύων συνάρθρωσης της δυσαρέσκειας γίνονται τα πρώτα διερευνητικά βήματα για την ανάληψη της συλλογικής δράσης. Σε πολλές έρευνες χάνεται αυτό το ενδιάμεσο επίπεδο ανάλυσης. Έχουμε επενδύσει τις ερευνητικές μας ενέργειες στο «πριν» και το «μετά» της συλλογικής δράσης. Η έρευνα του «πριν» επικέντρωνε στους μακρο και μικρο (δομικούς) παράγοντες που είναι δυνατόν να διευκολύνουν τη δράση των κοινωνικών κινημάτων ή στις ατομικές κινηματικές στρατεύσεις. Αντίστοιχα, η έρευνα του «μετά» της κινηματικής δράσης ταυτίζονταν, σχεδόν αποκλειστικά, με τις εκβάσεις της. Δεν αφιερώσαμε, όμως, ούτε ένα μέρος της προσοχής μας στην ατέρμονη κίνηση πραγμάτωσης της συλλογικής δράσης. Πώς οι (δομικές) τάσεις μεταφράζονται σε συγκεκριμένες κινηματικές επιδιώξεις; Ποιες είναι οι τρέχουσες δυναμικές που διατρέχουν τις διαδικασίες λήψης απόφασης, τους στόχους και τις τακτικές που ορίζουν οι κινηματικοί δρώντες; Πώς οι οργανώσεις των κοινωνικών κινημάτων επιχειρούν να στρατολογήσουν νέα μέλη; Προκειμένου να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα καθίσταται αναγκαίο μια πιο συστηματική ποιοτική έρευνα πεδίου της δυναμικής της συλλογικής δράσης στο μέσο επίπεδο. (McAdam 2003: 284-85)

Τρίτον, κλονίζει τη βεβαιότητα περί ενός οικουμενικού μοντέλου ικανού να ερμηνεύσει, σε δι-ιστορική προοπτική όλες τις συγκρούσεις. Αντ' αυτού, προτάσσεται η θεωρητική γενίκευση των αρχών της *μεταβλητότητας*: η αποσαφήνιση εκείνων των διαδικασιών που τακτικά και επαναλαμβανόμενα εμφανίζονται σε ένα μεγάλο πλήθος ποικίλων συγκρουσιακών επεισοδίων και παρεμβαίνουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της συγκρουσιακής δυναμικής. Όπως χαρακτηριστικά διατυπώνει ο Tilly σε παλαιότερες εργασίες του –πλην όμως απολύτως συμβατές με τις μεθοδολογικές προκλήσεις της Συγκρουσιακής Πολιτικής:

Η αναζήτηση αμετάβλητων μοντέλων εδράζεται στην πεποίθηση ενός πολιτικού κόσμου όπου οι δομές και οι αλληλουχίες αναπαράγονται στο διηνεκές με την ίδια μορφή. Τούτος ο κόσμος μπορεί να είναι σύμφωνος με τον κόσμο του θεωρητικού, όμως στην πραγματικότητα δεν υπάρχει (...) Ως εκ τούτου μια θεωρία αποδεικνύει την εγκυρότητα της όχι αναζητώντας ομοιότητες ανάμεσα σε διαφορετικές εστίες άσκησης πολιτικής, αλλά αναδεικνύοντας την μεταβλητότητά τους. Δεύτερον, σε διαφορετικούς συνδυασμούς, οι ίδιες αιτίες μέσα από διαφορετικές αλληλουχίες και συνθήκες είναι δυνατόν να προκαλέσουν μια σειρά παραπλήσιων αλλά, διαφορετικών πολιτικών φαινομένων (πραξικοπήματα, αντάρτικα, επαναστάσεις κλπ) Ο τόπος, ο χρόνος, και οι αλληλουχίες επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την τροχιά ανάπτυξης παρόμοιων διαδικασιών. Υπ' αυτή την έννοια, οι διαδικασίες είναι ιστορικά προσδιορισμένες. Τέλος, τα υπό έρευνα συμβάντα δεν γίνονται αντιληπτά ως εμπειρίες αυτοαναφορικές και εσώκλειστα σε δομές. Αντίθετα, αποτελούν τοπικές δημόσιες εκδηλώσεις που εκτείνονται πέρα από τα όρια της περιφέρειας εμφάνισής

τους (...) Κατά συνέπεια οι γενικές προτάσεις μιας έγκυρης θεωρίας οφείλουν να εφαρμόζουν τις αρχές μεταβλητότητας στα υπό μελέτη φαινόμενα (Tilly 1995: 1600,1605)

Τούτων δοθέντων, μοιάζει εύλογη η συγκρότηση του αναλυτικού μοντέλου της Συγκρουσιακής Πολιτικής με αναφορά στις έννοιες πολιτικοί δρώντες, πολιτικές ταυτότητες, συγκρουσιακές παραστάσεις και ρεπερτόρια δράσης. Το δε εγχείρημα της ανάλυσης με όρους μέσο κλίμακας επιτελείται μέσα από τη σφυρηλάτηση νέων αναλυτικών εργαλείων (και λογικών), όπως *μηχανισμοί, διαδικασίες, επεισόδια και γεγονότα διαμαρτυρίας*.

Ως «μηχανισμούς» [mechanisms] οι εισηγητές και κοινωνοί της προοπτικής της Συγκρουσιακής Πολιτικής ορίζουν την περιορισμένη εκείνη σειρά συμβάντων που ενώ επηρεάζουν με ταυτόσημο ή ανάλογο τρόπο τις σχέσεις μιας σειράς παραγόντων επιφέρουν διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με την εκάστοτε κοινωνικοπολιτική συγκυρία (McAdam/Tarrow/Tilly 2001:29· Tarrow/Tilly 2006: 29· Σεφεριάδης 2006:9). Οι μηχανισμοί, με τη σειρά τους συναρθρώνονται σε ευρύτερες διαδικασίες.

Ως «διαδικασίες» [processes] γίνονται αντιληπτές οι αλληλουχίες και συνδυασμοί μηχανισμών που προκαλούν παρόμοιες και εν γένει πιο σύνθετες εκβάσεις ανάλογα με τα περιβάλλοντα εντός των οποίων εκδηλώνονται. Τέλος, σε εξαιρετικά κρίσιμη αναλυτική κατηγορία για τη μελέτη των συλλογικών δράσεων αναδεικνύονται τα γεγονότα διαμαρτυρίας.¹³

Σύμφωνα με τους Rucht/ Koopmans/Neidhart (1999: 7-32), ως «γεγονός διαμαρτυρίας» [protest event] κατανοείται:

κάθε μορφή συλλογικής δράσης μη κρατικών δρώντων με στόχο τη δημόσια καταγραφή της διαφωνίας με πολιτειακούς ή θεσμικούς φορείς αλλά και την διατύπωση κοινωνικών και πολιτικών αιτημάτων.

Συναφώς και ο Fillieule (1999: 201-203) εντάσσει στην κατηγορία *γεγονός διαμαρτυρίας* «κάθε περιστατικό κατάληψης ενός δημοσίου χώρου (δημόσια κτήρια, δρόμοι κ.λπ.) από μη κρατικούς δρώντες με στόχο την κοινοποίηση ενός πολιτικού αιτήματος, την απόπειρα ικανοποίησης συγκεκριμένων συμφερόντων ή/και τον ευφημισμό μιας ρητής ή άρρητης πολιτικής στάσης».

¹³ Για μια πανοραμική αποτύπωση των ερευνητικών προκλήσεων και των θεωρητικών ερωτημάτων που θέτει η μελέτη των γεγονότων διαμαρτυρίας βλ., επίσης, Seferiades (1998)· Kousis (2007) Σερντεδάκης (2007)· και Σερντεδάκης (2011).

Ακολουθώντας μια παράλληλη γραμμή σκέψης, εκλεπτύνοντας όμως τις υφιστάμενες θεωρητικές αποτυπώσεις και φωτίζοντας τις λιγότερο ορατές όψεις των γεγονότων διαμαρτυρίας, ο Σερντεδάκις (2011: 351–354) ορίζει ως τέτοια:

όλες εκείνες οι μορφές συλλογικής δράσης που αναλαμβάνονται από συλλογικότητες με οριακό ή/και μηδενικό βαθμό ενσωμάτωσης στα διαφορετικά συστήματα λήψης αποφάσεων, συλλογικότητες που μέσα από τη δράση τους επιζητούν : α) την ανακατανομή των κοινωνικών πόρων, αλλά και άμεσα ή έμμεσα β) τον επανορισμό των κοινωνικών σημασιών και αντιληπτικών σχημάτων για την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα.

Η συμβολή του Σερντεδάκι στη συζήτηση γύρω από τον ορισμό των συμβάντων διαμαρτυρίας είναι σαφώς πιο προωθητική, όχι μόνο γιατί, προβαίνει στην ανασκευή ενός όρου στον οποίο κυριαρχούσαν οι περιγραφικές προσεγγίσεις, αλλά και γιατί αναδεικνύει στοιχεία της υπόστασης των συλλογικών δράσεων μέχρι τούδε αποσιωπημένα. Συγκεκριμένα: θέτοντας στο εννοιολογικό επίκεντρο των γεγονότων διαμαρτυρίας το στοιχείο της αλληλεπίδρασης με την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα εντός της οποίας εκδηλώνονται (ανακατανομή κοινωνικών πόρων και επανορισμό των κοινωνικών σημασιών), ο μελετητής τονίζει με emphatic τρόπο τη σχεσιακή τους συγκρότηση. Μακριά από το να αναγιγνώσκονται ως μοναχικά – πόσο μάλλον παθολογικά– φαινόμενα του πολιτειακού βίου ή της εκάστοτε θεσμικοπολιτικής συγκυρίας, τα γεγονότα διαμαρτυρίας και ειδικότερα η συστηματική καταγραφή αυτών και της κύμανσής τους, αίφνης, αποκτά νέο ερευνητικό ενδιαφέρον. Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζει ο συγγραφέας,

[η] μελέτη της κύμανσης της διαμαρτυρίας σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν αποτελεί βέβαια ένα αυτοαναφορικό ζητούμενο. Η διαμαρτυρία και η συλλογική δράση συνδέονται στενά με ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές διεργασίες, από τις οποίες σε μεγάλο βαθμό προσδιορίζονται, αλλά και τις οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν. Με άλλα λόγια, η μελέτη της συλλογικής δράσης και της διαμαρτυρίας μπορούν να οδηγήσουν σε έναν ευρύτερο αναστοχασμό για τα χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού σχηματισμού, τις υφιστάμενες κοινωνικές και ταξικές διαιρέσεις, τις πολιτικά και κομματικά κρίσιμες «διαιρετικές τομές» [cleavages], τις πολιτισμικές κρυσταλλώσεις και διεργασίες που το διαπερνούν. (Σερντεδάκις 2011: 352)

Ακολουθώντας λοιπόν τις μεθοδολογικές ράγες πάνω στις οποίες κινείται το πρόγραμμα της Συγκρουσιακής Πολιτικής έτσι όπως αναδείχθηκαν υιοθετώντας δηλαδή

- τη *σχεσιακή* προσέγγιση·

- τη λογική και τον ορίζοντα ανάλυσης στο μέσο επίπεδο στη διαδικασία μετασχηματισμού των διάχυτων δομικών προδιαθέσεων σε συγκεκριμένες συγκυριακές διαθεσιμότητες και
- την αρχή της μεταβλητότητας στην ανίχνευση των μηχανισμών και των διαδικασιών που πυροδοτούν τα γεγονότα διαμαρτυρίας στις οριοθετημένες τοπικές, χωρικές και πολιτισμικές συγκείμενες

θα μελετήσουμε την ανάδυση, τη δυναμική και τις ποικίλες πολιτικές απολήξεις του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έτσι όπως αυτό εμφανίστηκε στην ελληνική περίπτωση.

Πλοηγός σ' αυτή την αναζήτηση θα είναι τα γεγονότα διαμαρτυρίας.

1.Γ. Η ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΗΣ

Η παρούσα έρευνα οργανώθηκε γύρω από τρεις πυλώνες: συλλογή και καταγραφή γεγονότων διαμαρτυρίας (βλ. το λεπτομερές Χρονολόγιο που παρατίθεται στο Παράρτημα), ανάλυση λόγου των κειμένων και των θέσεων των κινηματικών οργανώσεων και των κομμάτων της Αριστεράς, και συμμετοχική παρατήρηση στα γεγονότα διαμαρτυρίας. Ειδική και ξεχωριστή θέση σ' αυτό το οδοιπορικό καταλαμβάνει η αδημοσίευτη έρευνα που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην Αθήνα υπό την επιστημονική επίβλεψη του καθηγητή Στέλιου Αλεξανδρόπουλου και που μέρος της (ρεπερτόρια δράσης) παρουσιάζεται στο κλείσιμο της παρούσας μελέτης.

Η συγκομιδή και καταγραφή των γεγονότων διαμαρτυρίας και των δημοσιευμάτων ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έγινε πρωτίστως μέσα από την αποδελτίωση του έντυπου αρχείου της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* για το διάστημα 1996-2006. Επικουρικώς και για το ίδιο διάστημα αξιοποιήθηκε το αρχείο της εφημερίδας *Εποχή*, ενώ, σε ό, τι αφορά ειδικές όψεις των πολιτικών στάσεων της περιόδου, μελετήθηκαν και τα αρχεία των κομματικών εντύπων *Ριζοσπάστης* και *Αυγή*, η ηλεκτρονική σελίδα του εναλλακτικού μέσου αντιπληροφόρησης *Athens Indymedia* και συγκεκριμένα φύλλα ιταλικών εφημερίδων.

Τα καλέσματα και τα κείμενα ταυτότητας, προβληματισμού και απολογισμού της δράσης των πολιτικών οργανώσεων ολόκληρου του διεκδικητικού φάσματος των συμμετεχόντων (όλων των ελλήνων και της πλειοψηφίας των διεθνών) αποτέλεσαν

ένα διακριτό εργαλείο έρευνας. Όμως ο χώρος της δημοσιότητας (MME) δεν είναι ποτέ αρκετός για να κατανοήσουμε πλήρως ούτε τις γνωστικές διαδικασίες συγκρότησης ταυτότητας, ούτε και τις μεταμορφώσεις που αυτή υφίσταται στο διάβα του χρόνου σε αλληλεπίδραση με άλλους δρώντες, συμμάχους και αντιπάλους εντός του περιβάλλοντος διαμαρτυρίας. Το πρόβλημα καθίσταται οξύ ιδιαίτερα για τις «αντιδημοφιλείς» οργανώσεις που κατά κανόνα έχουν στη διάθεσή τους ελάχιστους πόρους. Ακόμη και όταν κείμενά τους αναρτώνται στο διαδίκτυο κατά τη διάρκεια μιας κινητοποίησης, με το πέρας της συνήθως αποσύρονται. Γι' αυτό και η συμμετοχική παρατήρηση των γεγονότων διαμαρτυρίας, πέρα από τις αναρίθμητες δυνατότητες που παρέχει στον μελετητή για τη διερεύνηση αθέατων πλευρών της διεκδίκησης (συλλογικές συγκινήσεις, συγκρουσιακές δραματοουργίες, μορφές αλληλεπίδρασης των ομάδων, χρώματα και σκηνογραφίες διαδήλωσης κλπ) συνιστάται και για έναν αμιγώς πρακτικό λόγο: για να καταστεί εφικτή η συγκρότηση μιας βάση δεδομένων αντιπροσωπευτικής των Λόγων και των αντί-Λόγων των συμμετεχόντων, και του στίγματος που επιδιώκουν να αφήσουν στην πολιτική αρένα. Συμμετέχοντας, λοιπόν, στις διεθνείς διαδηλώσεις από τον Σεπτέμβριο του 2000 έως τον Μάιο του 2006 (και χωρίς την εποχή εκείνη να γνωρίζω την εμβέλεια, την ακτινοβολία και τις εκβάσεις του συγκεκριμένου κινήματος), κατέστρωσα ένα ιδιωτικό αρχείο με όλο αυτό το πρωτότυπο υλικό, το οποίο προσδοκώ να δημοσιεύσω στο σύνολό του σε επόμενη εργασία.

Δεν παρέλκει να επισημανθεί εδώ ότι η επιλογή και το φιλτράρισμα των γεγονότων μέσα από τις εφημερίδες υπήρξε μια εξαιρετικά επίπονη διαδικασία, τόσο λόγω του εύρους των θεματικών εκστρατειών που εκπονήθηκαν συλλογικά υπό την αξιακή στέγη «ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση», όσο και λόγω των συχνά άδηλων αξιακών γεφυρώσεων [frame-bridging] ανάμεσα στα βασικά αιτήματα του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος και τις ιδιαίτερες διεκδικήσεις επιμέρους δράσεων (αντιπολεμικές, φεμινιστικές, αντιρατσιστικές). Για το λόγο αυτό, στο Χρονολόγιο συμπεριλήφθηκαν μόνο εκείνα τα γεγονότα διαμαρτυρίας που (α) συνάρθρωναν με ρητό τρόπο τα ιδιαίτερα αιτήματα στη σπονδυλική στήλη του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος (περιείχαν, λ.χ., ευθείες αναφορές στο «λαό του Σηάτλ», στις οργανώσεις και στις δράσεις εναντίωσης στις «παγκοσμιοποιημένες» μορφές αδικίας, τις διεθνείς διαδηλώσεις κλπ), και (β) όσα είχαν υποκινηθεί από οργανώσεις οι οποίες είχαν εμπρόθετα συγκροτηθεί ως «αντιπαγκοσμιοποιητικές» κατά την εποχή μετά τα γεγονότα του Σηάτλ. Το Χρονολόγιο εμπλουτίστηκε και από

ένα επιπλέον είδος δράσεων, αυτές που ορίζω ως «δορυφορικές»: δράσεις, δηλαδή, που προέκυψαν είτε ως προϊόντα του διεκδικητικού ανταγωνισμού ανάμεσα σε κινηματικές συλλογικότητες κατά τη διάρκεια των γεγονότων διαμαρτυρίας (με στόχο την επίταση της συγκρουσιακότητας), είτε στον απόηχό τους –κυρίως ως δράσεις αλληλεγγύης σε θύματα της κρατικής καταστολής.

Συγκροτώντας την τοιχογραφία της διεκδίκησης στη βάση αυτής της λογικής, και με φάρο τις μεθοδολογικές προκλήσεις του υποδείγματος της Συγκρουσιακής Πολιτικής (σχεσιακή προσέγγιση, ενδιάμεσο επίπεδο ανάλυσης, αναζήτηση μηχανισμών και διαδικασιών και εφαρμογή της αρχής της μεταβλητότητας), η διατριβή επιχειρεί να καταδείξει την υφή του νήματος που συνδέει το «πριν», το «κατά τη διάρκεια», και το «μετά» της εμφάνισης του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Το εγχείρημα φιλοδοξεί επίσης να καταστήσει εύλογη τη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στο *μακροσκοπικό*, το *ενδιάμεσο* και το *μικρο-επίπεδο* ανάλυσης των φαινομένων της συγκρουσιακής πολιτικής –εξ ου και η εμμονή μου στην συγκρότηση και εισήγηση εννοιών ικανών να συνθέσουν αυτές τις κλίμακες θέασης, καθιστώντας τες παράλληλα γνωστικά σαφείς και αναλυτικά εναργείς.

Με αυτές τις γνωστικές προκλήσεις κατά νου, το επόμενο κεφάλαιο αποτυπώνει το θεσμικό κάδρο της μακράς περιόδου που προηγήθηκε της επώασης του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος, με έμφαση στις πλέον εμβληματικές οικονομικές και δημογραφικές ανακατατάξεις του παγκόσμιου και του ελληνικού χάρτη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 (διαδικασία Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης, Μετανάστευση) καθώς και στις αλλαγές που επέφερε η κυριάρχηση του δόγματος του νεοφιλελευθερισμού στο κομματικό σύστημα και στη φυσιογνωμία των πολιτικών κομμάτων της Αριστεράς. Παράλληλη επιδίωξη αποτελεί η ανάδειξη μιας αντίρροπης πολιτικής κίνησης στη διαδικασία συρρίκνωσης του πεδίου παρέμβασης των εθνικών δρώντων: την προσπάθεια (γεωγραφικής και πολιτικής) διεύρυνσης του χώρου των συλλογικών δράσεων μέσα από τη συγκρότηση ενός νέου ρεύματος διεκδικήσεων και αιτημάτων υπερεθνικής εμβέλειας (λ.χ., δράσεις διεθνιστικής αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας και στους εμπόλεμους πληθυσμούς, πανευρωπαϊκές διαμαρτυρίες), στην οποία εντοπίζονται οι διαδρομές ανάδυσης του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην Ελλάδα.

Το Κεφάλαιο 3 αφηγείται τη δυναμική του κινήματος, τα γνωστικά μονοπάτια της διεθνικής του διάχυσης, με τρεις ιδιαίτερες μέριμνες: την ανίχνευση των αιτιωδών μηχανισμών και διαδικασιών που πυροδοτήθηκαν από τα «μετασχηματιστικά γεγονότα διαμαρτυρίας», τη σημασία της καταστολής, και την επίδραση που άσκησαν τα διάφορα οργανωτικά υποδείγματα και ρεπερτόρια δράσης στη διευκόλυνση ή τον εγκλωβισμό της διεκδικητικής δυναμικής. Στο σημείο αυτό, γίνεται εκτενής παρουσίαση εκείνων των καινοτόμων διεθνών μορφών οργάνωσης και οργανώσεων (χαλαρά δομημένα και συμπεριληπτικά δίκτυα συντονισμού της δράσης) και προτύπων διεκδίκησης (πολιτική ανυπακοή και άμεση δράση) που έβαλαν την υπογραφή τους στο «κίνημα των κινημάτων» και συνέβαλλαν στο «ξεπάγωμα» παλαιών ταυτοτήτων ή/και στην ανασκευή τους στη νέα, διεθνή συγκυρία: στην αναρχική/αντιεξουσιαστική πολιτική ταυτότητα και τη ριζοσπαστική Αριστερά.

Το τέταρτο κεφάλαιο καταπιάνεται με τις διαστάσεις της εθνικής γείωσης (ή τοπικοποίησης) της διεθνιστικής συγκρουσιακής δράσης. Ιδιαίτερη έμφαση σ' αυτήν την ενότητα δίνεται στον τρόπο διαπλοκής της διεθνούς σκακιέρας πολιτικών εξελίξεων (εμπλοκή ευρωπαϊκών κυβερνήσεων στον πόλεμο στο Αφγανιστάν και το Ιράκ) με την εθνική δομή πολιτικών ευκαιριών/απειλών (ελληνική προεδρεία στην ΕΕ), με στόχο την κατάδειξη των αντιφάσεων και της μη γραμμικής πορείας των ευρωπαϊκών κινημάτων ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην αλλαγή της διεθνούς συγκυρίας. Τον τόνο σ' αυτό το σταθμό της έρευνας δεν δίνει το προφανές, δηλαδή η φλύαρη υπενθύμιση της ανασταλτικής ή προωθητικής επενέργειας που ασκεί ένα διεθνές και εθνικό πλέγμα ευκαιριών/καταναγκασμών στη δυναμική της διεθνιστικής συγκρουσιακής δράσης. Αντίθετα, αυτό που επιχειρείται είναι η υπογράμμιση της σημασίας που διαδραματίζουν οι στρατηγικές αλληλεπιδράσεις και οι οργανωτικές επιλογές των ίδιων των συγκρουσιακών δρώντων, και συγκεκριμένα η δημιουργία ενδιάμεσων μορφών πολιτικής εκπροσώπησης σε τοπικό επίπεδο, στη διαδικασία διάχυσης ή ανάσχεσης ενός κύματος διαμαρτυρίας σε εθνική κλίμακα.

Έχοντας διανύσει αυτό τον αναλυτικό δρόμο, το κείμενο ολοκληρώνεται με το ζήτημα κινηματικών των εκβάσεων, των αποτυπωμάτων που μια έντονη συγκρουσιακή περίοδος αφήνει τόσο στο πεδίο των πολιτικών θεσμών όσο και στη σφαίρα της συγκρουσιακής πολιτικής. Τα ανεξίτηλα ίχνη αυτής της έντονης αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην πολιτική των θεσμών και τους συγκρουσιακούς

δρώντες εντοπίζονται στη συγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ και στην ανάδυση ενός νέου συγκρουσιακού φαντασιακού για την προώθηση συλλογικών αιτημάτων.

Στη βάση αυτή, και παρατηρώντας την *ανάδυση*, τη *δυναμική* και τις *εκβάσεις* του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος μέσα απ' το χάρτη των γεγονότων διαμαρτυρίας που το εμπύχωσαν, είναι δυνατόν να διακρίνουμε πέντε περιόδους στο βίο του.

Η *πρώτη* είναι μια φάση ανάδυσης νέων μορφών δραματουργίας και εικονογράφησης της σύγκρουσης (γεγονός «Πράγα 2000»): η *δεύτερη* περιλαμβάνει τη διεθνοποίηση της δράσης και την οργανωτική ανασύσταση του πεδίου των διεκδικητικών οργανώσεων (η φόρμα, ο χώρος και το γεγονός «Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ»): η *τρίτη* ενέχει τη μαζικοποίηση των διεθνιστικών δράσεων, συνδυαστικά με την κατασταλτική αναβάθμιση (το μετασχηματιστικό γεγονός «Γένοβα 2001»): η *τέταρτη* είναι μια εποχή εντόπιας συγκρουσιακής επίτασης, με κεντρικά γνωρίσματα τον πολλαπλασιασμό των έκνομων δράσεων, τον μετασχηματισμό των προτρεπτικών σε δράση πλαισίων, και την κοινωνιογραφική «μετατόπιση κλίμακας» [scale shift] της διαμαρτυρίας μέσα από τη δημιουργία ενός σώματος συντονισμού των αιτημάτων σε εθνική κλίμακα, το «Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ» (γεγονός «Θεσσαλονίκη 2003»): ενώ η *πέμπτη* είναι μια περίοδος διεκδικητικής υποχώρησης που αντανακλάται στην αποριζοσπαστικοποίηση και το κατακερματισμό των δράσεων, σε συνδυασμό με τη θεσμοποίηση των οργανώσεων του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ σ' ένα νέο πολιτικό κόμμα (γεγονός «συγκρότηση ΣΥΡΙΖΑ»). Τέλος, και μάλλον έξω από τον ενεργό κύκλο ζωής του κινήματος, παρατηρείται το φαινόμενο της μεταστοιχείωσης της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας σε νέες διεκδικητικές –αν και διαλείπουσες – οντότητες (γεγονός 4^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ).

Υπό το φως των παραπάνω, πώς αναδύεται η Διεθνιστική Συγκρουσιακή Δράση στο *σύνθετο διεθνικό περιβάλλον* της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, και πώς με τη σειρά της μεταβάλλει και μετασχηματίζει όχι μόνο το τοπίο της συγκρουσιακής πολιτικής αλλά και το θεσμικό κάδρο εντός του οποίου εκτυλίσσεται;

2. ΑΠΟ ΤΟ ΛΑΝΘΑΝΟΝ ΣΤΟ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟ: Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.Α. ΣΥΝΘΕΤΑ ΔΙΕΘΝΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ: ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΚΑΔΡΟ ΤΗΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ

Κίνημα καινοτόμο ως προς την παλέτα των διεκδικητικών δράσεων, τις επιδιώξεις, την εμβέλεια δράσης, τις μορφές συντονισμού και το πολιτικό πορτραίτο των συμμετεχόντων, το κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην Ελλάδα –αλλά και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες με διαφορετικές χρονικότητες και ρυθμούς– αποδίδεται και γίνεται αναγνωρίσιμο ως τέτοιο, στις αρχές του 2000.

Σύμφωνα με την πλέον διαδεδομένη θέση (dellaPorta/Tarrow 2005), η διεθνική διαμαρτυρία ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση εμφανίζεται ως το παραγόμενο προϊόν μακρόπνοων (τουλάχιστον μιας 20ετίας) οικονομικών και πολιτικών αλλαγών στους κόλπους των δυτικών κοινωνιών, αλλαγών που συμπυκνώνονται στις παρακάτω διαστάσεις:

- επέκταση του καπιταλισμού και των αγορών σε παγκόσμια κλίμακα και συνακόλουθη εμφάνιση νέων μορφών κοινωνικής αδικίας και νέων περιεχομένων δυσανεκτικότητας·
- σχετική απώλεια της κυριαρχίας του έθνους – κράτους επί των αγορών προς όφελος νέων υπερεθνικών οικονομικών, χρηματοπιστωτικών και πολιτικών δομών (Ευρωπαϊκή Ένωση, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, κοκ)·
- αλλαγές στις μορφές επικοινωνίας και τεχνολογίας και εμφάνιση νέων μορφών συντονισμού εξ' αποστάσεως (Castells 2000)·
- αύξηση των μεταναστευτικών ροών·
- πύκνωση και αναβάθμιση των διεθνών σχέσεων και μετατόπιση του πολιτικού κέντρου βάρους από το έθνος – κράτος και τις διακρατικές σχέσεις σ' έναν κόσμο «σύνθετης αλληλεξάρτησης» [complex interdependence] και «πολυεπίπεδης διακυβέρνησης» [multilevel governance]

Σε αναλογία με τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, όπου η γενικευμένη είσοδος στη νεωτερικότητα επέφερε καταλυτικές αλλαγές στα ρεπερτόρια συλλογικής δράσης

(Tilly 1986) μέσα από την αλληλουχία κομβικών και μακροπρόθεσμων μετασχηματισμών στις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές,¹⁴ και αντίστοιχα με τις μεταβάσεις που συντελούνται ήδη από δεκαετία του '60 στις σύνθετες και πολιτισμικά πλουραλιστικές κοινωνίες (Melucci 1992· Melucci/Avritzer 2000) και αντανακλώνονται στην άνθηση των νέων κοινωνικών κινημάτων, το νεοδιαμορφωθέν περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης και του «σύνθετου διεθνισμού» [complex internationalism] εγκαινιάζει μια νέα συνθήκη όπου κρατικοί φορείς, διεθνείς θεσμοί και μη κρατικοί δρώντες αρχίζουν να αλληλεπιδρούν και να ερίζουν με τρόπο συστηματικό πάνω σε ζητήματα παγκόσμιας σημασίας και ενδιαφέροντος. Στην προέκταση ή/και την προβολή αυτής της νέας παγκόσμιας σκακιέρας σχέσεων και αντιπαρατιθέμενων συμφερόντων, σύμφωνα με τους μελετητές του κινηματικού φαινομένου, εμφανίζεται και ο «διεθνικός ακτιβισμός» [transnational activism], ο διεθνής συντονισμός πάνω σε θεματικές εκστρατείες (ανθρώπινα δικαιώματα, περιβαλλοντικά ζητήματα, αντιπολεμικά αιτήματα κοκ) αλλά και το κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση ως το διάδοχο κίνημα των νέων κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του '60 και '70.

Η αναζήτηση και εγχάραξη παραλλήλων ανάμεσα σε μακροδομικές ανακατατάξεις και είδη, οργανωτικές μορφές και συγκρουσιακές φόρμες των συλλογικών δράσεων είναι ιδιαιτέρως διαφωτιστική υπό την έννοια ότι εξοπλίζει τον μελετητή και τον αναγνώστη με τον ιστορικό χάρτη μέσα από τον οποίο θα διαβάσει και θα ιχνηλατήσει τη συγκυρία εμφάνισης και διασποράς ενός κινηματικού υποδείγματος (και των περιεχομένων που το εμψυχώνουν). Πώς όμως οι ιστορικά διάχυτες παγκόσμιες προδιαθέσεις μετουσιώνονται σε γεωγραφικά και χρονικά συγκεκριμένες συγκρουσιακές διαθεσιμότητες; Κοντολογίς, πώς οι παγκόσμιες οικονομικές και πολιτικές ρηγματώδεις αλλαγές που επιβάλει το δόγμα της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης κατασταλάζουν σε διαφορετικής μορφής και κλίμακας εντόπιες διεκδικήσεις και ειδικότερα στο «ελληνικό» κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση ;

¹⁴ Σημαντικότερες εκ των οποίων κρίνονται: η άνοδος του καπιταλισμού· η συγκρότηση του έθνους – κράτους· η εθνικοποίηση της πολιτικής αγοράς· η αστικοποίηση· η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας· και η θεσμοποίηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας μέσα από τις εκλογές και την αναγνώριση της συνδικαλιστικής δράσης (Tilly 1986).

Προς αυτή την κατεύθυνση, εκτιμώ ότι, η θεωρητική χρήση της έννοιας της «δομής πολιτικών ευκαιριών και απειλών» [structure of political opportunities/threats] είναι δυνατόν να ξεκλειδώσει έναν σημαντικό αριθμό ερωτημάτων.

Με τον όρο *πολιτικές ευκαιρίες* γίνονται αντιληπτές οι παρατεταμένες διαρκείς και κατά κύριο λόγο εθνικές διαστάσεις του θεσμικού περιβάλλοντος που ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν τους πολιτικούς και κοινωνικούς δρώντες στο να αξιοποιήσουν τους εσωτερικούς τους πόρους έτσι ώστε να συγκροτηθούν στη μορφή του κοινωνικού κινήματος (Tarrow 2012).¹⁵ Αντίστοιχα, με τον όρο *απειλές* οι Goldstone και Tilly (2001) αντιλαμβάνονται και ορίζουν το πολιτικό κόστος που καλούνται να καταβάλλουν οι διεκδικητές σε περίπτωση όπου επιλέξουν την απραξία έναντι της συλλογικής δράσης και της δυνητικής της καταστολής. Κρίσιμες διαστάσεις αυτού του πλέγματος ευκαιριών/απειλών που μεταφορικά θα μπορούσαμε να αποδώσουμε με όρους «θεσμικών κελυσμάτων» για την ανάληψη συγκρουσιακής δράσης, θεωρούνται: η διεύρυνση των διαύλων πρόσβασης των διεκδικητών στο πολιτικό σύστημα· οι αποευθυγραμμίσεις και αποστοιχίσεις στις γραμμές των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ελίτ· η εμφάνιση και διαθεσιμότητα συμμάχων με επιρροή· η υποχώρηση (έστω και συγκυριακή) του κατασταλτικού δυναμικού (McAdam/Tarrow/Tilly 2006· Tarrow 2012).

Δίπλα σ' αυτές τις εμβληματικές για την ανάπτυξη και δυναμική της συλλογικής δράσης μεταβλητές του θεσμικού περιβάλλοντος, μελετητές του κινηματικού φαινομένου –και εν μέρει κριτικοί σε μια «στενά» θεσμογραφική αποτύπωση της *δομής πολιτικών ευκαιριών και απειλών*– εισηγούνται τον εμπλουτισμό της έννοιας μέσα από τη συμπερίληψη των υλικών και συμβολικών πόρων και των καταναγκασμών που εκπορεύονται από τη δημόσια σφαίρα: τις δεσπόζουσες πολιτικές κουλτούρες και τις «διαιρετικές τομές» [cleavages] τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και τα ετερογενή κοινωνικά ακροατήρια και δυνάμει κοινωνικά ερείσματα των συλλογικών δράσεων [bystander groups]. Στο πλαίσιο της παραπάνω προβληματικής, ο Kriesi (2004) εισφέρει στη συζήτηση την έννοια της «κυρίαρχης στρατηγικής» προκειμένου να υπογραμμίσει τον κομβικό ρόλο των πολιτισμικά εμπεδωμένων αναπαραστάσεων και κυρίαρχων νοημάτων σύγκρουσης στις στρατηγικές (επιλογές) διαμαρτυρίας. Στρέφοντας το βλέμμα τους στο «άλλο

¹⁵ Η συζήτηση πάνω στην έννοια των πολιτικών ευκαιριών (και απειλών) είναι ανοιχτή και πολλές φορές διχαστική. Για μια σύνοψη των αντιπαρατιθέμενων οπτικών, και της εξέλιξης της διαμάχης, βλ. Eisinger 1973· Koopmans/Kriesi 1995· Goodwin/Jasper 1999· Goldstone/Tilly 2001 και Fillieule 2006.

μισό του φεγγαριού» της διαμαρτυρίας, οι Koopmans/Olzak (2004) και Koopmans/Statham/Giugni/Passy (2005) αναδεικνύουν τη σημασία των «ευκαιριών του δημόσιου λόγου» [discursive opportunities] στην εγχάραξη κατασταλτικών απαντήσεων υποστηρίζοντας ότι η σχέση ανάμεσα σε καταστολή και διεκδικητές διαμεσολαβείται σε μεγάλο βαθμό από το λόγο που εκπέμπεται (και κατασκευάζεται) γι' αυτούς από τη δημόσια σφαίρα (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα τρίτα μέρη και τα ποικίλα ακροατήρια).

Ακολουθώντας τις παραπάνω θεωρητικές γραμμές θα σκιαγραφήσω το θεσμικό φόντο εντός του οποίου εκδηλώθηκαν οι διεκδικητικές δράσεις ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση θέτοντας –και εξερευνώντας– τα κάτωθι ερωτήματα: ποιές οι παγκόσμιες τάσεις και γεγονότα μεγάλης εμβέλειας (δημογραφικές αλλαγές, γεωπολιτικές ανακατατάξεις, οικονομική κρίση, πόλεμοι, κοκ) συγκεκριμενοποιούνται και μεταφράζονται σε μια νέα θεσμική και πολιτική πραγματικότητα (δηλαδή, στη χωροχρονική συγκυρία της ελληνικής περίπτωσης); πώς και με ποιά μορφή αυτά τα νέα πολιτικοθεσμικά δεδομένα φιλτράρονται και μεταβολίζονται από τις κρίσιμες διαστάσεις της εθνικής δομής πολιτικών ευκαιριών; και πώς η αλληλεπίδραση με το υφιστάμενο εθνικό πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής συμβάλλει στην ανάδυση του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση;

Προκειμένου κανείς ν' απαντήσει σ' αυτά τα ερωτήματα οφείλει να κάνει ένα ταξίδι στο χρόνο. Θεωρώντας ως γενέθλια πράξη του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση τη διεθνή διαδήλωση διαμαρτυρίας επ' αφορμής της συνάντησης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας, στην Πράγα, στις 26 Σεπτεμβρίου 2000, η ανάδειξη του θεσμικού «πριν» καθίσταται επιτακτική.¹⁶ Για λόγους τόσο θεωρητικούς όσο και ιστορικούς.

Εξετάζοντας, λοιπόν, την ελληνική συγκυρία ανάδυσης της *Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης* υπό το πρίσμα των μακρόπνοων αναδιαρθρώσεων στις

¹⁶ Αυτή η διεθνής διαδήλωση είναι δυνατόν να θεωρηθεί «γενέθλια πράξη» του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος κατά το ότι για πρώτη φορά παρατηρείται πανσπερμία άρθρων στις εφημερίδες με αναφορά στο «κίνημα διαμαρτυρίας κατά της παγκοσμιοποίησης» (τουλάχιστον, σε ό, τι αφορά την εκτός των συνόρων δράση ελλήνων διαδηλωτών). Επί παραδείγματι, κατόπιν έρευνας στο έντυπο αρχείο της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*, βρίσκουμε 46 δημοσιεύματα που κάνουν λόγο για «κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης» λίγο πριν και λίγο μετά (23/09/2000 έως 21/11/2000) από τη διεθνή διαδήλωση της Πράγας ενώ σε προηγούμενο χρόνο η διεθνική δράση ελλήνων διαδηλωτών αποδίδονταν στο δημοσιογραφικό λόγο κυρίως με όρους κινητοποιήσεων «για την Ευρώπη της αλληλεγγύης».

μεγάλες δομές και των μεγάλων, διεθνών γεγονότων που με τρόπο κατατρεχτικό παρενέβησαν στις εντόπιες πολιτικές σκηνές ανατρέποντας τις θεσμικές ισορροπίες και διακανονισμούς και δι' αυτών και τις διεκδικητικές βεβαιότητες, σταχυολογώ τους εξής κρίσιμους σταθμούς:

1. Τη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με την ένταξη των κρατών –μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε) και τη συμμόρφωση των εθνικών οικονομιών με τους όρους και τα «ονομαστικά» ενιαία κριτήρια ανταγωνιστικότητας που υπαγόρευαν οι διαδοχικές Ευρωπαϊκές Συνθήκες –με ορόσημο την υπογραφή της *Συνθήκης του Μάαστριχ* (Φεβρουάριος 1992).
2. Τις δημογραφικές ανακατατάξεις που έθεσε σε κίνηση η μαζική μετανάστευση πολιτών προερχόμενων από τις χώρες των Βαλκανίων και της πρώην Ανατολικής Ευρώπης με –ενδιάμεσο πολλές φορές– προορισμό την Ελλάδα, την επαύριον της οικονομικής και πολιτειακής κατάρρευση των χωρών του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού» με την πτώση του τοίχους το 1989.
3. Τη σταδιακή εγκαθίδρυση της ιδεολογικής μονοκρατορίας του νεοφιλελευθερισμού ως το «μονόδρομο» μοντέλο οικονομικής και πολιτικής διαχείρισης του τέλους του «διπολικού κόσμου» –και της συνεπακόλουθης ταύτισης του όποιου εναλλακτικού σχεδίου με το καθεστώς του «υπαρκτού σοσιαλισμού» –αλλά κυρίως, ως τη μοιραία κατάληξη της προσχώρησης των πάλαι ποτέ σοσιαλδημοκρατικών και σοσιαλιστικών κομμάτων στον πολιτικό πραγματισμό του «Τρίτου Δρόμου».

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή.

2.Α.(1) ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Ανατρέχοντας στη δεκαετία του '90 και διαβάζοντας τις κοινωνικές και οικονομικές σελίδες που γράφονται εκείνη την εποχή σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, ο ερευνητής αβίαστα θα διαμόρφωνε τη θέση ότι πρόκειται για τη δεκαετία του «Ευρωπαϊκού Ονείρου»: με την κατάρρευση των αυταρχικών καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» το κενό που άφηνε «το τέλος της μεγάλης αφήγησης» –όπως θα έσπευδαν να προκαταλάβουν οι υπέρμαχοι της οπτικής του «τέλους» στις κοινωνικές

επιστήμες– επιχειρήθηκε να καλυφθεί από την μεγάλη αρχή της «ευρωπαϊκής προοπτικής». Και εν πολλοίς επετεύχθη.

Κορυφαία πράξη του δράματος σ' αυτή τη φάση της οικονομικής και ευρωπαϊκής ενοποίησης και του αναγκαστικού «εξευρωπαϊσμού» της κάθε εθνικής οικονομίας ήταν η *Συνθήκη του Μάαστριχ*.¹⁷ Με τη *Συνθήκη του Μάαστριχ*, την οποία με την εξαίρεση του ΚΚΕ επικυρώσαν ομόφωνα όλα τα κόμματα του κοινοβουλευτικού τόξου, θεσπίστηκαν οι βασικοί και δεσμευτικοί για όλες τις χώρες άξονες της πολιτικής της ευρωπαϊκής ενοποίησης, οι οποίοι και συμπυκνώνονται στα κάτωθι σημεία:

1. Σύγκλιση όλων των χωρών μελών της ΕΕ σ' ένα ενιαίο ευρωπαϊκό πλαφόν επιδόσεων, εμψυχωμένο από την τρισυπόστατη προτροπή: Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Εν τη απουσία κάποιου εμπρόθετου στρατηγικού σχεδιασμού διαρθρωτικών αλλαγών στον παραγωγικό τομέα της ελληνικής οικονομίας ή κάποιας βούλησης αναπροσαρμογής των όρων κερδοφορίας των επιχειρήσεων στο νέο (ευρωπαϊκό) περιβάλλον καταναγκασμών/ευκαιριών (;), η εφαρμογή της τριπλής προσταγής μεταφράστηκε με αριθμούς και υλικές πραγματικότητες στην εντόπια αγορά εργασίας, σε: (α) μείωση του κόστους εργασίας των απασχολούμενων και σημαντική καθίζηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος (β) θεσμοποίηση των «ευέλικτων» μορφών απασχόλησης (Ν. 2639/1998, Ν.2695/2001), και (γ) αύξηση του ποσοστού ανεργίας.¹⁸ Συνεπικουρούμενων και άλλων, παράλληλων αλλαγών στην αγορά εργασίας (σημαντική γήρανση πληθυσμού, επιβλητική είσοδο των Νέων Τεχνολογιών, πύκνωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων στις εντόπιες αγορές αλλά, και μετεγκαταστάσεις επιχειρήσεων

¹⁷ Της *Συνθήκης του Μάαστριχ* προηγούνται ακόμα δυο θεμελιώδεις συνθήκες στην ιστορία της θεσμοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης : η *Συνθήκη της Ρώμης* (1957) με την οποία επικυρώνεται η ίδρυση της Ε.Ο.Κ (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα) και η *Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη* (1986) με την οποία ανάμεσα σε άλλα κλειδώνουν οι απαραίτητες ρυθμίσεις για την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και για τη μεταβίβαση σημαντικών αποφασιστικών και εκτελεστικών αρμοδιοτήτων των εθνικών οικονομιών στα όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

¹⁸ Προς επίρρωση των παραπάνω αρκεί και μόνο να παραθέσω κάποια ενδεικτικά στοιχεία «εργασιακής ευρωστίας» αλιευμένα από τις έρευνες του Ινστιτούτου Εργασίας της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ). Σύμφωνα λοιπόν, με τα ευρήματα του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, στα τέλη του 2001 και μετά 9 χρόνια απαρέγκλιτης εφαρμογής των μέτρων «σύγκλισης» , το ποσοστό της «ευέλικτης εργασίας» ανέρχεται στο 32% του ενεργού πληθυσμού, το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται κατά 4 μονάδες μέσα σε 10 χρόνια (11,1% το 2001 έναντι 7% το 1991) ενώ το ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας (50% του κατά κεφαλή Α.Ε.Π) ανέρχεται στο 24%. Πηγή: ΙΝΕ - ΓΣΕΕ. (2002). «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», *Ετήσια Έκθεση* 4. Αθήνα.

στους λεγόμενους «φορολογικούς παραδείσους» προς επίτευξη ακόμα χαμηλότερου κόστους εργασίας και άρα αύξηση της κερδοφορίας του κεφαλαίου),¹⁹ το τέλος της δεκαετίας του '90 εγκαινιάζει μια νέα για τα ελληνικά πεπραγμένα εποχή για την Κοινωνική Ασφάλιση και τα μοτίβα διεκδίκησης των εργασιακών δικαιωμάτων.

2. Αποκαθήλωση του ισχύοντος θεσμικού πλέγματος προστασίας των κοινωνικών κεκτημένων (Κοινωνική Ασφάλιση, συλλογικές συμβάσεις εργασίας) στο όνομα της ενίσχυσης της εγχώριας ανταγωνιστικότητας και της εθνικής εναρμόνισης με τα ονομαστικά κριτήρια σύγκλισης στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας. Αρχής γενομένης από το μοντέλο οργάνωσης και λειτουργίας των συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλισης, το μέχρι τούδε ισχύον για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (και δεδομένων των εθνικών και κλαδικών διαφοροποιήσεων) «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο» [Bismark] σταδιακά εγκαταλείπεται παραχωρώντας τη θέση του στο «αγγλοσαξονικό μοντέλο» [Beveridge]. Εφεξής και σύμφωνα με τους όρους που διατυπώνονται ρητά με τη συνθήκη του Μάαστριχ, ο ρόλος της πολιτείας περιορίζεται στη διασφάλιση ενός ελάχιστου και γενικευμένου επιπέδου κοινωνικής προστασίας και όχι στην κάλυψη των κοινωνικών και ασφαλιστικών αναγκών όλων των εργαζομένων (Ρομπόλης 1999). Επιστέγασμα δε, του όλου εγχειρήματος είναι η ηθική και διεκδικητική εκκένωση των υφιστάμενων φορέων και ρουτίνων διαπραγμάτευσης. Ο θεσμικός μετασχηματισμός της «Συλλογικής Διαπραγμάτευσης» ανάμεσα σε (καταστατικά) ανταγωνιστικά μέρη (κεφάλαιο/εργασία) σε «Κοινωνικό Διάλογο» (1997) των κοινωνικών εταίρων²⁰ πέρα από το συμβολικό απόηχο που αφήνει στο πεδίο των κοινωνικών συγκρούσεων ανασκευάζοντας τις «ταξικές συγκρούσεις» με όρους συναινετικής και γόνιμης ανταλλαγής απόψεων ανάμεσα σε εκπροσώπους της εργασίας με το κεφάλαιο οδήγησε και στην περαιτέρω εξατομίκευση και αποκέντρωση των εργασιακών διεκδικήσεων. Επέτεινε

¹⁹ Για μια ιδιαίτερα εμπεριστατωμένη προσέγγιση του φαινομένου των μετεγκαταστάσεων των επιχειρήσεων και των επιπτώσεων τους στην εγχώρια αγορά εργασίας, ενδεικτικά αναφέρω τη μελέτη: ΙΝΕ – ΓΣΕΕ. (2006). «Η μετεγκατάσταση των επιχειρήσεων και οι επιπτώσεις στην απασχόληση και στις εργασιακές σχέσεις», *Ετήσια Έκθεση* 8. Αθήνα.

²⁰ Για μια εκτενή αποτύπωση των κρίσιμων επιπτώσεων της διαδικασίας Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις, στην Ελλάδα δε, Κουζής (2001)· Κρητικίδης (2000) και Ιωακείμογλου (2003).

όμως και την ήδη αισθητή κρίση των εντόπιων συνδικάτων, αποδυναμώνοντας συντριπτικά την όποια διαπραγματευτική τους ισχύ μέσα από τη θεσμοθέτηση του νέου υπερεθνικού οργάνου, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Ο.Κ.Ε) για τη διεξαγωγή του Κοινωνικού Διαλόγου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²¹ Η μετατόπιση της διαπραγματευτικής σκακιέρας σε υπερεθνικό έδαφος και φορέα σε συνδυασμό με την εμφανή στρατηγική αρρυθμία ή/και απροθυμία του ευρωπαϊκού ισοδύναμου φορέα εκπροσώπησης των εργασιακών συμφερόντων, της «Συνομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Συνδικάτων» [European Trade Union Confederation – ETUC] στην εκπόνηση μιας ευρωπαϊκά συντονισμένης εκστρατείας υπεράσπισης των εργασιακών δικαιωμάτων στο νεοδιαμορφωθέν περιβάλλον, απομάκρυνε ακόμη περισσότερο τα ελληνικά συνδικάτα από τις ιστορικές τους –και εδώ και πολύ καιρό, αμφιλεγόμενες– επαγγελίες. Περιδιαβαίνοντας το πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής καθ’ όλη τη διάρκεια της κρίσιμης δεκαετίας του ‘90, οι συλλογικές δράσεις των δυο εθνικών, συνδικαλιστικών παρατάξεων στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα (ΑΔΕΔΥ και ΓΣΕΕ), κατά την περίοδο 1990-2001 χαρακτηρίζονται από την αποσπασματικότητα και την απουσία οποιασδήποτε διαδικασίας διεθνοποίησης ή έστω εξευρωπαϊσμού της διαμαρτυρίας,²² με μοναδική εξαίρεση τη συμμετοχή τους στη διεθνή διαδήλωση της Συνομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Συνδικάτων εν όψει της συνόδου κορυφής της Ε.Ε στο Άμστερνταμ (17 Ιουνίου 1997) και στην Κολωνία δυο χρόνια αργότερα (14-15 Ιουνίου 1999). Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε και όταν φωτίζουμε το τοπίο των εθνικών, συνδικαλιστικών δράσεων. Και ενώ η συνθήκη του Μάαστριχ έχει κυρωθεί από την ελληνική κυβέρνηση ήδη από τις 28 Ιουλίου 1992 επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, η πρώτη δημόσια καταγεγραμμένη συγκρουσιακή διαδήλωση διαμαρτυρίας στην επιβολή του νέου καθεστώτος κοινωνικής ασφάλισης (αύξηση ορίων συνταξιοδότησης, μείωση των εργοδοτικών εισφορών, σταδιακή κατάργηση του δημόσιου χαρακτήρα της ασφάλισης) λαμβάνει

²¹ Πηγή: <http://www.ces.eu.int>

²² Ως προς αυτή την διάσταση της *δύσκολης διεθνοποίησης* των συνδικάτων εργαζομένων ενδιαφέρον παρουσιάζει το πόνημα του Wagner (2005).

χώρα, μόλις, στις 26 Απριλίου 2001, ημέρα συζήτησης του προτεινόμενου σχεδίου νόμου του ΠΑΣΟΚ για το Ασφαλιστικό.²³

3. Απόλυτη υπεροχή της νομισματικής πολιτικής έναντι της κοινωνικής πολιτικής ή ακόμη καλύτερα της Πολιτικής (με “Π” κεφαλαίο). Καταδεικτική αυτής της σαφούς μετατόπισης του πολιτικού κέντρου βάρους από την Πολιτική στις επαγγελίες της ενιαίας νομισματικής νομοτέλειας, είναι εκτός από την οικονομική και η νομική σύγκλιση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Βερναρδάκης (2011):

Στα κριτήρια σύγκλισης για την υιοθέτηση του ευρώ και την ένταξη στην ΟΝΕ (...) αναφέρεται και η νομική σύγκλιση η οποία ορίζεται ως εξής: « Η εθνική νομοθεσία πρέπει να είναι συμβατή με τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και το *Καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών* (η έμφαση του συγγραφέα).

Άλλωστε, ιδρυτική βάση της νέας Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι, σύμφωνα με τη συνθήκη, «η αρχή της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό».

Με αυτόν τον οικονομικό και νομικό βηματισμό, και έχοντας θέσει ως ρητή εθνική προτεραιότητα τη μείωση των κοινωνικών δαπανών –ιδωμένων ως των πλέον απεχθών και φαύλων εξόδων από τα οποία το ελληνικό κράτος οφείλει να απαλλαχτεί προκειμένου να θεωρείται ισότιμο και αξιότιμο μέλος της ευρωπαϊκής οικογένειας– φτάνουμε στο 1996 και την εκλογή του Κώστα Σημίτη στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ. Με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία την ίδια χρονιά αποσαφηνίζονται και οι πολιτικοί αρμοί της εθνικής στρατηγικής στο δρόμο για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Οι διακηρυκτικοί στόχοι της κυβέρνησης είναι: (α) η οικονομική ανάπτυξη μέσω της απελευθέρωσης της αγοράς, καθώς και οι ιδιωτικοποιήσεις των μεγάλων οργανισμών του Δημοσίου και του χρηματοπιστωτικού συστήματος· (β) η άσκηση επιλεκτικών κοινωνικών πολιτικών έναντι του παραδοσιακού προτύπου της καθολικής κάλυψης· (γ) η εφαρμογή περιοριστικών εισοδηματικών και επιδοματικών πολιτικών και (δ) η πλήρης οριοθέτηση της εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο των στρατηγικών, οικονομικών και γεωπολιτικών επιλογών των ΗΠΑ (Γκίβαλος 2005).

Εφεξής, ο «εκσυγχρονισμός» του κράτους (θέσμιση της πρωτοκαθεδρίας της αγοράς επί των υποχρεώσεων της εκτελεστικής εξουσίας στο πεδίο των κοινωνικών παροχών, αποκρατικοποιήσεις, ένταξη στην Ο.Ν.Ε κλπ) αναγορεύεται σε επίσημη κρατική ιδεολογία. Γίνεται όμως και το μεγάλο εθνικό αφήγημα που διαπερνά και

²³ Πηγή: *Ελευθεροτυπία*, 19/04/2001

εμπνέει τις πολιτικές θέσεις όλων των κομμάτων του πολιτικού φάσματος –με την εξαίρεση του ΚΚΕ– καθ’ όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του ’90 (συμπεριλαμβανομένου και του κόμματος της Ευρωκομμουνιστικής Αριστεράς, *Συνασπισμός*)²⁴ και μάλιστα σε βαθμό τέτοιο όπου η ιστορική διαίρεση Αριστερά – Δεξιά να αποχρωματίζεται, ενώ αντίθετα να μοιάζει πως ενισχύεται μια νέα και αγνή διαιρετική τομή: «εκσυγχρονισμός – αντιεκσυγχρονισμός».

2.Α.(2) ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ

Το τοπίο του ευρωπαϊκού χάρτη, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’90, δεν αλλάζει όμως μόνο καθώς οι χώρες της γηραιάς ηπείρου εισέρχονται (με οποιοδήποτε κοινωνικό κόστος) στην τροχιά της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Αλλάζει και με όρους δημογραφικούς λόγω της γεωγραφικής κινητικότητας και της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών από τις εμπόλεμες ή πολιτικά διαμελισμένες περιοχές.

Αν και οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης ήδη από το δεύτερο μισό του 20^{ου} εξοικειώνονται με τις μεταναστευτικά κύματα είτε αποδεχόμενες πληθυσμούς προερχόμενους από πρώην αποικίες τους είτε στρατολογώντας μετανάστες ιδωμένους ως τα φτηνά εργατικά χέρια (Γαβρόγλου 2003), η δεκαετία του ’90 αποτελεί τομή: η σημαντική εισροή μεταναστών από την Ανατολική Ευρώπη στο λυκόφως της πολιτειακής κατάρρευσης των χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και η ασταθής πολιτική κατάσταση στα Βαλκάνια σηματοδοτεί όχι μόνο τη μαζική έξοδο πολιτών από αυτές τις χώρες προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά, και τη μετατροπή χωρών αποστολής μεταναστών (όπως οι χώρες της Νότιας Ευρώπης) σε χώρες υποδοχής. Η περίπτωση της Ελλάδας είναι χαρακτηριστική.

²⁴ Πρόκειται για εκείνο το ιδεολογικό ρεύμα του κομμουνιστικού κινήματος που εμφανίζεται στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, στις αρχές της δεκαετίας του ‘70, κυρίως ως κριτική στην εμπειρία του σταλινισμού και των κομμάτων που τον υιοθέτησαν. Αν και οι ευρωκομμουνιστικές θέσεις έγιναν αντικείμενο εκτεταμένων συζητήσεων, αντιπαραθέσεων αλλά και διασπάσεων στο εσωτερικό της ελληνικής Αριστεράς, κρίνουμε πως στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας δεν είναι σκόπιμο να θιχτούν διεξοδικά. Σε ό,τι μας αφορά περιοριζόμαστε στο να αναδείξουμε εκείνη την αενάως επαναλαμβανόμενη συζήτηση που διχάζει ευρωκομμουνιστές και «παραδοσιακούς» διεθνιστές (τροτσκιστικών αναφορών): το στρατηγικό σχέδιο κοινωνικού μετασχηματισμού. Ενώ δηλαδή, για τους Ευρωκομμουνιστές, η μετάβαση στη σοσιαλιστική κοινωνία υλοποιείται μέσα από τον συνεχή εκδημοκρατισμό των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών θεσμών, εν τέλει μέσα από τον συνεχή μετασχηματισμό των υφιστάμενων αστικών θεσμών για τους διεθνιστές ο κοινωνικός μετασχηματισμός δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί παρά μέσα από τη διαρκή διεθνή επανάσταση και την κατάλυση των αστικών θεσμών σε διεθνή κλίμακα. Για μια σύντομη επισκόπηση των θέσεων περί ευρωκομμουνισμού και διεθνισμού βλ.επε, Berlinguer/Bronda/Bodington (1982) και Anderson (2002).

Ο ελληνικός κοινωνικός και οικονομικός σχηματισμός των αρχών της δεκαετίας του '90 καλείται να εγκολπωθεί (και όχι να εντάξει) ένα πρωτοφανές μεταναστευτικό ρεύμα. Μιλώντας με απόλυτους αριθμούς, και με πυξίδα τα αποτελέσματα της απογραφής του 2001, παρατηρούμε ότι από το 1991 έως το 2001 ο αριθμός των αλλοδαπών που διαμένουν στην Ελλάδα αυξάνεται ραγδαία (από 167.000 σε 800.000) αγγίζοντας το 8-9% του συνολικού πληθυσμού στα τέλη του 2001 (Μπαγκαβός/Παπαδοπούλου 2003). Σ' αυτό το δημογραφικό μέγεθος, διακρίνονται δυο μείζονες κατηγορίες μετανάστευσης: (α). οι παλιννοστούντες, οι έλληνες υπήκοοι που είχαν μεταναστέψει κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο και οι οποίοι εισέρχονται νόμιμα στην Ελλάδα μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και, (β) οι –σε μεγάλη κλίμακα παράνομα εισερχόμενοι πολίτες– προερχόμενοι από τα Βαλκάνια και τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης.

Υπό την πίεση των –όχι αυστηρά δημογραφικής φύσεως– παραπάνω δεδομένων, η ελληνική κυβέρνηση σχεδιάζει την πολιτική ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και στην αγορά εργασίας, εν τέλει την εθνική μεταναστευτική πολιτική, λαμβάνοντας βεβαίως υπόψη τις εγχώριες ανάγκες, πατώντας όμως, πάντα, πάνω στο έδαφος της ευρωπαϊκής *Συνθήκης του Σένγκεν* (1985),²⁵ η οποία έχοντας οργανώσει τις αντιληπτικές κατηγορίες του μεταναστευτικού φαινομένου με όρους Πολιτικών Ασφάλειας λειτουργεί ως πρελούδιο των μετέπειτα μεταναστευτικών πολιτικών στην Ευρώπη επικαλούμενη δύο βασικές αρχές:

Οι δυο βασικές αρχές που φαίνονται να διαγράφονται ως απόλυτη προτεραιότητα, και με αυτές φαίνεται να συμφωνούν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες, είναι η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης με παράλληλη αυστηρή αστυνόμευση των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης και η ενσωμάτωση των ήδη εγκατεστημένων μεταναστών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες (Μπαγκαβός /Παπαδοπούλου 2003)

Στη σκιά των παραπάνω, καμία έκπληξη δεν προκαλεί το γεγονός ότι μέχρι το 1991 το νομικό πλαίσιο των πολιτικών μετανάστευσης ορίζεται από τις διατάξεις του ισχύοντος νόμου για τον ερχομό των προσφύγων την επαύριον της Μικρασιατικής καταστροφής (Ν.1975/1929) ενώ το τροποποιημένο πλέον νομικό πλαίσιο (Ν.1975/91) ρίχνει το κέντρο βάρους του στην αντιμετώπιση της παράνομης

²⁵ Η Συνθήκη επεκτείνεται σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες –πλην του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας– και σταδιακά θωρακίζει τις αρχικές στοχεύσεις της με την κύρωση της *Συνθήκης του Άμστερνταμ* (17.06.1997).

Αναλυτικότερα, βλέπε: <http://www.Europa.eu.int/scadplus/leg/el/lyb/133020.htm>

μετανάστευσης (απλούστευση των διαδικασιών σύλληψης και απέλασης των παρανόμως εισερχομένων μεταναστών, ενίσχυση των συννοριακών ελέγχων κλπ) Καμία απορία δεν απορρέει από το γεγονός ότι η διερεύνηση των προϋποθέσεων νομιμοποίησης λαμβάνει χώρα, έξι χρόνια μετά και μετά το δεύτερο κύμα μαζικής εισόδου μεταναστών το 1997 με την υιοθέτηση δυο Προεδρικών Διαταγμάτων (358/97 και 359/97) και με στόχο την καταγραφή των «παράνομων» εγκατεστημένων ή εργαζόμενων αλλοδαπών στην Ελλάδα προκειμένου να χορηγηθεί η Κάρτα Παραμονής Περιορισμένης Διάρκειας, η λεγόμενη και «Πράσινη Κάρτα» (Φακιάλας 1998· Πετρινιώτη/Κουκουλές 1998) Τέλος, δεν μοιάζει παράδοξο ότι παρά τις διαδοχικές νομοθετικές παρεμβάσεις, οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν πέτυχαν –αν ποτέ πράγματι το επιχείρησαν– ένα στρατηγικό σχεδιασμό για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών με αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων στην εργασία, την ασφάλιση, την περίθαλψη αλλά και στην εκπαίδευση, ειδικότερα για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Αντιθέτως, ίσως και να προκαλεί έκπληξη ότι η πανευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής λογική ρύθμισης του φαινομένου της μετανάστευσης –είτε ως δημογραφική μεταβλητή και δυναμικός παράγοντας στην αγορά εργασίας, είτε ως ανθρωπιστικό πρόβλημα που χρήζει της εγρήγορσης της παγκόσμιας κοινής γνώμης και κυρίως των κυβερνήσεων– στην ευμενέστερη εκδοχή της είχε ως κοινωνικό και επικοινωνιακό αποτέλεσμα την ταύτιση της φιγούρας του μετανάστη με τον «αόρατο άνθρωπο» στη δε δυσμενέστερη –και πλέον διαδεδομένη– με τον καθ’ έξιν εγκληματία. Μελέτες από διαφορετικά μετερίζια, πεδία και κλίμακες έρευνας, αλλά εξίσου εστιασμένες στο αποτύπωμα της μεταναστευτικής παρουσίας στην αγορά εργασίας συγκλίνουν σε όμορα συμπεράσματα (Ψημμένος 1995· Βαΐου/Χατζημιχάλης 1997· Κασίμης 2002). Θρυμματίζοντας τον κυρίαρχο μύθο περί υποκατάστασης του ελληνικού εργατικού δυναμικού από τα «φτηνά» εργατικά χέρια των μεταναστών οι συγγραφείς επισημαίνουν τη συμβολή των μεταναστών στην αναδιάρθρωση της γεωργικής παραγωγής (τομέας απασχόλησης που ήδη ηθικά απαξιωμένος από τους γηγενείς εργαζόμενους) όπως επίσης και στις οικοδομικές και οικιακές εργασίες.²⁶ Όμως, η παντελής έλλειψη αναγνώρισης θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων μεταναστών οδήγησε στην «απόκρυψη»

²⁶ «Η εργασία των παράνομα εργαζομένων Πολωνών και Αλβανών δεν υποκατέστησε εργασίες ντόπιων, αλλά πραγματοποιήθηκε κατά 34% σε τομείς όπου, αν δεν υπήρχαν ξένοι εργάτες δεν θα γίνονταν καμία εργασία» (Βαΐου/Χατζημιχάλης 1997: 176).

της ξένης, άτυπης εργασίας στην ελληνική ύπαιθρο (Βάϊου/Χατζημιχάλης 1997: 161) δημιουργώντας ταυτόχρονα δυο σοβαρά προβλήματα: «την αναπαραγωγή της κοινωνικής φτώχειας και οικονομικής εξαθλίωσης (...) και την περιθωριοποίηση του «υποκειμένου», το στιγματισμό και τον εγκλωβισμό του σε δραστηριότητες που δεν επιτρέπουν την κοινωνική ένταξη του στην ευρύτερη κοινωνία (Ψημμένος 1995: 181-182).

Η εκφυλιστική λογική της *a priori* «παρανομοποίησης» των μεταναστών χωρίς ταξιδιωτικά έγγραφα, τόσο λόγω του προβληματικού νομικού πλαισίου που όριζε το καθεστώς χορήγησης αδειών παραμονής όσο και λόγω της αναβάπτισης των όποιων μεταναστευτικών πολιτικών σε «πολιτικές για την ασφάλεια των συνόρων» των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (θέσπιση νομοθετημάτων τα οποία, εν συνεχεία, επικυρώθηκαν στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Συνόδων για τη Μετανάστευση)²⁷ είχε ως συνέπεια τη συλλήβδην καταγραφή των μεταναστών στο δημόσιο χώρο ως εγκληματίες. Τα πορίσματα των ερευνών της Βιδάλη (2007:860-863) είναι απολύτως εύγλωττα. Επισημαίνει η συγγραφέας,

Οι συχνά σπασμωδικές αντιδράσεις των κυβερνήσεων που βρέθηκαν απροετοίμαστες μπροστά στο φαινόμενο [της μετανάστευσης] δημιούργησαν περαιτέρω προβλήματα, τα οποία δεν σχετίζονταν μόνο με την αναζήτηση τρόπου τακτοποίησης στο χώρο του όγκου των μεταναστών που ήρθαν στη χώρα, αλλά κυρίως με το ότι άρχισαν να αντιμετωπίζονται συνολικά ως εγκληματίες. Το γεγονός ότι βρίσκονταν παράνομα στη χώρα διευκόλυνε αυτή τη στάση απέναντί τους, καθώς κλείνονταν με ευκολία στις φυλακές εξαιτίας και μόνον του γεγονότος ότι δεν είχαν καν ταξιδιωτικά έγγραφα και ακόμα και αν είχαν, το προβληματικό θεσμικό πλαίσιο σχετικά με τις άδειες παραμονής, απέτρεπε τους ανθρώπους αυτούς να νομιμοποιήσουν την παρουσία τους στη χώρα. Κατά συνέπεια, ήταν εξαιρετικά δύσκολο να εγκατασταθούν και να εργαστούν νόμιμα, πράγμα που είχε μια σειρά περαιτέρω συνέπειες. Έτσι ένα μεγάλο μέρος από τους νεοφερμένους ακόμα και αν δεν ήταν στη φυλακή, τότε σήμαινε ότι νομικά ήταν ανύπαρκτοι πράγμα που δημιούργησε μια σειρά προβλήματα αλλά κυρίως συνέδεσε τους μετανάστες και ειδικά τους Αλβανούς με την εγκληματικότητα (...) Όπως συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις στην κοινότητα δεν περιλαμβάνονται όσοι ήταν νομικά ανύπαρκτοι (...) Δημιουργήθηκε έτσι ένα κλίμα υπολανθάνοντος ρατσισμού που δεν ήταν πάντοτε άμεσα αισθητός.

Δεν χωράει αμφιβολία ότι, αυτό το κλίμα υπολανθάνοντος ρατσισμού στο οποίο αναφέρεται η Βιδάλη άνθισε με τη συνδρομή των ΜΜΕ, τις εσχατολογικές σκηνογραφίες των δελτίων ειδήσεων και τον επιλεκτικό τονισμό της χώρας προέλευσης των εμπλεκόμενων σε παραβατικές δράσεις (αποκλειστικά και μόνον όταν επρόκειτο για αλλοδαπούς). Ευδοκίμησε όμως, και στο ήδη διαμορφωμένο

²⁷ Σύνοδος Κορυφής του Τάμπερε (Φιλανδία, 15-16 Οκτωβρίου 1999) και Σύνοδος Κορυφής της Σεβίλλης (21 -22 Ιουνίου 2002).

έδαφος ενός διάχυτου εθνικιστικού οίστρου που διέπνεε ευρύτερα κοινωνικά ακροατήρια ήδη από διάρκεια της περιόδου 1992-1995.

Αφορμή για την αναβίωση της εθνικιστικής ζέσης κατά την προαναφερθείσα περίοδο είναι η έριδα που ξεσπά γύρω από τη χρήση του ονόματος «Μακεδονία» για την νεοσυσταθείσα πλέον «Δημοκρατία της Μακεδονίας», την επαύριον του διαμελισμού της πρώην *Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας* (1991). Η ελληνική κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας (1992) και του ΠΑΣΟΚ ένα χρόνο αργότερα αρνούνται τόσο τον γεωγραφικό προσδιορισμό και το συνταγματικό όνομα «Μακεδονία» για τη γειτονική χώρα, όσο και την ύπαρξη Μακεδονικής εθνότητας εκτός της ελληνικής επικράτειας, και θέτει ζήτημα «μείζονος εθνικού και κοινωνικού συμφέροντος». Το θέμα της «ιερότητας» του ονόματος κυριεύει τη δημόσια ατζέντα, απολαμβάνει ευρύτερης πολιτικής συναίνεσης και ομογενοποιεί κατά τεκμήριο διαφορετικούς πολιτικούς χώρους που εκτείνονται από τη συντηρητική Δεξιά έως την Αριστερά. Στα ογκώδη συλλαλητήρια που πραγματοποιούνται σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη στις 14/02/1992 και 14/04/1992 και στα όποια συμμετέχουν πάνω από 1.000.000 διαδηλωτές, συνδιοργανώτριες δυνάμεις είναι όλα τα κόμματα του ελληνικού κοινοβουλίου (πλην του ΚΚΕ) με πρωτοστατούσα την ελληνική εκκλησία, ενώ το σύνθημα που δεσπόζει είναι: «Η Μακεδονία είναι Ελληνική».

Η ένταση πάνω στο «Μακεδονικό ζήτημα»²⁸ αρχίζει να κοπάζει με την υπογραφή της «Προσωρινής Συμφωνίας» [Interim Accord] ανάμεσα στις δυο χώρες, στη Νέα Υόρκη (13 Σεπτεμβρίου 1995) και την μεταβατική υιοθέτηση του ονόματος «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» [FYROM]. Όμως, η μαινόμενη αμφισβήτηση της ελληνικής πατρότητας του ονόματος Μακεδονία, των εθνικών συμβόλων και της επανευφρεθείσας ιστορίας των Μακεδόνων για την ιδεολογική θωράκιση της διένεξης, έχει ήδη κατασκευαστεί από την πλειοψηφία των επίσημων πολιτικών δυνάμεων ως μια ακόμη εθνική απειλή, η οποία σε συνδυασμό με την εμπεδωμένη πλέον αναπαράσταση του «μετανάστη-εισβολέα» έρχεται να ενισχύσει τα διάχυτα, ξενοφοβικά ήθη και τις πλέον εγκλωβισμένες σε μια εθνική αναφορά κοινωνικές ταυτότητες.

²⁸ Για μια αναλυτική παρουσίαση του «Μακεδονικού ζητήματος» έτσι όπως αυτό επανεμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90, βλέπε, Κωστόπουλος/Εμπειρικός/Λιθοδόξου (1992) και Danforth (1997), καθώς και τα δημοσιεύματα των εφημερίδων *Ελευθεροτυπία* (11/06/2002) και *Μακεδονία* (7/04/2008).

2.Α.(3) ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΕΝΤΡΟ, ΑΝΕΦΙΚΤΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Η –με παραλλαγές– ομόθυμη ευθυγράμμιση των πολιτικών κομμάτων στις προγραμματικές αρχές και στις καταστατικές προτεραιότητες του θεωρήματος του εκσυγχρονισμού ασφαλώς επηρέασε τον κομματικό ανταγωνισμό και το γνώριμο κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης στίγμα των πολιτικών κομμάτων. Η άνοδος του Κώστα Σημίτη στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ το 1996 δεν σηματοδοτεί μόνο την πανηγυρική έναρξη της εποχής του εκσυγχρονισμού, αλλά και την είσοδο σε μια νέα εποχή για το κομματικό σύστημα, με βασικά γνωρίσματα (Βερναρδάκης 2011:9): την επιτάχυνση και την ολοκλήρωση της αργόσυρτης έως τότε διαδικασίας μετασχηματισμού του ΠΑΣΟΚ από κόμμα της Αριστεράς σε κόμμα της Κεντροαριστεράς και από «κόμμα του κοινωνικού μετασχηματισμού» σε «κόμμα του κράτους»· τη σύγκλιση των δυο κομμάτων εξουσίας στις βασικές στρατηγικές κατευθύνσεις της διακυβέρνησης· τη δημιουργία προϋποθέσεων για τη μετάβαση από το πολωμένο κομματικό σύστημα στο συναινετικό δικομματισμό καθώς παράλληλα με την παραδοσιακή διαίρεση «Δεξιά/Αριστερά (ή αντιδεξιά -δημοκρατικές δυνάμεις)» ανοίγει μια νέα διαιρετική τομή, αυτή μεταξύ «εκσυγχρονιστικών - αντιεκσυγχρονιστικών» δυνάμεων, και· τις μεγάλες αλλαγές στη δομή, το ρόλο και στη λειτουργία όλων των πολιτικών δυνάμεων.

Οι αλλαγές στο τοπίο και τις ρουτίνες του κομματικού ανταγωνισμού, με κορυφαία τη σύγκλιση των δυο κομμάτων εναλλαγής στην εξουσία (Νέα Δημοκρατία και ΠΑΣΟΚ) σε μια κοινή οικονομική και πολιτική ευρωπαϊκή στρατηγική για τη χώρα («εκσυγχρονισμός»), προφανώς, και δεν αποτελεί μια εθνική εξαίρεση στον ευρωπαϊκό χάρτη. Εντάσσεται στην κοινή ευρωπαϊκή τάση υιοθέτησης της *νεοφιλελεύθερης οικονομικής ορθοδοξίας* στο δρόμο για την ευρωπαϊκή σύγκλιση των χωρών-μελών, έτσι όπως οριοθετήθηκε παραπάνω, η οποία με τη σειρά της, επιτάσσει μια σειρά αμοιβαίων μετακινήσεων από την πλευρά των κομμάτων που την ενστερνίζονται. Η ιστορική αυτή σύμπτωση των δυο κομμάτων διακυβέρνησης σε βαθμό αλληλοεπικάλυψης έχει δυο βασικές αποτυπώσεις: εκατέρωθεν μετατοπίσεις του εκλογικού σώματος από το ένα κόμμα στο άλλο («φτωχές» κοινωνικές κατηγορίες προσεγγίζουν τη λαϊκή δεξιά, ενώ δεξιές κοινωνικές δυνάμεις «ανακαλύπτουν» τον κοινωνισμό του «παλαιού ΠΑΣΟΚ» ή ακόμα και της παραδοσιακής Αριστεράς) και «γεωγραφική» σύντηξη των πάλαι ποτέ αντίπαλων,

κομματικών πόλων εξουσίας στην κλίμακα Αριστερά-Δεξιά (ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία) στο λεγόμενο «Κέντρο» (Βερναρδάκης 2011:284).

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι το πολιτικό περιεχόμενο του εν πολλοίς επινοημένου «Κέντρου» δεν προέκυψε ως ένας μέσος όρος, ως ένα συναινετικό άθροισμα αντίθετων πολιτικών οπτικών (αριστερών και δεξιών), αλλά υπήρξε αποτέλεσμα της αποδοχής των νεοφιλελεύθερων πολιτικών (δηλαδή των κατεξοχήν προγραμματικών θέσεων της Δεξιάς για την οικονομία και την κοινωνία) από τα σοσιαλδημοκρατικά ή/και σοσιαλιστικά κόμματα της Ευρώπης. Ιδεολογικό αποκύημα της διαδικασίας προσάρτησης των σοσιαλδημοκρατικών και σοσιαλιστικών κομμάτων στο άρμα του νεοφιλελεύθερου συστήματος αξιών ήταν το όραμα του «Τρίτου Δρόμου».

Εκπεφρασμένο στις αρχές της δεκαετίας του '90 από τον πρόεδρο των Νέων Εργατικών της Αγγλίας, τον Tony Blair το όραμα για τη Νέα Σοσιαλδημοκρατία του 21^ο αιώνα, ορίζεται ως

(...) ένα όραμα λαϊκής πολιτικής, η οποία συμφιλιώνει αρχές που στο παρελθόν είχαν λανθασμένα θεωρηθεί ανταγωνιστικές: τον πατριωτισμό με τον διεθνισμό, τα δικαιώματα με τις ευθύνες, την προώθηση των επιχειρήσεων ενάντια στη φτώχεια και τις διακρίσεις (...) Αντλεί τη ζωτικότητα του από τη συνένωση των δυο μεγάλων ρευμάτων της κεντροαριστερής σκέψης – το δημοκρατικό σοσιαλισμό και το φιλελευθερισμό– των οποίων το διαζύγιο στη διάρκεια αυτού του αιώνα συνέβαλε τόσο πολύ στην εξασθένηση της προοδευτικής πολιτικής στη Δύση. Οι φιλελεύθεροι διακήρυσσαν την πρωτοκαθεδρία της ατομικής ελευθερίας στην οικονομία της αγοράς· οι σοσιαλδημοκράτες προώθησαν την κοινωνική δικαιοσύνη με το κράτος ως κύριο φορέα της. Αυτά τα δυο δεν βρίσκονται απαραίτητως σε σύγκρουση μεταξύ τους (Blair 2002)

Το τόξο εμβέλειας, το μέγεθος και οι τεχνοτροπίες επιρροής του Τρίτου Δρόμου στην οικογένεια των ευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών και σοσιαλιστικών κομμάτων είναι τέτοιας έκτασης,²⁹ που αποτελούν αντικείμενο μιας άλλης έρευνας. Αυτό που απαιτείται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι ψηλάφηση της φυσιογνωμίας και των στρατηγικών των κομμάτων της –με την ευρεία έννοια του όρου– Αριστεράς στο χρονικό *πριν* και το *εν τω μεταξύ* της ανάδυσης των κοινωνικών κινήματων, και συγκεκριμένα του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Όπως υπογραμμίζουν πολλοί μελετητές (Aminzade 1995· Jenkins/Klandermas 1995· McAdam/Snow 2000· McAdam/Tarrow/Tilly 2001· Goldston 2004), τα σύνορα ανάμεσα σε κοινωνικά κινήματα και πολιτικά κόμματα, ιδιαίτερα τα κόμματα του

²⁹ Μια πρώτη αποτίμηση της επενέργειας του ρεύματος του Τρίτου Δρόμου στις προγραμματικές θέσεις των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στην Ευρώπη, συναντάμε στο Καζάκος (2002).

προοδευτικού χώρου, είναι πορώδη και συχνά δυσδιάκριτα. Η συστηματική μελέτη της εμπειρίας των κοινωνικών κινημάτων των δυο τελευταίων αιώνων, αν μη τι άλλο, μας διδάσκει ότι τα κοινωνικά κινήματα και οι θεσμοί πολιτικής εκπροσώπησης (πολιτικά κόμματα) διάγουν συμπληρωματικούς –ενίοτε δε και ανταγωνιστικούς– βίους στη «φυσική ιστορία» της ανάπτυξης των δυτικών δημοκρατιών, και συγκεκριμένα στη διαδικασία διεύρυνσης των δικαιωμάτων του πολίτη και των κομματικών συστημάτων (Tilly 1995). Τα περιεχόμενα πολιτικής αντιδικίας, οι δομές κινητοποίησης και οι τύχες των δρώντων των πολιτικών κομμάτων και των κοινωνικών κινημάτων είναι, συχνά, αλληλοεξαρτώμενες.

Όμως στις επενέργειες που η δυναμική της αναδυόμενης διαμαρτυρίας ασκεί στο περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσεται θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω. Αυτό που εδώ προέχει είναι να διαλευκανθεί ένα άλλο, αναλυτικά πρότερο ερώτημα: πώς –και εάν– τα κόμματα της Αριστεράς, μέσα από τις στρατηγικές τους επιλογές, τον πολιτικό τους λόγο και την πολιτική των συμμαχιών που ακολούθησαν παρενέβησαν στο θεσμικό τοπίο δημιουργώντας νέες ευκαιρίες ή/και απειλές για την ανάληψη διεκδικητικής δράσης. Με άλλα λόγια, και ακολουθώντας το «ενισχυμένο» θεωρητικό σχήμα της δομής των πολιτικών ευκαιριών και απειλών, έτσι όπως αυτό αποδόθηκε αναλυτικά παραπάνω, τίθεται το ερώτημα: προϋπήρχαν – και αν ναι, ποιες– αποευθυγραμμίσεις σε επίπεδο πολιτικών ελίτ, διαθεσιμότητες συμμάχων με κύρος που εισέφεραν θεσμικούς και συμβολικούς πόρους στο πεδίο της διεκδίκησης; Επιπλέον ποια ακριβώς συμπεράσματα προκύπτουν από τη διερεύνηση του ρόλου των κομμάτων; Αν θεωρήσουμε δεδομένη την τοποθέτηση του ΚΚΕ και του ΣΥΝ στην οικογένεια των κομμάτων της Αριστεράς (σύμφωνα με τη δική τους αυτοτοποθέτηση), τι ισχύει για το ΠΑΣΟΚ του τέλους της δεκαετίας του '90; Δεδομένων των δραματικών μεταλλάξεων που έχει υποστεί ο γενετικός του κώδικας, περιλαμβάνεται άραγε στα κόμματα της σοσιαλδημοκρατικής Αριστεράς ή, έστω, της «Κεντροαριστεράς»;

Μελετώντας στο βάθος του ιστορικού χρόνου τις στρατηγικές των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε σχέση με το εργατικό κίνημα αλλά και με το κράτος και την αγορά, ο Σεφεριάδης (2002) διακρίνει τέσσερις κομβικές εποχές /καμπές στον πολιτικό τους βίο: τα πρώιμα χρόνια των επαναστατικών επαγγελιών (επαναστατικός μαρξισμός), τη φάση του μεταρρυθμιστικού κρατισμού, την περίοδο του κοινωνικού καπιταλισμού και τη μετάβαση στον (συγκεκριμενοποιημένο) σοσιαλιστικό μονεταρισμό. Αποσυσκευάζοντας τη στρατηγική του (συγκεκριμενοποιημένου)

σοσιαλιστικού μονεταρισμού –τύπος στρατηγικής που σύμφωνα με τον συγγραφέα βάζει την υπογραφή της στις επιλογές των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στην υπό μελέτη περίοδο– επισημαίνει ότι τόσο η εγκατάλειψη της πάγιας σοσιαλδημοκρατικής θέσης αναφορικά με το ρυθμιστικό ρόλο του κράτους (κράτος πρόνοιας/κεϋνσιανισμός), όσο και η υπονόμηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και των κοινωνικών παροχών, δικαίως δημιουργούν σύγχυση σε ολόένα και μεγαλύτερα τμήματα του εκλογικού σώματος που αδυνατούν να βρουν τις διαφορές ανάμεσα σε σοσιαλδημοκράτες και τους φιλελεύθερους ομόλογους τους. Παρόλα αυτά, υπογραμμίζει ο Σεφεριάδης, οι διαφορές ανάμεσα στους παραδοσιακά αντίπαλους πολιτικούς χώρους είναι υπαρκτές. Μόνο που πρόκειται για διαφορές στην *ένταση* και στους *ρυθμούς* εφαρμογής και υλοποίησης των ίδιων στόχων

Σ' ένα διασταλτικά συγγενές συμπέρασμα οδηγείται και ο Moschonas (2002) ερευνώντας τις ιστορικές διαδρομές του σοσιαλδημοκρατικού φαινομένου από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έως τα τέλη της δεκαετίας του '90. Με αιχμή τις (σοσιαλδημοκρατικές) *ταυτότητες* ιδωμένες ως γεγονότα, «κομβικά γεγονότα με κάποια διάρκεια», ιχνηλατεί τις διαδρομές των μεταμορφώσεων αυτών και φτάνει μέχρι τις σοσιαλδημοκρατικές ταυτοτικές κλίσεις του τέλους του 20^{ου} αιώνα. Διερωτάται, λοιπόν: «Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα χωρίς Σοσιαλδημοκρατία;». Η απάντηση που δίνει είναι σύνθετη, πλην σαφής. Σύμφωνα με τον μελετητή, στη στροφή του νέου αιώνα, αυτό που απομένει από τη σοσιαλδημοκρατία είναι μια σοσιαλδημοκρατική *δομή* και μια *ευαισθησία*, δηλαδή ένας ισχυρός σοσιαλδημοκρατικός πόλος στο ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα και μια σοσιαλδημοκρατική λογική που δεν ταυτίζεται με τον αχαλίνωτο φιλελευθερισμό, υπό την έννοια ότι αναζητά ένα πολιτικό μονοπάτι για μια πιο κοινωνικά προσανατολισμένη εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική. Παρόλα αυτά, η αντιφατική ταυτότητα της σύγχρονης σοσιαλδημοκρατίας, συνοψιζόμενη στο σχήμα «διαρρηγνύω τη σχέση μου με» / «υιοθετώ» τη λογική της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι από καταβολής μια «ανέφικτη ταυτότητα» [impossible identity].

Πράγματι, η σοσιαλδημοκρατική ταυτότητα στα χρόνια του '90 είναι μια ανέφικτη ταυτότητα. Εξίσου ανέφικτη όμως μοιάζει να είναι η κάθε θεσμική «αριστερή ταυτότητα» σε όλες της τις εκδοχές κατά τη διάρκεια της ίδιας δεκαετίας. Όχι γιατί, αίφνης, οι κοινωνικές αντιφάσεις και οι κοινωνικές ανισότητες τάχα ξεπεράστηκαν, αλλά γιατί οι θεσμοποιημένοι, πολιτικοί φορείς διαμεσολάβησής τους έκαναν δυο εξίσου ανέφικτες στρατηγικές επιλογές, τις οποίες εννοιολογώ ως: την

επιλογή της «εσωστρεφούς αυτοπραγμάτωσης» (ΚΚΕ) και την επιλογή της «εξωστρεφούς ενσωμάτωσης» (Συνασπισμός).

Ιδεοτυπική περίπτωση κόμματος που επιχειρεί την ανασυγκρότηση της πολιτικής και οργανωτικής του ταυτότητας μέσω της στρατηγικής της εσωστρεφούς αυτοπραγμάτωσης, είναι το ΚΚΕ. Πολιτικά, ιδεολογικά, οργανωτικά και ηθικά λαβωμένο από την ενδόρρηξη των αυταρχικών και διεφθαρμένων³⁰ καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και από τη μαζική αποχώρηση σημαντικού τμήματος του στελεχιακού του δυναμικού με τη διάσπαση του ενιαίου Συνασπισμού το 1991, το ΚΚΕ εισέρχεται σε βαθιά κρίση. Μπροστά στην πρόκληση της πρωτόγνωρης ευρωπαϊκής αλλά και ενδοκομματικής εμπειρίας, το ΚΚΕ καλείται να εκπονήσει εκ νέου ένα σχέδιο επιβίωσης στο νεοδιαμορφωθέν πολιτικό σκηνικό. Η νέα στρατηγική επιβίωσης του ΚΚΕ κωδικοποιείται στα παρακάτω σημεία: (α) δημόσιος πολιτικός μονόλογος· (β) πολιτική των μη συμμαχιών· και (γ) διεκδικητική αδράνεια.

Διατρέχοντας τα πολιτικά κείμενα του ΚΚΕ καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, εύλογα καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η ανασύσταση του πολιτικού προφίλ του κόμματος επιχειρείται μέσα από την επικαιροποίηση και αναζωπύρωση του ψυχροπολεμικού αντιαμερικανικού φρονήματος. Επεξηγηματική πυξίδα των δεινών της τρέχουσας περιόδου, σύμφωνα με το κείμενο απόφασης του 15^{ου} Συνεδρίου του κόμματος, τον Μάιο του 1996 είναι ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός ιδωμένος όμως ως το ανώτατο στάδιο του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Κομβικό συμβάν στη στροφή αυτή του βίου του ανασκευασμένου, αμερικάνικου ιμπεριαλισμού σε ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό είναι η *Συνθήκη του Μάαστριχ* την οποία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, καταψηφίζει. Πάνω σ' αυτό το πολιτικό γεγονός το ΚΚΕ αναχαράζει την πολιτική αυτοκαθορισμού, αλλά και ετεροκαθορισμού του στο στερέωμα των εγχώριων πολιτικών δυνάμεων. Διεκδικεί κατ' αυτόν τον τρόπο να διαφοροποιηθεί από το αρραγές «εκσυγχρονιστικό» μέτωπο της ευρωπαϊκής προοπτικής και να καταγραφεί ως ο μοναδικός θεσμικός εκφραστής των αντιεκσυγχρονιστικών τάσεων.

Επιλέγοντας να αναδομήσει την νέα πολιτική του ταυτότητα με αποκλειστική αναφορά σε κληρονομηθείσες –τελεολογικές– αναπαραστάσεις του πολιτικού αγώνα (αντιιμπεριαλισμός/αντιαμερικανισμός), το ΚΚΕ κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να

³⁰ Ας μην λησμονούμε ότι η διαφθορά, η ηθική σήψη αντανakλά κυρίως κρίση ταυτότητας (Anderson 1994).

ανασυσπυρωθεί ιδεολογικά και πολιτικά και να αναδειχθεί στο θεσμικό θεματοφύλακα του αντιεκσυγχρονιστικού πόλου. Μόνο που επρόκειτο για μια ανασυσπείρωση γύρω από και προς τον εαυτό του. Η αδυναμία του ΚΚΕ να διαβιβάσει το αντιεκσυγχρονιστικό του κάλεσμα σε ευρύτερα κοινωνικά ακροατήρια –πέρα από τα κομματικά όργανα και το στελεχιακό του δυναμικό– αποτυπώθηκε τόσο στη φιγούρα του υπερβατικού εκείνου υποκειμένου διορίζοντας διστορικά τον εαυτό του (το Κόμμα) στον κύριο μοχλό κίνησης προς τη σοσιαλιστική οικοδόμηση όσο και στην πολιτική των «συμμαχιών» που επιχείρησε, πάλι με τον εαυτό του (το Μέτωπο), δηλαδή στην πολιτική των (μη) συμμαχιών. Πρόκειται άλλωστε για τις δυο όψεις του ίδιου νομίσματος. Προς επίρρωση των παραπάνω, παραθέτω το παρακάτω ενδεικτικό απόσπασμα:

Το Κόμμα, ως πρωτοπορία της εργατικής τάξης, της τάξης που είναι σε θέση να εκφράσει και να υπερασπίσει τα συνολικά συμφέροντα της σοσιαλιστικής κοινωνίας, αντιπροσωπεύει τα συμφέροντα του λαού. Επιβεβαιώνει τον πρωτοπόρο και καθοδηγητικό του ρόλο συνδυάζοντας σωστά τα καθήκοντα εξουσίας με το καθήκον της ιδεολογικής καθοδήγησης της εργατικής τάξης, των λαϊκών μαζών, για την ενεργητική συμμετοχή τους στην οικοδόμηση και στην διεύθυνση των κοινωνικών και πολιτικών υποθέσεων. *(Το Πρόγραμμα του ΚΚΕ-Κείμενο απόφασης 15^{ου} Συνεδρίου ΚΚΕ, Μάης 1996)*³¹

Ξεδιπλώνοντας δε το αρχιτεκτονικό σχέδιο συγκρότησης συμμαχιών, αναφέρει:

Η διαδικασία συγκρότησης του Μετώπου πραγματοποιείται στο έδαφος του αγώνα για τα οξυμένα προβλήματα που απασχολούν το λαό και τη χώρα, της πολιτικής και ιδεολογικής αναμέτρησης με την ολιγαρχία του τόπου (...) Η δύναμη του Μετώπου βρίσκεται στον ηγετικό ρόλο της εργατικής τάξης και του κόμματός της, στην ενότητα δράσης της, στη συμμαχία της με τα κοινωνικά στρώματα που παλεύουν σε αντιιμπεριαλιστική αντιμονοπωλιακή κατεύθυνση. Το Μέτωπο στην αρχική του φάση ξεκινά σαν συσπείρωση κυρίως κοινωνικών δυνάμεων γύρω από αντιιμπεριαλιστικά αντιμονοπωλιακά αιτήματα και στόχους (...) Όσο περισσότερο αναπτύσσεται η ταξική πάλη, η οργάνωση και η πολιτική πείρα της εργατικής τάξης και των άλλων λαϊκών στρωμάτων, όσο ενισχύεται η δύναμη του ΚΚΕ, τόσο θα αυξάνονται οι δυνατότητες το αντιιμπεριαλιστικό αντιμονοπωλιακό μέτωπο να προκαλεί αντίστοιχες αλλαγές στον πολιτικό συσχετισμό. *(Το Πρόγραμμα του ΚΚΕ-Κείμενο απόφασης 15^{ου} Συνεδρίου ΚΚΕ, Μάης 1996)*

Η πολιτική των συμμαχιών του ΚΚΕ (του Μετώπου κατά την προσφιλέστερη απόδοση του κόμματος) μοιάζει πως ήταν ανέφικτη. Όχι μόνο γιατί, τα προαπαιτούμενα (στοίχιση στην αντιιμπεριαλιστική/αντιμονοπωλιακή κατεύθυνση) συνεύρεσης των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων ήταν εξαιρετικά εξειδικευμένα –σε βαθμό μάλιστα που να μην γίνονται κατανοητά από την «εργατική τάξη» ή τα «λαϊκά στρώματα» στο όνομα των οποίων νομιμοποιούσε την ανάληψη πολιτικής του δράσης– αλλά κυρίως γιατί, η πολιτική των (μη) συμμαχιών έφερε έναν αυτόκεντρο

³¹ Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική πηγή: http://www.kke.gr/15o_synedrio/to_programma_toy_kke?morf=0

σχεδιασμό που ως τελικό αποδέκτη (και κέντρο) είχε το κόμμα. Ίσως γι' αυτό το μόνο Μέτωπο δράσης που κατάφερε να δημιουργήσει έξω από το επίσημο κόμμα ήταν το ΠΑΜΕ (Πανελλήνιο Αγωνιστικό Μέτωπο), δηλαδή μια «θυγατρική» και εξίσου αυτοαναφορική οργάνωση του ΚΚΕ στο συνδικαλιστικό πεδίο.

Απόρροια ή απλώς συμπληρωματική όψη αυτής της στρατηγικής επιλογής για κοινωνική διεύρυνση (Μέτωπο) ήταν οι περιορισμένης εμβέλειας κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που διεξήγαγε στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90. Με την εξαίρεση της αποκομμένης από τις άλλες πολιτικές οργανώσεις συμμετοχή του σε δράσεις διαμαρτυρίας ενάντια στους νατοϊκούς βομβαρδισμούς στη Γιουγκοσλαβία, τον Μάρτιο-Ιούνιο 1999 (βλ. το Χρονολόγιο 1, στο τέλος αυτού του κεφαλαίου) ο μελετητής δυσκολεύεται να ανιχνεύσει διεκδικητικά γεγονότα στα οποία το ΚΚΕ αναλάμβανε ρόλο «υποκινητή» [initiator] ή δημιουργού. Αντίθετα, ο ρόλος που επέλεγε να διαδραματίσει στο πεδίο της διεκδικητικής πολιτικής ήταν εκείνος του φορέα της επιλεκτικής πιστοποίησης³² είτε όταν η δίνη και η δυναμική της διαμαρτυρίας ήταν αδύνατον να αποσιωπηθεί –όπως για παράδειγμα η στιγμή της κορύφωσης των μαθητικών καταλήψεων του Νοεμβρίου 1998/Ιανουαρίου 1999, τον Δεκέμβρη του 1998 όπου τα κατειλημμένα σχολεία έφταναν τα 1.700–³³ είτε όταν μέλη του κόμματος εμπλέκονταν με την ιδιότητα της φωτισμένης κομματικής πρωτοπορίας σε σποραδικές και αναίμικες αγροτικές κινητοποιήσεις.

Στον αντίποδα της στρατηγικής του ΚΚΕ μοιάζει πως αναρριχήθηκε η πολιτική ταυτότητα του νεοσυσταθέντος κόμματος του Συνασπισμού. Προϊόν διάσπασης του ΚΚΕ το 1991, ο Συνασπισμός ιδρύεται το 1992 μέσα από τη σύμπραξη αποχωρησάντων του ΚΚΕ με την Ελληνική Αριστερά/ΕΑΡ (επίσης προϊόν «διπλής απόσταξης» της διάσπασης του ΚΚΕ σε ΚΚΕ-εσωτερικού το 1968 και εν συνεχεία του ΚΚΕ-εσωτερικού σε ΚΚΕ-Ανανεωτική Αριστερά και Ελληνική Αριστερά το 1986). Σε αντιδιαστολή με το ΚΚΕ, ο Συνασπισμός εμφανίστηκε στο πολιτικό σκηνικό ως το πολιτικό εγχείρημα υπέρβασης της ιστορικής κρίσης της αριστεράς, αυτοτοποθετήθηκε στην κεντροαριστερά και συστήθηκε ως η Νέα Αριστερά που καλούνταν να υλοποιήσει το όραμα του Προοδευτικού

³² Σ' αυτή την κρίσιμη για την ανάπτυξη της κινηματικής δυναμικής διαδικασία θα επανέλθουμε αναλυτικότερα παρακάτω.

³³ Πηγή: Έντυπη *Ελευθεροτυπία*, 09/01/1999

Εκσυγχρονισμού.³⁴ Επιχειρώντας να νομιμοποιηθεί ως ο κατεξοχήν προωθητικός πολιτικός φορέας στο πλαίσιο της νέας ευρωπαϊκής συγκυρίας, ο Συνασπισμός προσδιορίζει το περιεχόμενο του εγχειρήματός του με τον παρακάτω τρόπο:

Συγκροτούμε λοιπόν το διακριτικό ρεύμα της νέας δημοκρατικής-ριζοσπαστικής Αριστεράς ως τη βασική δύναμη που θα δράσει αποφασιστικά, καταλυτικά για τη ριζική ανασύνταξη του χώρου της ευρύτερης Αριστεράς για τη δημιουργία μιας νέας Αριστεράς πέρα από τα σημερινά μας όρια (...) Βασικός άξονας της νέας μας ταυτότητας είναι ο ευρωπαϊσμός μας (...) Είμαστε σταθερά υπέρ της πορείας προς μια ενωμένη Ευρώπη. Θα δώσουμε τη μάχη για μια ενωμένη Ευρώπη που θα οικοδομηθεί σε όρους δημοκρατίας, κοινωνικής αλληλεγγύης, συνοχής και σύγκλισης, ειρήνης και ασφάλειας για όλους (...) Ο εκσυγχρονισμός είναι το μεγάλο ζητούμενο για την ελληνική κοινωνία. Άλλος δρόμος δεν υπάρχει (...) Ο εκσυγχρονισμός είναι το υποχρεωτικό και ταυτόχρονα το προνομιακό πεδίο της σύγκρουσης μιας σύγχρονης, ριζοσπαστικής Αριστεράς με το συντηρητισμό κάθε απόχρωσης. Μιας Αριστεράς που δεν δίνει μάχες οπισθοφυλακών, αλλά θέλει να αντιμετωπίσει τα μεγάλα σημερινά προβλήματα και να ανοίξει μια νέα προοπτική (*Η Πολιτική Απόφαση του Πρώτου Συνεδρίου του ΣΥΝ. 25/06/1992*)³⁵

Με πυξίδα λοιπόν, τον ευρωπαϊκό «προοδευτικό εκσυγχρονισμό», ο Συνασπισμός συγκροτείται ως διακριτό πολιτικό ρεύμα και εκπονεί μια στρατηγική εξωστρεφούς ενσωμάτωσης που μοιάζει πως αρθρώνεται γύρω από τρεις άξονες: πολυσυλλεκτικός πολιτικός λόγος, πολιτική των διπολικών συμμαχιών, και άσκηση αυτοελεγχόμενης πίεσης εντός των θεσμών.

Επιχειρώντας να στεφθεί ο πολιτικός διάδοχος της Σοσιαλδημοκρατίας στη νέα διεθνή συγκυρία, το νεοπαγές κόμμα οικοδομήθηκε ως εθνική δύναμη με τη φιλοδοξία να εκπροσωπήσει όχι στενά τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, όπως ρητά διατείνονταν το ΚΚΕ, «αλλά τον κόσμο της εργασίας και του πολιτισμού και των πιο αδύνατων στρωμάτων που σπρώχνονται στο κοινωνικό και πολιτισμικό περιθώριο» καθώς και να εκφράσει τις νέες αντιθέσεις διαταξικού χαρακτήρα που «αφορούν τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον και τη σχέση των δυο φύλων» (Συνασπισμός 1992). Σ' αυτή τη διαδικασία ανάδυσης μιας νέας αριστερής, διαταξικής ή υπερταξικής ταυτότητας, το Κόμμα ως οντολογική και πολιτική κατηγορία κοινωνικού μετασχηματισμού υποβαθμίζεται (τουλάχιστον ρητορικά) και σε πρωτοπόρο πολιτικό φάρο αναγορεύεται η «κοινωνία πολιτών»: «τα κοινωνικά κινήματα, οι συλλογικές μορφές δράσης των ανθρώπων σε κάθε σφαίρα της ζωής τους» (Συνασπισμός 1992).

³⁴ Ας σημειωθεί ότι ο Συνασπισμός διατυπώνει θέσεις και προτάσεις για έναν Προοδευτικό Εκσυγχρονισμό ήδη από το 1992, δηλαδή τέσσερα χρόνια πριν αυτός γίνει το στρατηγικό επίνειο του ΠΑΣΟΚ και το πάνδημο, εθνικό αφήγημα της δεκαετίας του '90 στο δρόμο για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

³⁵ <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13386>

Στρέφοντας τους προβολείς από το πεδίο του κόμματος της εργατικής τάξης (ΚΚΕ) στη ζώνη της κοινωνίας πολιτών, ο Συνασπισμός μοιάζει να διευρύνει τα ακροατήρια δυνητικής σύμπραξης και εκπροσώπησης, τα πολιτικά και προγραμματικά του περιεχόμενα και να ανασκευάζει το χαρακτήρα της ιερής και ικανής εκείνης φιγούρας που θέτει σε κίνηση την κοινωνική ατμομηχανή προς μια Ευρωπαϊκή Ένωση του προοδευτικού εκσυγχρονισμού. Θα φάνταζε, λοιπόν, εύλογο το συμπέρασμα ότι προνομιακό υποκείμενο σύναψης συμμαχιών, σύμφωνα με τις διακηρυκτικές αρχές του κόμματος, ήταν η –έστω αδιαφοροποίητη– «κοινωνία πολιτών». Όχι, ακριβώς.

Αναγνωρίζοντας ότι «η κοινωνία πολιτών δεν μπορεί να διατυπώσει και να λύσει τα βασικά της προβλήματα έξω από εναλλακτικά προγράμματα διακυβέρνησης» ο Συνασπισμός προσβλέπει στην οικοδόμηση «μιας Αριστεράς που κατακτά συνεχώς μια σύγχρονη “ικανότητα διακυβέρνησης και διαχείρισης” σε κάθε επίπεδο της πολιτικής εξουσίας» (Συνασπισμός 1992). Συνεπικουρούμενης και της ιδεολογικής συμβατότητας με το ΠΑΣΟΚ, στο πεδίο της (μόνης) εθνικής στρατηγικής στο δρόμο για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, ο Συνασπισμός προσανατολίστηκε στη συγκρότηση συμμαχιών και κυβερνητικής συνεργασίας με το χώρο του ΠΑΣΟΚ, «τον αριστερό κόσμο του ΠΑΣΟΚ», όπως ανέφερε χαρακτηριστικά.

Ο μετεωρισμός ανάμεσα σε κοινωνικό – πολιτικό κίνημα και κυβερνητικό εταίρο στη διαδικασία αναζήτησης συμμάχων μοιάζει να μην τελεσφόρησε – τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το πρώτο μισό του εγχειρήματος συγκρότησής του ως κόμμα διεκδίκησης και συνάρθρωσης των πληθυντικών αιτημάτων της κοινωνίας πολιτών. Αντιθέτως, σε ό,τι αφορά το δεύτερο μισό της ταυτοτικής του επιδίωξης, της καταγραφής του ως κόμμα κυβερνητικής κλίσης και όχι ως περιθωριακής πολιτικής δύναμης όπως επανειλημμένα τόνιζε στα κείμενα του, μοιάζει πως απέκτησε εμπράγματο έρεισμα. Όψεις αυτής μηχανικής ενθουλάκωσής του Συνασπισμού στις πολιτικές δυνάμεις κυβερνητικής αποδοχής είναι δυνατόν να εντοπιστούν σε πολλές πτυχές της βιογραφίας του κόμματος. Ανάμεσα σ’ αυτές, σημαντικότερη κρίνεται η προσχώρηση μεγάλου τμήματος των ιστορικών στελεχών του Συνασπισμού στο «εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ», του οποίου άλλωστε και υπήρξε εν μέρει προπομπός μέσα από την ανάλυσή του για τον μονόδρομο του προοδευτικού εκσυγχρονισμού. Η πολιτογράφηση του εν λόγω κόμματος στη θέση της αριστερής αντιπολίτευσης στο εσωτερικό ή στα παράκτια του κυβερνώντος κόμματος και η ταύτισή του με το

πλέγμα των δυνάμεων του εκσυγχρονισμού το απομάκρυνε από την προοπτική εκπόνησης κοινών προγραμμάτων με αιτήματα που ανάβλυζαν στα υπαρκτά πεδία διεκδίκησης και, επέτεινε το διαχωριστικό ρήγμα με στο ΚΚΕ ενισχύοντας τη στρατηγική της περιχαράκωσης του τελευταίου στο κέλυφος του μοναχικού αντισυγχρονισμού.

Σε απόλυτη συνάφεια με τη στρατηγική συμμαχιών του Συνασπισμού, ήταν και η πολιτική των κοινωνικών και πολιτικών γεγονότων που (δεν) δημιούργησε. Έχοντας αποδεχτεί την αναπόδραστη προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το κόμμα εξέλαβε τη *Συνθήκη του Μάαστριχ* ως το προνομιακό πεδίο παρέμβασης και διαπάλης για το θεσμικό μετασχηματισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και έθεσε ως απόλυτη προτεραιότητα τον «ριζοσπαστικό μετασχηματισμό» της ίδιας της *Συνθήκης* με στόχο την ανασυγκρότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη βάση της δημοκρατίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της συνοχής, της ειρήνης και της ασφάλειας για όλους (*Πολιτική Απόφαση του Δεύτερου Συνεδρίου της Αριστεράς και της Προόδου*. 14-17 Μαρτίου 1996).³⁶

Μέσα απ' αυτό το πρίσμα ο Συνασπισμός –και ειδικότερα ο Συνασπισμός της περιόδου που ακολούθησε την εκλογή του Νίκου Κωνσταντόπουλου στην ηγεσία του κόμματος, το Δεκέμβριο του 1993– επένδυσε την πολιτική του ενέργεια στην άσκηση πίεσης και κριτικής στις θεσμικές μεθοδεύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επρόκειτο όμως, κυρίως, για πιέσεις διακηρυκτικού περιεχόμενου με επίδικο τον ηθικό και πολιτικό διαχωρισμό του από τις δυνάμεις του άκριτου Ευρωμονόδρομου, υπό την έννοια ότι η κριτική και η διατύπωση των προγραμματικών θέσεων «για μια άλλη Ευρωπαϊκή Ένωση» δεν συνοδεύονταν από την αναμενόμενη (ίσως) ανάληψη διεκδικητικών δράσεων. Εντούτοις, από το 1996 και μετά παρατηρείται μια δειλή μετατόπιση του Συνασπισμού και προς το πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής. Συγκεκριμένα, και παρεκκλίνοντας από τις πολιτικές παραδόσεις του, το 1997 καταψηφίζει τη *Συνθήκη του Άμστερνταμ* (1997) που στόχο έχει την περαιτέρω απογύμνωση των εργαζομένων από τα κοινωνικά δικαιώματα³⁷ και συμμετέχει, κυρίως μέσω του συνδικαλιστικού του βραχίονα στα όργανα της ΓΣΕΕ, της ΟΤΟΕ και της ΑΔΕΔΥ, στη διεθνή διαδήλωση διαμαρτυρίας ενόψει της Συνόδου Κορυφής

³⁶ Ηλεκτρονική Πηγή: <http://www.syn.gr/downloads/apofasi2ou.pdf>

³⁷ Αρκεί να αναφερθεί ότι με το κείμενο της Συνθήκης του Άμστερνταμ εξαφανίζεται η κοινωνική κατηγορία «εργαζόμενος» και αντ' αυτής εισάγεται και κατοχυρώνεται η έννοια και η ιδιότητα του «απασχολήσιμου».

της Ε.Ε. στο Άμστερνταμ (17/06/1997) και στην Κολωνία δυο χρόνια αργότερα (3-4/06/1999). Παράλληλα, συμμετέχει μαζί με άλλες –κυρίως κομματικές– οργανώσεις στα γεγονότα διαμαρτυρίας ενάντια στους νατοϊκούς βομβαρδισμούς στη Γιουγκοσλαβία (Μάρτιος – Ιούνιος 1999).

Κωδικοποιώντας, λοιπόν, τη συμβολή των κομμάτων της Αριστεράς (ιδωμένων ως κρίσιμη συγκείμενη του θεσμικού περιβάλλοντος ανάδυσης της διεκδικητικής δράσης) στην εμφάνιση του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι:

Το ΚΚΕ είναι η μόνη πολιτική δύναμη του ελληνικού κοινοβουλίου που κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 δεν συναινεί στο πολιτικό σχέδιο και τη ρητορική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αντ' αυτού αναπτύσσει ένα πολιτικό αφήγημα ανταγωνιστικό στην ορθοδοξία του ευρωπαϊκού εκσυγχρονισμού και υπ' αυτή την έννοια εισφέρει στη δημόσια σφαίρα συμβολικούς πόρους για τη συγκρότηση μιας «ανταγωνιστικής πολιτικής κουλτούρας» [oppositional political culture]³⁸, δηλαδή μιας συστάδας αξιών που ενώ κατά γενική ομολογία δεν γίνονται αποδεκτές από μια διευρυμένη πλειοψηφία είναι εντούτοις κληροδοτημένες από τους θρύλους και τις παραδόσεις της συλλογικής αντίστασης μιας κοινωνίας (Tarrow 1992:192). Όμως η προγραμματική και οργανωτική εμμονή του ΚΚΕ στη μορφή «Κόμμα» λενινιστικού τύπου για την υλοποίηση της ανταγωνιστικής πολιτικής του πρότασης· η –σχεδόν υπερβατική– προσήλωσή του στην πρωτοκαθεδρία μιας ιεραρχικά δομημένης γραφειοκρατίας και κατά συνέπεια η πολιτική των μη συμμαχιών· και, τέλος, η πολεμική μεν, εθνοκεντρική και αυτοαναφορική δε γλώσσα με την οποία έντυνε την πολιτική του διαφωνία αποτρέπει την ανάπτυξη –πόσο μάλλον τη διάχυση– μιας ανταγωνιστικής πολιτικής κουλτούρας συμβόλων και περιεχομένων ικανών να διαπραγματεύονται νέες διεκδικητικές συναινέσεις στο διεθνές περιβάλλον. Ούτε όμως και συμβάλλει στη δημιουργία γεγονότων διαμαρτυρίας διεθνούς εμβέλειας – κάτι που ίσως θα ανέμενε κανείς με δεδομένη την ρητή του αντιπαλότητα προς την κυρίαρχη ιδεολογία του κομματικού συστήματος. Μέσα απ' αυτό το πρίσμα, και ιδωμένη ως μεταβλητή που ενδεχομένως θα επέφερε ευμενείς αλλαγές στη δομή των πολιτικών ευκαιριών, είναι σαφές πως η διαφοροποίηση του ΚΚΕ από τις υπόλοιπες

³⁸ Σύμφωνα με τους Almond και Verba (1980), κάθε πολιτικό σύστημα υποστηρίζεται από ένα λιγότερο ή περισσότερο ισχυρό κορμό συναίνεσης τον οποίο συνέχουν τα οικεία σε αυτό σύμβολα. Συνεπώς, η αναπαραγωγή ενός πολιτικού συστήματος εξασφαλίζεται μόνο στο βαθμό που οι πολίτες ενστερνίζονται και παρέχουν στήριξη στα εν λόγω σύμβολα.

πολιτικές δυνάμεις δεν μπορεί να θεωρηθεί παράγοντας επικουρικός προς την ανάληψη διεκδικητικών δράσεων.

Από την άλλη, με τις θέσεις του περί προοδευτικού εκσυγχρονισμού, ο Συνασπισμός επί μακρόν συντάσσεται (αν δεν εμπνέει) τις συστημικές πολιτικές δυνάμεις και αναζητά προνομιακές συμμαχίες με το ΠΑΣΟΚ. Εν συνεχεία (1997) διαρρηγνύει το μέτωπο της εθνικής συναίνεσης στη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και επιχειρεί να διευρύνει το φάσμα των εκλογικών του ερεισμάτων υιοθετώντας την οπτική μιας Ευρώπης της κοινωνίας πολιτών. Παράγοντες, όμως, όπως (α) ένα κατά βάση γραφειοκρατικό οργανωτικό πρότυπο που όμως χαρακτηρίζεται από χαλαρή εσωτερική πειθαρχία,³⁹ (β) χαμηλή εκλογική ισχύς και απήχηση (με ποσοστά που στις εθνικές εκλογές κυμαίνονται μεταξύ 3% και 5%) – τόσο λόγω προγραμματικής αμφισημίας όσο και εξαιτίας του νεοπαγούς χαρακτήρα του κόμματος και (γ) η διαμόρφωση ενός πολιτικού λόγου προσαρμοσμένου στη νέα διεθνή συγκυρία μοιάζουν να διαμορφώνουν ένα ανοιχτό κομματικό μόρφωμα που, ενώ είναι δύναμη διατεθειμένο να συμβάλλει με τους θεσμικούς του πόρους στην υποβοήθηση της διεκδικητικής δυναμικής, δεν πράττει το ίδιο προκειμένου για την *ανάδυση* της συγκρουσιακής δράσης.

Ο Συνασπισμός αλλά και παρατάξεις των ελληνικών συνδικάτων εισέρχονται στη *Διεθνιστική Συγκρουσιακή Δράση* μόνο μετά την ανάδυσή του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και ως συνέπεια της αλληλεπίδρασης που αυτό άσκησε στο θεσμικό του περιβάλλον. Τούτο, βέβαια, δεν αναιρεί τη σημασία της επίδρασης που το θεσμικό περιβάλλον (ως μεταβαλλόμενη δομή πολιτικών ευκαιριών και απειλών) ασκεί στη δυναμική της διαμαρτυρίας. Υπενθυμίζει όμως τους κινδύνους και τα όρια μιας προσέγγισης που θα έτεινε να αναγάγει μονοσήμαντα τη συγκρουσιακή δράση στο περιβάλλον (ένα είδος περιβαλλοντικού αναγωγισμού) – όρια που αποκαλύπτονται γλαφυρά όταν αναλογιστούμε ότι ευκαιρίες (και απειλές) δεν αποτυπώνουν μόνο θεσμικές κανονικότητες, αλλά αποτελούν οι ίδιες αποτελέσματα συγκρουσιακής πολιτικής-απόρροια δράσεων και συγκρουσιακών

³⁹ Χωρίς εσωτερική πειθαρχία υπό την έννοια ότι, εξ αρχής, στον κομματικό μηχανισμό «συγκατοικούν» δυο διαφορετικές οπτικές για το ρόλο του κόμματος της Αριστεράς: η οπτική της συγκυβέρνησης με το ΠΑΣΟΚ και εκείνη της αριστερής αντιπολίτευσης στο πολιτικό σύστημα μέσα από την ανάπτυξη οργανικών δεσμών με τα κοινωνικά κινήματα. Ο θεμελιακός αυτός διϋσμός για τον οποίο κάνει λόγο ο Βερναρδάκης (2011: 284) δεν βρίσκει ακριβή αποτύπωση στα δυο θεσμισμένα ρεύματα του Συνασπισμού, την «Ανανεωτική Πτέρυγα» και το «Αριστερό Ρεύμα». Με την έλευση του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση μέλη και από τις δυο τάσεις συμμετέχουν και εμψυχώνουν τις αναληφθείσες δράσεις.

γεγονότων διαμαρτυρίας. Η σύνθετη αυτή διαδικασία μοιάζει να υπακούει σε τρεις πιο «εσωτερικές» λογικές:

- Της διαφορετικής θέ(α)σης που καταλαμβάνουν και χαίρουν τα διαφορετικά κινήματα στο «χώρο της δημόσιας προσοχής» [social attention space],
- Του μετασχηματισμού της δομής πολιτικών ευκαιριών και απειλών με την έναρξη ενός «συγκρουσιακού κύκλου» (Tarrow 2013), και
- Της έντασης και έκτασης της επίδρασης που ασκεί, στην ολοένα και πιο διεθνοποιημένη σφαίρα των κοινωνικών κινήματων, η διαδικασία της «διάχυσης» [diffusion] στις οργανωτικές δομές, τις μορφές διαμαρτυρίας και τα συλλογικά αιτήματα (Givan/Roberts/Soule 2010)

Κοντολογίς, και σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, μοιάζει πως η εντόπια ανάδυση της *Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης* υπό τη μορφή του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στο ελληνικό περιβάλλον δεν είναι δυνατόν να προσεγγιστεί ως μηχανιστικό παράγωγο των μακροχρόνιων διαδικασιών οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης –έστω και με ευρωπαϊκούς υπότιτλους. Ούτε όμως μπορεί να ερμηνευθεί και ως το διαμεσολαβημένο υποπροϊόν της διαστελλόμενης δομής πολιτικών ευκαιριών (δηλαδή των στρατηγικών των φορέων που την εμψύχωσαν, κυρίως τα κόμματα της αριστεράς και οι επίσημες δομές εκπροσώπησης των εργασιακών συμφερόντων). Αυτό που αντίθετα οφείλει να κεντρίσει την προσοχή μας για την ερμηνεία της συνάρθρωσης των διάχυτων διεκδικητικών διαθεσιμοτήτων στο κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση είναι ο ίδιος «ο χώρος των κοινωνικών κινήματων» [espace des mouvements sociaux].

Ο εισηγητής της έννοιας Mathieu (2007·2010) επισημαίνει ότι, μέσω της επαναφοράς του αντικειμένου της έρευνας (δηλαδή, της δραστηριότητας των κοινωνικών κινήματων) στο πεδίο αναφοράς τους (χώρος κοινωνικών κινήματων) δεν φωτίζεται μόνο η δυναμική των συγκυριακών αλληλεπιδράσεων και σχέσεων ανάμεσα σε συγκρουσιακή δράση και το θεσμικό περιβάλλον, αλλά ότι αμφισβητείται η πρωτοκαθεδρία των θεσμικών προαπαιτούμενων, ιδωμένων ως καθοριστικών για την ανάπτυξη της διεκδικητικής δράσης. Ταυτόχρονα τονίζεται η σημασία των σχέσεων που οι κινηματικοί δρώντες συνάπτουν με άλλους κοινωνικούς διακόσμους (τοπικές ομάδες, σφαίρα επικοινωνίας, επαγγελματικές ενώσεις κοκ) των

οποίων οι εσωτερικές συσπειρώσεις και αποσυσπειρώσεις είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά το εύρος απεύθυνσης των διεκδικητικών φορέων.

Τούτων δοθέντων και με δεδομένη την, μάλλον ανεπαίσθητη, αρχική συμβολή του δομικού περιβάλλοντος αλλά και των πιο δυναμικών εκφράσεών του – των συμμάχων με θεσμικούς πόρους– στη σφυρηλάτηση της συλλογικής δράσης ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, κρίνεται σκόπιμο να μελετήσουμε με ιδιαίτερη προσοχή μια συχνά αθέατη σφαίρα της πολιτικής, αυτή που ορίζω ως *Λανθάνουσα Διεκδικητική Υποδομή των Κοινωνικών Κινήματων*.

2.B. ΛΑΝΘΑΝΟΥΣΑ ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΟΜΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΗ ΣΤΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η δομική γλώσσα τείνει να εισφέρει εξηγήσεις για το πώς διαμορφώνεται η κοινωνική ζωή μέσα από ανθεκτικά στο χρόνο δομικά υποδείγματα σχέσεων και όχι για το πως αυτά τα υποδείγματα αλλάζουν μέσα στο χρόνο (...)

Η μετατόπιση του ερευνητικού ενδιαφέροντος από τη σταθερότητα, στην αλλαγή επισύρει ‘αμήχανες’ επιστημολογικές μεταστροφές» (Sewell 1992)

Με τον όρο *Λανθάνουσα Διεκδικητική Υποδομή*, γίνεται αντιληπτό το αμάλγαμα των «καθημερινών» και «έκτακτων» συλλογικών δράσεων, των «μικρών» και «αντιδημοφιλών» συμβάντων και πρακτικών που συνθέτουν την τοιχογραφία του βίου των διεκδικητικών συλλογικοτήτων και οργανώσεων. Πρόκειται για την «άλλη όψη» της περιβαλλοντικής δομής πολιτικών ευκαιριών και απειλών, για τη δομή των προδιαθέσεων των δρώντων πολιτικών υποκειμένων του πεδίου της συγκρουσιακής πολιτικής, μια δομή που συγκροτείται και σμιλεύεται σε αθέατες στο ερευνητικό φακό χρονικότητες, και που μέσα από «μετασχηματιστικά συγκρουσιακά γεγονότα»⁴⁰ –και κυρίως μέσα από την αλληλουχία των αλληλεπιδράσεων και των διαδικασιών που αυτά πυροδοτούν– ενεργοποιείται διαμορφώνοντας ένα πλέγμα νέων ευκαιριών και καταναγκασμών για τους υποψήφιους δρώντες.

Η επιμονή στην ανάδειξη της σημασίας μιας παράλληλης διεκδικητικής δομής στο πριν του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση δεν αποσκοπεί στο να ενσπείρει την πεποίθηση ότι τα συγκρουσιακά φαινόμενα διέπονται από έναν σωρευτικό και γραμμικό νόμο σύμφωνα με τον οποίο μια ικανή ποσότητα συμβάντων (του παρελθόντος χρόνου) παράγει εκείνο το ποιοτικό,

⁴⁰ Για μια αναλυτική αποτύπωση του όρου *μετασχηματιστικό γεγονός*, βλέπε παρακάτω.

μετασχηματιστικό γεγονός απ' όπου και θα ξεπηδήσει η κινηματική δράση (στον εκάστοτε ενεστώτα χρόνο). Ούτε όμως και υπαινίσσεται ότι η απρόσμενη έλευση ενός μετασχηματιστικού γεγονότος παρεμβαίνει με τον ίδιο τρόπο στη διαδικασία συγκρότησης συλλογικών ταυτοτήτων (Melucci 1996· McAdam/Aminzade. 2001· Tilly 2002), σ' αυτή την κρίσιμη διαδικασία «μεταστοιχείωσης» των κερματισμένων συμβάντων σε κινηματικές υποστάσεις μακράς διάρκειας. Όπως, εύστοχα, επισημαίνει ο Pierson (2000: 84), «προηγούμενες αλληλουχίες συμβάντων επηρεάζουν τις εκβάσεις των δράσεων και τις διαδρομές των πολιτικών υποκειμένων. Όχι όμως απαραίτητα προς την ίδια κατεύθυνση». Αντίθετα, αυτό που επιχειρείται μέσα από τη θεωρητική ενσωμάτωση των «ασήμαντων» συμβάντων και πρακτικών του βίου των υφιστάμενων οργανώσεων στην έννοια της δομής είναι: (α) να αναδειχθεί η συμβολή της συλλογικής δράσης των ανθρώπων χωρίς θεσμικούς πόρους στην κοινωνική κίνηση· (β) να εισαχθεί η οπτική της αλλαγής στην έννοια της δομής ως αποτέλεσμα της συλλογικής δράσης· και (γ) να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα σε σημειωτική και υλιστική οπτική της δομής (Sewell 1992). Και αυτό καθίσταται κρίσιμο γιατί, εκτιμάται ότι, τα συγκρουσιακά συμβάντα και τα διεκδικητικά τελετουργικά είναι δυνατόν να ιδωθούν ως :

- κατ' εξοχήν τόποι δικτύωσης ομάδων/φορέων συναφών διεκδικητικών αιτημάτων και εργαστήρια σφυρηλάτησης δεσμών αλληλεγγύης.
- ενεργά πεδία ανταλλαγής και διεθνικής διάχυσης διαφορετικών συγκρουσιακών εμπειριών και υποδειγμάτων συλλογικής διεκδίκησης. Εν τέλει,
- γνωστικά μονοπάτια συγκρότησης διεκδικητικής και συναισθηματικής μνήμης, δια μέσου της οποίας θα εφορμήσουν και θα ενηλικιωθούν (έστω και ανταγωνιστικά) τα νέα αντιληπτικά σχήματα και συλλογικά αιτήματα καθώς και οι «κινηματικοί υποκινητές» [initiators] με την έναρξη ή την προαναγγελία ενός νέου συγκρουσιακού κύκλου.

Υπό το φως των παραπάνω, και με το βλέμμα πάντα στραμμένο στο αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, παρατηρούμε ότι το νόημα για ανάληψη δράσης στην υφιστάμενη συγκυρία, σμιλευόταν ψηφίδα προς ψηφίδα από οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και ομάδες αναρχικών χωρίς θεσμικές αναφορές, που συγκροτούνταν σε δίκτυα διεθνιστικών δράσεων ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90. Οι αναδιατάξεις στον παγκόσμιο χάρτη και ειδικότερα οι πολιτικές

διαχείρισης των πληθυσμών σε παγκόσμια κλίμακα (με αιχμές την κατασταλτική διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου και τις «ανθρωπιστικές» πολεμικές επεμβάσεις στα Βαλκάνια), σε συνδυασμό την ανάδυση νέων μορφών και κοινωνικών κατηγοριών φτώχειας (επισφαλής και ευέλικτη εργασία) και το ολοένα πιο «αφιλόξενο» εθνικό περιβάλλον συμμάχων για την αναπηλάφηση του «κοινωνικού ζητήματος», αποτέλεσαν την πρώτη μαγιά πολιτικών και θεσμικών απειλών για να ζυμωθούν περιεχόμενα διαμαρτυρίας διεθνικής εμβέλειας και για την κοινωνιογεωγραφική μετεγκατάσταση της δράσης «αντιδημοφίλων» διεκδικητικών ομάδων στο διεθνές στερέωμα.

Το γεγονός ότι η δεξαμενή συμβολικών πόρων των ανερχόμενων διεκδικητών υπερχείλιζε από παραστάσεις και ιστορικά παραδείγματα «μεγάλων διεθνιστικών νυχτών» –οι οποίες ωστόσο παρέμεναν «εθνικά» ανεκπλήρωτες– υπήρξε ωστόσο πολύ πιο αποφασιστικός παράγοντας για τη διεθνοποίηση των εντόπιων διεκδικητικών προδιαθέσεων απ’ ό,τι οποιαδήποτε ορατή (ή ερμηνευμένη) αποευθυγράμμιση ή αποστασία φορέων με θεσμικούς πόρους από τις γνώριμες αποικίες των ελίτ. Άλλωστε, όπως επανειλημμένα έχει τονιστεί και παραπάνω, οι δυνάμει διαθέσιμοι σύμμαχοι με πρόσβαση ή/και απεύθυνση στους διαύλους εξουσίας είτε ταύτιζαν τη διεθνική δράση με τη διαπραγμάτευση της εκάστοτε Ευρωπαϊκής Συνθήκης στην προοπτική του προοδευτικού εκσυγχρονισμού, είτε ακόμη και στην περίπτωση όπου διαφοροποιούνταν από την ιδεολογία του προοδευτικού εκσυγχρονισμού (περίπτωση του ΚΚΕ) εξέπεμπαν έναν τόσο αυτοαναφορικό επίσημο λόγο που με δυσκολία μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι, προωθούνταν άλλος στόχος πέρα από την αναπαραγωγή των δικών τους οργανωτικών δομών.

Κοντολογίς, η διεθνιστική δράση στην ελληνική περίπτωση αναδύεται στην τέφρα των προσδοκιών ανώνυμων διεκδικητών για μια εναλλακτική πρόταση για την Ευρώπη αλλά και για ένα θετικό όραμα ανασχεσης του επελαύνοντος νεοφιλελευθερισμού σε παγκόσμια κλίμακα. Κρίσιμα γνωστικά μονοπάτια και διαδικασίες ενθάρρυνσης της εμφάνισής της κρίνεται ότι είναι:

- τα γεγονότα διεθνιστικής αλληλεγγύης στα Βαλκάνια και η δια μέσου των γραμμών των συλλογικοτήτων αλληλεγγύης στους εξεγερμένους Ζαπατίστας διεθνική διάχυση ενός νέου οικουμενικού οράματος για το διαρκές επίκαιρο της αντίστασης των απλών ανθρώπων ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό

- η συγκρότηση ενός νέου οργανωτικού οχήματος, του Δικτύου των Ευρωπαϊκών για το διεθνή συντονισμό και τη συνάρθρωση επιμέρους δράσεων και περιεχομένων διαμαρτυρίας ενάντια στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- το συγκρουσιακό γεγονός «Πράγα», το οποίο καταγράφεται ως το ευρωπαϊκό συγκρουσιακό αντίστοιχο της «μάχης του Σιάτλ», (Kaldor 2000· Smith 2001· Kahn/Kellner 2004), δηλ. ως η συντακτική πράξη ενός πρωτόγνωρου και απρόσμενου υποδείγματος δραματοποίησης της συλλογικής διαμαρτυρίας: άμεση δράση και πολιτική ανυπακοή, «πέρα από τα σύνορα» και ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Στη βάση των παραπάνω, ο γενεαλογικός χάρτης της διεθνιστικής συγκρουσιακής δράσης μοιάζει να διαμορφώνεται ως εξής:

2.B.(1) ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

Μιλώντας για δράσεις διεθνιστικής αλληλεγγύης, θα ήταν παράλειψη αν δεν αναφέρονταν οι «ανθρώπινες ασπίδες αλληλεγγύης» στους πληττόμενους από τις πολεμικές επεμβάσεις λαούς των Βαλκανίων κατά την περίοδο 1993-1999. Με πρωτοβουλία της αντιπολεμικής-αντιεθνικιστικής καμπάνιας «Ειρήνη Τώρα!» [MIR SADA!], μιας πολυεθνικής σύνθεσης καμπάνιας ειρηνιστών υποκινούμενης από παραδοσιακές οργανώσεις της καθολικής εκκλησίας –με πρωτοστατούσα την Associazioni Cristiane Lavoratori Italiani (ACLI)– και οργανώσεις υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το χώρο της Αριστεράς όπως η Associazione Ricreativa Culturale Italiana (ARCI) οργανώνονται αποστολές αλληλεγγύης στο Σεράγεβο και τη Βοσνία τον Αύγουστο του 1993, στα Σκόπια και το Κόσσοβο το 1995, στην Αλβανία το 1997 αλλά και στο Βελιγράδι, στη Σερβία και στο Κόσσοβο το 1999 και το 2000.⁴¹ Από την πλευρά της Ελλάδας συμμετέχουν: η «Αντιπολεμική Αντιεθνικιστική Συσπείρωση» (αστερισμός οργανώσεων της κομμουνιστογενούς αριστεράς), η «Κίνηση Υπεράσπισης Πολιτικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων» (προγονικό σχήμα του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα στο οποίο αναλυτική μνεία θα γίνει στη συνέχεια), η «Οικολογική Κίνηση Θεσσαλονίκης», οι «Αντιρρησίες Συνείδησης», η «Ανανεωτική Κομμουνιστική Οικολογική

⁴¹ Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα. (2007). *20 χρόνια για τις Ελευθερίες και την Ελευθερία, Ιστορικό του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα.

Αριστερά»/ΑΚΟΑ (μετεξέλιξη του διασπώμενου ΚΚΕ εσωτερικού σε ΚΚΕ εσωτερικού –Ανανεωτική Αριστερά το 1986), μέλη του Συνασπισμού και ανένταχτοι αριστεροί και αναρχικοί.

Διακηρυκτικός στόχος της καμπάνιας «Ειρήνη Τώρα!» και των ανθρώπινων ασπίδων αλληλεγγύης ήταν η ειρηνική παρεμπόδιση των στρατευμάτων και δι' αυτής η δημόσια καταγραφή της εναντίωσης της διεθνούς κοινής γνώμης στις στρατιωτικές επεμβάσεις στα Βαλκάνια. Επρόκειτο για μια μορφή διαμαρτυρίας προσανατολισμένη περισσότερο στο να διαμορφώσει νέες πεποιθήσεις στη δημόσια σφαίρα («πειθώ») –εν προκειμένω να τραυματίσει το προφίλ των «ανθρωπιστικών» πολέμων αλλά και των ιθυνόντων– και λιγότερο στο να επιβληθεί στη διεθνή πολιτική σκακιέρα ως ένα πολιτικό ρεύμα που κυοφορεί απειλές («πίεση»). Δράσεις ανάλογου ύφους, εστιασμένες στο να προκαλέσουν επικοινωνιακά ρήγματα στη δημόσια σκηνή «κατονομάζοντας και διαπομπεύοντας» [naming and shaming] τον φορέα ή/και την εστία τέλεσης μιας αδικίας, έχουν ως διαβιβαστικό και γνωστικό ιμάντα την μαρτυρία των αλληλέγγυων ομάδων. Σύμφωνα δε με τους Passy (1998) και dellaPorta/Mosca (2008) συμβολικές δράσεις με στόχο την ευαισθητοποίηση και την αφύπνιση των δημόσιων συνειδήσεων δεσπόζουν στα ρεπερτόρια δράσης των οργανώσεων διεθνούς αλληλεγγύης καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, σηματοδοτώντας το σημείο καμπής, συνέχειας και ασυνέχειας ανάμεσα στις πάλαι ποτέ συγκρουσιακές δραματουργίες των παραδοσιακών οργανώσεων του εργατικού κινήματος και τις διεκδικητικές ρουτίνες των –ως επί των πλείστον– Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο κλείσιμο του 20^{ου} αιώνα.

Η θεμελιωμένη στο εμπειρικό έδαφος των γαλλικών και ιταλικών οργανώσεων διεθνούς αλληλεγγύης παρατήρηση των Passy και dellaPorta/Mosca, απηχεί και την ελληνική περίπτωση. Οι έλληνες συμμετέχοντες στις διεθνείς αποστολές αλληλεγγύης («ανθρώπινες ασπίδες») με την επιστροφή τους στα περιβάλλοντα της πολιτικής τους καθημερινότητας αναλαμβάνουν μια σειρά δράσεων ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης διοργανώνοντας συνεντεύξεις τύπου, ορθογραφώντας στις εφημερίδες, καλώντας σε παραστάσεις διαμαρτυρίας στα κτήρια ή τις εγκαταστάσεις των νατοϊκών δυνάμεων.⁴² Μέσα απ' αυτή τη διαδρομή, οι

⁴² Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα της έντυπης εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*, στο διάστημα 25 /03 – 09/06/1999 (καταληκτική ημερομηνία προώθησης του τελικού σχεδίου ψηφίσματος των G8 στον ΟΗΕ για την λήξη των εχθροπραξιών στις εμπόλεμες περιοχές), οργανώνονται 18 αποστολές ανθρωπιστικής

«διεθνικοί ακτιβιστές» [transnational activists] μετατρέπονται σε εθνικά ηχεία και σε πολλαπλασιαστές του αιτήματος για παύση των βομβαρδισμών στις εν λόγω περιοχές και ανασκευάζουν στο δημόσιο λόγο ένα διεθνές και μακρινό πρόβλημα με όρους εθνικού ζητήματος πάνω στο οποίο οι εθνικές κυβερνήσεις (τουλάχιστον) οφείλουν να λάβουν θέση. Διευρύνουν όμως και τα περιεχόμενα και τους ορίζοντες παρέμβασης των ιδίων οργανώσεών τους μέσα από τις ανταλλαγές πληροφοριών και συγκρουσιακών εμπειριών με ομόλογους διεκδικητές από άλλες χώρες και κυρίως μέσα από τη συνεργασία σε διεθνικές καμπάνιες αλληλεγγύης. Οι καμπάνιες «Διεθνής Εργατική Βοήθεια για τη Βοσνία» και «Εργατική Βοήθεια για τη Βοσνία» τον Απρίλιο του 1994 και του 1995 αντίστοιχα,⁴³ καμπάνιες που συνεχίζονται μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '90 και αναδεικνύονται σε προνομιακούς τόπους και ευκαιρίες δράσης όχι μόνο για οργανώσεις με κλίση και προσανατολισμό την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και για πολλούς συνδικαλιστές προερχόμενους από πολλές χώρες της Ευρώπης, οι οποίοι δράττονται της ευκαιρίας για να διαχωριστούν από τις επίσημες συνδικαλιστικές θέσεις εμπλεκόμενοι στο πεδίο της διεθνούς αλληλεγγύης.

Αν οι δράσεις διεθνιστικής αλληλεγγύης στις εμπόλεμες ζώνες των Βαλκανίων και κυρίως ο επικοινωνιακός «επαναπατρισμός» τους στα εθνικά εδάφη των διεθνών ακτιβιστών συνέβαλε στην ευαισθητοποίηση –ενίοτε δε και στη διαμόρφωση νέων– ακροατηρίων γειώνοντας στο εθνικό έδαφος μια σειρά διεθνών δεινών, και συμμετείχε στην αναβάθμιση των ρεπερτορίων και των περιεχομένων δράσης των γηγενών, πλην «μοναχικών», οργανώσεων οι καμπάνιες και τα γεγονότα διεθνούς αλληλεγγύης στην εξέγερση των Ζαπατίστας προεικονίζουν μια νέα εποχή για τη διεθνιστική αλληλεγγύη. Για την ακρίβεια, θέτουν σε κίνηση μια διαδικασία μετενσάρκωσης του «πολιτικού αλτρουισμού» [political altruism]⁴⁴ σε ένα νέο συγκρουσιακό όραμα «Για την Ανθρωπότητα ενάντια στο Νεοφιλελευθερισμό».

Ας δούμε όμως, από λίγο πιο κοντά το πως η εξέγερση των ιθαγενών της επαρχίας της Τσιάπας απελευθέρωσε νέες διεκδικητικές ροές σε παγκόσμιο επίπεδο.

βοήθειας στους πληττόμενους πληθυσμούς της Σερβίας και του Κοσσόβου, ενώ πραγματοποιούνται 103 παραστάσεις διαμαρτυρίας, στην Αθήνα καθώς και στις πόλεις όπου φιλοξενούνται νατοϊκές υποδομές.

⁴³ Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (2007).

⁴⁴ Ορίζοντας ως «πολιτικό αλτρουισμό» τις συλλογικές δράσεις που θέτουν έναν ξεκάθαρο στόχο κοινωνικής αλλαγής και των οποίων τα προσδοκώμενα οφέλη προορίζονται για άλλες ομάδες από εκείνες που τις αναλαμβάνουν (Passy 2001).

Την Πρωτοχρονιά του 1994, ο «Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός των Ζαπατίστας» (Ejército Zapatista de Liberación Nacional –EZLN), υπό την ηγεσία του υποδιοικητή Marcos, και με το σάλπισμα «Ως εδώ!» [Ya Basta!] καλεί την κοινωνία πολιτών να πορευτεί στην πόλη του Μεξικού προκειμένου να αποτραπεί η εφαρμογή του «Βορειοαμερικανικού Συμφώνου Ελεύθερου Εμπορίου» (NAFTA), μια πράξη που κρίνεται πως επιτείνει περαιτέρω τις κοινωνικές ανισότητες ανάμεσα σε πλουσίους του Μεξικού και φτωχούς της επαρχίας της Τσιάπας. Περίπου 12.000 ιθαγενείς με επικεφαλής τον EZLN και υπό την απειλή των όπλων διαδηλώνουν καταλαμβάνοντας τις μεγαλύτερες πόλεις της επαρχίας της Τσιάπας. Μετά από δώδεκα μέρες συγκρούσεων του EZLN με τις δυνάμεις καταστολής, ο πρόεδρος του Μεξικού Salinas de Gortari κηρύσσει την μονομερή κατάπαυση του πυρός και ο EZLN επαναλαμβάνει το κάλεσμα μέσω Internet στην παγκόσμια κοινωνία πολιτών προκειμένου να θωρακιστεί η εξέγερση, να ασκηθεί πίεση από τη διεθνή κοινή γνώμη για την κύρωση μιας νέας δημοκρατικής συνθήκης και να ικανοποιηθεί το αίτημα αυτονομίας της επαρχίας της Τσιάπας.

Μέσα απ’ αυτή την σύμπραξη της κοινωνίας πολιτών με τον εθνικοαπελευθερωτικό στρατό των Ζαπατίστας αναδύεται, σύμφωνα με τον ανθρωπολόγο Jérôme Baschet (2002), μια νέα πρόταση κοινωνικής χειραφέτησης και ένα νέο φαντασιακό αγώνων: ο «Ζαπατισμός». Ασκώντας έντονη κριτική στις λενινιστικές και γκεβαριστικές παραδόσεις, και ειδικότερα στον προνομιακό ρόλο που αυτές επιφυλάσσουν στο κόμμα-πρωτοπορία για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, οι Ζαπατίστας διακηρύσσουν την αναγκαιότητα της αλλαγής του κόσμου χωρίς όμως την κατάληψη της εξουσίας. Μέσο και διαδικασία «δημιουργίας ενός νέου κόσμου», όπως ρητά αποσαφηνίζει ο υποδιοικητής Μάρκος στους ομολογουμένως χαρισματικούς λόγους του,⁴⁵ είναι η αυτοοργάνωση της κοινωνίας πολιτών και δι’ αυτής η συγκρότησή της σε δομές παραγωγής και άσκησης πολιτικής εξουσίας. Προς αυτή την κατεύθυνση, κορωνίδα του πολιτικού τους σχεδίου τίθεται η μέριμνα επινόησης μιας πολιτικής πρακτικής σταδιακής εκπαραθύρωσης και αντικατάστασής του κόμματος από μια πολιτική δύναμη επιφορτισμένης με το καθήκον του συντονισμού των αιτημάτων και των προτάσεων των πολιτών, αλλά και η οικοδόμηση μιας μορφής δημοκρατίας, ικανής στο να διασφαλίζει την άμεση και

⁴⁵ Για ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα των γραφών και των ρητορικών μοτίβων του subcomandante Marcos, ο αναγνώστης μπορεί να προστρέξει στο Subcomandante Marcos/Chomsky/Klein (2004).

οριζόντια πολιτική συμμετοχή της συντριπτικής πλειοψηφίας των πολιτών στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων, και όπου καθείς που διατάσσει θα «διατάσσει υπακούοντας» [Mandar Obeyando].⁴⁶

Οι αντηχήσεις και απηχήσεις της πολιτικής πρότασης που έμελλε να κωδικοποιηθεί στον όρο «Ζαπατισμός» έχουν οικουμενική εμβέλεια, επενεργούν πολυσχιδώς στο πεδίο πρόσληψης του «κάνω πολιτική» και του πολιτικά εφικτού σε τέτοιο βαθμό που ο μελετητής της Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση να κινδυνεύει να παρασυρθεί στην καταχρηστική και διαρκή τους επίκληση. Επιχειρώντας, να αποφύγω αυτόν τον δελεαστικό κίνδυνο, θα αναφερθώ, σχεδόν επιγραμματικά και αυστηρά, σ' εκείνες τις πολιτικές καινοτομίες που διαπέρασαν τα εθνικά σύνορα, υιοθετήθηκαν από γεωγραφικά διάσπαρτες ομάδες και στοίχειωσαν το διεκδικητικό φαντασιακό και το διεκδικητικό ήθος του «κινήματος των κινήματων». Πρόκειται συγκεκριμένα για:

- την έννοια και τη λογική της «Αντιεξουσίας» (Holloway 2002) στη συγκρότηση συλλογικών ταυτοτήτων και διεκδικητικών σκιαγραφημάτων·
- τις καταστατικές αρχές της ανοχής και της συμπερίληψης στις πρακτικές πρόσληψης του πολιτικού διαλόγου και της πολιτικής συμμετοχής· και
- την αποκήρυξη του ενιαίου και συγκεντρωτικού κόμματος ως μοντέλο πολιτικής οργάνωσης και έκφρασης των συλλογικών αιτημάτων με την ταυτόχρονη αναγόρευση του Διηπειρωτικού Δικτύου Αντιστάσεων σε κατεξοχήν όχημα ενορχήστρωσης του ανταγωνιστικού πολιτικού παραδείγματος στο νεοφιλελευθερισμό.

Τα παραπάνω στοιχεία της συγκρουσιακής ιδιοσυγκρασίας των Ζαπατίστας διεμβολίζουν τη δημόσια σφαίρα χάρις στη στρατηγική του «επικοινωνιακού αντάρτικου» –έτσι, όπως αποδίδεται γλαφυρά στα εθνικά και διεθνή δημοσιεύματα η στρατηγική διεύρυνσης της επιρροής του υποδιοικητή Μάρκος– μιας στρατηγικής που ενδεχομένως και να μην διαχέονταν σε τέτοια έκταση αν εξέλειπαν οι νέες τεχνολογίες, και ειδικότερα το διαδίκτυο, απ' όπου και απεύθυνε το κάλεσμα στην παγκόσμια κοινωνία πολιτών. Όμως η διαδικασία «εντόπιας γείωσης» [localization], εν ολίγοις η διαδικασία της «διεθνικής διάχυσης» [transnational diffusion] της κορυφαίας αυτής διαδικασίας μεταλαμπάδευσης και υιοθέτησης συγκεκριμένων

⁴⁶ Γλαφυρές και λεπτομερείς αποτυπώσεις του «Ζαπατισμού», συναντάμε στο Baschet (2002; 2003) και Olesen (2004).

συγκρουσιακών ιδιωμάτων (παραστάσεων, επίδικών, ερμηνευτικών πλαισίων) από γεωγραφικά και κοινωνικά ασύνδετες ομάδες και άτομα (McAdam/Rucht 1993· Tilly/Tarrow 2007· Givan/Roberts/Soule 2010) της ζαπατιστικής ζέσης στις εντόπιες διεκδικητικές σκηνές θα ήταν απολύτως έωλη έξω και χωρίς τα υπερεθνικά συμβάντα αλληλεγγύης στους εξεγερμένους Ζαπατίστας και τη βιωματική συμμετοχή χιλιάδων διεθνικών ακτιβιστών σε αυτά.

Εμβληματικότερα στιγμιότυπα συνάντησης διεκδικητών με το αφήγημα, τις πρακτικές και τη δυναμική του αγώνα των Ζαπατίστας είναι αναμφίβολα οι δυο Δημιουργικές Συναντήσεις «Για την Ανθρωπότητα Ενάντια στον Νεοφιλελευθερισμό» στην επαρχία της Τσιάπας (26/07-03/08/1996) και στη Μαδρίτη τις ίδιες ημερομηνίες, του επόμενου έτους, αλλά και η διοργάνωση του διεθνικού γεγονότος «Καραβάνι Αλληλεγγύης» στην Τσιάπας το Φεβρουάριο του 1998, με την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας στις εξεγερμένες κοινότητες. Στην πρώτη Δημιουργική Συνάντηση συμμετέχουν 3.000 πολίτες από 43 χώρες, ενώ στη δεύτερη Δημιουργική Συνάντηση της Μαδρίτης που πραγματοποιείται με την ενεργό πλέον εμπλοκή των ευρωπαϊκών δικτύων αλληλεγγύης στους Ζαπατίστας «Ya Basta!», η συμμετοχή διεθνών ακτιβιστών κυμαίνεται στα ίδια ύψη (3.000 προερχόμενων από 50 διαφορετικές χώρες). Στο πλαίσιο αυτό, συγκεκριμενοποιείται και η διεκδικητική διάθεση για τη συγκρότηση ενός παγκόσμιου αντικαπιταλιστικού δικτύου συντονισμού των αγώνων με την ονομασία «Παγκόσμια Δράση των Ανθρώπων» [People's Global Action/PGA].⁴⁷

Εστιάζοντας το φακό μας στην ελληνική συμμετοχή, παρατηρούμε ότι σε όλα τα παραπάνω γεγονότα αναλαμβάνουν δράση μέλη οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, του αυτόνομου και του αναρχικού χώρου, αλλά και «μη οργανωμένοι» που ίσως και για πρώτη φορά γίνονται κοινωνοί της διεθνιστικής συλλογικής δράσης, και μάλιστα σε μια εκδοχή της που εκτείνεται πέραν των «εθνικών τειχών». Το κοινό νήμα, η κινητήριος ομογενοποιητική ύλη που συνέχει ώριμους διεκδικητές (στρατευμένους σε διεκδικητικές οργανώσεις και με προηγούμενη –έστω διαλείπουσα– συμμετοχή σε γεγονότα διαμαρτυρίας) με δρώντες «πρώιμης» πολιτικοποίησης (δηλαδή χωρίς προηγούμενη ένταξη σε οργανώσεις ή/και συστηματική στο χρόνο παρουσία σε διεκδικητικές δράσεις) στα γεγονότα

⁴⁷ Για μια πανοραμική αποτύπωση της συμβολής των Δημιουργικών Συναντήσεων στη συγκρότηση και συνάρθρωση των επιμέρους (τοπικών) αγώνων ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση σε διεθνικές εκστρατείες και διεθνικά δίκτυα, δες de Marcellus (2003).

διεθνιστικής αλληλεγγύης στους εξεγερμένους Ζαπατίστας παρότι προφανώς αποτελεί εντούτοις μια εξαιρετικά παραμελημένη παράμετρο στη μελέτη των συλλογικών δράσεων. Πρόκειται για τη συναισθηματική δυναμική και συγκεκριμένα για τη *συγκρουσιακή ελπίδα* που ανέτειλε με την επιτυχημένη συλλογική είσοδο των Ζαπατίστας (και των μηνυμάτων που εξέπεμπαν) στην παγκόσμια, δημόσια σκηνή.⁴⁸ Ευμενής παράγοντας διείσδυσης του ζαπατισμού στον πεπερασμένο εθνικό, χώρο δημόσιας προσοχής ήταν η συγχρονική πενία ανταγωνιστικών «μεγάλων αφηγήσεων» στο πεδίο της διεκδικητικής πολιτικής και που: η ηθική απαξίωση αφενός του παραδοσιακού επαναστατικού προτύπου κοινωνικής αλλαγής μέσω της βίαιης κατάληψης της εξουσίας –ταυτισμένου με τη δραματική εμπειρία των αυταρχικών καθεστώτων του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού»– και αφετέρου, η πολιτική χρεοκοπία της μεταρρυθμιστικής επιλογής με την απορρόφηση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και συνδικάτων από τις υφιστάμενες, νεοφιλελεύθερες δομές και λογικές εξουσίας της δεκαετίας του '90 άφηναν ένα κενό διεκδικητικής έμπνευσης που με δυσκολία καλύπτονταν από τις αποσπασματικές και ασθενικές κινητοποιήσεις της δεκαετίας του '90.

Παράλληλα, επικουρικός παράγοντας για την εύδρομη μεταλαμπάδευση της ζαπατιστικής σπίθας εκτός των πολιτικών συνόρων του Μεξικού και τη διευκόλυνση στη συγκρότηση διεθνικών δικτύων αλληλεγγύης σε όλο τον κόσμο ήταν η διατύπωση ενός φαινομενικά τοπικού «πλαίσιου αδικίας» [injustice frame]⁴⁹ σε γλώσσα οικουμενική: το μοτίβο του νεοφιλελευθερισμού. Διαγιγνώσκοντας και ονοματίζοντας ένα κοινό πεδίο αντιπαλότητας (το πεδίο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης) για τους απανταχού εκμεταλλευόμενους στην νέα συγκυρία, και συνδέοντας τις καταβολές μιας σειράς δεινών που εκδηλώνονται σε τοπικό επίπεδο με μια παγκόσμια συνθήκη ρύθμισης της αγοράς και των κοινωνικών σχέσεων, η εξέγερση των Ζαπατίστας συνέβαλλε με τρόπο υποδειγματικό στην αναβάθμιση και ηθική αναβάπτιση μιας κοινότητας τοπικών προβλημάτων σε ένα διεκδικητικό

⁴⁸ Αξίζει να αναφερθεί ότι, στα κείμενα των συλλογικοτήτων αλληλεγγύης στην εξέγερση των Ζαπατίστας, η Πρώτη Δημειρωτική Συνάντηση αποδίδεται ως «Η Διεθνής της Ελπίδας». Εκτενέστερη αναφορά σ' αυτές τις γνωστικές κινητήριες όψεις της πολιτικής συμμετοχής των ελλήνων ακτιβιστών στη Διεθνιστική Συγκρουσιακή Δράση γίνεται στο Kotronaki (2004).

⁴⁹ Σύμφωνα με τους Gamson/Fireman/Rytina (1982:123) «ένα πλαίσιο αδικίας είναι μια αναπαράσταση της υφιστάμενης κατάστασης που συνηγορεί και καταλήγει ότι ένα σύστημα εξουσίας προσβάλλει και παραβιάζει τις κοινές ηθικές αρχές των συμμετεχόντων. Η εναλλακτική στο νομιμοποιητικό πλαίσιο που υποβαστάζει την αυθεντία της εν λόγω εξουσίας παρέχει τα εργαλεία και τους λόγους για μη συμμόρφωση με τις προσταγές της».

τρίπτυχο πανανθρώπινων αξιών: Δημοκρατία, Ισότητα, Αξιοπρέπεια [Democracia, Justicia, Libertad]. Πάνω σ' αυτό το τρίπτυχο μοιάζει να εξυφάνθηκε ο ιστός της αναγνώρισης ενός κοινού «εμείς», της «απόδοσης ομοιότητας» [attribution of similarity] ανάμεσα σε μέχρι ως τότε ασύνδετους μεταξύ τους δρώντες, και δι' αυτής της διαδικασίας η «συγκρότηση νέων δρώντων» [actors constitution], των διεθνικών δικτύων αλληλεγγύης στους Ζαπατίστας στην Ευρώπη.

Μέσα από την εμπειρία συμμετοχής τους σ' αυτά τα δίκτυα και σε διεθνιστικά γεγονότα έμπλεα νοημάτων, συναισθημάτων και αξιών, και μέσα από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και ανταλλαγές με συλλογικούς δρώντες προερχόμενους από άλλες χώρες, οι άνθρωποι που τα εμπύχωναν σταδιακά συγκροτήθηκαν σε τοπικά «ερείσματα συνείδησης» [conscience constituents]⁵⁰ και εξάπλωσης της ζαπατιστικής σύγκρουσης και της οραματικής διεξόδου από τον νεοφιλελευθερισμό. Τεκμήριο του εύρους του τόξου και της διεκδικητικής ορμής της ζαπατιστικής εναλλακτικής είναι η δημιουργία συλλογικοτήτων αλληλεγγύης στην Ελλάδα, αλλά και εκδοτικών πειραμάτων για τη διάδοση των ιδεών και των προτύπων συγκρουσιακής ενσάρκωσης αυτής της νέας πρότασης οικουμενικής αντίστασης.

Συγκεκριμένα, αναφέρομαι στη συγκρότηση της συλλογικότητας «Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον Αγώνα των Ζαπατίστας» σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Χανιά, Καβάλα, Τρίπολη και Καλαμάτα το 1994· στα έντυπα «Εξεγερμένο Μεξικό» και «Από τα Βουνά του Μεξικάνικου Νότου» κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους· στη δημιουργία της Ομάδας Αντιπληροφόρησης «Ya Basta!» στην Αθήνα το 1998· στο περιοδικό «Σήματα Καπνού» ένα χρόνο αργότερα· και στην ανάληψη της οικονομικής καμπάνιας «Ένα σχολείο για την Τσιάπας» για την ανέγερση σχολείου και την επιμόρφωση δασκάλων στην επαρχία της Τσιάπας στα τέλη του 2000. Τα εμπνεόμενα από τα ζαπατιστικά ιδεώδη οργανωτικά και εκδοτικά εγχειρήματα διοχετεύουν την πολιτική και συναισθηματική τους ενέργεια αποκλειστικά στο πεδίο της αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας (και αργότερα στο σύνολο των αντιστάσεων των χωρών της Λατινικής Αμερικής) επεξεργάζονται και διαδίδουν

⁵⁰ Οι McCarthy/Zald/Mayer (1977) ορίζουν ως «ερείσματα συνείδησης» εκείνους τους δρώντες που επενδύουν σε διεκδικητικά εγχειρήματα χωρίς να προσβλέπουν στο να αποσπάσουν κάποια άμεσα οφέλη μέσα από τη δράση τους. Σε μεταγενέστερες έρευνες ο Collins (2001) επισημαίνει δυο κρίσιμες προϋποθέσεις για τη συγκρότηση των «ερεισμάτων συνείδησης»: (α) την ύπαρξη ενός κοινού συναισθηματικού προσανατολισμού με το αναδυόμενο κίνημα, μιας κοινής συναισθηματικής κατανόησης που ενσταλάζει με την ατομική συμμετοχή σε γεγονότα δραματοποίησης μιας σύγκρουσης και (β) την επιτυχημένη καταγραφή ενός κινήματος στη δημόσια σφαίρα και την συνεπακόλουθη ανάταση του ηθικού ενδιαφέροντος μιας πλατιάς μερίδας της κοινωνίας γι' αυτό.

μέσα από κείμενα και αναλύσεις διεθνών στοχαστών την έννοια, τα περιεχόμενα και τις συνέπειες του νεοφιλελευθερισμού, και διοργανώνουν δημόσιες παραστάσεις και γεγονότα αλληλεγγύης απρόσμενης μαζικότητας και συγκρουσιακότητας.⁵¹ Τα γεγονότα αυτά αποτυπώνονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1: Συμβάντα αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας (1996-2001)

	Μορφές δράσης	Οργανώσεις/Δίκτυα	Πόλεις	Ημερομηνία
1996	Συναυλία	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας	Χανιά	05/07
	Συγκέντρωση	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας	Αθήνα	17/10
1997	Μηχανοκίνητη πορεία	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας	Αθήνα	16/02
	Συναυλία*	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας	Αθήνα	24/05
1998	Συγκέντρωση και διαδήλωση	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας, ΑΚΟΑ, ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος	Αθήνα	13/01
	Συναυλία	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας	Αθήνα	21/06
	Συγκέντρωση και διαδήλωση	Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας, ΑΚΟΑ, ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος	Αθήνα	12/05
1999		(-)	(-)	(-)
2000		(-)	(-)	(-)
2001	Συναυλία	«Ένα σχολείο για την Τσιάπας»	Θεσσαλονίκη	26/05
	Συναυλία	«Ένα σχολείο για την Τσιάπας»	Καλαμάτα	22/06

Πηγή: Έντυπο αρχείο της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* (από 01/01/1994 έως 22/06/2001).

* Στο περιθώριο της συναυλίας εκδηλώνονται και συγκρούσεις ανάμεσα σε ομάδα συμμετεχόντων, τους «Αναρχικούς Εξουσιαστές» και τις αστυνομικές αρχές.

Μέσα από τη νέα αυτή διεκδικητική πνοή ανανεώνονται και διευρύνονται τα ρεπερτόρια δράσης, καθίστανται διαθέσιμα μη φθαρμένα πρότυπα οργάνωσης και συντονισμού της συλλογικής διαμαρτυρίας, σφυρηλατούνται διεθνικοί δεσμοί

⁵¹ Ειδική μνεία χρήζει η συναυλία οικονομικής ενίσχυσης του ζαπατιστικού αγώνα στις 27/05/1997, ενόψει της δεύτερης Διεπιστημονικής Συνάντησης όπου συμμετείχαν 3.000 άνθρωποι καθώς και η συγκέντρωση των 2.000 αλληλέγγυων στους Ζαπατίστας, στις 14/01/1998 στην Πρεσβεία του Μεξικού, μετά τη σφαγή στο Ακτέαλ (22/12/1997) των 45 φερόμενων ως συνοδοιπόρων του EZLN από παρακρατικές ομάδες. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα εν λόγω συμβάντα διαμαρτυρίας εκδηλώθηκαν και συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη (Πηγή: Έντυπη *Ελευθεροτυπία*, 28/05/1997 και 15/01/1998 αντίστοιχα).

αλληλεγγύης και κυρίως, ορίζεται ο νεοφιλελευθερισμός ως πεδίο σύγκρουσης για μια σειρά πληθυσμούς, κοινωνικά ευάλωτους, πλην όμως αμήχανους στο να ορίσουν τις συντεταγμένες της δράσης τους στο νεοδιαμορφωθέν, παγκόσμιο περιβάλλον. Υπ' αυτή την έννοια, τροφοδοτούνται οι υφιστάμενοι συμβολικοί και διεκδικητικοί πόροι και δια αυτής της οδού, μοιάζει πως γονιμοποιείται σταδιακά το πολιτικό έδαφος για να ανθίσει η διεθνική διαμαρτυρία και να συναρθρωθούν διεκδικητικά αιτήματα με αναφορά, εστία και αποδέκτη τους διεθνείς θεσμούς.

Ανάλογη –αν και μάλλον πιο περιορισμένης εμβέλειας– γνωστική επενέργεια στην εντόπια διεκδικητική σκηνή άσκησαν και τα διεθνικά γεγονότα διαμαρτυρίας ενάντια στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συμβολή και συνάντηση των τριών αυτών, διακριτών ρευμάτων διεθνικής δράσης οφείλουμε να αναζητήσουμε τις καταβολές του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

2.B(2) ΤΑ ΔΙΕΘΝΙΚΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Μέσα από τη συστηματική μελέτη των λεγόμενων παραδοσιακών κινημάτων (εργατικό κίνημα), αλλά και των Νέων Κοινωνικών Κινήματων –έτσι όπως εννοιολογούνται τα κινήματα που εμφανίζονται στην μετά τον Μάη του '68 διεκδικητική εποχή– οι Marks και McAdam (1996) καταλήγουν ότι η συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την συνεπακόλουθη διεύρυνση του πεδίου άσκησης της πολιτικής πέραν του έθνους-κράτους εγκαινιάζει ένα νέο περιβάλλον ευκαιριών και καταναγκασμών για τις συλλογικές διεκδικήσεις. Εντοπίζοντας αναλογίες ανάμεσα στη διαδικασία μετάβασης από το παλαιό καθεστώς στο νεωτερικό έθνος–κράτος και στην ιστορική κίνηση μεταβίβασης της εθνικής πολιτικής κυριαρχίας στους υπερεθνικούς θεσμούς, υποστηρίζουν ότι η διεθνική υπόσταση των δράσεων και των διεκδικητικών μορφών σηματοδοτεί το ιστορικό «συγκρουσιακό αντίστοιχο» του (εθνικής συγκρότησης και εμβέλειας) κοινωνικού κινήματος, των μέσων του 18^{ου} αιώνα. Τονίζοντας ότι δεν πρόκειται για μια ενιαία ανακλαστική συμμόρφωση των κοινωνικών και πολιτικών ομάδων στο νέο πάζλ ευκαιριών και απειλών, επισημαίνουν ότι η «σχετική δομική πρόσβαση κάθε ομάδας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και ο βαθμός ανταπόκρισης των ευρωπαϊκών θεσμών –και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής– στις διατυπωθείσες διεκδικήσεις συνιστούν σημαντικούς

παράγοντες για την δυνατότητα (ή αδυναμία) ανάπτυξης διεθνικών συλλογικών δράσεων».⁵²

Παράλληλους συμπερασματικούς κύκλους ανοίγουν και οι μελέτες των Imig και Tarrow (2001) κατόπιν καταγραφής των γεγονότων διαμαρτυρίας σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες για την περίοδο 1984-1997. Αναφερόμενοι σ' εκείνα τα συλλογικά γεγονότα εναντίωσης στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις αποκαλούμενες «Ευρωπαϊκές Διαμαρτυρίες» [Europrotests], οι συγγραφείς διακρίνουν έναν ανερχόμενο και νεοφανή διεκδικητικό ιδιότυπο: τη «Διεθνική Ευρωπαϊκή Διαμαρτυρία» [Transnational European Protest].⁵³ Αν και η κατηγορία υπό την ονομασία «Διεθνική Ευρωπαϊκή Διαμαρτυρία» είναι εξαιρετικά διασταλτική (υπό την έννοια ότι εντός της στεγάζονται εξαιρετικά ανόμοιες συλλογικές δράσεις) εντούτοις, η «Συνεργατική Διεθνοποίηση [cooperative transnationalism] και η «Συλλογική Ευρωπαϊκή Διαμαρτυρία» [Collective European Protest] είναι δυο διακριτές υποκατηγορίες που φέρουν γνωρίσματα κινηματικών δράσεων.

Με τον όρο Συνεργατική Διεθνοποίηση των διεκδικήσεων οι μελετητές (Imig/Tarrow 2001:27-49) αντιλαμβάνονται εκείνες «τις παράλληλες συλλογικές παραστάσεις (...) κατά τις οποίες δρώντες προερχόμενοι από παραπάνω από μια χώρα πραγματοποιούν συνεκτικές και συντονισμένες εκστρατείες διαμαρτυρίας». Οι «Πανευρωπαϊκές Ημέρες Δράσης», δηλαδή οι εθνικά συγχρονισμένες συλλογικές παραστάσεις δημόσιας διατύπωσης θεματικών εκστρατειών για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε πανευρωπαϊκή κλίμακα, κατά τη γνώμη μου, αποτελούν χαρακτηριστική περίπτωση δράσεων Συνεργατικής Διεθνοποίησης. Από το Φεβρουάριο του 1999 έως τον Ιανουάριο του 2000 καταγράφουμε 6 γεγονότα Συνεργατικής Διεθνοποίησης, υπό τη μορφή της Πανευρωπαϊκής Ημέρας Δράσης (έτσι όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 2):

⁵² Στο ίδιο κείμενο οι συγγραφείς (Marks και McAdam 1996) δεν παραλείπουν να επισημάνουν ότι η δυνατότητα προσαρμογής και αλληλεπίδρασης με την ευρωπαϊκή δομή πολιτικών ευκαιριών δεν είναι ούτε κοινή, ούτε ενιαία για όλες τις διεκδικητικές οντότητες. Ισχυρότερος παράγοντας «δυσπροσαρμοστικότητας» των δρώντων είναι, κατά την άποψη τους, ο βαθμός προσήλωσης των εκάστοτε συλλογικών ομάδων στο παραδοσιακό εθνικό πολιτικό περιβάλλον.

⁵³ Οι Imig και Tarrow (2001:32) ορίζουν ως Διεθνική Ευρωπαϊκή Διαμαρτυρία τις «συμπυκνώσεις συγκρουσιακών διεκδικήσεων, στις οποίες η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται είτε ως εστία, είτε ως άμεσος ή έμμεσος στόχος ενώ οι συμμετέχοντες προέρχονται από περισσότερα από ένα κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Πίνακας 2: Γεγονότα Συνεργατικής Διεθνοποίησης: οι Πανευρωπαϊκές Ημέρες Δράσης

Θεματικό Πεδίο	Ημερομηνία
Για τα αγροτικά	23/02/1999
Ενάντια στην κατασκευή φραγμάτων και υπέρ του νερού	11/03/1999
Ενάντια στις απολύσεις και την απώλεια θέσεων εργασίας στον τομέα της ενέργειας	12/05/1999
Ενάντια στο ρατσισμό	14/07/1999
Ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές ασφάλειας	15/10/1999
Για τα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες	02/12/1999

Πηγή: Έντυπο Αρχείο εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* και ντοκουμέντα οργανώσεων που εντάσσονται στο κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση

Αν και οι εν λόγω δράσεις υποδύονταν τα γεγονότα διαμαρτυρίας πανευρωπαϊκού πολιτικού απόηχου εκτιμάται ότι, σε μεγάλο βαθμό δεν αποτέλεσαν παρά ευκαιρίες εθνικής επικαιροποίησης θεματικών εκστρατειών σε εξέλιξη για μια σειρά ζητήματα που είχαν συμφωνηθεί από ομάδες διεκδικητών σε ευρωπαϊκό έδαφος: τόσο οι μορφές διαμαρτυρίας και η σύνθεση του σώματος των συμμετεχόντων σε αυτά όσο και οι φορείς απεύθυνσης των εκάστοτε δράσεων έφεραν σχεδόν αποκλειστικά εθνικά χαρακτηριστικά. Επρόκειτο, ως επί το πλείστον, για μικρού μεγέθους συγκεντρώσεις (όχι άνω των 50 ατόμων) τοπικών (και εν πολλοίς θεματικών) οργανώσεων και με απώτερο –και ίσως μοναδικό– διακηρυγμένο αποδέκτη εθνικούς, θεσμικούς φορείς (κυβερνήσεις, αρμόδια υπουργεία κλπ). Φαίνεται λοιπόν ότι οι Πανευρωπαϊκές Ημέρες Δράσης προανήγγειλαν χωρίς όμως να εκπληρώσουν την υπόσχεση μετάβασης σ’ ένα διεθνικό ρεπερτόριο διαμαρτυρίας, «εναρμονισμένο» με την κίνηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Αναμφίβολα, όμως η γενική πρόβα «Συλλογικής Ευρωπαϊκής Διαμαρτυρίας», δηλαδή συγκρουσιακών συλλογικών συμβάντων εμψυχωμένων από ομάδες διεκδικητών προερχόμενων από διαφορετικά κράτη-μέλη ενάντια στον ίδιο εθνικό ή διεθνή στόχο (Imig/Tarrow 2001:33), λαμβάνει χώρα στη σκηνή των «Ευρωπορειών» [Euromarches]. Σε αντίθεση με τις προδρομικές μορφές της Συνεργατικής Διεθνοποίησης των συλλογικών δράσεων (Πανευρωπαϊκές Ημέρες Δράσης), οι Ευρωπορείες αποδείχτηκαν, πρώτα απ’ όλα, εξέχουσες ευκαιρίες για την «γεωγραφική εξωτερίκευση» [externalization], τη διαδικασία προβολής και προώθησης στο διεθνικό χωροχρόνο εθνικών διεκδικήσεων μέσω της boomerang επίδρασης [boomerang effect] καθώς οι εθνικές, πολιτικές ευκαιρίες απουσίαζαν ή ήταν εξαιρετικά δυσμενείς (Keck/Sikkink 1998). Αναδείχτηκαν όμως, και σε εμβληματικούς τόπους υλοποίησης σχέσεων και δικτύωσης ανάμεσα σε γεωγραφικά

και πολιτικά διάσπαρτους δρώντες που συνενυρέθηκαν στο χωροχρόνο «μεγάλων», διεθνών γεγονότων, όπως η σύνοδος κορυφής των πολιτικών αρχηγών της Ε.Ε. και η συνάντηση των G7. Στη συγκρότηση του Δικτύου των Ευρωπαϊκών αποτυπώνονται και συμπυκνώνονται αυτές οι δυο κινήσεις διεθνοποίησης των εθνικών διεκδικήσεων καθώς και οι πρώτες απόπειρες ψηλάφησης διεθνικών ρεπερτορίων συντονισμένης δράσης.

Το Δίκτυο των Ευρωπαϊκών δημιουργείται τον Ιούνιο του 1996, ως ένα διεθνικό σύμπλεγμα εργατικών και συνδικαλιστικών ενώσεων που διαφωνούν με την πολιτική της «Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Συνδικάτων» [European Trade Union Confederation/ETUC] και κοινωνικών οργανώσεων υπεράσπισης των μεταναστών («χωρίς χαρτιά»), των ανέργων και των κοινωνικά αποκλεισμένων.⁵⁴ Στόχος αυτής της νέας ομαδοποίησης διεκδικητικών οργανώσεων που εισέρχεται στο χώρο της δημόσιας προσοχής μέσω μιας πρωτότυπης πεζοπορίας που ξεκινάει από τη Φιλανδία με τελικό προορισμό το Άμστερνταμ είναι η αλληλεπίδραση με ευρωπαίους πολίτες που πλήττονται από κοινά δεινά (ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός, φτώχεια) για τη σύνταξη μιας νέας χάρτας κοινωνικών δικαιωμάτων και τη συνάρθρωση των αγώνων «για την κατάργηση της ανεργίας, της επισφαλούς εργασίας και της φτώχειας στην Ευρώπη».⁵⁵ Με κεντρικό διεκδικητικό αίτημα «Ενάντια στην ανεργία, την επισφαλή εργασία και τον κοινωνικό αποκλεισμό», το Δίκτυο των Ευρωπαϊκών καλεί σε σχηματισμό εθνικών, οργανωτικών επιτροπών για τη διοργάνωση και συμμετοχή σε μια πανευρωπαϊκή διαδήλωση ενόψει της συνόδου των ευρωπαίων ηγετών, στο Άμστερνταμ τον Ιούνιο του 1997.⁵⁶

Ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα του Δικτύου των Ευρωπαϊκών, οι έλληνες διεκδικητές συγκροτούν την «Ελληνική Επιτροπή Δικτύου Ευρωπαϊκών», ένα ad hoc συλλογικό όχημα για τη συμμετοχή στη διαμαρτυρία στο Άμστερνταμ. Στο νέο οργανωτικό σχήμα συντονίζουν τις πολιτικές τους ιδιοσυχνότητες δυο κυρίως κατηγορίες πολιτικών δρώντων: οργανώσεις της διεθνιστικής και εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και ομάδες συνδικαλιστών. Δίπλα σ' αυτούς –και

⁵⁴ Συσπειρώνοντας πάνω από 1.200 οργανώσεις προερχόμενες από 15 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πηγή: <http://www.euromarches.org/english/96/first.htm>)

⁵⁵ *Pour des marches européennes contre le chômage au printemps 97* (Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.euromarches.org/français/96/premier.htm>)

⁵⁶ *Pour une marche européenne contre le chômage...*

δια αντιπροσώπων– την πρωτοβουλία στηρίζουν και μέλη του κόμματος Συνασπισμός.

Ειδικότερα, και σε ό,τι αφορά την πρώτη οικογένεια πολιτικών οργανώσεων, ενεργοποιούνται:

- η «ΟΚΔΕ/Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδα-Σπάρτακος» (διάσπαση της ΟΚΔΕ- ελληνικό τμήμα της 4^{ης} Διεθνούς στις αρχές της δεκαετίας του '80 σε ΟΚΔΕ-Εργατική Πάλη και ΟΚΔΕ-Σπάρτακος)
- το «Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα» (διάδοχο σχήμα της Κίνησης Πολιτικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων που αλλάζει ονομασία και προφίλ το Νοέμβριο του 1994 προκειμένου να συμπεριλάβει στην παλέτα των δραστηριοτήτων του νέες θεματικές και να εντάξει στις γραμμές του ένα μετακινούμενο πολιτικό δυναμικό προερχόμενο από την «Αντιπολεμική Αντιεθνικιστική Συσπείρωση», τις «Ομάδες Αυτόνομων Φεμινιστριών», την «ΑΚΟΑ» και το «Συνασπισμό»)
- το «Αριστερό Φόρουμ Φεμινιστριών» που δημιουργείται το 1992 και δραστηριοποιείται κυρίως πάνω σε ζητήματα που άπτονται της έμφυλης βίας, της γυναικείας εργασίας και των δικαιωμάτων των μεταναστριών)
- η ΑΚΟΑ, και
- μέλη του Συνασπισμού.

Αντίστοιχα από τη μεριά των συνδικαλιστικών φορέων, συναντάμε:

- μέλη της «Αυτόνομης Παρέμβασης» (παράταξης φίλα προσκείμενης στο Συνασπισμό με εκπροσώπους στη διοίκηση της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ) καθώς, και
- μέλη της «Ομοσπονδίας Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδας»/ «ΟΤΟΕ» με πολιτικές αγκυστρώσεις στην «Πανελλήνια Αγωνιστική Συνδικαλιστική Κίνηση Εργαζομένων»/«ΠΑΣΚΕ», το συνδικαλιστικό βραχίονα του ΠΑΣΟΚ.

Η Ελληνική Επιτροπή του Δικτύου Ευρωπαϊκών προσαρτάται στο διεθνές άρμα του Δικτύου Ευρωπαϊκών, συμμετέχει στη διεθνή διαδήλωση διαμαρτυρίας εν όψει της Συνόδου Κορυφής της Ε.Ε., στο Άμστερνταμ στις 17 Ιουνίου 1997 και εφεξής σχεδόν σε όλες τις πανευρωπαϊκές κινητοποιήσεις που πραγματοποιούνται επ' αφορμής των «μεγάλων» συναντήσεων των ευρωπαίων ηγετών (βλ. Πίνακα 3).

Πίνακας 3: Γεγονότα Συλλογικής Ευρωπαϊκής Διαμαρτυρίας: οι Ευρωπορείες

Χώρα /Αντισύνοδος	Ημερομηνία
Άμστερνταμ/ Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε.	17/06/1997
Κολωνία/ Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε και Σύνοδος Κορυφής των G7	14-15/06/1999
Νίκαια/ Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε.	07-09/2000
Γκέτεμποργκ/ Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε.	15-16/06/2001

Πηγή: Έντυπο Αρχείο εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* (από 17/06/1997 έως 20/07/2001)

Παράλληλα, επιχειρούν να μεταφέρουν στην εθνική διεκδικητική σκηνή τη συγκρουσιακή ενέργεια που εκλύεται στο διεθνές έδαφος διοργανώνοντας μεταξύ 31/08 και 5/09/1998 μια διεθνή συνάντηση στη Χαλκιδική, με τη συμμετοχή –πέραν των ευρωπαίων ομολόγων τους– και ακτιβιστών από την Τουρκία, τη Σερβία και τη Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Κοινός πολιτικός τόπος αυτών των –μάλλον ετερόκλητων– πολιτικών σχηματισμών είναι ο (για διαφορετικούς λόγους) διεθνικός ορίζοντας στην οπτική της πολιτικής τους παρέμβασης. Για τις οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς (ΟΚΔΕ-Σπάρτακος, Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, ΑΚΟΑ, Αριστερό Φόρουμ Φεμινιστριών) ο διεθνικός συντονισμός των αγώνων προέκυπτε ως «φυσική» –και εν πολλοίς αγωνιώδης– απόληξη της κοσμοαντίληψης του Διεθνισμού στην τροχιά της κοινωνικής χειραφέτησης. Για τις συνδικαλιστικές παρατάξεις και το Συνασπισμό η «διεθνική επιλογή» προέκυψε, μάλλον, ως ένα εναλλακτικό σχέδιο πολιτικής επιβίωσης σ’ ένα εθνικό περιβάλλον κορεσμένου πολιτικού ανταγωνισμού.

Εξετάζοντας τις μαρτυρίες συνδικαλιστών που συμμετείχαν στο Ελληνικό Δίκτυο Ευρωπορειών (Kotronaki 2004) είναι δυνατόν να υποστηρίξει κανείς ότι οι παράγοντες που ώθησαν μέλη των συνδικαλιστικών οργανώσεων στην αναζήτηση νέων συμμάχων περιλαμβάνουν μια παρατεταμένη αίσθηση «συνδικαλιστικού άσθματος» και διεκδικητικής αναξιοπιστίας (είτε λόγω μη αναστρέψιμης γραφειοκρατικοποίησης των επίσημων, εθνικών συνδικαλιστικών ομοσπονδιών, είτε λόγω αδυναμίας προσαρμογής των διεκδικητικών στρατηγικών τους στο τοπίο εργασιακών σχέσεων έτσι όπως αυτό έτεινε να διαμορφωθεί μέσα από τις πολιτικές απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης) σε συνδυασμό με συσσωρευμένες έριδες στο εσωτερικό της ΓΣΕΕ. Υπό την έννοια αυτή, η γεωγραφική διεύρυνση της δράσης των συνδικαλιστών, συμβολοποιεί και σηματοδοτεί το αίτημα κοινωνικής διεύρυνσης των υποστηρικτικών τους ερεισμάτων, προκειμένου να ενισχύσουν εξ’ αντανakλάσεως τη

διαπραγματευτική τους ισχύ στο εσωτερικό του οργανωμένου συνδικαλισμού (ΓΣΣΕ, ΑΔΕΔΥ).

Συναφή βιογραφικά κίνητρα συμμετοχής σ' ένα διεθνικό δίκτυο αμφισβήτησης των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μοιάζει να είχαν και τα μέλη του Συνασπισμού. Διανύοντας μια μεταβατική περίοδο (1996-2000) και βοηθούσης της ολοένα και πιο εμφανούς νεοφιλελεύθερης στρατηγικής του ΠΑΣΟΚ οι πολιτικές βεβαιότητες και η προσήλωση του στελεχικού δυναμικού του κόμματος στο εκσυγχρονιστικό υπόδειγμα άρχισαν να κλονίζονται. Οι εσωκομματικές συγκρούσεις ανάμεσα στην ανανεωτική πτέρυγα και τον νεοαναδειχθέντα κεντροαριστερό πρόεδρο Ν. Κωνσταντόπουλο με αντικείμενο τη μετατόπιση του κόμματος προς τ' αριστερά μαίνονταν με την εκλογική βάση του κόμματος να τελεί μάλλον εν συγχύσει –ταλανιζόμενη ανάμεσα στην κριτική στο ΠΑΣΟΚ και σ' ένα κόμμα που βαυκαλιζόταν με την ιδέα να υποκαταστήσει το ΠΑΣΟΚ. Όλα τα παραπάνω φαίνεται πως άλλαζαν με τρόπο καταλυτικό το τοπίο των επιλογών και των στρατηγικών διλημμάτων της πολιτικής βάσης του κόμματος. Σε βαθμό μάλιστα που να δημιουργείται εύλογα η πεποίθηση ότι αποτέλεσαν ίσως τους κύριους επεξηγηματικούς μοχλούς μετακίνησης τμήματος του Συνασπισμού προς το πεδίο της Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης.

Μέσα απ' αυτή την παράλληλη κίνηση των φορέων με πρόσβαση στους θεσμικούς διαύλους εξουσίας προς το πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής, χάριν αναζήτησης νέων συμμάχων (υπαρκτοί διεκδικητικοί δρώντες αντί για υφιστάμενες πολιτικές ελίτ) και νέου (ανταγωνιστικού) πολιτικού ρόλου στο ρευστό πολιτικό σκηνικό σκιαγραφείται ένας νέος οδηγός κινήτρων για δράση πέρα από τα εθνικά σύνορα και ενάντια στις πολιτικές απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εμπλοκή μελών του Συνασπισμού στην Ελληνική Επιτροπή του Δικτύου Ευρωπαϊκών είναι μια πρώτη αποτύπωση αυτού του στρατηγικού πειραματισμού του κόμματος και πυροδοτεί μια αλληλουχία εσωκομματικών εγκλήσεων και αντεγκλήσεων που μετά την ανάδυση της Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης οδηγεί στην «μετατόπιση των συνόρων» [boundary shift] της κομματικής ταυτότητας από τον παραδοσιακό Ευρωκομμουνισμό στον «θεσμικό Διεθνισμό». Ανάλογες επενέργειες ασκούνται και στο πεδίο των οργανώσεων της διεκδικητικής πολιτικής.

Η απτή εμφάνιση ενός διεθνικού δικτύου ετερόκλητων πολιτικών ομάδων με στόχο το συντονισμό καινοτόμου διεκδικητικής δράσης σε συνδυασμό με την ανάδυση μιας νέας φόρμας έκφρασης (αντισύννοδος) δυνητικά προσβάσιμης και

«οικειοποιήσιμης» [modular] από μια πλειάδα δρώντων για την έκφραση της κοινωνικής δυσaréσκειας σε διεθνή κλίμακα επέδρασε ανζοωγονητικά στο περιβάλλον των οργανώσεων ανανεώνοντας τις παραστάσεις, τις προσλήψεις και τα περιεχόμενα του «κάνω –και με ποιον κάνω– πολιτική». Σ’ αυτή τη διαδικασία ανασύνθεσης της σφαίρας παραγωγής συγκρουσιακής πολιτικής που συντελείται εντός του πολυσχιδούς πεδίου των οργανώσεων [multi-organizational field], καθώς και στις λογικές του μεταξύ τους ανταγωνισμού [competition] για τη μονοπώληση της ταυτότητας της «μάχιμης πολιτικής δύναμης» και τον προσπορισμών επαλλασσόμενων ακροατήριων οφείλει κανείς να αναζητήσει τις χύτρες δημιουργίας νέων ευκαιριών και απειλών για δράση.

Καταλυτικός παράγοντας σε αυτή τη φρενήρη διαδικασία δημιουργίας ευκαιριών και απειλών είναι τα μετασχηματιστικά γεγονότα.

Χρονολόγιο 1: Συμβάντα διαμαρτυρίας στους νατοϊκούς βομβαρδισμούς στη Γιουγκοσλαβία (Μάρτιος – Ιούνιος 1999)

Μορφές Δράσης	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Πόλεις	Ημερομηνία
1. Παρεμπόδιση παρέλασης	Συνασπισμός	Θεσσαλονίκη	26/03
2. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Κ.Κ.Ε, Συνασπισμός	Θεσσαλονίκη	26/03
3. Ψήφισμα διαμαρτυρίας, (*), (!!)	Κ.Κ.Ε	Θεσσαλονίκη	26/03
4. Διαδήλωση	Κ.Κ.Ε	Θεσσαλονίκη	26/03
5. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Δημοτικές αρχές	Λάρισα	28/03
6. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	-	Πρέβεζα	28/03
7. Διαδήλωση	Εργατικά, ναυτεργατικά σωματεία	Πειραιάς	29/03
8. Μηχανοκίνητη πορεία, (*)	«Επιτροπή κατά των Βάσεων»	Χανιά	29/03
9. Διαδήλωση	Πολιτικά κόμματα, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης	Βόλος	29/03
10. Διαδήλωση	Δημοτικές αρχές	Λάρισα	29/03
11. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Πολιτικά κόμματα, φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ΕΛΜΕ, ΔΕΘ, σωματεία εργαζομένων και συνταξιούχων, Σύγκλητος Α.Π.Θ.	Θεσσαλονίκη	29/03
12. Διαδήλωση	Εργατικό Κέντρο	Ιωάννινα	29/03
13. Σιωπηρή διαμαρτυρία (ολονυκτία)	Κίνηση καλλιτεχνών και διανοουμένων	Αθήνα	30/03
14. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Εταιρεία Ελλήνων Συγγραφέων	Αθήνα	30/03
15. Διαδήλωση	Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης	Κυκλός	01/04
16. Συναυλία αλληλεγγύης	Κίνηση Πολιτών για Ειρήνη στα Βαλκάνια «Ειρήνη στον Κόσμο»	Θεσσαλονίκη	02/04
17. Συμβολικός αποκλεισμός λιμανιού	Οδηγοί μηχανοτράτων	Θεσσαλονίκη	02/04
18. Συναυλία Αλληλεγγύης	Πανπειραϊκή Επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη	Πειραιάς	02/04

Μορφές Δράσης	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Πόλεις	Ημερομηνία
19. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Δημοτικές Αρχές	Πάρος	02/04
20. Διαδήλωση	ΠΟΕ –ΟΤΑ	Αθήνα	02/04
21. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	ΠΟΕ –ΟΤΑ	Αθήνα	02/04
22. Διαδήλωση	Συνδικαλιστικές οργανώσεις, κινήσεις για την ειρήνη, δημοτικές αρχές, κοινωνικοί και καλλιτεχνικοί φορείς	Αθήνα	03/04
23. Μαραθώνια πορεία	Αθλητές	Αθήνα	03/04
24. Καθιστική διαμαρτυρία	Καλλιτέχνες	Αθήνα	03/04
25. Διαδήλωση	Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης	Δήμος Εύοσμου (Θεσσαλονίκη)	03/04
26. Διαδήλωση	Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης	Δήμος Χορτιάτη (Θεσσαλονίκη)	03/04
27. Αυτοκινητοπομπή	Κίνηση Πολιτών για Ειρήνη στα Βαλκάνια «Ειρήνη στον Κόσμο»	Θεσσαλονίκη	04/04
28. Αυτοκινητοπομπή	Κ.Κ.Ε	Θεσσαλονίκη	04/04
29. Διαδήλωση, (*)	Ειρηνιστικές Οργανώσεις	Τύρναβος	04/04
30. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Ειρηνιστικές Οργανώσεις	Τύρναβος	04/04
31. Διαδήλωση	Κάτοικοι	Μεσολόγγι	04/04
32. Αποκλεισμός στρατιωτικής βάσης, (*)	Συντονιστική Επιτροπή φορέων του Νομού Χανίων	Σούδα (Χανιά)	04/04
33. Διαδήλωση	Γυναικείες Οργανώσεις	Αθήνα	05/04
34. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας	Αθήνα	05/04
35. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Οικολόγοι Πράσινοι	Αθήνα	05/04
36. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Δημοτικό Συμβούλιο Πετρούπολης	Αθήνα	05/04
37. Αποκλεισμός αεροπορικής βάσης	Κάτοικοι	Ν. Αγχίαλος (Βόλος)	05/04

Μορφές Δράσης	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Πόλεις	Ημερομηνία
38. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Κάτοικοι	Ν. Αγχίαλος (Βόλος)	05/04
39. Διαδήλωση	Κάτοικοι	Αγρίνιο	05/04
40. Καθιστική διαμαρτυρία	Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας	Αθήνα	06/04
41. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Δημοτικό Συμβούλιο Πετρούπολης	Αθήνα	06/04
42. Διαδήλωση	Δημοτικό Συμβούλιο Ζωγράφου	Αθήνα	06/04
43. Διαδήλωση	Συντονιστική Επιτροπή φορέων του Νομού Χανίων	Χανιά	06/04
44. Συναυλία αλληλεγγύης	Κάτοικοι	Βόλος	07/04
45. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Αθήνα	08/04
46. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Θεσσαλονίκη	08/04
47. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Πάτρα	08/04
48. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Ιωάννινα	08/04
49. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Ηράκλειο	08/04
50. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Κομοτηνή	08/04
51. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Καλαμάτα	08/04
52. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Ρόδος	08/04
53. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ.	Αλεξανδρούπολη	08/04

Μορφές Δράσης	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Πόλεις	Ημερομηνία
	ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος		
54. Διαδήλωση και λαμπαδηφορία	Νεολ. ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, Κ.Ν.Ε, Ε.Α.Ν, Νεολ. ΔΗΚΚΙ, Νεολ. ΠΟΛΑΝ, Νεολ. ΕΔΗΚ, Νεολ. ΑΚΟΑ, Νεολ. ΣΥΝ, Γιουγκοσλαβική Νεολαία Ελλάδος	Λάρισα	08/04
55. Στάση Εργασίας	ΕΙΝΑΠ	Αθήνα	21/04
56. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Σύλλογος Δημοκρατικών Γυναικών Πετρούπολης	Αθήνα	21/04
57. Διαδήλωση	Φοιτητικοί Σύλλογοι	Αθήνα	21/04
58. Στάση Εργασίας	Εργατικό Κέντρο Αθήνας	Αθήνα	22/04
59. Διαδήλωση,(*), (✓), (#)	Συνδικαλιστικοί φορείς, κινήσεις ειρήνης, νεολαίες πολιτικών κομμάτων, επιστημονικοί και επαγγελματικοί σύλλογοι, Πανεπειρωτική Ομοσπονδία Ελλάδος	Αθήνα	22/04
60. Στάση Εργασίας	Δικαστές	Αθήνα	22/04
61. Αποχή	Δικηγόροι	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	22/04
62. Διαδήλωση	Συντονιστική Επιτροπή Φορέων Χανίων	Χανιά	23/04
63. Διαδήλωση	ΠΑΜΕ	Θεσσαλονίκη	24/04
64. Συναυλία αλληλεγγύης	Δημοτικό Συμβούλιο Καισαριανής	Καισαριανή (Αθήνα)	24/04
65. Μαραθώνια Πορεία	Συνασπισμός, ΑΚΟΑ, Πράσινη Πολιτική, Δίκτυο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά δικαιώματα, Περιοδικό «Οικοτοπία»	Αθήνα	25/04
66. Διαδήλωση	Επιτροπές Ειρήνης Ανατολικής Μακεδονίας&Θράκης	Ξάνθη	25/04
67. Καθιστική διαμαρτυρία	Δημοσιογράφοι Ηλείας	Αρχαία Ολυμπία (Ηλεία)	26/04
68. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Σύνδεσμος Φυλακισθέντων και Εξορισθέντων	Αθήνα	29/04
69. Στάση Εργασίας	ΕΙΝΑΠ	Αθήνα	29/04

Μορφές Δράσης	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Πόλεις	Ημερομηνία
70. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Δημοτικό Συμβούλιο Ν. Ηρακλείου	Ν. Ηράκλειο (Αθήνα)	29/04
71. Βομβιστική Επίθεση (!!!)	«Επαναστατικοί Πυρήνες»	Ξενοδοχείο Ιντερκοντινένταλ (Αθήνα)	29/04
72. Αποκλεισμός λιμανιού	Πανθεσσαλονικία Επιτροπή ενάντια στον πόλεμο	Θεσσαλονίκη	01/05
73. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	ΠΑΜΕ	Θεσσαλονίκη	01/05
74. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	ΕΣΗΕΑ, ΠΟΕΣΥ	Αθήνα	03/05
75. Διαδήλωση	«Φάρος Τυφλών»	Αθήνα	05/05
76. Ψήφισμα διαμαρτυρίας	Σύλλογος Συνταξιούχων Εκτελωνιστών Πειραιώς – Αθηνών	Αθήνα	08/05
77. Διαδήλωση	Ομάδες Αναρχικών	Περιστέρι–Αιγάλεω (Αθήνα)	08/05
78. Συναυλία αλληλεγγύης	Μαθητικά συγκροτήματα, μαθητικές κοινότητες	Χαλάνδρι (Αθήνα)	15/05
79. Πολιτιστικές εκδηλώσεις	Δημοτικό Συμβούλιο Μοσχάτου	Μοσχάτο (Αθήνα)	16/05
80. Διαδήλωση	Συνασπισμός	Θεσσαλονίκη	16/05
81. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας	Ομοσπονδία Γυναικών	Θεσσαλονίκη	16/05
82. Διαδήλωση (πανελλαδική)	«Πανελλαδική Πρωτοβουλία για τον Αποκλεισμό του Λιμανιού της Θεσσαλονίκης»	Θεσσαλονίκη	22/05
83. Αποκλεισμός λιμανιού	«Πανελλαδική Πρωτοβουλία για τον Αποκλεισμό του Λιμανιού της Θεσσαλονίκης»	Θεσσαλονίκη	22/05

(*): Συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής

(!): Τραυματισμοί αστυνομικών

(!!): Τραυματισμοί διαδηλωτών

(!!!): Θάνατοι

(√): Συλλήψεις (#): Προσαγωγές

Πηγή: Έντυπο αρχείο της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* (από 26/03/1999 έως 22/05/1999)

3. ΔΙΕΘΝΙΚΟΙ «ΝΟΜΑΔΕΣ», ΕΘΝΙΚΟΙ ΥΠΟΚΙΝΗΤΕΣ: Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

3.Α. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Υπάρχουν πολλές οπτικές θέασης και ακόμη περισσότερες λογικές προσέγγισης των γεγονότων, των «μικρών» και των «μεγάλων» γεγονότων διαμαρτυρίας, των υποσημειώσεων ή των μεγάλων παρενθέσεων της κοινωνικής ιστορίας. Από τη συστηματική καταγραφή και την ποσοτική ανάλυση τους στο χώρο και το χρόνο μέχρι τη θεωρητική τους ανάδειξη στη μελέτη των κύκλων διαμαρτυρίας και των ρεπερτορίων δράσης, τα γεγονότα διαμαρτυρίας αποτελούν, αναμφίβολα, εργαλείο, πεδίο και κρίσιμη θεωρητική κατηγορία στη διερεύνηση των συλλογικών δράσεων και της συγκρουσιακής πολιτικής.

Αντικείμενο της ενότητας αυτής δεν είναι η παρουσίαση του συνόλου των εργασιών και των ερωτημάτων που έθεταν αναδεικνύοντας τα γεγονότα διαμαρτυρίας σε προνομιακό πεδίο έρευνας των συλλογικών δράσεων αλλά η θεωρητική τους αξιοποίηση προκειμένου να ειπωθεί μια ενδιαφέρουσα ιστορία: η ιστορία της διεθνικής διάχυσης μορφών και περιεχομένων διεκδίκησης, οργανωτικών υποδειγμάτων και συγκρουσιακών φαντασιακών σ' ένα γεωγραφικό και πολιτικό τόξο απροσδόκητα μεγάλης εμβέλειας. Με άλλα λόγια, η αποκωδικοποίηστων μηχανισμών, του πώς μέσα από τα γεγονότα διαμαρτυρίας και συγκεκριμένα μέσα από τη δυναμική

- της έμπνευσης και της «μιμητικής υιοθέτησης» [emulation] μιας συγκρουσιακής παράστασης –που ανάμεσα σε άλλα περιλαμβάνει σκηνογραφίες, διεκδικητικά σενάρια, πολιτικούς ρόλους, μοτίβα δραματουργίας, θεατές και ακροατήρια κλπ
- του «ανταγωνισμού» [competition] ανάμεσα σε οργανώσεις που εποφθαλμιούν τον προσπορισμό κοινών ακροατηρίων, και
- της επινόησης νέων προτύπων [innovation] συντονισμένης δράσης

διευρύνθηκε και μεταμορφώθηκε ένας νέος (διεθνής) συγκρουσιακός κύκλος συμπαρασύροντας και ριζοσπαστικοποιώντας περιεχόμενα, φορείς και ορίζοντες διεκδίκησης και οδηγώντας, πολλές φορές, σε απρόβλεπτες θεσμικές εκβάσεις.

Η παραπάνω απόπειρα και πρόταση αφήγησης της βιογραφίας του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος με αναφορά στα γεγονότα διαμαρτυρίας εμπνέεται –και εν πολλοίς καθοδηγείται– από μια ιδιαίτερη ιστοριογραφική πρόσληψη και θέση του Sewell (1996) σύμφωνα με την οποία, «η κίνηση της ιστορίας σε μεγάλο βαθμό ορίζεται από μια αλληλουχία συγκυριακών συμβάντων» [eventful temporality]. Σ’ αυτό το σημείο και προκειμένου ο χάρτης των γεγονότων να απεικονίζει με ακρίβεια τους χρονικούς κόμβους στις διαδρομές του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος οφείλει να τεθεί και να απαντηθεί ένα ερώτημα: άραγε όλα τα γεγονότα διαμαρτυρίας επενεργούν με τον ίδιο καταλυτικό τρόπο στις ροές των αλληλεπιδράσεων και ανταλλαγών ανάμεσα σε δρώντες και το (θεσμικό) περιβάλλον εντός του οποίου εκδηλώνονται;

Μάλλον, όχι. Μια ειδική κατηγορία γεγονότων διαμαρτυρίας, αναδεικνύονται «ικανά» να ανακόψουν την ομαλή και προβλεπόμενη ροή του χρόνου της θεσμικής κανονικότητας και των διεκδικητικών ρουτινών –ενίοτε δε και της ιστορικής κίνησης. Πρόκειται για τα «μετασχηματιστικά, μη κανονικοποιημένα συγκρουσιακά γεγονότα».

3.Α.(1) ΤΑ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΑ, ΜΗ ΚΑΝΟΝΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ό, τι «απλώς» συμβαίνει δεν συνιστά γεγονός (...) Ένα συμβάν αναδεικνύεται σε δημόσιο γεγονός όταν ανασκευάζεται σε χρονικό ορόσημο αναφοράς και οργάνωσης της παρελθούσας και μέλλουσας κοινωνικής εμπειρίας (...) Χωρίς την εμφάνιση δυο ή περισσότερων ανταγωνιστικών ερμηνειών και χρήσεων (του εκάστοτε συμβάντος) και την εμπλοκή τουλάχιστον δυο αντιπαρετιθέμενων μερών στους μηχανισμούς κατασκευής γεγονότων (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) τίποτα σημαντικό δεν συνέβη (Molotch 1974).

Ακολουθώντας μια άλλη (μάλλον συμπληρωματική) μεθοδολογική ρότα, και εμπνεόμενος από το ιστορικό παράδειγμα της πτώσης της Βαστίλης και τα γεγονότα που εξύφαναν τη Γαλλική Επανάσταση, ο William Sewell (1996; 1996β) ορίζει ως «ιστορικά γεγονότα» εκείνα τα χωρικά οροθετημένα, σπάνια συμβάντα που, εκλύουν έντονη συγκινησιακή και συναισθηματική ενέργεια· εισάγουν καινοφανή τελετουργικά διεκδίκησης και νέες δράσεις συλλογικής δημιουργίας· τέλος, θέτουν σε φρενήρη κίνηση μια αλληλουχία νέων δράσεων που με τη σειρά τους μετασχηματίζουν ακόμη και τα πλέον ανθεκτικά πολιτικά και κοινωνικά συστήματα, χαράσσοντας εν τέλει νέους ορίζοντες για την παγκόσμια πολιτική (Sewell 1996:841-881).

Οι παραπάνω προσεγγίσεις καθίστανται εξόχως διαφωτιστικές στην προσπάθεια θεωρητικής αποτύπωσης των μετασχηματιστικών γεγονότων στο πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής. Ούτε «απλά» γεγονότα δημόσιου ενδιαφέροντος, αλλά ούτε απαραίτητα και επαναστατικά (και εξ αυτού ιστορικά), τα περισσότερα συγκρουσιακά, μετασχηματιστικά γεγονότα κινηματικής υπόστασης βρίσκονται στην τομή αυτών των δυο κατηγοριών (γεγονότων).

Ως «μετασχηματιστικά συγκρουσιακά γεγονότα» ορίζονται συνεπώς οι συμπτυκνωμένες εκείνες στιγμές πολιτικής αλλά και πολιτισμικής δημιουργίας που θέτουν σε επανεξέταση και (όχι σπάνια) ανασκευάζουν τη λογική της ιστορικής μοίρας, επαναφέροντας στο κοινωνικό προσκήνιο τη σημασία της δράσης των απλών, ανώνυμων ανθρώπων. Πρόκειται για όχι τυχαίες, αλλά σίγουρα ενδεχομενικές και ασυνεχείς στιγμές που χωρίς να αποδιαιρθώνουν το πλέγμα των πολιτισμικών, κοινωνικών και πολιτικών δομών εντούτοις «μεταβάλλουν τη ροή της συγκυρίας επιφέροντας ποικίλα δομικά αποτελέσματα, μακράς διάρκειας – συμπεριλαμβανομένων και αλλαγών σε ό, τι θεωρείται δόκιμη μορφή δράσης» (Collier/Collier 1991· Mc Adam/Sewell 2001)

Τα μετασχηματιστικά γεγονότα προκαλούν «σημαντική παρεμπόδιση, μεταβάλλοντας ή παραβιάζοντας θέσφατα αναφορικά με τις συνήθειες πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις» (McAdam/Sewell 2001:100). Παράλληλα, «αυξάνουν την αβεβαιότητα και τις συγκινησιακές ροές —την ελπίδα στους συγκρουσιακούς δρώντες, το φόβο και το θυμό στους αντιπάλους τους— εγκαθιδρύοντας νέα αντιληπτικά σχήματα για την ερμηνεία της πραγματικότητας και νέα δυνητικά πρότυπα συλλογικής δράσης» (Kotronaki/Seferiades 2012).

Τα περισσότερα μετασχηματιστικά γεγονότα είναι και *μη κανονικοποιημένα*, υπό την έννοια ότι δεν ανακαλούν ούτε αναζωπυρώνουν κάποια προηγούμενη – ζώσα ή ξεθωριασμένη– συγκρουσιακή και κατασταλτική μνήμη. Πρόκειται για συμβάντα αχαρτογράφητα και μη κωδικοποιημένα στο συλλογικό φαντασιακό των διεκδικητών και των αντιπάλων τους, των ακροατηρίων απεύθυνσης και των Μ.Μ.Ε, εν τέλει μη καταχωρημένα στο Πάνθεον των συγκρουσιακών τελετουργικών, των κατασταλτικών συνηθειών και το –εν πολλοίς γνώριμο και αποσοβήσιμο από τους δημοκρατικούς θεσμούς– ίζημα της αλληλεπίδρασής τους.

Συχνά, τα μετασχηματιστικά γεγονότα ορίζονται –και σε μεγάλο βαθμό αναβαπτίζονται ως τέτοια– δια μέσω των εκβάσεων τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ακουσίως, πολλές φορές, τα γνωρίσματα μιας κατηγορίας συγκρουσιακών γεγονότων

ταυτίζονται με τις επενέργειες που αυτή ασκεί στο θεσμικό περιβάλλον αναφοράς της –αν όχι με τη συνισταμένη των «απαντήσεων» που λαμβάνει απ’ αυτό. Εξίσου, συχνά – και ως συνέπεια της παραπάνω θέασης και αποτίμησης των γεγονότων– χάνεται η πιο κρίσιμη χρονική διάσταση στη μελέτη της συγκρουσιακής δράσης: ο μέσος χρόνος, εκεί δηλαδή όπου αναπτύσσονται οι δυναμικές μετασχηματισμού του πεδίου της Πολιτικής και στις δυο της διαστάσεις: της Πολιτικής ως Σύγκρουσής και της Πολιτικής ως Διακυβέρνησης.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι τα συγκρουσιακά γεγονότα που ενέχουν ένα δυναμικό μετασχηματισμού φέρουν τα χαρακτηριστικά,

- της ασυνεχούς στιγμής «παραφοράς», της χρονικής ρωγμής στην απρόσκοπτη λειτουργία των θεσμικών ρουτινών και των καθημερινών πρακτικών αναπαραγωγής τους·
- της εκστατικής συλλογικής δημιουργίας νέων υποδειγμάτων *συγκρουσιακής παρεμπόδισης*, δυνάμει οικειοποιησίμων από μια σειρά κοινωνικές και γεωγραφικές ομάδες·
- της μαζικής συμμετοχής νέων και κυρίως αχαρτογράφητων (πρωτίστως από τις δυνάμεις καταστολής και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και δευτερευόντως από τις υφιστάμενες πολιτικές οργανώσεις) διεκδικητών σε δημόσιες, συγκρουσιακές παραστάσεις.

Περιδιαβαίνοντας αυτές τις κοινωνικές αναταράξεις στο ιστορικό συνεχές, ο Aristide Zolberg (1972) γράφει:

Στιγμές παραφοράς [moments of madness], στιγμές όπου «όλα είναι δυνατά», εμφανίζονται κατ’ επανάληψη στην ιστορία των συλλογικών δράσεων (...) Απελευθερωμένοι από τους καταναγκασμούς του χρόνου, του τόπου και των συνθηκών, από την ίδια την ιστορία, οι άνθρωποι μετέρχονται μέσων που τους παρέχουν τα γνώριμα ρεπερτόρια ή σφυρηλατούν νέες μορφές δράσης με μια κίνηση δημιουργίας (...) Αυτές οι τρικυμιώδεις στιγμές, οι στιγμές όπου οι έξωθεν δεσμεύσεις της καθημερινής ζωής καταρρέουν και οι άνθρωποι αναλαμβάνουν ρόλους που σε προηγούμενο χρόνο δεν είχαν φανταστεί ή που στο άκουσμα τους κάγχαζαν (...) μπορεί να είναι απαραίτητες για τον πολιτικό μετασχηματισμό των κοινωνιών καθώς τροφοδοτούν νέους δρώντες με τα ακροατήρια και τη δύναμη να διαρρήξουν την κρούστα της σύμβασης.

Συνάγεται λοιπόν, ότι τα μετασχηματιστικά γεγονότα υπακούν σε τελείως διαφορετικές χρονικότητες απ’ ό,τι οι μακράς διάρκειας και πολυδαίδαλες διαδικασίες αλλαγών στις μακροδομές ή ένας κύκλος διαμαρτυρίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι McAdam και Sewell (2001:102), «τα μετασχηματιστικά γεγονότα προσομοιάζουν σε απρόσμενες και ασυνεχείς κορυφώσεις και ουχί σε κυκλικές, γραμμικές ή συνεχείς κινήσεις του χρόνου».

Παραδόξως (;) όμως, και παρά τον εξαιρετικά εφήμερο και ασυνεχή βίο τους (από λίγες ώρες μέχρι λίγες μέρες), τα μετασχηματιστικά γεγονότα προκαλούν καθοριστικά ρήγματα στις υφιστάμενες κανονικότητες προεικάζοντας αναδιαρθρώσεις μακράς πνοής σε μεγάλες δομές –συμπεριλαμβανομένων των πολιτισμικών και των κοινωνικών (Sahlins 1981· Sahlins 1985).

Κατά τη διάρκεια αυτών των *στιγμών παραφοράς*, προηγούμενες φόρμες, αντιληπτικά σχήματα και οργανωτικά μοντέλα της τέχνης του διεκδικεί συντήκονται σε νέα πολιτισμικά υποδείγματα συλλογικής αμφισβήτησης εγκαινιάζοντας, συχνά, έναν νέο συγκρουσιακό κύκλο. Ενθαρρυντική μεταβλητή στον πειραματισμό με νέα τελετουργικά διεκδίκησης και στη μετάβαση των συμμετεχόντων σε μια συνθήκη συλλογικής συναισθηματικής μέθης είναι η περιρρέουσα αβεβαιότητα και αστάθεια στις υφιστάμενες (δομικές) σχέσεις.

Αναφερόμενος σ' αυτά τα «ιδρυτικά γεγονότα», τα γεγονότα έκρηξης της συλλογικής δημιουργίας, ο Sewell (1996) επισημαίνει:

Σ' αυτούς τους χρόνους, τους χρόνους των αναδιατάξεων στις δομές, η αβεβαιότητα αποτελεί την απαραίτητη συνθήκη συλλογικής δημιουργίας (...) Νέοι πόροι αναδύονται, παλαιές λογικές παραχωρούν τη θέση τους σε νέα πολιτισμικά παραδείγματα ενώ νέες μορφές εξουσίας εκτείνονται σε απροσδόκητα πεδία (...) υποδείγματα οργάνωσης, επιχειρήματα, ιδέες που κυοφορούνται στους παλαιούς και νέους θεσμούς και στα μέσα μαζικής επικοινωνίας ανακατασκευάζονται μέσα στα (δημιουργικά) όρια που θέτουν τα διαθέσιμα αντιληπτικά σχήματα και πρακτικές (...) Πρόκειται για στιγμές όπου η συναισθηματική ορμή που προκαλεί η αίσθηση της κοινότητας μέσα από τη συνύπαρξη σε διαδοχικές δράσεις και η μαζική θέαση των διαθέσιμων σωμάτων στο χώρο οδηγούν σε πολλαπλούς πολιτισμικούς αυτοσχεδιασμούς ικανούς να επηρεάσουν τη ρότα της μελλοντικής ιστορίας. (Sewell 1996:845–872)

Περιττό να επισημανθεί ότι δείκτης και ταυτόχρονα παράγοντας επίτασης του δυναμικού αβεβαιότητας αυτών των μετασχηματιστικών στιγμών είναι η προοπτική αμφισβήτησης του *μονοπωλίου του κράτους στην άσκηση νόμιμης βίας* από τους συλλογικούς δρώντες. Ας σταθούμε λοιπόν, λίγο σ' αυτό το δεύτερο ειδοποιό γνώρισμα των εν λόγω γεγονότων: την απειλή χρήσης βίας που ενέχει κάθε μορφή *παρεμπόδισης* (Tarrow 1998)

Συχνά, η παρεμπόδιση απεικονίζεται στο δημόσιο χώρο με τη μορφή της άμεσης δράσης ή/και της παρακώλυσης των ρουτινών του δημόσιου βίου. Διακόπτοντας την ομαλή ροή της θεσμικής καθημερινότητας και των δραστηριοτήτων στο δημόσιο χώρο οι δράσεις παρεμπόδισης καλούν διάχυτα κοινωνικά ακροατήρια, πολιτικές ελίτ, μέσα μαζικής ενημέρωσης και φυσικά τις αρχές και τις δυνάμεις καταστολής στο να εμπλακούν –έμμεσα ή άμεσα– στην πλοκή

των συγκρουσιακών γεγονότων (Tarrow 1995). Υπ' αυτή την έννοια, και σε αντίθεση τόσο με τις συμβατικές μορφές διαμαρτυρίας (που τείνουν να αγνοούνται από τις αρχές και τα ακροατήρια που επιθυμούν να θέλξουν) όσο και την εμπρόθετη άσκηση βίας (και τις δυσμενείς ανταποκρίσεις που συνήθως εισπράττει από το περιβάλλον: κλιμάκωση καταστολής, αποξένωση συμπαθόντων και μετασχηματισμό της σύγκρουσης σε μια δυαδική αναμέτρηση διεκδικητών με τις αρχές), η παρεμπόδιση εξάρει τη συλλογική δημιουργικότητα και διευρύνει το τόξο ενός συγκρουσιακού κύκλου.

Η «απειλητική» εισβολή δράσεων παρεμπόδισης στο δημόσιο χώρο, στον κοινό χώρο ποικίλων κοινωνικών ομάδων είναι ένας σημαντικός παράγοντας διάχυσης του συγκρουσιακού επίδικού σε ευρύτερες και ασύνδετες μεταξύ τους κοινωνικές και γεωγραφικές τοποθεσίες. Προϋπόθεση όμως ώστε οι δράσεις αυτές να αποκρυσταλλωθούν στο δημόσιο χώρο και να αναγνωστούν ως βιώσιμα διεκδικητικά υποδείγματα από μια σειρά ακροατήρια είναι η σχετική διάρκεια των γεγονότων διαμαρτυρίας. Με άλλα λόγια, η μη άμεση καταστολή τους.

Η απειλή χρήσης βίας, εν τέλει η απειλή της δημόσιας τάξης, εγείρει κατά κανόνα την κατασταλτική επιταγή. Σε περιπτώσεις όμως, όπου η βία δεν αποτελεί ρητή επιλογή των διεκδικητών, αλλά ένα ενδεχόμενο που απορρέει από την μαζική είσοδο αχαρτογράφητων ομάδων στη δημόσια σκηνή το πολιτικό κόστος καταστολής για τις εκάστοτε κυβερνήσεις είναι μεγάλο. Γι' αυτό και συνήθως, οι αστυνομικές δυνάμεις ανατρέχουν στα «ήπια κατασταλτικά ρεπερτόρια». Όταν όμως, πρόκειται για γεγονότα διαμαρτυρίας που επιτείνουν δραματικά την αβεβαιότητα σ' ένα περιβάλλον που ήδη χαρακτηρίζεται από διάχυτη αβεβαιότητα η συνθήκη της «ήπιας καταστολής» αίρεται για να αντικατασταθεί από «βάνουσες πρακτικές αστυνομικού ελέγχου της διαμαρτυρίας»⁵⁷ με την ταυτόχρονη ενεργοποίηση μιας ολόκληρης επικοινωνιακής βιομηχανίας ηθικού στιγματισμού των διαμαρτυρομένων.

Υπό μια έννοια, λοιπόν, κοινή μοίρα όλων των συγκρουσιακών γεγονότων που απειλούν τη δημόσια τάξη είναι η φυσική και ηθική καταστολή τους. Υπάρχει όμως και μια σπάνια κατηγορία γεγονότων, όπου ο συλλογικός αυτοσχεδιασμός μορφών *συγκρουσιακής παρεμπόδισης* εκτινάσσεται και όπου ως εκ τούτου οι

⁵⁷ Σύμφωνα με τους dellaPorta και Reiter (1998:3) είναι δυνατόν να κάνουμε λόγο για «βάνουσο» (έναντι ήπιο) μοτίβο ελέγχου της διαμαρτυρίας, όταν η αστυνομία καταστέλλει έναν μεγάλο αριθμό ομάδων διεκδικητών, περιστέλλει μια ευρεία γκάμα πρακτικών και δραστηριοτήτων διαμαρτυρίας και ασκεί αδιακρίτως και γενικευμένα τη φυσική βία.

κατασταλτικές αρχές βρίσκονται στην αμήχανη θέση να μην δύνανται να τις αναχαιτίσουν στη βάση της υπάρχουσας «κατασταλτικής γνώσης».⁵⁸ Κατ' αυτόν τον τρόπο –και δια της τεθλασμένης οδού– οι διεκδικητικές δράσεις καταφέρνουν να κερδίζουν λίγο περισσότερο χρόνο –άρα και μνήμη– στο χώρο της δημόσιας προσοχής.

Παρατείνοντας τη διάρκεια του συγκρουσιακού επεισοδίου απέναντι στη *de facto* και ασύμμετρη κατασταλτική απάντηση των δυνάμεων ελέγχου της διαμαρτυρίας, τα γεγονότα με δυναμικό μετασχηματισμού, επιδρούν με διττό τρόπο στην κοινωνική ροή. Αφενός, παρέχουν πόρους για νέα αφηγήματα, για νέους διεκδικητικούς «μύθους», και άρα και τις πρώτες ύλες για τη συγκρότηση νέων συλλογικών ταυτοτήτων. Αφετέρου, αποκαλύπτουν τις ευάλωτες στη διεκδίκηση πτυχές του πολιτικού συστήματος και δι' αυτού διαβρώνουν τις υφιστάμενες ερμηνευτικές και αντιληπτικές κατηγορίες περί «ανέφικτου» πράττειν μεταλλάσσοντας τις ρευστές πολιτικές συνθήκες σε «γνωστικές προτροπές» (McAdam 1999) για την ανάληψη περαιτέρω δράσης και για τη δημιουργία νέων γεγονότων.

Χρήσιμο είναι, ωστόσο, να υπογραμμιστεί για ακόμα μια φορά, ότι τα συγκρουσιακά γεγονότα καθαυτά δεν «εκκρίνουν» κάποια γνωστική ουσία, ούτε βέβαια και κάποιου είδους μαγική «συγκρουσιακή γύρη» που διαχέεται ανεξέλεγκτα σε απροσδόκητα περιβάλλοντα. Κρίσιμη μεταβλητή στη διαδικασία διάχυσης είναι η απόδοση νοήματος στο γεγονός που βιώνεται ως «ιδρυτικό» και η νομιμοποιητική κλωστή με την οποία οι δρώντες, κάθε φορά, κεντάνε το αφήγημα μιας εύφορης συγκρουσιακής εμπειρίας.

Μέσα απ' αυτή την διαδικασία γνωστικής απελευθέρωσης (McAdam 1999) συγκρουσιακές σκηνογραφίες που καταφέρνουν, προτού κατασταλούν, να διακόψουν τις ρουτίνες της δημόσιας σκηνής είναι δυνατόν ν' αναδειχθούν σε υποδειγματικά μοντέλα διεκδίκησης. Συναφώς, είναι δυνατόν να υιοθετηθούν (ως αποτελεσματικές και ηθικά καθαγιασμένες) από μια ευρεία γκάμα ετερόκλητων και γεωγραφικά διάσπαρτων κοινωνικών ομάδων.

⁵⁸ Ορίζοντας ως «αστυνομική γνώση» [police knowledge] «την αντίληψη που έχει η αστυνομία για το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσει στον ενεργό χρόνο της διεκδίκησης στη βάση των διαθέσιμων αναπαραστάσεων για το προφίλ του αντιπάλου». Πρόκειται για γνώση εξαιρετικά σημαντική για την κατανόηση της δυναμικής ενός γεγονότος διαμαρτυρίας καθώς, «οι αστυνομικοί υπάλληλοι παρεμβαίνουν πρωτίστως στη βάση της εκτίμησης που κάνουν για την κατάσταση και δευτερευόντως στη βάση κανόνων και κανονισμών» (dellaPorta/Reiter 1998 :23-24).

Η κλίμακα διάχυσης και ο βαθμός διείσδυσης στο διεκδικητικό φαντασιακό μη μυημένων σε συγκρουσιακές δράσεις ομάδων, σε τελική ανάλυση, αν και κατά πόσο αυτές οι δυνάμει υποδειγματικές δράσεις θα καταστούν δόκιμα εργαλεία έκφρασης (μορφές) της διεκδίκησης υπόκειται και σ' έναν άλλο περιορισμό: τη μαζικότητα των συγκρουσιακών γεγονότων. Σε αντίθετη περίπτωση, τα συγκρουσιακά γεγονότα απλώς δεν μπορούν να είναι μετασχηματιστικά.

Πέρα από το προφανές, ότι δηλαδή μόνο με τη υλική δύναμη των αριθμών αποσοβείται προσωρινώς η κατασταλτική επιταγή, εκείνο το στοιχείο που προσδίδει στα εν λόγω γεγονότα ένα ιδιαίτερο συμβολικό και μετασχηματιστικό βάρος είναι η επαπειλούμενη ακύρωση του κοινωνικού συμβολαίου από ευρύτερες *σιωπηρές πλειοψηφίες* (Braud 1993:38). Ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου το περριρέον θεσμικό περιβάλλον αναρρίχησης είναι η φιλελεύθερη, αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Ίσως γιατί, σε πολιτεύματα που φέρουν αυτού του τύπου τα συντακτικά γνωρίσματα, γεγονότα της «πολιτικής του δρόμου» και της «πολιτικής του κοινοβουλίου» διάγουν βίους παράλληλους. Όμως, υπό ποια έννοια;

Η δημιουργία διακριτών κοινοβουλευτικών και επαγγελματικών θεσμών εκπροσώπησης στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η μονοπώληση των θώκων εξουσίας από εξειδικευμένους εκπροσώπους (επαγγελματίες της πολιτικής και έμμισθους συνδικαλιστές) και η αυτονόμηση του πολιτικού και συνδικαλιστικού πεδίου συζευκτικά οδήγησαν στη θέσμιση δύο διακριτών ρεπερτορίων δράσης: τις εκλογικές εκστρατείες και τις διαδηλώσεις στο δρόμο (Cohen/Lacroix/Riutor 2009:493). Σ' αυτή την ιστορική –αν και διόλου απρόσκοπτη– κίνηση εκδημοκρατισμού των πολιτικών θεσμών και διεύρυνσης του πεδίου και των μορφών πολιτικής συμμετοχής ιερό υποκείμενο της πολιτικής εκπροσώπησης στέφθηκε ο λαός.⁵⁹ Οι συλλογικοί δρώντες και των δυο διακριτών πεδίων πολιτικής επιχείρησαν να νομιμοποιήσουν τις στρατηγικές τους επιλογές, να διευρύνουν τα κοινωνικά τους ερείσματα και να αναχαιτίσουν τις ανταγωνιστικές πολιτικές επιλογές επικαλούμενοι τη λαϊκή ετυμηγορία: τη λαϊκή εντολή (εκλογική πλειοψηφία) και τη λαϊκή βούληση (μαζικό σώμα διαδηλωτών):

Όπως ακριβώς τα πολιτικά κόμματα προσπαθούν ν' αυξήσουν τον αριθμό των ψηφοφόρων τους και οι ομάδες πίεσης να μεγιστοποιήσουν τον αριθμό των υποστηρικτών τους, τα

⁵⁹ Για τη συγκρότηση της αντιληπτικής κατηγορίας «λαός» στο λυκαυγές της Γαλλικής Επανάστασης και τις πάντα επίκαιρες πολιτικές συνδηλώσεις αυτής, αξίζει κανείς ν' αναφερθεί στην εξαιρετική συμβολή του Birnbaum (1998).

κοινωνικά κινήματα οφείλουν να κινητοποιήσουν τον μέγιστο αριθμό των διαδηλωτών (...) Από τη σκοπιά αυτή, η διαμαρτυρία υποκαθιστά τις εκλογές (dellaPorta/Diani 2010:299)

Επειδή όμως δεν υπάρχουν αποκλειστικά ψηφοφόροι ή αποκλειστικά διαμαρτυρόμενοι στο δρόμο, συγκρουσιακά γεγονότα που φέρουν τα χαρακτηριστικά της μαζικής εισόδου αχαρτογράφητων ομάδων στη διεκδίκηση ερεθίζουν τόσο τα κοινοβουλευτικά όσο και τα διεκδικητικά «αντανακλαστικά».

Με διαφορετικές ταχύτητες, διεκδικητικές συλλογικότητες εισέρχονται στο χορό του ανταγωνισμού προκειμένου να οικειοποιηθούν τα νέα συγκρουσιακά υποκείμενα. Επ' αυτού μια ολόκληρη μηχανική άσκησης πολιτικής σαγήνης τίθεται σε κίνηση. Μέσα απ' αυτή την κρίσιμη διαδικασία του ανταγωνισμού αναθεωρούνται ή επεκτείνονται οι γνώριμες (και εν πολλοίς φθαρμένες) φόρμες και ταυτότητες συλλογικής διεκδίκησης και επωάζονται τα περιεχόμενα διαμαρτυρίας που θα σηματοδοτήσουν μια νέα συγκρουσιακή εποχή.

Ο Sidney Tarrow (1989:58-235) κατέδειξε με αξιοθαύμαστο τρόπο πως με αφετηρία το 1965, χρονολογία που σύμφωνα με τον συγγραφέα ανοίγουν οι πύλες της συγκρουσιακότητας στην Ιταλία, διαγράφεται ένας διεκδικητικός κύκλος που διαρκεί τουλάχιστον μια δεκαετία. Η διαδικασία του ανταγωνισμού, την οποία αναλύει σε: *μίμηση, σύγκριση και μεταβίβαση μορφών* και περιεχομένων σύγκρουσης σε καίριους τομείς και χώρους εργασίας σύμφωνα με τον συγγραφέα έδωσε νέα πνοή στο τοπίο της συγκρουσιακής πολιτικής επενεργώντας αποφασιστικά στην αναζωογόνηση των διαθέσιμων μορφών διαμαρτυρίας· στην κινητοποίηση και συμμετοχή απλών ανθρώπων σε συλλογικές διεκδικήσεις· στην οικοδόμηση νέων δεσμών αλληλεγγύης και μέσω αυτών στην δημιουργία νέων κινηματικών οργανώσεων. Δεν παρέλειψε επίσης να αναφέρει ότι οι παραπάνω επενέργειες της συγκρουσιακής δυναμικής γονιμοποιήθηκαν σε αλληλεπίδραση με τα πολιτικά κόμματα και τις μαζικές οργανώσεις.

Πράγματι, ανάμεσα σε άλλα η ορμή των μαζικών εμβληματικών γεγονότων διαπερνά και επαναπροσδιορίζει και το φράγμα της «κανονικής πολιτικής». Πολιτικά κόμματα και ομάδες συμφερόντων με γειτονικά πολιτικά ενδιαφέροντα με τους αναδυόμενους διεκδικητές, κατά κανόνα, επιδιώκουν να προσποριστούν –και να συμμαχήσουν με– τα κοινωνικά ερείσματα της διαμαρτυρίας, ν' αναλάβουν την πολιτική τους εκπροσώπηση και κατ' αυτόν τον τρόπο να διευρύνουν το φάσμα της πολιτικής τους πελατείας. Υπό έναν όρο: υπό τον όρο ότι έχουν υποχωρήσει ή

εξασθενήσει οι μορφές δράσης που κρίνονται αδόκιμες ή μη ανεκτές από τους υφιστάμενους διακανονισμούς και την εκάστοτε πολιτική εξουσία.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα συγκρουσιακά γεγονότα με δυναμικό μετασχηματισμού είναι κατά γενική ομολογία δραματικά. Γεγονότα δηλαδή, που «χαρακτηρίζονται από την αμοιβαία κλιμάκωση της έντασης» (Collins 2001: 39) και την απροσδόκητη εμφάνιση βίαιων αλληλεπιδράσεων στο διάβα τους. Η όξυνση των συγκρούσεων και της βίας σε αλληλεπίδραση με τη στρατηγική του επιλεκτικού τονισμού των μέσων μαζικής ενημέρωσης επενεργεί πολωτικά στη δυναμική της διαμαρτυρίας και στα συστήματα συμμαχιών (Tarrow 1998). Όπως αναδεικνύουν οι McAdam και Sewell (2001:105), στις φιλελεύθερες, δυτικές δημοκρατίες – αλλά και σε άλλες πολιτειακές και ιστορικές συγκυρίες– τα πολιτικά κόμματα και οι επίσημοι φορείς εκπροσώπησης στον πρώιμο χρόνο της διαμαρτυρίας εξοβελίζουν και στιγματίζουν μορφές που παραγνωρίζουν τις επιταγές της νομιμότητας.

Η πιστοποίηση και η αναγνώριση των αιτημάτων και της δράσης των νέων διεκδικητών εκ μέρους φορέων με ισχυρούς θεσμικούς πόρους έρχεται αργότερα. Η απρόβλεπτη ροή και η τρικυμιώδης δυναμική των γεγονότων που έπονται του «γενέθλιου» συμβάντος είναι ο καταλυτικός παράγοντας στη διαδικασία επικύρωσης των γεγονότων συγκρουσιακής πολιτικής από τους εκπροσώπους της «πολιτικής της κανονικότητας». Αυτή η διαδρομή μεταλαμπάδευσής της συγκρουσιακής πολιτικής στη σφαίρα της «πολιτικής της κανονικότητας» είναι δυνατόν να ενεργοποιήσει επαγωγικά και τα αντανεκλαστικά του κομματικού ανταγωνισμού σηματοδοτώντας αναδιατάξεις και αποευθυγραμμίσεις στις δομές και στις ισορροπίες των πολιτικών θεσμών εκπροσώπησης.

Κάτω απ' το πρίσμα αυτών των θεωρητικών διευκρινήσεων για τη φύση και κυρίως τις επενέργειες των μετασχηματιστικών γεγονότων και για το πώς διατάσσονται οι μικρές ιστορίες στην κίνηση της κοινωνικής ιστορίας, ας ιχνηλατίσουμε τη δυναμική συγκρότησης και διεθνικής διάχυσης του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στην Ελλάδα, ξεκινώντας από «πρόβα» μετασχηματιστικού γεγονότος: τη διεθνή διαδήλωση στην Πράγα.

3.Β. ΤΟ ΣΗΑΤΛ ΣΤΗ ΓΕΝΟΒΑ ΜΕΣΩ ΠΡΑΓΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΤΟ ΑΛΕΓΚΡΕ: ΚΟΜΒΟΙ, ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ

3.Β.(1) ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΔΡΟΜΟΥ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ: Η ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΟΒΑ ΕΝΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

Στις 26 Σεπτεμβρίου 2000, και ενόψει της 55^{ης} συνόδου του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και της Παγκόσμιας Τράπεζας στην Πράγα μια άλλη, ανταγωνιστική στο επίσημο γεγονός παράσταση φιλοδοξεί να καταλάβει το χώρο του δημόσιου θεάματος: η «Παγκόσμια Ημέρα Αντικαπιταλιστικής Δράσης των Λαών». Ανάδοχοι αυτής της πρωτοβουλίας που προσέβλεπε στο να καταγραφεί στον παγκόσμιο διεκδικητικό χάρτη ως το ευρωπαϊκό ισοδύναμο «της μάχης του Σηάτλ» είναι η συντονιστική επιτροπή «Πρωτοβουλία ενάντια στην Οικονομική Παγκοσμιοποίηση» (Iniciativa Proti Ekonomické Globalizaci –INPEG/PRAHA 2000), ένας ad hoc γαλαξίας αντιεξουσιαστών, αυτόνομων και οικολογικών ομάδων, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, μελών κομμάτων και συνδικαλιστικών αντιπροσώπων προερχόμενων από την Τσεχία, την Αγγλία, το Βέλγιο και την Αμερική. Στόχος της καμπάνιας «S26» (September 26th), έτσι όπως υπογράφεται το κάλεσμα σε συμμετοχή σε μια προσδοκώμενη ημερομηνία-ορόσημο για το αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, ήταν ο αποκλεισμός του συνεδριακού κέντρου και η παρεμπόδιση των εργασιών του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Προς αυτή την κατεύθυνση, η συντονιστική επιτροπή μέσω δυο βασικών οργανωτικών μονάδων, την «ομάδα δρόμου» [street group] και τις «ομάδες εργασίας» [working groups] σκηνογράφησε τη διαμαρτυρία στη βάση τριών χρώματα: το ροζ, το κίτρινο και το μπλε.

Κάθε χρώμα αναπαριστά και μια διαφορετική επιλογή συμμετοχής στην παλέτα των γεγονότων του δρόμου. Στο συνεχές *σύμβαση-παρεμπόδιση-βία*, το *ροζ* ταυτίζονταν με την επιλογή της ειρηνικής διαμαρτυρίας, το *κίτρινο* με τη βούληση αμυντικής αντίστασης στις δυνάμεις καταστολής (απειλή χρήσης βίας), το *μπλε* με την εμπρόθετη στρατηγική αναμέτρησης με την αστυνομία (βίαιη επιλογή). Τη χρωματογραφία της διεκδίκησης ανέλαβαν, κυρίως τρεις, διακριτές Ομάδες Δρόμου: η δικτύωση «Ανακαταλαμβάνοντας τους Δρόμους» [Reclaim the Streets] (ροζ), η συλλογικότητα «Ya Basta! – Italy» (κίτρινο) και οι «ομάδες συνάφειας» [affinity groups] του Μάυρου Μπλόκ (μπλε).

Περισσότερο από καθαυτό οργάνωση οι Reclaim the Streets είναι μια πολιτική πρακτική κατάληψης του δρόμου. Αντλώντας την έμπνευσή της από τις κινητοποιήσεις ενάντια στην αποψίλωση των δασών στις ΗΠΑ, και συγκεκριμένα από την πρακτική της κατάληψης δέντρων στα μέσα της δεκαετίας του '90, επανεμφανίζεται στην Αγγλία με τη μορφή του «πάρτι δρόμου» [street party], μιας έκνομης καρναβαλικής και ευφάνταστης τελετουργίας που εξελίσσεται στην

μητροπολιτική πρωτεύουσα με στόχο την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης πάνω σε προβλήματα που συνδέονται με τις πολιτικές ιδιωτικοποίησης της δημόσιας σφαίρας, όπως ο περιορισμός της ελεύθερης πρόσβασης των πολιτών στους δημόσιους χώρους και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του παγκόσμιου σκεπτικού της κερδοφορίας. Με την έλευση της εποχής της διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, η διεκδικητική πρακτική «πάρτι δρόμου» ταξιδεύει στο Σιάτλ και τη Νέα Υόρκη, και «ανακαταλαμβάνει» την ευρωπαϊκή της ταυτότητα μέσα από την ενορχήστρωση του «Καρναβαλιού ενάντια στον Καπιταλισμό» και του ροζ μπλοκ, στην Πράγα.

Από πλευράς ελληνικών οργανώσεων και με κεντρικό σύνθημα «Οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη», στο ροζ μπλοκ συμμετέχουν: το «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα-ΣΕΚ» (μετεξέλιξη της τροτσκιστικής Οργάνωσης Σοσιαλιστικής Επανάστασης στα τέλη της δεκαετίας του '90) με τη μορφή της διευρυμένης καμπάνιας «Πρωτοβουλία Πράγα 2000», στην οποία συμμετέχουν επίσης, η Νεολαία ΠΑΣΟΚ, ο Συνασπισμός, μέλη της Πράσινης Πολιτικής, η ΑΚΟΑ και μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Αντίθετα με τους Reclaim the Streets, οι *κίτρινοι* Ya Basta! επονομαζόμενοι και «Λευκές Φόρμες» [Tute Bianche] αποτελούν ένα διακριτό διεκδικητικό ρεύμα με βαθιές ρίζες στην ιταλική πολιτική σκηνή. Ασπαζόμενοι μια ριζοσπαστική ανάγνωση του μαρξισμού και συγκεκριμένα του εργατισμού έτσι όπως αυτός εκφράστηκε μέσα από τις κινητοποιήσεις του συγκρουσιακού κύκλου της δεκαετίας του '70, οι Tute Bianche μορφοποιούνται στα τέλη της δεκαετίας του '80 ως το συντονιστικό σχήμα της συνάντησης των «Αυτοδιαχειριζόμενων Κατειλημμένων Κοινωνικών Κέντρων του Ιταλικού Βορρά» [Centro Sociale Occupato Autogestito-CSOA] με το κύμα των φοιτητικών καταλήψεων στη Ρώμη (Fumagalli 2002). Στη στροφή της δεκαετίας του '90, κυριευμένοι από το ζαπατιστική έξαψη, οι Tute Bianche διακλαδώνουν τη δράση τους με τις επιτροπές αλληλεγγύης στους Ζαπατίστας και τη διεθνική δικτύωση Ya Basta!, διευρύνουν τα περιεχόμενα και τα δυνητικά υποκείμενα αμφισβήτησης υιοθετώντας τις αναλύσεις των Hard και Negri (2000; 2004) και συγκεκριμένα έννοια του «πλήθους»⁶⁰ και εισάγουν στη γραμματική των ευρωπαϊκών, διεκδικητικών δράσεων τη στρατηγική της «πολιτικής ανυπακοής» [civil disobedience].

⁶⁰ Στην παρούσα εργασία δεν είναι βέβαια δυνατόν να γίνει παρά μια μερική και παρεμπίπτουσα αναφορά στην έννοια του «πλήθους» [multitude] και στο στοχασμό των Hard και Negri. Εστιάζοντας λοιπόν, στα κείμενα των Tute Bianche παρατηρούμε ότι το πλήθος αναπαριστά και συναρθρώνει τις

Ως στρατηγική επιλογή, η πολιτική ανυπακοή θεμελιώνεται στη φιλοσοφικο-ηθικών καταβολών υποχρέωση παραβίασης ενός νόμου που κρίνεται άδικος προκειμένου να αποκατασταθεί η σχέση ανάμεσα σε δίκαιο και νομιμότητα (Ackerman/Duvall 2000· Pedretti 2001). Στις εργασίες του John Rawls (1987:405), συναντάμε έναν συμπεριληπτικό ορισμό της πολιτικής ανυπακοής με αναφορές και στη συλλογική δράση. Σύμφωνα με το συγγραφέα της *Θεωρίας της Δικαιοσύνης*, η πολιτική ανυπακοή ορίζεται ως «δημόσια, μη βίαιη και εκπορευόμενη από συνειδησιακές επιταγές πολιτική δράση που αντίκειται στο νόμο με κίνητρο την αλλαγή του ή της πολιτικής της κυβέρνησης που τον εφαρμόζει».

Στο παγκόσμιο άλμπουμ των κοινωνικών αγώνων συναντάμε συχνά διεκδικητικές φιγούρες και πρακτικές που υιοθετούν τη στρατηγική της πολιτικής ανυπακοής επικαλούμενοι ασυμφωνίες ανάμεσα στο Λόγο της συνείδησης και στη λογική που διέπει έναν άδικο νόμο. Στη νεώτερη πολιτική ιστορία, η πλέον αξιομνημόνευτη περίπτωση είναι το «κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων» [civil rights movement] στην Αμερική, τη δεκαετία του '60. Το στρατηγικό φόντο των καταλήψεων κτιρίων, της «καθιστικής διαμαρτυρίας» [sit-in], των μποϋκοτάζ καταστημάτων κλπ, φωτίζουν τα τέσσερα στάδια της επιλογής της πολιτικής ανυπακοής: έρευνα των γεγονότων, υποβολή αυτών στην αξιολογική κρίση της συνείδησης, άμεση δράση, διαπραγμάτευση (Pedretti 2001:51). Στο νωπό έδαφος της εξέγερσης των Ζαπατίστας και της νεοαναδυθείσας διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, η πολιτική ανυπακοή φιλοδοξεί να σκηνογραφήσει στο δρόμο την *παρεμπόδιση* των διαδικασιών λήψης *άδικων* αποφάσεων για λογαριασμό της παγκόσμιας κοινότητας από αδιαφανείς και αυτόκλητους διεθνείς οργανισμούς και να νομιμοποιήσει μια νέα πρόσληψη της νομιμότητας όπου τη συντακτική πρωτοκαθεδρία θα καταλαμβάνει το πλήθος [multitude].

Συντακτικό γνώρισμα σ' αυτή τη συντακτική διαδικασία είναι το ανθρώπινο σώμα. Ιδωμένο ως κατεξοχήν δηλωτική αναπαράσταση της βούλησης για γυμνή και

κερματισμένες υποκειμενικότητες των σύγχρονων μορφών κοινωνικής καταπίεσης (επισφαλώς εργαζόμενοι, διανοητικοί εργάτες, μετανάστες, ομοφυλόφιλοι) σε μια ευρεία υποκειμενικότητα δυνάμει παραγωγό μιας νέας συντακτικής εξουσίας. Σ' αυτή την οπτική και στο πλαίσιο της κριτικής του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση το πλήθος έρχεται να υποκαταστήσει τις παραδοσιακές υποκειμενικότητες / φορείς κοινωνικής αλλαγής (τον λαό, την εργατική τάξη ακόμη και τον «κοινωνικό εργάτη» των μεταγενέστερων κριτικών αναγνώσεων των ιταλών μαρξιστών) για να προτάξει ένα σχέδιο κοινωνικής χειραφέτησης συμπεριληπτικό και προσαρμοσμένο στην πανσπερμία των μορφών αδικίας που αντανάκλα η διαδικασία της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης.

αδιαμεσολάβητη –χωρίς την παρεμβολή βίαιων μέσων– αντιπαράθεση με τις αστυνομικές αρχές. Στο ρεπερτόριο αμφισβήτησης της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, το σώμα γίνεται ο διακριτός τόπος ανάμεσα σε συμβατική και άνευρη αμφισβήτηση και σε βίαιη τελετουργία, εκεί όπου οι εγκλωβισμένες διεκδικητικές ενέργειες των «διστακτικών» θεατών της διαμαρτυρίας είναι δυνατόν να απελευθερωθούν. Ενδεικτική αυτής της διάστασης του σώματος στη συλλογική δράση είναι η μαρτυρία του Luca Casarini, Εκπρόσωπου Τύπου των Ya Basta!, την επαύριο της διαδήλωσης της Πράγας:

Στην αρχή συζητούσαμε πάνω σε προηγούμενες εμπειρίες άμεσης δράσης, σαμποτάζ, επαναστατικής βίας. Καταλήξαμε ότι υπό τις νέες συνθήκες της πολιτικής ανυπακοής, το να χρησιμοποιήσουμε τα σώματα μας ως όπλα, θα απελευθέρωνε εκείνες τις δυνάμεις των πολιτών που δεν ανταποκρίνονταν στα προηγούμενα σχήματα (...) Είναι ένας ευφάνταστος τρόπος προκειμένου να εμπλακούν και άλλοι στο πρόβλημα. Με τις ειρηνικές μεθόδους της άμεσης δράσης, η γλώσσα της βίας μένει στο στρατόπεδο της αστυνομίας, της κυβέρνησης. Οι παραδοσιακές διαδηλώσεις, πλέον, δεν τους ενοχλούν. Από την άλλη, όσοι δεν υπακούμε καταστέλλόμαστε γι' αυτό, αλλά υπερασπιζόμαστε και τους εαυτούς μας. Αυτό κεντρίζει την προσοχή της κοινωνίας κάτι που απεικονίζεται και στη διαμαρτυρία (...) Γι' αυτό εδώ και ένα χρόνο προπονούσαμε τους εαυτούς μας για να αντισταθούμε στην αστυνομία. Φτιάξαμε ασπίδες, περισυλλέξαμε μάσκες και σαμπρέλες για να τα χρησιμοποιήσουμε ως εμπόδια και να προστατέψουμε το σώμα. Χρησιμοποιούμε το σώμα ως όπλο πολιτικού αγώνα. (Luca Casarini, *La Jornada*, 15/10/2000)

Στο σώμα του –εντυπωσιακά «προστατευμένου» με αφρολέξ, πλεξιγκλάς, και πολύχρωμες ασπίδες– κίτρινου μπλοκ της πολιτικής ανυπακοής που διαπνέεται και ομογενοποιείται από το σύνθημα «Να συντρίψουμε τον καπιταλισμό» [Smash capitalism], συμμετέχουν οι ελληνικές οργανώσεις: Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα και ένα μέρος της Νεολαίας Συνασπισμού που διαφοροποιείται από την απόφαση του κόμματος να μετάσχει μαζί με την Νεολαία ΠΑΣΟΚ στην κοινή πρωτοβουλία, την «Πρωτοβουλία – Πράγα 2000». Μέσα απ' αυτή την ενδεχομένως τυχαία συνεύρεση πολιτικών συλλογικοτήτων χαλαρών ταυτοτικών ορίων (άρα και οργανωτικών δομών)⁶¹ πολιτικές ομάδες με διαφορετικές

⁶¹ Η θεωρητική συζήτηση για το αν και πώς ο τύπος συλλογικών ταυτοτήτων και οργανωτικών δομών επιδρά στη λογική σύναψης συμμαχιών και στον πειραματισμό με άγνωστες συγκρουσιακές δραματουργίες ικανές να διευρύνουν το φάσμα των συμμετεχόντων σε γεγονότα διαμαρτυρίας είναι αποσπασματικές και αντιφατικές. Πρόκειται για ερευνητική πρόκληση που, αν και δεν αναλαμβάνεται συστηματικά, εντούτοις διατρέχει τον προβληματισμό της παρούσας εργασίας. Αναφορικά με την υπό μελέτη περίπτωση, εύλογο είναι να υποστηριχθεί πως η συλλογική ταυτότητα και οργανωτικές δομές της *Νεολαίας Συνασπισμού* και του *Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα* διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο στη διαδικασία ανάδυσης της νέας διεκδικητικής φιγούρας και ταυτότητας [identity shift] του «πολιτικά ανυπάκουου». Η *Νεολαία* ήταν ένα νεοπαγές σχήμα με υπό διαμόρφωση οργανωτικό ιστό και χαλαρή ιδεολογική ταυτότητα (λόγω των διαρκών ταλαντεύσεων του κόμματος) και το *Δίκτυο* χαρακτηριζόταν από την πολλαπλή ένταξη των μελών του σε αντιρατσιστικά,

διεκδικητικές συνθήκες συναντιούνται στο πεδίο μιας διεθνούς διαδήλωσης, ο τόπος και ο χρόνος της οποίας εξελίσσεται για τους συμμετέχοντες σ' αυτή σε μια πρωτόγνωρη διαδικασία τελετής μύησης σε συγκρουσιακές πρακτικές άμεσης δράσης.

Οι συλλογικές μαρτυρίες των κοινωνιών αυτού του συγκρουσιακού βιώματος (εν προκειμένω του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα και της Νεολαίας Συνασπισμού) –έτσι, όπως αυτό γίνεται αφήγημα μέσα από τα κείμενα απολογισμού που κυκλοφόρησαν με την επιστροφή των διαδηλωτών στις έδρες δράσης τους, αποδίδουν από κοινού –και παρά τις διαφορετικές εστίες και αιχμές τους– τη σχεδόν μυστικιστική/λυρική διάσταση της συμμετοχής στις οριακά βίαιες συγκρουσιακές δράσεις του κίτρινου μπλοκ της πολιτικής ανυπακοής. Διαβάζουμε στο *Μανιφέστο του Κινήματος των Διαδηλωτών με τα Λευκά*, κείμενο των Tute Bianche που διακινεί το Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, την επαύριον των διαδηλώσεων στην Πράγα:

Άλλη μια φορά μετά το Σιάτλ, το Νταβός, τη Μελβούρνη, μια παγκόσμια κινητοποίηση κορμιών, επιθυμιών, πρακτικών και γλωσσών πολιορκήσε τους ισχυρούς του κόσμου που είχαν συγκεντρωθεί στο τόσο απίστευτα οχυρωμένο κάστρο τους (...) Ο κόσμος μιλούσε, φώναζε συνθήματα, χόρευε, έφτιαχνε προστατευτικά για το σώμα ή έριχνε πέτρες εναντίον των τανκς και αυτός ο κόσμος που ήταν απ' έξω, αυτός ο κόσμος που μιλούσε με χίλιους διαφορετικούς τρόπους αλλά αναγνώριζε έναν κοινό εχθρό για άλλη μια φορά νίκησε (...) Οι ντυμένοι στα λευκά Ιταλοί, Ισπανοί, Έλληνες, Φιλανδοί και τα χιλιάδες άτομα που μαζί κατέλαβαν με την «κίτρινη ομάδα» την κύρια είσοδο στην Πράγα μετατράπηκαν σε μια ευρωπαϊκή πραγματικότητα συγκροτημένη αλλά και πολύπλοκη που αρχίζει να εκφράζει τη γλώσσα και την πρακτική της άμεσης δράσης χωρίς κλισέ αλλά με τις αρχές και τα περιεχόμενα ενός καινούριου τρόπου σύγκρουσης, ενός καινούριου τρόπου να σκέφτεσαι την «επανάσταση», να προτείνεις μια υπόθεση για μια ριζική αλλαγή με πλήθος περιεχόμενα (...) Η Τρίτη, η ημέρα των αποκλεισμών, άρχισε με μια πράξη που συζητιέται από όλους: την απόφαση να καταστραφεί ένα McDonald's. Μια καταστροφή, δημόσια, αυτοπεριφρουρούμενη και που διεκδικείται σαν άμεση δράση θεμιτή και όχι παράνομη (...) Μια άμεση πράξη πολιτικής ανυπακοής και καινούργιας νομιμότητας, των από κάτω.

Με λιγότερη έξαψη, αν και με έντονο το στοιχείο του δημιουργικού ενθουσιασμού, στοιχείο μάλλον πανταχού παρόν στις παραδόσεις των μετασχηματιστικών γεγονότων, μεταφέρεται και η εμπειρία «γνωριμίας» των μελών της Νεολαίας Συνασπισμού με τις πρακτικές και τα περιεχόμενα της πολιτικής ανυπακοής στην Πράγα. Από το ντοκουμέντο που διανέμει η Νεολαία Συνασπισμού Θεσσαλονίκης, αλιεύουμε τα εξής:

αντιπολεμικά και φοιτητικά σχήματα, φεμινιστικές οργανώσεις και τοπικές πρωτοβουλίες και με εμμονή στις οριζόντιες και συναινετικές διαδικασίες λήψης απόφασης.

Ο Oscar Wilde έγραψε κάποτε πως ένας χάρτης του κόσμου δίχως τη χώρα της ουτοπίας δεν είναι άξιος ούτε να τον κοιτάζει κανείς. Γιατί του λείπει το μόνο μέρος στο οποίο η ανθρωπότητα αγωνίζεται πάντοτε για να φτάσει. Το ταξίδι για την Πράγα ήταν το προοίμιο του τι θα συναντούσαμε εκεί (...) Ένα πολύμορφο σώμα, απαλλαγμένο από κόμπλεξ και τακτικές παλιές (Reclaim the Streets, Αναρχικοί, Κουμμουνιστές, Οικολόγοι, Jungle, διάφορα κινήματα κοινωνικής αμφισβήτησης και εναλλακτικών τρόπων ζωής), μέσα από τις διαφορές τους συμφώνησαν σε έναν διαφορετικό τρόπο διεκδίκησης όπου την πρωτοκαθεδρία την έχει η φαντασία και η αποφασιστικότητα (...) Ο κόσμος εξέφραζε την αντίθεση του στον πολιτισμό της κατανάλωσης, της εμπορευματοποίησης και της οικονομίας της αγοράς, καταστρέφοντας συμβολικά τράπεζες, MAK NTONALTΣ, το αμερικάνικο κοτοπουλάδικο του κεντάκυ και πολυεθνικές (...) Αντί της λαϊκής εξέγερσης (Σηάτλ) είχαμε ένα πολύχρωμο καρναβάλι, ένα αντικαπιταλιστικό γλέντι, μια συνάντηση του νέου με το παλιό (...) Για δυο μέρες η Πράγα ήταν δικιά μας. Οι διαδηλωτές μάχονταν, τραγουδούσαν, χόρευαν στο ρυθμό της διεκδίκησης. (Νεολαία Συνασπισμού. *Πράγα του Ακτιβισμού-Φαντασία στο Κίνημα*. Σεπτέμβριος 2000)

Παρά το γεγονός ότι οι δυο διακριτές, πλην εφραπτόμενες, ομάδες διεκδικητών αφηγούνται την εμπειρία και το περιεχόμενο της πολιτικής ανυπακοής και της άμεσης δράσης με διαφορετικές εμφάσεις (οι μεν διαβάζουν στις συγκρουσιακές πρακτικές τη σωματοποίηση της «καινούριας νομιμότητας από τα κάτω» οι δε, «ένα πολύμορφο σώμα, απαλλαγμένο από κόμπλεξ και τακτικές παλιές» που επαναφέρει τη φαντασία και την αποφασιστικότητα στη διεκδίκηση), αμφότεροι συμφωνούν ότι η πολιτική ανυπακοή αποτελεί ένα αξιόπιστο μοντέλο δράσης και μια αξιόμαχη στρατηγική σύγκρουσης με τις κατασταλτικές δυνάμεις στο δρόμο. Οι ψηφίδες και τα γνωρίσματα της νέας διεκδικητικής ταυτότητας της πολιτικής ανυπακοής οφείλουν να αναζητηθούν στη συνισταμένη της οπτικής των δυο διεκδικητών, έτσι όπως ανάγλυφα αποτυπώνεται στα παρακάτω κείμενα: Διαβάζουμε:

Η κατάληψη στη γέφυρα που οδηγούσε στην κύρια είσοδο είναι ένα σημαντικό σημείο: για τέσσερις ώρες οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες της «σκληρής γραμμής» με τη στήριξη χιλιάδων ατόμων έκαναν έφοδο εννέα φορές στους ρόμποκοπς⁶² με τα τανκς συγκρουόμενοι «σώμα με σώμα». Φορούσαν προστατευτικό στο σώμα τους, ήταν προετοιμασμένοι και στη δεδομένη κατάσταση χρησιμοποίησαν παλούκια στις δυο τελευταίες εφόδους. Εδώ για άλλη μια φορά πολιτική ανυπακοή δεν είναι μόνο να δεχόμαστε χτυπήματα χωρίς να τραυματιζόμαστε. Αν και αυτό δεν είναι λίγο πρόκειται επίσης για την προσπάθεια να καταφέρουμε το σκοπό μας με τα εργαλεία που κάθε φορά είναι απαραίτητα, υπολογίζοντας βέβαια τα πάντα (..) το να συνεχίσουμε να αντιστεκόμαστε για ώρες παρόλο που ο εχθρός συνέχιζε να μας ζητάει να αδειάσουμε τη γέφυρα, σε μια κατάσταση που ακόμα και με τα προστατευτικά, τα χτυπήματα και τα δακρυγόνα πονούσαν, ήταν δύσκολο και σκληρό αλλά και εξαιρετικό (Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα. *Tute Bianche-Μανιφέστο του Κινήματος των Διαδηλωτών με τα Λευκά*. Σεπτέμβριος 2000).

Αντίστοιχα, σύμφωνα με τα μέλη της Νεολαίας Συνασπισμού,

⁶² Εμπνεόμενοι από την ομώνυμη ταινία επιστημονικής φαντασίας οι διεκδικητές αποκαλούν «Ρόμποκοπ» τις τσέχικες, αστυνομικές δυνάμεις εξαιτίας του εντυπωσιακού, εικάζει κανείς, κατασταλτικού εξοπλισμού που φέρουν.

Το σπάσιμο της πορείας σε τρία μέρη, θεωρήθηκε ο καλύτερος τρόπος για την επίτευξη του κοινού στόχου και την αντιμετώπιση της αστυνομοκρατίας. Οδηγημένοι από το ταξικό, το περιβαλλοντικό, το χώρο του κοινωνικού αποκλεισμού και πολλοί από τη δηλωμένη πεποίθηση τους για την αυτοδιάθεση του κορμιού και της ζωής τους, δημιούργησαν ένα πολύμορφο πάζλ που ανέδειξε μια νέα ενότητα του υποκειμένου (...) Ως κεντρικό σημείο συνάντησης ήταν η πλατεία Ελευθερίας όπου συνταχθήκαμε σε «ροζ», «κίτρινους» και μπλέ. Οι «ροζ» συνάντησαν τις μάνικες, οι «κίτρινοι» τα τανκς και οι «μπλε» μάνικες και δακρυγόνα. Ως το απόγευμα οι μάχες τελείωσαν έχοντας στο ενεργητικό τους την εισβολή στο συνεδριακό κέντρο. Με τη δύση του ηλίου τα πράγματα έγιναν εφιαλτικά (...) Η αστυνομία απάντησε με συλλήψεις και ξυλοδαρμό χωρίς διακρίσεις. Σκυλιά, χημικά και γκλομπς συνέβαλαν στην εικόνα της σύγχρονης Πράγας (...) Καθώς φεύγουμε από την Πράγα κοινή διαπίστωση είναι ότι έγινε της... Πράγας. (Νεολαία Συνασπισμού *Η Πράγα του Ακτιβισμού-Η φαντασία στο κίνημα*. Σεπτέμβριος 2000)

Οι παραπάνω –ομολογουμένως εκτενείς– αναφορές στα νοήματα και τις εικόνες με τα οποία οι συμμετέχοντες αναπαριστούν το συλλογικό τους βίωμα θεωρούνται κρίσιμες για τρεις, τουλάχιστον λόγους. Πρώτον, γιατί μας δια φωτίζουν για τα περιεχόμενα τις μορφές και τους πρωταγωνιστές της παρεμπόδισης στο κάδρο της διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Δεύτερον, γιατί μας εφοδιάζουν με πληροφορίες και στοιχεία για τα (νέα) ήθη των ρεπερτορίων καταστολής και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε αστυνομικές δυνάμεις και διεκδικητές. Τρίτον, και σημαντικότερο, γιατί θέτουν στο επίκεντρο της θεωρητικής μας πλοήγησης προς την ανάδυση της συγκρουσιακής δράσης, τη σημασία της «συγκινησιακής ενέργειας» [emotional energy]⁶³ που εκπέμπουν τα μετασχηματιστικά γεγονότα και τις γνωστικές δυναμικές που θέτουν σε κίνηση τις διαδικασίες *συγκρότησης ταυτότητας, ανταγωνισμού και εν τέλει διάχυσης* της συγκρουσιακής δράσης σε εθνική κλίμακα.

Χωρίς κατανόηση αυτής της διάστασης στην ανάδυση των εκάστοτε μορφών, ηθών, ταυτοτήτων αλλά και δυναμικών διεκδίκησης, είναι μάλλον αδύνατον να ερμηνεύσουμε το *πώς* στη χρονικότητα του κοινού «ταξιδιού επιστροφής» τα μέλη της Νεολαίας Συνασπισμού, του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα και ανένταχτοι διαδηλωτές δημιουργούν μια νέα συλλογικότητα το «Virus», και *πώς*, ο αναρχικός χώρος στην Ελλάδα ανασυσταίνεται στις αρχές του 21^{ου} αιώνα υπό τη μορφή του «Μαύρου Μπλοκ» [Black Block/BB]—ως προβολή, προέκταση, ή ίσως απλή μεταφορά στην εντόπια σκηνή της έντονης συναισθηματικής ενέργειας που εκλύεται κατά τη διάρκεια της κοινής συμμετοχής στα συγκρουσιακά τελετουργικά

⁶³ Ο Randall Collins (2001:29) με τον όρο «συγκινησιακή ενέργεια» [emotional energy] αναφέρεται σε εκείνο το συναίσθημα που προκύπτει μέσα από τη συγκρότηση δεσμών αλληλεγγύης και που συμβάλει στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του ατόμου και της αίσθησης του ανήκειν σε κάποια ομάδα.

της διεθνούς διαδήλωσης στην Πράγα. Χωρίς τη συμπερίληψη της συγκινησιακής διάστασης στην αναλυτική ματιά μας, είναι εν τέλει μάλλον αδύνατον να ανιχνεύσουμε τα μονοπάτια της διεθνικής διάχυσης εκείνων των μοντέλων διεκδίκησης που θα δώσουν τον τόνο σ' αυτή την εποχή της συγκρουσιακότητας, που μοιάζει να κλείνει με τις εξεγερσιακές συλλογικές δράσεις του Δεκέμβρη 2008.

Στο πανόραμα της διαδήλωσης στην Πράγα η ματιά μας, τέλος, στέκεται στο λεγόμενο «Μπλε Μπλοκ», δηλαδή στο αντιεξουσιαστικό ρεύμα του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση εικονογραφημένο και ως «Μαύρο Μπλόκ» [Black Block/BB]. Το Black Block. αντλεί την καταγωγή του από τους γερμανούς αυτόνομους και ειδικότερα από την εκείνη την τάση των καταληψιών στέγης της Δυτικής Γερμανίας που εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του '80 και συγκρούεται με τις αστυνομικές δυνάμεις, κάθε φορά που εκείνες επιχειρούν να εκκενώσουν τα κατειλημμένα κτήρια (Déri 2003· 2003β· Katsiaficas 2006). Στη μεταφορά του στη σκηνή των αντιπαγκοσμιοποιητικών διαδηλώσεων, το «μαύρο» είναι το χρώμα που διασφαλίζει και συμβολίζει την ανωνυμία των διαδηλωτών απέναντι (και ως απάντηση) σε μια πανοπτική κατασταλτική τεχνογνωσία και αρχιτεκτονική που ανάμεσα σε άλλα περιλαμβάνει και βιντεοσκόπηση των συμμετεχόντων στη διαδήλωση. Εξ' ου και συχνά οι συμμετέχοντες σε αυτή, ακόμη και όταν πρόκειται για ειρηνική διαμαρτυρία εκτός από την κοινή μαύρη περιβολή καλύπτουν και τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους με τις αποκαλούμενες «κουκούλες full face».

Κουβαλώντας αυτή την μεταφορική και συμβολική παρακαταθήκη «οι ντυμένοι στα μαύρα» επανεμφανίζονται στα τέλη της δεκαετίας του '80, εν όψει της αντισυνόδου στη συνάντηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας στο Βερολίνο το 1988, και επικαιροποιούν τη δράση και την υπόστασή τους στο πλαίσιο της «μάχης του Σηάτλ» και της διαδήλωσης της Πράγας. Στην αντιπαγκοσμιοποιητική εκδοχή τους αναβαθμίζονται οργανωτικά και συγκρουσιακά υιοθετώντας το υπόδειγμα δράσης «ομάδες συνάφειας» [affinity groups], τις πρακτικές πρόκλησης υλικών ζημιών σε σύμβολα πολυεθνικών και άλλων διεθνικών συμπλεγμάτων οικονομικής και πολιτικής ισχύος (τράπεζες, Mc Donald's, κτίρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης κλπ) αλλά και μορφές «hit and run» (ρίψη κοκτέιλ μολότοφ και άμεση επιστροφή στην ομάδα) σύγκρουσης με την αστυνομία.

Οι μελέτες πάνω στις οργανωτικές παραδόσεις και συνήθειες των αναρχικών ομάδων δυστυχώς σπανίζουν ή πολλές φορές παραμένουν περιχαρακωμένες σ' ένα

περιγραφικό/δημοσιογραφικό λόγο και ύφος με κοινό τόπο την καταγραφή των υλικών αποτυπωμάτων που αφήνουν οι αναρχικές συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής. Οι λόγοι ποικίλουν: (α) περιορισμένο θεωρητικό ενδιαφέρον (ή/και άρνηση) για ένα διεκδικητικό ρεύμα που εμπλέκεται και σε βίαιες και μη θεσμοποιημένες μορφές πολιτικής αντιπαράθεσης; (β) αδυναμία πρόσβασης στα αρχεία –όταν αυτά υφίστανται– ομάδων του αναρχικού τόξου εξαιτίας της απροθυμίας των εν λόγω ομάδων στο να τα διαθέσουν; (γ) αντικειμενική θεωρητική αμηχανία προσέγγισης των οργανωτικών μορφών ενός πολιτικού ρεύματος που στις αντιληπτικές του κατηγορίες η έννοια της οργάνωσης ταυτίζεται με εκείνη της ιεραρχίας (και των δεινών της); (δ) ένας συνδυασμός των παραπάνω.

Παρόλα αυτά, οι Déri (2004) και Pleyers (2004) επιχειρούν μια αποκωδικοποίηση της οργανωτικής λογικής του Black Block, ορίζοντας τις «ομάδες συνάφειας» ως αυτοοργανωμένες μικρές ομάδες 5-10 ατόμων που συνδέονται με δεσμούς φιλίας και συντροφικότητας εξαιτίας της κοινής τους αντίληψης για τις μορφές δράσης κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης και τον τύπο (συγκρουσιακής) σχέσης που επιθυμούν να συνάψουν με τις αστυνομικές δυνάμεις. Στο πλαίσιο των γεγονότων διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, το Black Block συγκροτείται στη βάση αυτής της άτυπης οργανωτικής συνύπαρξης, ενώ οι αποφάσεις για το χαρακτήρα, τη μαχητικότητα και το περιεχόμενο των δράσεων λαμβάνονται με την επίκληση των αρχών της άμεσης δημοκρατίας και της συναίνεσης.

Οι συμβολές των παραπάνω εργασιών είναι αξιοσημείωτες υπό την έννοια ότι φωτίζουν μια από τις αθέατες πλευρές του συγκρουσιακού ιδιώματος Black Block: την οργανωτική του δομή. Ωστόσο και σε ό,τι αφορά στην υπό μελέτη περίπτωση πρέπει να σημειωθεί ότι οι «ομάδες συνάφειας» ανταποκρίνονται περισσότερο σε μια πρακτική οργάνωσης της άμεσης δράσης και ενορχήστρωσης των τελετουργικών σύγκρουσης με την αστυνομία στο δρόμο και λιγότερο σ' έναν οργανωτικό ιδεότυπο.

Τεκμήριο αποτελεί το γεγονός ότι στη διαδήλωση της Πράγας αλλά και σε επόμενες συγκρουσιακές διαδηλώσεις τα καλέσματα για συμμετοχή σε δυνάμει βίαιες δράσεις δε φέρουν την υπογραφή του «Black Block» ή κάποιας παρεμφερούς, χαλαρής οργανωτικής πρωτοβουλίας. Το κάλεσμα συμμετοχής στο «Μπλέ Μπλόκ» απευθύνεται και διαχέεται, μέσω Internet (sites, ηλεκτρονικά μέσα αντιπληροφόρησης και mailing lists) από την συντονιστική ομπρέλα του INPEG

χωρίς τη διαμεσολάβηση κάποιου ορατού, διεκδικητικού σώματος, (όπως π.χ. οι «Λευκές Φόρμες»)⁶⁴.

Από την ελληνική πλευρά, σ' αυτό το διαδικτυακό κάλεσμα απαντά η «Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία», μια πρωτοεμφανιζόμενη συλλογικότητα από την Αθήνα που συγκροτείται με στόχο το συντονισμό της συμμετοχής αναρχικών στη διαδήλωση, καθώς και ανυπόγραφες παρέες αντιεξουσιαστών από όλη την Ελλάδα (κυρίως από τη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα και το Αγρίνιο). Από κοινού προσαρτώνται στο «Μπλε Μπλοκ» λαμβάνουν μέρος σε συγκρούσεις με την αστυνομία και προκαλούν υλικές ζημιές σε καταστήματα πολυεθνικών εταιριών και στο συνεδριακό κέντρο όπου στεγάζεται η συνάντηση. Κοινή επωδός των εντύπων, απολογιστικών κειμένων και περιοδικών που κυκλοφορούν με την επιστροφή των διαδηλωτών είναι το σύνθημα: «Στη φυσική τάξη των οικονομολόγων απαντάμε με φυσική αταξία». Ως μορφή υλοποίησης, καταστατική συνθήκη και πολιτικό βιότοπο της «φυσικής αταξίας» μοιάζει πως αντιλαμβάνονται – με αποχρώσεις και διαφορετικές απολήξεις– το πεδίο των συγκρούσεων με την αστυνομία.

Ας δούμε κάποιες από τις εκτιμήσεις και αναφορές των συμμετεχόντων στη «μπλε μπλοκ» εκδοχή των γεγονότων της Πράγας:

Οι μπάτσοι, αφνιδιασμένοι, προσπαθούσαν να ανασυνταχθούν και να σβήσουν ορισμένους συναδέλφους τους, ενώ επιπλέον διμοιρίες έσπευδαν να τους ενισχύσουν αφού ο κόσμος της πορείας είχε πια εξαπλωθεί καταλαμβάνοντας το δρόμο, το ύψωμα και ένα διπλανό πάρκο (...). Οι αναρχικοί που είχαν κατέβει στο δρόμο αντιστέκονταν πετώντας πέτρες, ενώ οι αριστεριστικές οργανώσεις έσπευδαν να εγκαταλείψουν την «εμπόλεμη ζώνη» όσο το δυνατόν γρηγορότερα (Εκδόσεις Αναρχικών από την Αθήνα. *Holidays in Prag: Από τις διαμαρτυρίες για την παγκοσμιοποίηση στην παγκοσμιοποιημένη εξέγερση*)

Η παρουσία των ελλήνων αναρχικών στην πρώτη γραμμή σύγκρουσης ήταν ιδιαίτερα αισθητή, όπως και της ομάδας των αμερικανών απ' το Σιάτλ όπου κάτω από τη βροχή δακρυγόνων, χημικών και νερού από αντλίες πυροσβεστικών οχημάτων κρατούσαν επί ώρες το ρυθμό της σύγκρουσης με τα κρουστά και άλλα μουσικά όργανα με τα οποία ήταν επανδρωμένοι. Το σημείο της σύγκρουσης αρκετά δυσμενές λόγω της στενότητας και της ανηφορικότητας του δρόμου σε συνδυασμό με τον ατελή εξοπλισμό αλλά και την απειρία αρκετών ευρωπαίων διαδηλωτών δεν έκανε εφικτό το σπάσιμο του αστυνομικού κλοιού αλλά

⁶⁴ Αυτή η δεύτερη, επεξηγηματική παρατήρηση επί της οργανωτικής ταυτότητας του Black Block. δημιουργεί νέα ερευνητικά δέλεαρ: Πως οι νέες τεχνολογίες παρεμβαίνουν στο συντονισμό και τη διάχυση της διαμαρτυρίας; Ποια η σημασία των προηγούμενων δεσμών στη διαδικασία –και στην προθυμία– οικειοποίησης συγκεκριμένων συγκρουσιακών τελετουργικών από μακρινούς δρώντες; Εν τέλει, μήπως ο χαμηλός βαθμός οργανωτικής συγκρότησης συμβαδίζει με την επίταση της συγκρουσιακότητας των δράσεων; Πρόκειται για ερωτήματα τα οποία δεν είναι, βέβαια, δυνατόν να διερευνηθούν εδώ. Αντίθετα, αυτό που θα επιχειρηθεί είναι η συνθετική και συνδυαστική ανάδειξή τους μέσα από την αποτύπωση της δυναμικής του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και των κρίσιμων μηχανισμών και διαδικασιών που μοιάζει πως καθόρισαν τους διάφορους σταθμούς του.

προσέδωσε στα ασθενοφόρα της αστυνομίας αρκετό φόρτο εργασίας. (*Παροξυσμός*. Αργίριο. Σεπτέμβρης 2000)

Σε συμβολικό επίπεδο λοιπόν ήταν σημαντική η «μάχη της Πράγας». Άνθρωποι με διαφορετικές κουλτούρες αντίστασης, συνθήκες ζωής και αναφορές έδειξαν ότι μπορούν να βρεθούν στο δρόμο και να χτυπήσουν τον κοινό εχθρό βιώνοντας όμορφες στιγμές αγώνα και αλληλεγγύης (...) Πολύς κόσμος που δυσφορεί, θέλει να αντισταθεί, αλλά δε βρίσκει στο άμεσο περιβάλλον του τις υλικές συνθήκες, απογοητεύεται, μαραζώνει (...) Η θλιβερή, ψυχοφθόρα αίσθηση ότι δεν γίνεται τίποτα, ότι δεν υπάρχουν τα κατάλληλα μεγέθη κλπ μπορεί να αντιστραφεί από τη διαπίστωση ότι πολλοί σε αυτόν τον κόσμο που ζουν όπως εσύ, σκέφτονται όπως εσύ και πολεμούν όπως εσύ. Και αυτό υπήρξε κοινή αίσθηση όσων πήγαμε στην Πράγα. (*Πάντως καλά κάναμε που πήγαμε: μια κάπως αργοπορημένη κριτική στα γεγονότα της Πράγας*. Θεσσαλονίκη. Ιούνιος 2001)

Τρεις συλλογικές μαρτυρίες, χίλια νοήματα (κι άλλα τόσα ερωτήματα), μια κοινότητα αισθήσεων και αξιών που αναβλύζει από το τελετουργικό της σύγκρουσης με τις δυνάμεις καταστολής στο δρόμο.

Η συγκινησιακή δυναμική των συγκρουσιακών τελετουργικών, υποστηρίζουν πολλοί μελετητές, (Taylor/Whittier 1995· Goodwin/Jasper/Poletta 2000· Aminzade/Mc Adam 2001; Kotronaki/Seferiades 2012) συνιστά διαδικασία, έννοια και μονοπάτι-κλειδί στην κατανόηση της εξάπλωσής τους στα ρεπερτόρια διαμαρτυρίας. Ιδωμένα ως μέσα δραματοποίησης και κατάδειξης μιας υφιστάμενης αδικίας, είναι δυνατόν να αποφορτίσουν τους συμμετέχοντες από αγχογενή συναισθήματα, να απελευθερώσουν και να πολλαπλασιάσουν τη συγκινησιακή ενέργεια και να συμβάλλουν στη σφυρηλάτηση δεσμών αλληλεγγύης και μιας εξέχουσας ταυτότητας. Πολλώ δε μάλλον, όταν πρόκειται για τελετουργικά τα οποία κρίνονται ή θεωρούνται επιτυχή υπό την έννοια ότι είτε βρίσκονται σε συνάφεια με τους θρύλους και τις πολιτισμικές παραδόσεις ενός –εν πολλοίς εθνικά προσδιοριζόμενου– διεκδικητικού φαντασιακού (Koormans/Olzak 2004· Soule 2004) είτε πρόκειται για «τελετουργικά υψηλής πυκνότητας» [high ritual density].

Η ακριβής εννοιολόγηση αυτής της ειδικής κατηγορίας τελετουργικών έχει απασχολήσει τον Collins (2001:28), ο οποίος τους αποδίδει δύο γνωρίσματα: τη φυσική συνεύρεση των ανθρώπων και την κοινή σωματική βίωση του συνυπάρχειν σε ένα γεγονός που καταλαμβάνει το κέντρο της δημόσιας προσοχής εξαιτίας της έκνομης και μη κανονικοποιημένης φυσιογνωμίας των δράσεων, και την αμοιβαία αίσθηση της μοιρασιάς αυτής της στιγμής έντονου δημόσιου ενδιαφέροντος καθώς στα γεγονότα αυτά υπερχειλίζει το ενδιαφέρον και η μέριμνα για τον «άλλο» –κάτι που μετασχηματίζει τη συνείδηση της ατομικής συμμετοχής σε συλλογική συνείδηση της ενότητας στη στιγμή. Ο Collins (2001:28) διαβλέπει το κλειδί της (σχετικής)

επιτυχίας ή (σχετικής) αποτυχίας των κινητοποιήσεων κυρίως σ' αυτές τις όψεις της συλλογικής δράσης. Και αυτό γιατί, σύμφωνα με το συγγραφέα, κατά τη διάρκεια των τελετουργικών υψηλής πυκνότητας: ξεδιπλώνεται ένα συναισθηματικό ουράνιο τόξο που, ανάμεσα σε άλλα, περιλαμβάνει έκλυση έντονης συναισθηματικής ενέργειας και ισχυρών συναισθημάτων αλληλεγγύης· δημιουργούνται τα σύμβολα και οι δεσμοί που συγκεκριμενοποιούν τη μνήμη της συλλογικής συμμετοχής, συνέχουν τους συμμετέχοντες και εμψυθούν την προσδοκία μιας επανάληψης της ευκαιρίας προσέλκυσης της δημόσιας προσοχής· και ενσταλάζεται το αίσθημα της ηθικής καθώς προσδιορίζεται ο εχθρός, το «σωστό και το λάθος», εν τέλει οι προσωπικοί λόγοι στράτευσης σε κάποια αιτία.

Ο Collins υποστηρίζει ότι, στο βαθμό που η εμπειρία συμμετοχής σε γεγονότα που εμφανίζουν αυτά τα γνωρίσματα μετασχηματίζεται σε νέες συγκινήσεις με θετικό συναισθηματικό πρόσημο (ενθουσιασμός, υπερηφάνεια, αλληλεγγύη κλπ) τα τελετουργικά αποτιμώνται ως επιτυχή, υιοθετούνται από ευρύτερες ομάδες και είναι δυνατόν να εμπνεύσουν (ηθικές) στρατεύσεις με διάρκεια στο χρόνο.

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα οδηγείται και η Wood (2012) όταν μελετάει τις διαφορετικές περιπτώσεις και κλίμακες διάχυσης των τακτικών άμεσης δράσης στη Νέα Υόρκη και το Τορόντο μετά τα γεγονότα του Σηάτλ. Μέσα από ένα σύνθετο και ενδιαφέρον επιχείρημα καταλήγει ότι τα (θεαματικά) γεγονότα μεγάλης ορατότητας αποτελούν το κατεξοχήν πεδίο διάχυσης των πρακτικών και τακτικών διαμαρτυρίας μέσα από τα επίσημα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Οι δραματουργίες και τα τελετουργικά με τα οποία επενδύθηκε το γεγονός Πράγα έφεραν σχεδόν όλα τα παραπάνω γνωρίσματα που κρίνονται κρίσιμα για την προβολή και διάχυση τους στο εθνικό διεκδικητικό πεδίο: *θέαμα* (η συγκρουσιακή χαρτογράφηση με βάση το χρώμα, αλλά και οι συγκρούσεις με την αστυνομία πέρα από την εργαλειακή τους διάσταση επιτελούσαν και τη λειτουργία της αφύπνισης του δημόσιου βλέμματος που μάλλον τελούσε εν υπνώσει εξαιτίας της ρουτινοποίησης των μορφών διαμαρτυρίας)· εμπειρία συμμετοχής σ' ένα τελετουργικό υψηλής πυκνότητας και πυκνής γνωστικής ύλης (η εμπειρία της σύγκρουσης με τις δυνάμεις καταστολής έτσι όπως αποδίδεται με νόημα και εικόνες μέσα από τη συλλογική μαρτυρία είναι καταδεικτική)· αφηγηματική συνάφεια με προηγούμενες εγχώριες, συγκρουσιακές παραστάσεις και μνήμες.

Όμως, καταλύτης στη διαδικασία της διεθνικής διάχυσης των συγκρουσιακών ιδιωμάτων που έμελλε να αφήσουν τη σφραγίδα τους στα ρεπερτόρια της

αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας ήταν η διαδικασία του «ανταγωνισμού» [competition] ανάμεσα σε ομάδες που οικειοποιήθηκαν τη νέα πρόταση της πολιτικής ανυπακοής και της άμεσης δράσης, με στόχο την περαιτέρω «ριζοσπαστικοποίηση» [radicalization].⁶⁵ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει το γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο συντελείται αυτή η ριζοσπαστικοποίηση αποτελεί συνάρτηση του τρόπου με τον οποίο οι διαφορετικές ομάδες την αντιλαμβάνονται. Για τους μεν εμπνεόμενους από την πρόταση και την προοπτική της πολιτικής ανυπακοής, η ριζοσπαστικοποίηση περνάει μέσα από την πιο καθημερινή διαδικασία της *κοινωνικής συμπερίληψης* των μη εχόντων προηγούμενη πολιτική συμμετοχή σε διεκδικητικές δράσεις ενώ για τους κοινωνούς των μορφών άμεσης δράσης και των βίαιων πρακτικών πρόκειται περί μιας διαδρομής «κλιμάκωσης» [escalation], δηλαδή μετατόπισης των στόχων και των συγκρουσιακών τακτικών από τις πιο μετριοπαθείς στις πλέον ρηξικέλευθες εκδοχές τους. Εξ' ου και διαβάζοντας τα κείμενα των δυο διακριτών ρευμάτων, εντοπίζουμε δυο μάλλον διαφορετικές στρατηγικές διεύρυνσης των κοινωνικών ακροατηρίων και των πιθανών συμμετεχόντων σε γεγονότα διαμαρτυρίας. Οι μεν προκρίνουν την *υποδειγματική δράση*, δηλαδή μορφές μέτριας συγκρουσιακής έντασης (παρεμπόδιση και παθητική βία) που κρίνονται ως δυνάμει οικειοποιήσιμες από μη μνημένους σε αντιπαραθέσεις με τις αρχές και επιδιώκουν τη «συγκρότηση συμμαχιών» [coalition making] με θεσμικούς φορείς κοινωνικής εκπροσώπησης (όπως ο Συνασπισμός και μέλη των συνδικάτων) ενώ οι δε επιλέγουν την *παραδειγματική δράση*: πρακτικές υψηλής συγκρουσιακής έντασης και δηλωτικές της επιχειρησιακής υπεροχής (έναντι των άλλων διαδηλωτών) στη δημόσια κατάδειξη του τρωτού των αντιπάλων στο δρόμο (αστυνομία, τράπεζες, πολυεθνικές εταιρίες) και στη συγκρότηση μιας αποκλειστικής συλλογικής ταυτότητας στη βάση αυτής της ιδιαιτερότητας.

Στο κάδρο αυτών των συγκρουσιακών/στρατηγικών διλημμάτων μοιάζει να μορφοποιείται η καινοτομία στο πλαίσιο της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας, να οργανώνεται το παιχνίδι της διάχυσής της πλέον στην ελληνική διεκδικητική σκηνή και να τίθεται σε κίνηση η διαδικασία του ανταγωνισμού ανάμεσα στις εντόπιες διεκδικητικές ομάδες. Στο κάδρο αυτών των συγκρουσιακών/στρατηγικών διλημμάτων ανασυντίθενται τα πεδία των διεκδικητικών οργανώσεων

⁶⁵ Αντιλαμβανόμενη έως τέτοια τη διαδικασία ανάταξης της οργανωτικής και διεκδικητικής αυτοπεποίθησης των κινηματικών οργανώσεων (Kriesi 1996)

(συμπεριλαμβανομένων και των κομμάτων της Αριστεράς πλην του ΚΚΕ), στη στροφή του 21^{ου} αιώνα.

Ας δούμε όμως πως μεταφράζονται τα παραπάνω με όρους δυναμικής του ελληνικού κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

3.Β.(2) ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ: Η ΦΟΡΜΑ, Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΟΡΟΥΜ

Η εναρκτήρια φάση της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας μοιάζει να φέρει ως κυρίαρχο γνώρισμα όχι μόνο τον πειραματισμό με νέες διεκδικητικές δραματοργίες αλλά και την οργανωτική ανασύσταση του πεδίου της ελληνικής διεκδικητικής πολιτικής: διεύρυνση του πεδίου δράσης των ήδη υπάρχουσών συλλογικοτήτων· δημιουργία νέων οργανώσεων· εμφάνιση νέων συμμαχικών οχημάτων συντονισμού της δράσης για τη συμμετοχή σε –ως επί τω πλείστον– διεθνή γεγονότα διαμαρτυρίας.

Καταγράφοντας τα γεγονότα διαμαρτυρίας από τη διεθνή διαδήλωση της Πράγας, το Σεπτέμβρη του 2000 μέχρι τα τέλη του 2001, έτσι όπως αυτά απεικονίζονται στο Χρονολόγιο, παρατηρούμε ότι στο σύνολο των 43 γεγονότων εναντίωσης στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση πρωτοστατούν κυρίως δυο νεφελώματα διεκδικητών : η «Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001» και η «Ελληνική Επιτροπή για τη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα». Σταθεροί συνοδοιπόροι στα γεγονότα (αν και με λιγότερο προβεβλημένη παρουσία στα δημοσιεύματα της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*, –ενδεχομένως και για λόγους που σχετίζονται με το αψηλάφητο της ταυτότητας των δρώντων) είναι η «Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης» και η ομάδα δράσης «Virus». Τέλος, στη θέση παρατηρητή –περισσότερο παθητικού παρά ενεργητικού συμμετέχοντα στα γεγονότα, δηλαδή– βρίσκουμε το ΚΚΕ καθώς και τη ΓΣΕΕ, την ΑΔΕΔΥ και κάποιες πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές δομές (ΕΙΝΑΠ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, εμποροϋπάλληλοι κλωστοϋφαντουργίας κλπ).

Σε ό, τι αφορά τις ομάδες «πρώιμων υιοθετούντων» [early adopters] την (καινοτόμο) διεθνιστική δράση, δηλαδή εκείνων των ομάδων που νομιμοποιούν την καινοτομία στα μάτια των υπόλοιπων δρώντων (Givans/Roberts/Soule 2010) θέτοντας σε κίνηση έναν κύκλο διαμαρτυρίας (Tarrow 1995), ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι δεν πρόκειται για θεσμοποιημένες οργανώσεις αλλά για άτυπα οργανωτικά μορφώματα που αντιλαμβάνονται και ονοματίζουν την οργανωτική τους

υπόσταση με άμεση ή έμμεση αναφορά στο διεκδικητικό συμβάν: «Πρωτοβουλία Πράγα-Νίκαια-Γένοβα», «Ελληνική Επιτροπή για τη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα» από τη μια, «Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης» και ομάδα δράσης «Virus» από την άλλη.

Η απώλεια ελέγχου της διαμαρτυρίας από τις θεσμοποιημένες οργανώσεις (κόμματα, συνδικάτα ή εξωθεσμικούς κοινωνικούς κατόχους άφθονων υλικών πόρων), ενδεχομένως και να μην συνιστά κάποια πρωτότυπη παρατήρηση, υπό την έννοια ότι προηγούμενοι μελετητές (Tarrow 1995· dellaPorta 2006), έχουν ήδη υπογραμμίσει αυτή την παράμετρο ως καταδεικτική της εισόδου σε έναν κύκλο διαμαρτυρίας. Είναι αξιοσημείωτο ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση η απώλεια ελέγχου της διεθνιστικής δράσης ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση εκ μέρους των «παραδοσιακών» φορέων έκφρασης της κοινωνικής δυσaréσκειας (ΚΚΕ, Συνασπισμός, ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ) προηγήθηκε της συμμετοχής τους σε αυτή. Για την ακρίβεια, η «απειλή» της απώλειας του μονοπωλίου εκπροσώπησης των παραδοσιακών εκλογικών τους ακροατηρίων που οι οργανώσεις αυτές απολάμβαναν, μάλλον αποτέλεσε τον πιο αποφασιστικό παράγοντα για την –όχι πάντα απρόσκοπτη– κινητοποίησή τους. Αντιθέτως, αυτό που χρίζει μιας πιο επισταμένης μελέτης είναι η συμβολή των άτυπων διεκδικητικών δικτύων και των γεγονότων διαμαρτυρίας στη διαδικασία δημιουργίας «ευκαιριών» για την ανάληψη συλλογικών δράσεων. Ευκαιριών που δεν εκπορεύονται άμεσα από την επίσημη δομή πολιτικών ευκαιριών και απειλών, αλλά από τη δομή της διεκδικητικής πολιτικής, μέσα από τη διαδικασία ανασύνθεσης (Russell/Zurcher 1973) «του πολυσχιδούς πεδίου των οργανώσεων [multi-organizational field].

Τόσο η Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001 όσο και η Ελληνική Επιτροπή για τη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα, οι συστηματικοί και σε διάρκεια στο χρόνο ανάδοχοι γεγονότων διαμαρτυρίας καθ' όλη τη διάρκεια του 2001, εμφανίζονται ως μετεξελίξεις προηγούμενων οργανωτικών οχημάτων. Η μεν Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001, αποτελεί τον οργανωτικό απόγονο της «Πρωτοβουλίας-Νίκαια 2000» και της Πρωτοβουλίας ΠΡΑΓΑ-2000, αμφότερα παρακλάδια της οργάνωσης Σ.Ε.Κ., ενώ η Ελληνική Επιτροπή για τη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα την οργανωτική αποτύπωση της διεύρυνσης του Ελληνικού Δικτύου Ευρωπαϊκών με τη συμμετοχή της ομάδα Virus καθώς και της Διεθνιστικής Εργατικής Αριστεράς/ΔΕΑ (οργάνωσης

που προκύπτει από τη διάσπαση του ΣΕΚ κατόπιν σφοδρής κριτικής μερίδας των μελών του στο γραφειοκρατικό και μονωμένο ηγετικό μοντέλο λήψης αποφάσεων).⁶⁶

Και στις δυο περιπτώσεις, αυτό που δίνει ώθηση στον επαναπροσδιορισμό της οργανωτικής υπόστασης των διεκδικητών, είναι η προσδοκία μαζικοποίησης των ομάδων συμμετεχόντων στα διεθνικά γεγονότα διαμαρτυρίας.⁶⁷ Με την ίδια αγωνία αναζήτησης ανθρώπινων πόρων προκειμένου τα γεγονότα διαμαρτυρίας να αποκτήσουν αριθμητική ισχύ και άρα και αφηγηματική αίγλη, δηλαδή εκείνη τη συμβολική ύλη που φτιάχνει τις γέφυρες ανάμεσα σε μια αλληλουχία ασύνδετων συμβάντων μετασχηματίζοντας τα σε κοινωνικά κινήματα (Melucci 1996· Diani 2003), οι ομάδες διεκδικητών αποφασίζουν να βγουν στην «αγορά» αναζήτησης συμμάχων.

Παρατηρούμε έτσι, ότι μετά τη διεθνή διαδήλωση της Πράγας ακολουθεί μια διερευνητική περίοδος συζητήσεων, συγκλίσεων και αποκλίσεων των συλλογικοτήτων του πεδίου της συγκρουσιακής πολιτικής τόσο μεταξύ τους όσο και με τους θεσμικούς, που μοιάζει να οδηγεί σε –συγκυριακές τουλάχιστον– οργανωτικές αποκρυσταλλώσεις. Ορόσημο σ’ αυτή την περίοδο οργανωτικής κινητικότητας είναι η διεξαγωγή του «Πρώτου Παγκόσμιου Φόρουμ» [World Social Forum] και κυρίως η απόφαση για τη διαδήλωση και την παρεμπόδιση της συνόδου των G8 στη Γένοβα.

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ (ΠΚΦ) πραγματοποιείται τον Ιανουάριο του 2001 στο Πόρτο Αλέγκρε της Βραζιλίας. Σε μια πόλη με ειδικό συμβολικό βάρος, όπου την τοπική εξουσία κατέχει το «Κόμμα των Εργαζομένων» [Partidos dos Trabalhadores/PT] και όπου εφαρμόζεται ένα υβριδικό πείραμα διακυβέρνησης (άμεση συμμετοχή των συνελεύσεων των κατοίκων στη διαδικασία λήψης των

⁶⁶ Ενδιαφέρουσα ως προς τα αίτια και τις διαστάσεις της διάσπασης είναι η συνέντευξη ενός εκ των ιδρυτών της ΔΕΑ στο: http://www.okde.org/spartakos/keimena/s59_davanelos.htm

⁶⁷ Να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι, αν και το «γεγονός Πράγα» διακρίθηκε για τη συγκρουσιακή του φαντασμαγορία, φέρνοντας στη δημόσια σκηνή καινοτόμες και πολυποικίλες μορφές διαμαρτυρίας μοιάζει να μην κατεγράφη ως μετασχηματιστικό. Για το λόγο αυτό χαρακτηρίστηκε προηγουμένως ως «πρόβα». Αν και διέθετε όλα τα επιχειρησιακά γνωρίσματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, απουσίαζε η μαζικότητα. Με μικρή συμμετοχή διεθνών διαδηλωτών (20.000 σύμφωνα με τις αστυνομικές αρχές και 50.000 σύμφωνα με τους διοργανωτές) και ισχνή –ως ανύπαρκτη– εντόπια Λανθάνουσα Διεκδικητική Υποδομή (πλην της *ad hoc* δικτύωσης INPEG καμία άλλη τσέχικη συλλογικότητα δεν συμμετείχε στο γεγονός), η διεθνής διαδήλωση και αντισύνοδος στην Πράγα δεν κατάφερε να υπερβεί τα κοινωνικά και διεκδικητικά όρια του γεγονότος και να γίνει το ευρωπαϊκό αναμενόμενο αυτού που στα δημοσιογραφικά λόγια προεικονίζονταν ως «Σηάτλ της Ευρώπης» (*Ελευθεροτυπία*, 01/10/2000).

αποφάσεων και συμμετοχικός προϋπολογισμός) επιλέγεται να φιλοξενηθεί η διεθνής αντισύνοδος στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ που εκείνη τη στιγμή διεξάγεται στο Νταβός. Το Πρώτο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ, στο οποίο συμμετέχουν πάνω από 17.000 ακτιβιστές από 27 χώρες, 10.000 αντιπρόσωποι διεκδικητικών οργανώσεων και συνδικάτων, 436 μέλη κοινοβουλευτικών κομμάτων, και όπου πραγματοποιούνται περίπου 2.000 σεμινάρια αυτοπροσδιορίζεται ως:

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ ένας νέος διεθνής χώρος προβληματισμού και οργάνωσης για όλους όσους αντιτίθενται στην νεοφιλελεύθερη πολιτική και θέλουν να οικοδομήσουν άλλες εναλλακτικές λύσεις, που να δίνουν προτεραιότητα στην ανθρώπινη ύπαρξη και να βάζουν τέρμα στην κυριαρχία των χρηματαγορών σε κάθε χώρα ξεχωριστά και στις διεθνείς σχέσεις συνολικά. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ επιχειρεί να δημιουργήσει ένα χώρο για την επεξεργασία λύσεων με βάση την ανταλλαγή εμπειριών και τη συγκρότηση τακτικών και στρατηγικών συμμαχιών μεταξύ Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, κοινωνικών κινημάτων, συνδικάτων και κινήσεων πολιτών σε κάθε χώρα σε επίπεδο ηπειρωτικό και παγκόσμιο. (World Social Forum. *Διακήρυξη της Οργανωτικής Επιτροπής του 1^{ου} Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ*. 29/01/2001)

Το ΠΚΦ σε αντίθεση με τις προηγούμενες γνώριμες δομές συντονισμού δράσης, συνάρθρωσης επιμέρους εκστρατειών και ανάδειξης διεκδικητικών αιχμών, συγκροτείται ως *χώρος*, ως δημόσιο βήμα έκφρασης των ατομικών πολιτικών προτιμήσεων όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται υπακούοντας και εφαρμόζοντας τις αρχές της «διαβουλευτικής δημοκρατίας» [deliberative democracy]. Όπως χαρακτηριστικά, γράφει, ο ακαδημαϊκός Chico Whitaker (2009), ένας από τους πρωτεργάτες του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ:

Ο χώρος –σε αντίθεση με τα κινήματα– δεν έχει ηγέτες. Είναι μόνο ένας τόπος, μια οριζόντια επιφάνεια, ακριβώς όπως η επιφάνεια της γης, με τα πάνω και τα κάτω της. Είναι κάτι σαν μια δημόσια πλατεία χωρίς κάτοχο. Αν μια πλατεία έχει κάτοχο, άλλον, πέραν της συλλογικότητας τότε δεν είναι πλατεία αλλά ιδιωτικό έδαφος. Οι πλατείες, γενικώς ομιλώντας, είναι ένας ανοιχτός χώρος και προσφιλής σε όλους εκείνους που βρίσκουν ένα κάποιο ενδιαφέρον στο να τις χρησιμοποιούν. Ο αυτοσκοπός τους είναι να είναι πλατείες ανεξαρτήτως των υποσχόμενων παροχών στις οποίες προσβλέπουν οι χρήστες αυτών. Όσο περισσότερο διαρκούν, τόσο το καλύτερο γι' αυτούς που τις χρησιμοποιούν για την πραγματοποίηση των στόχων τους. Ακόμη και αν μια πλατεία, περιλαμβάνει δέντρα και μικρούς λόφους παραμένει, πάντα, ένας κοινωνικά οριζόντιος χώρος .

Μέσα απ' αυτή τη λογοτεχνική αναπαράσταση του «χώρου» ως τόπου αλληλεπίδρασης, κινητοποίησης επικοινωνιακών πόρων, εγχάραξης παραλλήλων ανάμεσα σε άγνωστες μεταξύ τους διεκδικητικές ομάδες και δημιουργίας νέων γεγονότων είναι δυνατόν να ανιχνευθεί η επιρροή της ζαπατιστικής εμπειρίας (*Mandar Obeyando*) και ειδικότερα η πρόταση πολιτικής συμμετοχής που υπερβαίνει τα όρια της δημοκρατίας των κομμάτων (της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας) και

υπακούει στις αρχές της διαβουλευτικής δημοκρατία. Ως διαδικασία λήψης των αποφάσεων, η διαβουλευτική δημοκρατία προβλέπει:

(α) τον μετασχηματισμό των προτιμήσεων σε αλληλεπίδραση με τις προτιμήσεις των άλλων αντί για το απλό αλγεβρικό άθροισμα αυτών (Drizek 2000; Miller 1993)·

(β) τον προσανατολισμό στο δημόσιο αγαθό μέσα από τη διατύπωση εναλλακτικών προσλήψεων για το κοινό καλό και τον αυτοπεριορισμό των ατομικών βλέψεων (Cohen 1989· Elster 1998)·

(γ) την επικράτηση του καλύτερου επιχειρήματος μέσα από την οργάνωση της συζήτησης στη βάση του ορθού λόγου, την οριζόντια ροή της επικοινωνίας και τη δέσμευση στη αμοιβαία ακρόαση των συνδιαλεγόμενων μελών (Habermas 1985)·

(δ) τη συναίνεση ως μέθοδο λήψης των αποφάσεων, δηλαδή την κατάληξη σε μια πρόταση που θα επικυρώνεται από όλο το σώμα της συνέλευσης σε αντίθεση με την πρακτική της ψήφου και της επίκλησης της πλειοψηφίας ως νομιμοποιητικής αρχής των αποφάσεων (dellaPorta 2005)·

(ε) την ισότητα ανάμεσα σε ελεύθερους πολίτες με στόχο την καλλιέργεια των δεξιοτήτων του λόγου όσων έχουν πρόσβαση στη δημόσια σφαίρα, έτσι ώστε να επηρεάζουν ως προς την καλύτερη δυνατή κατεύθυνση τις αποφάσεις (Bohman 1997). Σ' αυτή τη λογική προσχώρησης στη δημόσια συζήτηση αποκλείεται ο εξαναγκασμός αλλά και κάθε μορφή «θετικής» διάκρισης στο όνομα του ιδιαίτερου ειδικού βάρους της γνώμης κάποιου εξαιτίας της επιρροής ή του μεγέθους της οργάνωσης που εκπροσωπεί·

(στ) τη συμπεριληψιμότητα όλων στη διαδικασία λήψης απόφασης, κάτι που προϋποθέτει την αναγνώριση της αρχής του πλουραλισμού των αξιών όλων εκείνων που συμμετέχουν στη συνέλευση και έχουν διαφορετικές οπτικές ως προς την αντιμετώπιση ενός κοινού προβλήματος (Young 1996).

Ο «χώρος» ως νέος συλλογικός τόπος πολιτικής ανταλλαγής και αλληλεπίδρασης εγγυώμενος –τουλάχιστον σε καταστατικό επίπεδο– την ισότιμη πολιτική συμμετοχή στη διαδικασία λήψη των αποφάσεων μοιάζει πως απάλυνε τις εκατέρωθεν δυσπιστίες ανομοιογενών ομάδων συμβάλλοντας στη σταδιακή μετατόπιση των ιδιαίτερων αυτοπροσδιοριστικών τους συνόρων σε μια πιο συμπεριληπτική και πιο ευέλικτη ταυτότητα στην οποία ήταν δυνατόν να αναγνωρίσουν μια βασική κοινότητα αξιών –ίσως και μια ελάχιστη πολιτική συμφωνία. Παράλληλος, ενθαρρυντικός παράγοντας προς την ίδια κατεύθυνση κρίνεται πως ήταν και η ασάφεια της οραματικής δεσπόζουσας πλαισίωσης, «Ένας

άλλος κόσμος είναι εφικτός!». Σε αυτό τον εφικτό «άλλο κόσμο» φαίνεται πως ιδιαίτερο θετικό συμβολικό βάρος αποδίδεται στην ετερογένεια και στις πλατειές και αδρά οριοθετημένες κοινωνικές και πολιτικές κατηγοριοποιήσεις ιδωμένες ως τις νέες ελπιδοφόρες δυνάμεις κοινωνικού μετασχηματισμού στη παγκόσμια συγκυρία. Ενδεικτική αυτής της νέας ταυτότητας που επιδιώκει να προαγάγει το φανταστικό «Φόρουμ» είναι η διακήρυξη-κάλεσμα των Κοινωνικών Κινήματων που κυκλοφορεί εν όψει της διεξαγωγής του:

Εμείς που βρεθήκαμε εδώ στο Πόρτο Αλέγκρε είμαστε κοινωνικές δυνάμεις προερχόμενες από όλο τον κόσμο. Από κοινού χτίζουμε μια νέα, μεγάλη συμμαχία για να δημιουργήσουμε μια νέα κοινωνία διαφορετική από την κυρίαρχη λογική όπου η ελεύθερη αγορά και το χρήμα είναι η μόνη μονάδα μέτρησης της αξίας του κόσμου. Το Νταβός εκπροσωπεί τη συγκέντρωση του πλούτου, την παγκοσμιοποίηση του πλούτου, και την καταστροφή της γης. Το Πόρτο Αλέγκρε εκπροσωπεί την ελπίδα ότι ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός όπου η ανθρώπινη ύπαρξη είναι στο κέντρο των ενδιαφερόντων μας (...) Είμαστε συνδικάτα, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, κοινωνικά κινήματα και οργανώσεις, διανοούμενοι και καλλιτέχνες, γυναίκες και άντρες, αγρότες, άνεργοι, επαγγελματίες, φοιτητές, μαύροι και ιθαγενείς του Βορρά και του Νότου στρατευμένοι στον αγώνα των ανθρώπινων δικαιωμάτων, της ελευθερίας και της ασφάλειας, της εργασίας και της εκπαίδευσης. Παλεύουμε ενάντια στην ηγεμονία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, την μονοπώληση της γνώσης, των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και της Πληροφορίας, τον εκφυλισμό της φύσης και της ποιότητας ζωής από τις πολυεθνικές εταιρίες και τις αντιδημοκρατικές πολιτικές. Η εμπειρία της συμμετοχικής δημοκρατίας – όπως αυτή του Πόρτο Αλέγκρε – μας δείχνει ότι μια συγκεκριμένη εναλλακτική μπορεί να είναι εφικτή. Διακηρύσσουμε την υπεροχή των κοινωνικών, οικολογικών δικαιωμάτων απέναντι στην κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και των επενδυτών (*World Social Movements Call*. Porto Alegre. 2001).⁶⁸

Αν και το «συλλογικό εμείς» που εκφέρεται και επιχειρείται να εκφραστεί μέσα από το κάλεσμα συμμετοχής στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ είναι εξαιρετικά «ευρύχωρο» και συμπεριληπτικό ούτως ώστε να εμπνέει την ευρύτερη δυνατή πολιτική συμμετοχή μέσα από την δημιουργία κοινών ταυτοτικών τόπων στη βάση των ελάχιστων πολιτικών προαπαιτούμενων, ωστόσο μοιάζει να εξαιρεί μια συγκεκριμένη πολιτική κατηγορία από την πολυφωνική αυτή ταυτότητα: τα πολιτικά κόμματα. Το ότι από το κάλεσμα απουσιάζει η οποιαδήποτε αναφορά στα κόμματα δεν αποτελεί παραδρομή του λόγου ή παράλειψη. Η «επιφυλακτική» στάση των συμμετεχόντων απέναντι στα πολιτικά κόμματα διατυπώνεται ρητά:

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ θα είναι πάντα ένα φόρουμ ανοιχτό στις πλουραλιστικές αξίες, στη διαφορετικότητα των μορφών στράτευσης των οργανώσεων και των κινήματων που αποφασίζουν να συμμετάσχουν σε αυτό, όπως επίσης και στη διαφορετικότητα των κοινωνικών φύλων, των εθνοτήτων, των πολιτισμών, των γενεών και των φυσικών ικανοτήτων που διαθέτει ο καθείς παρέχοντας τους μέσα από τη *Χάρτα των Αρχών* την απαραίτητη ασυλία. Ωστόσο ούτε πολιτικά κόμματα ούτε στρατιωτικές οργανώσεις δεν μπορούν να συμμετάσχουν σε αυτό. Κυβερνητικοί ηγέτες ή κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι

⁶⁸ <http://www.communitycurrency.org/WSF.html>

που δεσμεύονται από τις καταστατικές αρχές της Χάρτας είναι δυνατόν να προσκληθούν για να συμμετάσχουν σε αυτό ως άτομα (*World Social Movements Charter of Principles*. Porto Alegre.2001).⁶⁹

Αν και η «περιορισμένη» και υπό προϋποθέσεις συμμετοχή των πολιτικών κομμάτων (της Αριστεράς) στη διαδικασία Φόρουμ μοιάζει εκ πρώτης όψεως να τα θέτει εκτός του κάδρου των αλληλεπιδράσεων της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας, μ' έναν παράδοξο ή/και έμμεσο τρόπο λειτουργεί ως εφελκυστικό για την κινητοποίησή τους και την αναψηλάφηση του πολιτικού τους ρόλου στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Αυτό τεκταίνεται μέσα από δυο διαφορετικές οδούς. Είτε μέσα από τη συμμετοχή των κομματικών μελών και στελεχών στις διαδικασίες του ΠΚΦ ως απλών φυσικών προσώπων (και όχι κομματικών εκπροσώπων), είτε διατηρώντας την κομματική τους ταυτότητα, αλλά στο πλαίσιο του «Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ» που λαμβάνει χώρα τις ίδιες μέρες εν είδει παράλληλου γεγονότος.

Η διοργάνωση του Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ ως συμπληρωματικού γεγονότος είναι σχεδόν υποδειγματική της διαδικασίας του ανταγωνισμού που αναπτύσσεται ανάμεσα σε ομάδες διεκδικητών και τους θεσμικούς φορείς για τον προσπορισμό κοινών ακροατηρίων ή για τη διατήρηση της προνομιακής σχέσης εκπροσώπησής τους. Πρόκειται για διαδικασία που είναι δυνατόν να μεταβιβάσει με φρενήρεις ρυθμούς τη συγκρουσιακότητα σε ευρύτερα κοινωνιογεωγραφικά πεδία αλλά και στους πολιτικούς θεσμούς, τα πολιτικά κόμματα (με έμφαση στα κόμματα της Αριστεράς).

Η συζήτηση πάνω στην αμφίθυμη σχέση «κόμματος–κινήματος», μια σχέση που τείνει να αναχθεί σε αίνιγμα αιτιότητας εφάμιλλο του αυγού του Κολόμβου, θα αναδειχθεί διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο. Σε ό, τι όμως αφορά τον παρόντα σταθμό της συζήτησης, αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι κοινοβουλευτικά κόμματα της Αριστεράς από όλο τον κόσμο, υπό την «απειλή» αλλά και την έμπνευση της οργανωτικής αναδιάρθρωσης των διεκδικητικών κινημάτων σ' έναν παγκόσμιο «χώρο» διατύπωσης αιτημάτων και ενορχήστρωσης των αντιστάσεων, υιοθετούν την οργανωτική φόρμα «Φόρουμ», προκειμένου να προσεγγίσουν τις νέες κινηματικές πραγματικότητες, να οργανώσουν το διάλογο με αυτές και να υποστηρίξουν τις εκστρατείες που αποφασίζονται. Παράλληλα, και μέσα από τις νέες πολιτικές και διεκδικητικές σωματώσεις και σχέσεις που διαμορφώνονται σε διεθνή κλίμακα,

⁶⁹ http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4&cd_language=2

επιχειρείται και ο επαναπροσδιορισμός καθαυτού του ρόλου των κομμάτων στα σύνθετα διεθνικά περιβάλλοντα της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Διαβάζουμε στη *Διακήρυξη του Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ*:

(...) τη στιγμή που πραγματοποιείται η οικονομική επαναποικοποίηση του κόσμου, η υποστήριξη και η συμμετοχή μας στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ δεν μπορεί να μείνει χωρίς αύριο. Ο ρόλος μας ως κοινοβουλευτικών είναι να δράσουμε και να διασφαλίσουμε τη μεγαλύτερη δυνατή διαφάνεια και να προωθήσουμε έναν ευρύ, δημόσιο διάλογο που θα δρα συνεκτικά για την κοινωνία των πολιτών και για όλους εκείνους που τους αφορούν οι διαπραγματεύσεις και η εφαρμογή των διεθνών συμφωνιών. Ο ρόλος μας ως κοινοβουλευτικών είναι να υποστηρίξουμε τη δράση των συνδικάτων και των ενώσεων που έχουν σκοπούς κοινωνικούς, δημοκρατικούς ή περιβαλλοντικούς και συστρατεύονται για την εφαρμογή εναλλακτικών πολιτικών εναλλακτικών πολιτικών απέναντι στη νεοφιλελεύθερη τάξη πραγμάτων. Είναι η υποχρέωση μας με τέτοιου είδους οργανώσεις, ώστε οι αγώνες τους να βρουν και μια πραγματική νομοθετική έκφραση (*Διακήρυξη του Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ*. Πόρτο Αλέγκρε. 28/01/2001)

Το παραπάνω απόσπασμα είναι αποκαλυπτικό. Ίσως και πάνω απ' όλα γιατί, αποτελεί κειμήλιο στο πάνθεον των αντιλήψεων των ελληνικών κομμάτων της Αριστεράς (τουλάχιστον, εκείνων που μεταβολίζονται με τις εξωκομματικές πολιτικές δυνάμεις) για τη σχέση που οφείλουν να συνάπτουν με τα κοινωνικά κινήματα: : μια σχέση που, πέρα από τις ρουτίνες της πολιτικής καθημερινότητας στο πλαίσιο της κομματικής γραφειοκρατικής λειτουργίας, θα επιδιώκει τη θεσμοποίηση –τη νομοθετική έκφραση, όπως αναφέρεται στο κείμενο– αιτημάτων που αναδύονται στο χρόνο της διαμαρτυρίας.

Αυτή την αμφίδρομη κίνηση των πολιτικών περιεχομένων από το πεδίο της διεκδίκησης στους πολιτικούς θεσμούς και αντιστρόφως, εν τέλει το αν και πότε τα πολιτικά κόμματα ενθαρρύνουν τη διαμαρτυρία έχουν αποτυπώσει με απaráμιλλη ευστοχία οι Piven και Cloward (1992) στο πλαίσιο της κριτικής που ασκούν στη σχολή της *κινητοποίησης πόρων* και συγκεκριμένα στο εγχείρημα «κανονικοποίησης» των μορφών διαμαρτυρίας :

Υπερτονίζοντας την ύπαρξη θεσμοποιημένων διαύλων διοχέτευσης της κοινωνικής δυσαρέσκειας [τους εκλογικούς θεσμούς], η ιδεολογία των δημοκρατικών πολιτικών δικαιωμάτων απονομιμοποιεί τις έκνομες μορφές διαμαρτυρίας. Επιπλέον, το πυκνό δίκτυο σχέσεων που διαμορφώνει και συγκροτεί την εκλογική πολιτική αποτρέπει τους ανθρώπους από τη μη συμβατική διαμαρτυρία. Εν τούτοις, κάποιες φορές η άνοδος της κοινωνικής διαμαρτυρίας, τουλάχιστον συγκυριακά, μετασχηματίζει την εκλογική πολιτική καθαυτή. Σε περιπτώσεις για παράδειγμα όπου η επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών προκαλεί εκλογική ρευστότητα, οι εκλογικές ελίτ θέτοντας ως βραχυπρόθεσμο στόχο την επανεκλογή τους είναι δυνατόν να συνάψουν σχέσεις με ασταθείς πλειοψηφίες ταυτιζόμενες συμβολικά με τα αιτήματα δυσαρεστημένων ομάδων, ενστερνιζόμενες το δίκαιο θυμό τους και νομιμοποιώντας τη διαμαρτυρία (Piven/Cloward 1992:313)

Η ελληνική περίπτωση απηχεί πλήρως τα συμπεράσματα των Piven και Cloward. Η διεθνική κριτική στην οικονομική παγκοσμιοποίηση και τους νέους αδιαφανείς υπερεθνικούς θεσμούς και η ανάδυση της διεθνιστικής συγκρουσιακής δράσης που αποτυπώνονται στη φόρμα «Φόρουμ» λαμβάνουν χώρα σε ένα περιβάλλον οικονομικής και πολιτειακής μετάβασης στην Ελλάδα αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η διαδικασία της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης αποτελεί την κατεξοχήν νέα αλλά και μακράς πνοής κοινωνική συνθήκη που, όπως αναδείχθηκε σε προηγούμενη ενότητα, προκαλεί «αμηχανίες» στα πολιτικά κόμματα της Αριστεράς που βλέπουν το «ανέφικτό» της αριστερής πολιτικής τους ταυτότητας στη νέα συγκυρία. Σ' αυτό το περιβάλλον *αβεβαιότητας* ως προς την εκλογική του επιβίωση, ο Συνασπισμός συμμετέχει στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ μέσω των συνδικαλιστών της Αυτόνομης Παρέμβασης και στο Παγκόσμιο Κοινοβουλευτικό Φόρουμ ως κόμμα.

Έχοντας απολέσει την πολιτική του αξιοπιστία και συρρικνωθεί εκλογικά (ποσοστό 3,2% στις βουλευτικές εκλογές του 2000) λόγω των εσωτερικών του αντιφάσεων και των μετεωρισμών με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ο Συνασπισμός προσεγγίζει τους κινηματικούς δρώντες αναζητώντας συμμαχίες μαζί τους και προσδοκώντας να ανανεώσει τις δεξαμενές των προγραμματικών και εκλογικών του πόρων. Επικυρώνοντας, λοιπόν, τη διακήρυξη του Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ υιοθετεί μέρος των αιτημάτων της διακήρυξης των κοινωνικών κινημάτων και επαναπροσανατολίζει τα πεδία της πολιτικής του παρέμβασης γύρω από τους παρακάτω άξονες:⁷⁰

- κατά των απαράδεκτων μηχανισμών υπερχρέωσης και για την κατάργηση του χρέους των φτωχών χωρών
- για τη φορολόγηση της κερδοσκοπικής κίνησης των κεφαλαίων και ενός φόρου τύπου Τόμπιν
- για την κατάργηση των φορολογικών παραδείσων
- για μια βαθιά μεταρρύθμιση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και των διεθνών χρηματοπιστωτικών οργανισμών
- για την εφαρμογή των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων που ανέλαβαν οι κυβερνήσεις στη συνδιάσκεψη του Ρίο, το 1992
- για την αποτροπή της κλωνοποίησης των ζωντανών οργανισμών
- για την επιτυχία των στόχων του παγκόσμιου κινήματος των γυναικών, ενάντια σε όλες τις μορφές διακρίσεων και βίας που προσβάλλουν την αξιοπρέπεια τους

Και ενώ ο Συνασπισμός, εισέρχεται δειλά-δειλά σε μια εποχή επαναπροσδιορισμού της πολιτικής του ταυτότητας και των εκλογικών/συμμαχικών

⁷⁰ Διακήρυξη του Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ...

του ερεισμάτων, το ΚΚΕ μάλλον δεν επηρεάζεται από τη δυναμική της διαμαρτυρίας. Πολιτικός οργανισμός και φορέας μιας πολιτικά «μονωμένης» συλλογικής ταυτότητας⁷¹ και με μικρή, πλην σταθερή εκλογική δύναμη (γύρω στο 5,5%) που του εξασφαλίζει την κοινοβουλευτική του εκπροσώπηση δεν προσλαμβάνει την άνοδο του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος ως «ευκαιρία» επανακαθορισμού του στην αρένα του εκλογικού ανταγωνισμού και δεν συμμετέχει στα Φόρουμ. Σ' ένα από τα ελάχιστα δημοσιεύματα που αφιερώνει στη διοργάνωση του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, στην εφημερίδα *Ριζοσπάστης* (26/01/2001) ενώ γίνεται αναφορά στο γεγονός της συνάντησης χιλιάδων ακτιβιστών και εκατοντάδων οργανώσεων από όλο τον κόσμο με όρους «παγκόσμιας κίνησης ενάντια στην αποκλειστική παγκοσμιοποίηση» αποσιωπάται πλήρως η ελληνική συμμετοχή. Η επιλεκτική αυτή απόδοση των γεγονότων με βασικό γνώρισμα αρχικά την αποσιώπηση και εν συνεχεία τον στιγματισμό είναι ενδεικτική της επικοινωνιακής στρατηγικής με την οποία το ΚΚΕ θα περιβάλλει το κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση αλλά και εν γένει τις διεκδικητικές δράσεις που υπερβαίνουν τον κομματικό του μηχανισμό.

Το διάστημα που ακολουθεί το «οργανωτικό γεγονός» Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ σημαδεύεται από την πύκνωση της διαδικασίας της «δικτύωσης»,⁷² διαδικασία που επιταχύνεται περαιτέρω εν όψει ενός άλλου συγκρουσιακού γεγονότος, της διεθνούς διαδήλωσης ενάντια στη Σύνοδο των G8 στη Γένοβα. Η διαδικασία αυτή παίρνει δυο διαφορετικές μορφές που βρίσκουν αντιστοιχία στις δυο διακριτές διεκδικητικές ομπρέλες: την Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας και την Πρωτοβουλία-GENOBA 2001. Η διαφορά ανάμεσα στις δυο

⁷¹ Αρκεί και μόνο κανείς να ανατρέξει στα κείμενα των συνεδρίων ανά τις δεκαετίες για να το επιβεβαιώσει.

⁷² Ο θεωρητικός προβληματισμός πάνω στις λειτουργίες που επιτελούν τα (διεκδικητικά) δίκτυα στο πεδίο της συγκρουσιακής δράσης είναι έντονος και σε εξέλιξη (McAdam/Paulsen 1993· Diani 1995· Taylor/Whittier 1995· Goodwin/Jasper/Polletta 2000; Passy/Giugni 2005). Κοινό τόπο όμως αποτελούν οι παραδοχές ότι τα δίκτυα: παρέχουν ευκαιρίες για δράση μέσα από την ροή της πληροφορίας για τις τρέχουσες διεκδικητικές δραστηριότητες, τις υφιστάμενες ομάδες δρώντων και τις ηγετικές φιγούρες, μειώνοντας ταυτόχρονα το σύμφυτο με τη συγκρουσιακή δράση κόστος συμμετοχής· ασκούν κοινωνική πίεση για διεύρυνση της πολιτικής συμμετοχής· ενθαρρύνουν την ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων προσφέροντας ταυτόχρονα και ένα πλαίσιο κοινωνικοποίησης των ατόμων στη βάση συγκεκριμένων αξιών· και είναι δυνατόν να μετουσιωθούν σε πόλους εκπομπής ισχυρών συλλογικών συγκινήσεων.

οργανωτικές δυναμικές συνιστάται στο βαθμό (αλληλο)οικειοποίησης⁷³ διεκδικητικών οργανώσεων και πυροδοτεί δυο διαφορετικής κλίμακας συγκρουσιακές δυναμικές. Στην πρώτη περίπτωση είναι δυνατόν να κάνουμε λόγο για τη συγκρότηση μιας νέας πολιτικής ταυτότητας [identity shift] διευρυμένης ενώ στη δεύτερη για απλή ταυτοτική –ποσοτική– επέκταση εντός των υφιστάμενων οριοθετήσεων [boundary shift] μιας οργάνωσης.

Τεκμήριο του παραπάνω ισχυρισμού είναι, αναμφίβολα, ο αριθμός των συλλογικοτήτων που συναρθρώνονται στην Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα. Το κοινό κάλεσμα συμμετοχής στη διεθνή διαδήλωση της Γένοβας συνυπογράφουν: η ΑΚΟΑ, το Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, η Διεθνιστική Εργατική Αριστερά/Δ.Ε.Α, η τροτσκιστική οργάνωση «Ξεκίνημα» και η αντιρατσιστική της ομάδα «Νεολαία Ενάντια στο Ρατσισμό στην Ευρώπη» (Youth against Racism in Europe/YRE), η ομάδα Virus, η ΟΚΔΕ-Σπάρτακος, η Πρωτοβουλία για την Επανίδρυση της Αριστεράς (μια κίνηση συνάντησης ανένταχτων αριστερών ευρωκομμουνιστικών καταβολών και με κριτική στάση απέναντι στις επιλογές του Συνασπισμού), Συνασπισμός και η Νεολαία Συνασπισμού.

Αντίθετα, η Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001 αποτελεί, μάλλον, «θυγατρική οργάνωση» της οργάνωσης ΣΕΚ και της οικείας της εφημερίδας *Εργατική Αλληλεγγύη*. Στο κάλεσμα που απευθύνει εν όψει της διεθνούς διαδήλωσης στη Γένοβα δεν διακρίνεται κάποια άλλη συμμετοχή στη συγκεκριμένη οργανωτική ομπρέλα, πλην της ασαφούς διατύπωσης «συνδικαλιστές». Κατά πάσα πιθανότητα, πρόκειται για μέλη της ίδιας οργάνωσης με παράλληλη ένταξη σε κάποια σωματεία εργαζομένων.

Όπως έχει συχνά υποστηριχθεί, η ύπαρξη δικτυακών σχέσεων ανάμεσα σε οργανώσεις είναι αυτό που διαφοροποιεί τη διαδικασία συγκρότησης ενός κοινωνικού κινήματος από άλλα, αναρίθμητα είδη συλλογικής δράσης (Melucci 1989 Diani/Bison 2004). Καμία οργάνωση όσο ισχυρή και αν είναι δεν μπορεί να

⁷³ Ευρέως διαδεδομένη θέση είναι ότι μια από τις τρεις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη οποιασδήποτε μορφής συλλογικής δράσης είναι η ύπαρξη ή δημιουργία ενός οργανωτικού οχήματος που να υποστηρίζει μια συλλογική ταυτότητα, μέσα από την «οικειοποίηση υφιστάμενων οργανωτικών δομών» [appropriation] και τη ριζοσπαστικοποίηση συμβατικών ταυτοτήτων (McAdam 1999· 2003). Οι άλλες δυο είναι η απόδοση ευκαιριών (ή απειλών), δηλαδή η εμπρόθετη νοηματοδότηση ενός πλέγματος ευκαιριών ή απειλών ως τέτοιες από τους διεκδικητές και η καινοτόμος δράση (Goodwin/Jasper 1999; McAdam/Tarrow/Tilly 2001; Goldstone/Tilly 2001).

πυροδοτήσει κινηματικές διεργασίες στο βαθμό που αποκλείει την αυτόνομη δράση ατόμων και συλλογικοτήτων (Diani/Bison 2004). Στην υπό μελέτη περίπτωση, την ταυτότητα της κινηματικής διαδικασίας μοιάζει να δίνει ο πειραματισμός των διαφορετικών ομάδων διεκδικητών σε μια νέα και κοινή οργανωτική σπονδυλική στήλη, την Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας, ταυτότητα που κάτω από την αξιακή στέγη «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός» διεκδικεί να πάρει τα χαρακτηριστικά των νέων Εργατικών Διεθνών ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Στο κάλεσμα για την αντισύνοδο και τη διεθνή διαδήλωση της Γένοβας αντικατοπτρίζεται γλαφυρά η διαδικασία διαμόρφωσης μιας νέας ταυτότητας:

Εργαζόμενοι/ες, νέοι/ες, στις 19-21 Ιουλίου στη Γένοβα της Ιταλίας συγκεντρώνεται το G8 – οι επτά πλουσιότερες χώρες και η Ρωσία. Πρόκειται για συνάντηση στρατηγικού χαρακτήρα στην οποία θα συζητηθούν κεντρικά ζητήματα του διεθνούς κεφαλαίου – υιοθέτηση μέτρων για την αντιμετώπιση της ύφεσης στις ΗΠΑ και την περαιτέρω απελευθέρωση των αγορών, καθώς και την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων (...) Εμείς που συγκροτούμε την ενωτική και ανοιχτή σε όλους Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας, καλούμε μέλη αριστερών οργανώσεων και κομμάτων, συνδικάτων και αντιρατσιστικών κινήσεων, νεολαιίστικων, φεμινιστικών και οικολογικών οργανώσεων, Έλληνες/ίδες αλλά και μετανάστες/τριες να συμμετάσχουν στην Επιτροπή μας, στις εκδηλώσεις που θα γίνουν στην Ελλάδα εν όψει της κινητοποίησης της Γένοβας, στην αντιδιάσκεψη και τη διαδήλωση από τις 19 ως τις 21 Ιουλίου, στην ιταλική πόλη, αλλά και στον καθημερινό αγώνα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και την κυβερνητική πολιτική.

Εργαζόμενοι/ες, νέοι/ες, μαζί με τους συναδέλφους μας στην Ευρώπη, αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο θέλουμε να αντιτάξουμε ένα ενιαίο μαζικό κίνημα κατά της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης, όχι μόνο εκεί που συνεδριάζουν κορυφαίοι θεσμοί της, όπως το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΠΟΕ ή η ΕΕ, αλλά κυρίως μέσα στις ίδιες χώρες μας, εκεί που εφαρμόζεται – στην Ελλάδα από το ΠΑΣΟΚ – η συγκεκριμένη πολιτική της λιτότητας, της ανεργίας, των ιδιωτικοποιήσεων, της περιβαλλοντικής ρύπανσης, του ρατσισμού, της καταστολής, του σεξισμού και του милитарισμού. ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΔΙΚΙΑΣ. ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ. ΝΑ ΑΠΟΔΕΙΞΟΥΜΕ ΟΤΙ ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΦΙΚΤΟΣ! (Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας. *Ένας Άλλος Κόσμος είναι Εφικτός!* Ιούλιος 2001)

Σε αντίστοιχο κλίμα και στοχεύοντας στην αποκωδικοποίηση και προώθηση παρόμοιων ταυτοτικών γνωρισμάτων, μέσα όμως από τον υπερτονισμό των παραδοσιακών (τροτσκιστικών) του χαρακτηριστικών κινείται και το ΣΕΚ φορώντας το (προσαρμοσμένο στις διεθνείς διαδηλώσεις) οργανωτικό ένδυμα Πρωτοβουλία-ΓΕΝΟΒΑ 2001. Στο κάλεσμα που απευθύνει ενόψει της συνάντησης των G8 στη Γένοβα, αναφέρεται:

Δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτές απ' όλον τον κόσμο ετοιμάζονται να συγκεντρωθούν στη Γένοβα της Ιταλίας στις 20-22 Ιούλη, ενάντια στους G8, στους “8 πλανητάρχες” που πραγματοποιούν εκεί τη Σύνοδο Κορυφής τους. Στη σύνοδο αυτή βγαίνουν οι οδηγίες για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα και τον Παγκόσμιο Οργανισμό

Εμπορίου, που με την πολιτική τους καταστρέφουν τις ζωές και το περιβάλλον εκατομμυρίων ανθρώπων σε όλο τον πλανήτη. Εκεί αποφασίζονται τα μέτρα λιτότητας και οι ιδιωτικοποιήσεις των δημοσίων υπηρεσιών. Οι μυστικές και αντιδημοκρατικές αποφάσεις των G8 στη Γένοβα, θα έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε κάθε σχεδόν τομέα της ζωής μας: απ' το δικαίωμα μας στη μόρφωση και στη δουλειά μέχρι το μέλλον του περιβάλλοντος μας.

Δε θα περάσουν! Στη Γένοβα θα είμαστε εμείς! Μαζί με τους χιλιάδες ακτιβιστές του αντικαπιταλιστικού κινήματος, τα συνδικάτα, τους μετανάστες απ' όλο τον κόσμο, για να διαδηλώσουμε: «Ο κόσμος μας δεν είναι για πούλημα». Η Γένοβα θα είναι η συνέχεια και η κορύφωση των αγώνων που δίνουμε και στην Ελλάδα για να σώσουμε τα ασφαλιστικά μας ταμεία, τα σχολεία και τα νοσοκομεία μας, των αγώνων που δίνουμε για να κάνουμε πράξη το σύνθημα «οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη». Η πανεργατική απεργία στις 26 Απρίλη έδειξε τη δύναμη μας! Παγκοσμιοποιήστε την αντίσταση! (Πρωτοβουλία Γένοβα 2001, *Παγκοσμιοποιήστε την Αντίσταση*)

Μπαίνοντας λοιπόν, σ' αυτή την τροχιά συγκρότησης μιας νέας ταυτότητας (περίπτωση της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα), της εκτός συνόρων επέκτασης μιας υφιστάμενης ταυτότητας (περίπτωση της Πρωτοβουλίας-GENOVA 2001), και υπό την απειλή της απώλειας του κύρους και της ταυτότητας του επίσημου φορέα εκπροσώπησης των εκάστοτε πολιτικών διαιρέσεων (περίπτωση ΚΚΕ και μέρους του Συνασπισμού) επέρχεται η ευρύτερη δυνατή διεθνική κινητοποίηση. Επικουρικός –αν όχι κινητήριο παράγοντας– σ' αυτή τη διαδικασία διεύρυνσης του τόξου των εμπλεκόμενων στη διαμαρτυρία οργανώσεων είναι η *υψηλή κινηματική προσδοκία* που απορρέει τόσο από το νόημα και το συμβολισμό που αποδίδουν οι δρώντες στο γεγονός (*συνάντηση στρατηγικού χαρακτήρα, εκεί λαμβάνονται οι αποφάσεις*), όσο και από το θερμό ενδιαφέρον που επιδεικνύουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας λόγω των πρωτόγνωρων προαναγγελλθέντων κατασταλτικών πρακτικών της διαμαρτυρίας.

Στη συμβολή αυτών των δυο αντίρροπων κινήσεων, της πυροδότησης μιας προσδοκίας επανοικειοποίησης της δημοκρατίας «από τα κάτω» από τη μια, και της επίταξης της καταστολής από την άλλη, ακόμη και οι πιο «απρόθυμοι» διεκδικητές, πολιτικής εμπλέκονται στη διαμαρτυρία. Το επαπειλούμενο κόστος μη συμμετοχής (*κόστος αδράνειας*) σε ένα μαζικό συγκρουσιακό γεγονός που προσλαμβάνει χαρακτηριστικά μικρο-διαδικασίας εκδημοκρατισμού σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο φαίνεται πως υπερβαίνει το υψηλό *κόστος καταστολής* που συνεπάγεται για μια ομάδα η συμμετοχή της σε ένα συγκρουσιακό γεγονός διαμαρτυρίας τύπου «Γένοβα», σε βαθμό μάλιστα που να προκαλεί απρόσμενες αποευθυγραμμίσεις και ευθυγραμμίσεις των πολιτικών οργανισμών. Όπως άλλωστε, με εύγλωττο τρόπο έχουν αποτυπώσει οι Goldstone και Tilly (2001:183), «θα ήταν προτιμότερο, στο συνδυασμό «απειλών» και «ευκαιριών» αντί να αναζητούμε τις μοναχικές

προϋποθέσεις επιτυχίας ή αποτυχίας μιας υπό ανάληψη δράσης να διαβάζουμε τις συστάδες παραγόντων που αλλάζουν τις αποφάσεις των δρώντων».

3.B.(3)ΜΑΖΙΚΗ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΛΤΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ: ΤΟ ΖΕΝΙΘ ΚΑΙ ΤΟ ΝΑΔΙΡ ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΟΒΑΣ

Σε αντίθεση με το συγκρουσιακό γεγονός «Πράγα», όπου η συμμετοχή εντόπιων διεκδικητικών ομάδων ήταν από ισχνή έως δυσεύρετη, την οργάνωση και πραγματοποίηση της αντισυνόδου και των εβδομαδιαίων δορυφορικών δράσεων διαμαρτυρίας με αιχμή τη διεθνή διαδήλωση της 27^{ης} Ιουλίου στη Γένοβα, ανέλαβε ένα πυκνό δίκτυο 700 ιταλικών οργανώσεων: το «Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας» [Genoa Social Forum].

Η ύπαρξη μιας εύρωστης Λανθάνουσας Διεκδικητικής Υποδομής, ενός βουβού πεδίου διεκδικητικών ομάδων και συλλογικών εμπειριών κρίνεται αποφασιστικής σημασίας μεταβλητή στη μαζικοποίηση του γεγονότος «Γένοβα» και στην εντόπια γείωση της διαμαρτυρίας. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της Ιταλίας, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και αρκετά πριν την ανάδυση της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας παρατηρούνται αναδιαρθρώσεις και αναδιατάξεις στους χάρτες των οργανώσεων αμφισβήτησης. Πρόκειται για νέες οργανωτικές δυναμικές που αναπτύσσονται κυρίως στο χώρο του συνδικαλισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης και συμπυκνώνουν μια αλληλουχία συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων τόσο στο εσωτερικό τους όσο και με την κυβέρνηση της κεντροαριστεράς (1995-2001). Η απόσυρση των μεταρρυθμίσεων για το Ασφαλιστικό και την Παιδεία (δημόσια σχολεία και πανεπιστημιακά ιδρύματα) και η εναντίωση στην ιταλική συμμετοχή στις στρατιωτικές επεμβάσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία συγκεκριμενοποιούνται ως δυο ενεργά πεδία σύγκρουσης με τις κυβερνητικές αρχές και πυροδοτούν μια σειρά ενδοδιεκδικητικών ανταγωνισμών και συνεργασιών που εκβάλλει στην αναδιαμόρφωση του τοπίου των οργανώσεων.

Ανακύπτουν έτσι δυο νέες φιγούρες αμφισβήτησης: η ριζοσπαστική «Συνομοσπονδία Επιτροπών Βάσης» [Confederazione dei Comitati di Base/COBAS] τόσο στο δημόσιο τομέα (εκπαίδευση) όσο και στον ιδιωτικό (κυρίως στις μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες *Fiat* και *Alpha Romeo*) και οι οργανώσεις διεθνιστικής αλληλεγγύης [ACLI, ARCI] στους πληγέντες του πολέμου στον Κόλπο αρχικά και των βομβαρδισμών στην πρώην Γιουγκοσλαβία στη συνέχεια. Με την έλευση των γεγονότων του Σηάτλ και της Πράγας, οι δυο αυτές κατηγορίες διεκδικητών, μαζί με

ομάδες των ριζοσπαστικών αυτοδιαχειριζόμενων κοινωνικών κέντρων [CSOA] ενεργοποιούν τους συλλογικούς πόρους που έχουν συλλέξει κατά τη διάρκεια του προηγούμενου κύκλου των εργοστασιακών και αντιπολεμικών κινητοποιήσεων και αναλαμβάνουν το ρόλο των εθνικών υποκινητών της διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση (dellaPorta/Mosca 2008: 169-174).

Η ύπαρξη ενός διαθέσιμου και ευέλικτου οργανωτικού μοντέλου με χαρακτηριστικά ανάλογα της φόρμας «Φόρουμ», με τη σειρά της, ενθάρρυνε την αλληλεπίδραση ή την «επιμόλυνση» [contamination] διαφορετικών δρώντων και έστω συγκυριακά, έδωσε μια έξοδο στη συνήθη συνθήκη εγκλωβισμού και «περιχαράκωσης» [segregation] της διεκδικητικής ενέργειας εντός των τειχών των οργανώσεων, μια συνθήκη μάλλον αποτρεπτική στη διάχυση της διαμαρτυρίας σε ευρύτερους κοινωνιογραφικούς τύπους. Η επιλογή όμως της οργανωτικής φόρμας Φόρουμ –και όχι για παράδειγμα του εξίσου ευέλικτου ιδιώματος των ομάδων συνάφειας που υιοθέτησε ο γαλαξίας του Black Bloc– δεν ήταν μια απλή πράξη μιμητισμού. Όπως επισημαίνεται από πλειάδα ερευνών εστιασμένων στις διαδικασίες διάχυσης των τακτικών και μοτίβων διαμαρτυρίας ο βαθμός ή η πιθανότητα οικειοποίησης συγκεκριμένων διεκδικητικών μορφών από διαφορετικές διεκδικητικές ομάδες εξαρτάται, εν πολλοίς, από τον τύπο σχέσης και αλληλεπίδρασης που επιθυμούν να συνάψουν οι δρώντες με το στόχο τους. Κοντολογίς, από το μήνυμα που επιθυμούν να μεταφέρουν σε αντιπάλους και δυνητικούς υποστηρικτές (Steinberg 1999· Bernstein 1997· Goodwin/Jasper 1999· Buechler 2000· Taylor/Van Dyke 2004).

Μέσα απ' αυτό το πρίσμα μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επιλογή της οργανωτικής φόρμας Φόρουμ και η συνάρθρωση των 700 οργανώσεων για το συντονισμό των δράσεων ήταν η μόνη ενδεδειγμένη μορφή οργανωτικής έκφρασης και εναρμόνισης του διπλού στόχου μαζικοποίησης και ριζοσπαστικοποίησης του γεγονότος. Πρόκειται για στόχο/μήνυμα που –τουλάχιστον ως προς το στοιχείο της μαζικότητας– δεν είχε εκπληρωθεί στο πλαίσιο της παρεμπόδισης της συνόδου των ΠΟΕ. και ΔΝΤ. στην Πράγα, και που εύληπτα συμπυκνώθηκε τόσο στο κεντρικό σύνθημα «Είσαστε 8, είμαστε 6 δις!» του καλέσματος όσο και στο «δελτίο ταυτότητας» των επερχόμενων συγκρουσιακών γεγονότων της Γένοβας. Στο κείμενο προτάσεων για τη δημόσια καταγραφή της αντιπαράθεσης εν όψει του τριημέρου 19-21 Ιουλίου, το Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας καταθέτει:

Σχέδιο μας είναι η ένταξη σε ένα κοινό πρόγραμμα που να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες αναπαραστάσεις της πόλης και συγκεκριμένα την επιβολή της περίφημης «κόκκινης ζώνης» για την προστασία της του δημόσιου χώρου και των πολιτών: πιστεύουμε ότι όλα τα επιχειρήματα οφείλουν να εισακουστούν και να γίνουν σεβαστά. Ωστόσο, οφείλουμε να σταθούμε πάνω σ' ένα σημαντικό στοιχείο που προκύπτει με το Σηάτλ: ένα πλατύ, διευρυμένο κίνημα εμφανίστηκε που χαίρει ιδιαίτερης αποδοχής από το Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας. Η σκέψη μας, πάνω στη διαδήλωση είναι ότι αυτό που πρέπει να ενισχυθεί είναι πρωτίστως η διάσταση της λαϊκής συμμετοχής στο κίνημα. Γι' αυτό και όλους αυτούς τους μήνες το ερώτημα που μας απασχολούσε είναι πως θα συνδυάσουμε τη μαζικότητα με τον ριζοσπαστισμό. (Genoa Social Forum. *Proposal for the development of the Manifestations of Public Square*, Genoa, 19-21 July 2001)

Μαζικότητα και ριζοσπαστισμός είναι, λοιπόν, το δίπολο στρατηγικής και ταυτότητας που αποδίδουν οι δρώντες στα γεγονότα του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος, τουλάχιστον σ' αυτό το στάδιο της διαμαρτυρίας. Και ενώ η υιοθέτηση της οργανωτικής μορφής Φόρουμ μοιάζει να απαντάει στο αίτημα της μαζικότητας μένει να εξεταστεί το πώς, με ποιες μορφές και σκηνογραφίες δρόμου λύνεται το αίνιγμα του ριζοσπαστισμού. Ανατρέχοντας πάλι στο ίδιο ντοκουμέντο, βρίσκουμε μια πρώτη προσέγγιση:

Η διεθνής πορεία διαμαρτυρίας που αποφασίστηκε από τα αντιρατσιστικά δίκτυα για τις 19/07, και που ανοίγει όλες τις διαδηλώσεις έχει μεγάλη συμβολική αξία γιατί οι μετανάστες αποτελούν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα του προβλήματος της παγκόσμιας πολιτειότητας ως ένα πολύ σημαντικό ζήτημα για πολιτικό προβληματισμό. Η πορεία δεν πρέπει να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη γι' αυτό και είναι απαραίτητο κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της να αποτραπούν κάθε λογής μορφές άμεσης δράσης ή πολιτικής ανυπακοής (...) Στην έναρξη της αντισυνόδου –κατά πάσα πιθανότητα αργά το απόγευμα της 20^{ης} Ιουλίου– το Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας προτείνει μορφές άμεσης δράσης και πολιτικής ανυπακοής. Κάθε μορφή δράσης οφείλει να είναι ειρηνική και μη βίαιη. Η ιδέα είναι να περικυκλώσουμε την κόκκινη ζώνη με λέξεις, περιεχόμενα και σώματα. (Genoa Social Forum. *Proposal for the development of the Manifestations of Public Square*. Genoa, 19-21 July 2001)

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι μορφές άμεσης δράσης και μη βίαιης πολιτικής ανυπακοής γίνονται αντιληπτές ως οι κατεξοχήν (ανα)παραστάσεις της ριζοσπαστικής ταυτότητας που διεκδικεί η επίσημη και πιο συμπεριληπτική συνιστώσα του ιταλικού αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος, το Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας. Πρόκειται για συγκρουσιακές καινοτομίες που όπως είδαμε και παραπάνω ενορχηστρώνουν τα ρεπερτόρια της παρεμπόδισης των αντισυνόδων, και που με έμφαση στο σεβασμό στη διαφορετικότητα των μορφών έκφρασης της συγκρουσιακότητας, επιχειρούν να διευρύνουν το τόξο των συμμετεχόντων. Προκειμένου όμως, να κατανοήσουμε την ιδιαίτερη δυναμική των αντισυνόδων και των νεοαναδυόμενων μορφών δραματοποίησης μιας αδικίας οφείλουμε δίπλα κι αντικριστά στις στρατηγικές επιδιώξεων των εμψυχωτών των γεγονότων να βάλουμε

τον καθρέφτη των μορφών άσκησης της καταστολής, λαμβάνοντας ταυτοχρόνως υπόψη τη σημασία της εμπειρίας των εμπλεκομένων μελών (αστυνομία και ομάδες διεκδικητών) καθώς και της μνήμης των προηγούμενων συγκρούσεων στο δρόμο. Και όλα αυτά, υπό το φακό των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που ολοένα και περισσότερο συμμετέχουν στη δυναμική της διαμαρτυρίας.

Στην αναδυόμενη, λοιπόν, πολυμορφία των δράσεων, πέρα από το εύρος της επινοητικότητας των δρώντων, αντικατοπτρίζεται και το είδωλο των κατασταλτικών ρεπερτορίων προηγούμενων δεκαετιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο και οι μεταμορφώσεις τους –κυρίως τα σημεία τομής και ρήξης. Υπό το φώς των παραπάνω, και ρίχνοντας μια πιο επισταμένη ματιά σ’ αυτές τις διαδραστικές διαδρομές παρατηρούμε ότι το δόγμα ελέγχου της διαμαρτυρίας, στις δυτικές δημοκρατίες της Ευρώπης της δεκαετίας του ’90 διαπνέουν τρεις κυρίαρχες τάσεις: συνδιαλλαγή και συμφωνία ανάμεσα σε διεκδικητές και αστυνομία με στόχο την αποφυγή των δυναμικών ανομίας (Mc Phail/Scheweingrüber/Mc Carthy 1998)· «πλημμελής εφαρμογή» [sous-application] του νόμου και των δεσμεύσεων που ορίζουν τον έλεγχο της διαμαρτυρίας ως συνέπεια της λογικής της διαπραγμάτευσης των αστυνομικών αρχών με τους διεκδικητές (Favre 1993)· και· συλλογή πληροφοριών σε μεγάλη (διεθνή) κλίμακα με τη χρήση νέων διαθέσιμων τεχνικών και την εκτεταμένη επαγγελματοποίηση ειδικών σωμάτων (dellaPorta 1995· Fillieule/dellaPorta 2006· Reiter/dellaPorta 2006· dellaPorta 2009).

Μολονότι, οι τάσεις αυτές μοιάζει να έχουν γενικό χαρακτήρα, –έστω και με παραλλαγές που σχετίζονται με τα ειδικά επιχειρησιακά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε αστυνομίας– υπάρχουν περιπτώσεις στιγμών ασυνέχειας στις ρουτίνες καταστολής και διαχείρισης της δημόσιας τάξης. Η περίπτωση των συγκρουσιακών γεγονότων ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια κατεξοχήν πίστα μελέτης αυτών των εξαιρέσεων.

Κάνοντας μια κάτοψη των πρακτικών και μεθόδων ελέγχου της διαμαρτυρίας μέσα από τις έρευνες των παραπάνω μελετητών διαπιστώνω ότι, με αφετηρία τη Νίκαια και τη σύνοδο των ευρωπαίων ηγετών (06/12/2000), ενδιάμεσο σταθμό το Γκέτεμποργκ και τη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. (15/06/2001) και κατάληξη-απόγειο τη Γένοβα και τη Σύνοδο των G8, τρεις λανθάνουσες έως και «ξεχασμένες» κατασταλτικές τάσεις ενεργοποιούνται και εφεξής αφήνουν τη σφραγίδα τους στα ρεπερτόρια ελέγχου της διαμαρτυρίας:

(α) μια τάση προληπτικής καταστολής εκτός χώρου και χρόνου της διαμαρτυρίας μέσα από τη συστηματική καταπάτηση ατομικών ελευθεριών και πολιτικών δικαιωμάτων –εν προκειμένω με την περιστολή του δικαιώματος στην ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών εντός των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (προσωρινή άρση της σύμβασης του Σένγκεν)⁷⁴ και την ακύρωση του δικαιώματος συμμετοχής στη διαδήλωση (απελάσεις και «απωθήσεις» των διαδηλωτών με την εφαρμογή κατασταλτικών πρακτικών που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο των λεγόμενων (αντι)μεταναστευτικών πολιτικών για την αποτροπή της εισόδου μεταναστών και προσφύγων στα ελληνικά σύνορα)

(β) μια τάση στρατιωτικοποίησης των μεθόδων διαχείρισης της δημόσιας τάξης και του δημόσιου χώρου μέσα από τη θέσπιση των καθαγιασμένων ζωνών ασφαλείας γύρω από τους συμβολικούς τόπους παραγωγής εξουσίας (τις περίφημες *κόκκινες ζώνες* περιμετρικά των χώρων διεξαγωγής διεθνών συνόδων)· και

(γ) μια τάση επίταξης της φυσικής καταστολής στον ενεργό χρόνο των διεθνών διαδηλώσεων μέσα από την αδιάκριτη και γενικευμένη άσκηση σωματικής βίας στο σώμα των διαδηλωτών ακόμα και των πλέον ειρηνικών.

Αυτές οι τρεις όψεις «εξάιρεσης» που εμπνέουν τα νέα κατασταλτικά ήθη, σταδιακά παγιώνονται ως οργανικά πλοκάμια του ρεπερτορίου επιβολής της τάξης στο πλαίσιο των αντιπαγκοσμιοποιητικών διαδηλώσεων σηματοδοτώντας τη μετάβαση από τη στρατηγική επιλογή της *διαπραγμάτευσης* (dellaPorta/Reiter 1998· dellaPorta 2006· Fillieule/dellaPorta 2006) στο μοντέλο *κλιμάκωσης της έντασης* με τους διαδηλωτές, τους διεθνικούς νομάδες των συγκρουσιακών γεγονότων.

Για την απόδοση αυτής της κατασταλτικής μετάβασης, με συμβάντα και αριθμούς, η αντισύνοδος και η διεθνής διαδήλωση στη Γένοβα προσφέρονται ως πανοραμικά πεδία καταγραφής. Κατά έναν –όχι και τόσο– παράδοξο τρόπο η αυλαία αυτής της πρωτόγνωρης κατασταλτικής δραματουργίας ανοίγει με αναφορά στην ελληνική συμμετοχή.

⁷⁴ Μεταξύ άλλων, το άρθρο 99 της εν λόγω σύμβασης προβλέπει την υποχρέωση των αστυνομικών δυνάμεων να συλλέγουν και να καταγράφουν στις λίστες και στις βάσεις δεδομένων του «Συστήματος Πληροφόρησης Σένγκεν» [Schengen Information System/SIS] τα προσωπικά στοιχεία όλων όσων κατόπιν διακριτής επιτήρησης και συγκεκριμένων ελέγχων βαρύνονται με «πραγματικές ενδείξεις» πρόθεσης τέλεσης μιας σειράς ακραία σοβαρών αδικημάτων (π.χ. είσοδος παράτυπων μεταναστών). Η επίκληση και εφαρμογή του συγκεκριμένου άρθρου γίνεται εφεξής και για τους διαδηλωτές που διασχίζουν τα σύνορα εν όψει των διεθνών διαδηλώσεων και αντισυνόδων.

Στη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα συμμετέχουν περίπου 3.000 έλληνες διαδηλωτές μέσα από 6 ομάδες διεκδικητών. Μαζί με την Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα, την Πρωτοβουλία GENOBA-2001, την Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης και την αντιπροσωπεία του ΚΚΕ –σχήματα στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί, το παρόν δίνουν επίσης: η «Επιτροπή Εργαζομένων στα ΜΜΕ» (απαρτιζόμενη από δημοσιογράφους και εργαζόμενους στον Τύπο με προηγούμενους ή και ενεργούς δεσμούς με τις πολιτικές οργανώσεις της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα) και η «Αντιμπεριαλιστική Αντικαπιταλιστική Επιτροπή» (μια *ad hoc* πρωτοβουλία οργανώσεων που προκύπτουν από την αποχώρηση μελών του ΚΚΕ και τη διάσπαση της ΚΝΕ το 1989 και δραστηριοποιούνται στο χώρο του φοιτητικού συνδικαλισμού, στο πλαίσιο της «Ενιαίας Ανεξάρτητης Αριστερής Κίνησης»/ΕΑΑΚ και της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς).

Στην πλειοψηφία τους, οι υποψήφιοι διαδηλωτές ξεκινούν το κινηματικό τους ταξίδι στις 18 Ιουλίου προκειμένου να μετάσχουν στη διαδήλωση της πολιτικής ανυπακοής στις 20 Ιουλίου, μαζί με τα δυο μπλόκ της ελληνικής αποστολής, την Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα και την Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης. Κατά την άφιξη τους στο λιμάνι της Ανκόνας, όπως ήδη επισημάνθηκε στην αρχή της εργασίας, τους περιμένει μια δυσάρεστη έκπληξη. Για την ακρίβεια, η επιβεβαίωση μιας δυσάρεστης πρόγνωσης: η είσοδος 132 διαδηλωτών, στο ιταλικό έδαφος κρίνεται ως ανεπιθύμητη.

Η περιορισμένη παροχή άδειας εισόδου στα σύνορα και η υποβολή των διαδηλωτών σε αστυνομικούς ελέγχους έχει ήδη προλογιστεί από τις 13 Ιουλίου μετά τη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στο Γκέντεμποργκ.⁷⁵ Με απόφαση του Συμβουλίου Εσωτερικών Υποθέσεων και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αστυνομικές δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας, έχουν εφεξής τη διακριτική ευχέρεια να ταυτοποιούν άτομα ή ομάδες δυνάμει απειλητικών για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.⁷⁶

Στο πλαίσιο αυτό, οι ιταλικές αρχές πραγματοποιούν στα σύνορα 2.093 επαναπροωθήσεις και απελάσεις διαδηλωτών προερχόμενων από διαφορετικές χώρες της Ευρώπης, ανάμεσα τους και των 132 συμμετεχόντων στην «Ελληνική Επιτροπή

⁷⁵ Για μια εκτενή αποτύπωση των συγκρουσιακών συμβάντων στην αντισύνοδο, στο Göteborg, βλ. Peterson (2006) και Wahlström/Oskarsson (2006)

⁷⁶ Πηγή: <http://www.statewatch.org/news/2001/aug/protest.pdf>

για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας», οι οποίοι κρίνονται ως ανεπιθύμητοι ή επικίνδυνοι.⁷⁷ Πρόκειται για πρωτόγνωρη κατασταλτική πρακτική που αποτυπώνει την τάση προβολής της ηγεμονικής εκδοχής των ευρωπαϊκών πολιτικών μετανάστευσης (και ασφάλειας) στις λογικές, στρατηγικές και πρακτικές διαχείρισης της διαμαρτυρίας αλλά, και κάτι παραπάνω.

Πριν και πάνω απ' όλα εγκαινιάζει μια νέα περίοδο κατά την οποία ο έλεγχος της διαμαρτυρίας και των συλλογικών δράσεων διεθνοποιείται. Νέα διεθνή σώματα και συστήματα ασφάλειας συγκροτούνται (Europol, Ευρωπαϊκή Αστυνομία), ενώ πυκνώνουν οι διακρατικές ανταλλαγές και συνεργασίες τόσο ανάμεσα στις προξενικές αρχές όσο και ανάμεσα στις κατά τόπους αστυνομίες για τη συγκρότηση πανευρωπαϊκών καταλόγων *ανεπιθύμητων* ή *επικίνδυνων* για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια κλπ.

Χαρακτηριστικά αυτού του κλίματος/τάσης διεθνοποίησης του έλεγχου της διαμαρτυρίας είναι τα δημοσιεύματα των εφημερίδων εκείνων των ημερών με αναφορά στο συμβάν της βίαιης απέλασης και των τραυματισμών των ελλήνων διαδηλωτών: «Ιταλικό ξύλο σε ελληνικό πλοίο» (*Ελευθεροτυπία*, 20/07/2001), «Όλα έγιναν με τη συγκατάθεση της Αθήνας» (*Ελευθεροτυπία*, 21/07/2001), «Ο χαφιεδισμός παγκοσμιοποιείται» (*Η Εποχή*, 22/07/2001).

Εξίσου χαρακτηριστικές, όμως είναι και οι μαρτυρίες των επιβατών του επίμαχου караβιού:

Πιαστήκαμε στη μπουκαπόρτα, ήρθε η Ελληνίδα πρόξενος, Ιταλοί βουλευτές, διεκδικήσαμε μόνο το δικαίωμα μας να συμμετέχουμε διαμαρτυρόμενοι ειρηνικά. Ήταν ανένδοτοι. Ύστερα από πέντε ώρες καθιστική διαμαρτυρία στη μπουκαπόρτα του πλοίου, άρχισε η βίαιη επίθεση των δυνάμεων ασφαλείας. Μας έσυραν κυριολεκτικά, τραβώντας μας από τα ρούχα, τα μαλλιά. Μας απομόνωνσαν στο γκαράζ, σήκωσαν αμέσως τον καταπέλτη και το πλοίο έφυγε. Απελαθήκαμε (...) Δεν υπήρξε κάποιος έλεγχος, δεν προέκυψε κάτι επιβαρυντικό εναντίον μας. Δεν καταλάβαμε με τι κριτήριο επέλεξαν τα τρία τελευταία λεωφορεία, ενώ επέτρεψαν στα άλλα 15 να συνεχίσουν το δρόμο τους για τη Γένοβα (...) Ο καπετάνιος μας ενημέρωσε πως υπάρχει απαγόρευση από τις ιταλικές αρχές, επειδή μεταφέρει έλληνες διαδηλωτές. Μας είπε ακόμα ότι 69 από τους διαδηλωτές έχουν χαρακτηριστεί ως επικίνδυνοι. (*Ελευθεροτυπία*, 20/07/2001)

Σε δημοσίευμα της επόμενης μέρας (*Ελευθεροτυπία*, 21/07/2001) για το ίδιο συμβάν διαβάζουμε:

Υπό τη σκιά αστυνομικής παρουσίας και υπό το βάρος της αποκάλυψης ότι οι ελληνικές αρχές είχαν εκ των προτέρων χορηγήσει προς τις αρμόδιες ιταλικές υπηρεσίες ασφαλείας λίστες «επικίνδυνων» Ελλήνων ακτιβιστών, συνεχίζουν να φτάνουν στο λιμάνι της Ανκόνας διαδηλωτές με προορισμό τη Γένοβα (...) Η αποκάλυψη της λίστας προέκυψε όταν επιτροπή διαδηλωτών επισκέφτηκε τον πλοίαρχο του Superfast 4, για να απαιτήσει την άρση της απαγόρευσης

⁷⁷ Πηγή: <http://www.statewatch.org/news/2002/jul/08genoa.htm>

ελλιμενισμού που υπέβαλαν οι ιταλικές αρχές και προκάλεσε έντονο εκνευρισμό στους επιβάτες (...) Όπως ανέφερε ο πλοίαρχος του ελληνικού πλοίου σχετικά με την προκλητική στάση των ιταλικών αρχών, αυτό οφείλονταν στο γεγονός ότι οι ελληνικές αρχές είχαν ενημερώσει τις αντίστοιχες ιταλικές για την παρουσία «69 ραπορταρισμένων διαδηλωτών». Η πληροφορία αυτή εξόργισε τους έλληνες διαδηλωτές, που απαίτησαν από τον πλοίαρχο τη γνωστοποίηση των ονομάτων της λίστας. Όπως εξήγησε ο ίδιος, δεν είχε δοθεί ονομαστική λίστα, αλλά «αριθμός υπόπτων». Ωστόσο, κατά την αποβίβαση των επιβατών, λίγο αργότερα, οι Ιταλοί αστυνομικοί στη διάρκεια του ελέγχου διαβατηρίων, συνέκριναν μεγαλόφωνα τα στοιχεία ταυτότητας των επιβατών με συγκεκριμένα ονόματα «υπόπτων» που ήταν γραμμένα σε ένα απλό κομμάτι χαρτιού. (Ελευθεροτυπία, 21/07/2001)

Η διακρατική αρχιτεκτονική της συνεργασίας μεταξύ των αρχών και η διαδικασία συγκρότησης λίστας υπόπτων είναι εξαιρετικά ομιχλώδης καθώς αυτό που χαρακτηρίζει την επίσημη στάση της ελληνικής κυβέρνησης και των ιταλών ομολόγων τους είναι η εκατέρωθεν μετατόπιση ευθυνών. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι στην Ελλάδα το κατασταλτικό συμβάν γίνεται αντικείμενο ανταγωνισμού ανάμεσα σε κόμματα κυβερνητικής κλίσης, τη δεξιά και τη λεγόμενη κεντροαριστερά.

Ερωτώμενος για την εισβολή των ιταλικών αστυνομικών δυνάμεων και την βίαιη απέλαση των 132 διαδηλωτών σ' έναν χώρο ελληνικής δικαιοδοσίας (ελληνικό καράβι), ο υπουργός δικαιοσύνης Μιχάλης Σταθόπουλος διαψεύδει τους ισχυρισμούς περί αποστολής στην ιταλική πρεσβεία μιας λίστας 69 ονομάτων διαδηλωτών *επικίνδυνων* για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια και δηλώνει κατηγορηματικά: «Ούτε στείλαμε, ούτε μας ζητήθηκε να στείλουμε στις ιταλικές αρχές στοιχεία ελλήνων διαδηλωτών (...) Δεν συμφωνούμε με το φακέλωμα και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να τηρούνται αρχεία» (Ελευθεροτυπία, 21/07/2001).

Στο ίδιο κλίμα κυμαίνονται και οι θέσεις του κυβερνητικού εκπροσώπου, Δημήτρη Ρέππα ο οποίος, χωρίς να αποκλείει το ενδεχόμενο κατάρτισης καταλόγων ανεπιθύμητων εκ μέρους της ιταλικής πρεσβείας της Αθήνας αποποιείται την όποια κυβερνητική ευθύνη υπογραμμίζοντας: «Λέω κατηγορηματικά και με έμφαση ότι δεν έχει σταλεί κατάλογος με ονόματα στις ιταλικές αρχές (...) Η ιταλική κυβέρνηση είναι κυβέρνηση συντηρητικών δυνάμεων και έχει τις γνωστές θέσεις για την τάξη και την ασφάλεια» (Ελευθεροτυπία, 21/07/2001), συνεχίζοντας ότι (...) η αντιμετώπιση των διαδηλωτών θα ήταν διαφορετική εάν πρωθυπουργός της χώρας ήταν ο κεντροαριστερός κ. Μάσιμο Ντ' Αλέμα (Καθημερινή, 21/07/2001).

Σε ό,τι αφορά τη μη εμπλοκή της ελληνικής κυβέρνησης παραπλήσια ερμηνεία των συμβάντων υιοθετούν και οι ιταλικές αρχές. Η ιταλική πρεσβεία

επιρρίπτοντας ευθύνες στην ελληνική κυβέρνηση γιατί, «επέτρεψε την αναχώρηση των πλοίων χωρίς καμία επισημάνση ή προληπτικό έλεγχο» αιτιολογεί τη βίαιη καταστολή και απώθηση των ελλήνων διαδηλωτών στα σύνορα με το επιχείρημα ότι «μερικά πλοία ήταν φορτωμένα με διαδηλωτές Έλληνες, αλλά και άλλων εθνικοτήτων –ορισμένοι εκ των οποίων ήταν εφοδιασμένοι με όπλα και επικίνδυνα υλικά (Ελευθεροτυπία, 21/07/2001). Πρόκειται για ισχυρισμό που με πλέον ωμό τρόπο διατυπώνεται στον επίσημο λόγο της ιταλικής αστυνομίας.

Σύμφωνα με δηλώσεις του επιτελείου της αστυνομίας «οι ιταλικές αρχές έκαναν έρευνα στο πλοίο “Blue Star” γιατί το βρήκαν γεμάτο όπλα θεμιτά κι αθέμιτα» (La Stampa, 20/07/2001) ενώ η αστυνομική διεύθυνση της Ανκόνας απόδωσε στη σκακιστική κίνηση της σύλληψης των ελλήνων διαδηλωτών το παρακάτω νόημα: «Δεν συλλαμβάνεις έναν μαφιόζο στην πλατεία της χώρας του. Περιμένεις να τον βρεις στο μπαρ μιας γειτονικής χώρας μαζί με φίλους του» (La Repubblica, 20/07/2001). «Όπλα θεμιτά κι αθέμιτα», ασφαλώς, δε βρέθηκαν στο πλοίο. Αλλά ούτε και μαφιόζοι.

Ο προσχηματικός χαρακτήρας της επίκλησης *όπλων και επικίνδυνων υλικών* προκειμένου να υποστηριχθεί το εύρος και η ένταση της κατασταλτικής δράσης επιβεβαιώνεται όχι μόνο μέσα από τις μαρτυρίες των απελαθέντων διαδηλωτών αλλά και δια στόματος του κυβερνητικού εκπροσώπου. Αρχής γενομένης από τους πρώτους, οι συμμετέχοντες στην Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα, αμφισβητούν την οποιαδήποτε πραγματοποίηση ελέγχου ενώ, αναφερόμενοι στα επιλήψιμα ευρήματα της αστυνομίας δηλώνουν ότι «προφανώς... η δημοκρατία του Μπερλουσκόνι θεωρεί όπλα τις κόκκινες σημαίες, τα πανό και τις χιλιάδες προκηρύξεις που, πράγματι είχαμε πάρει μαζί μας» (Εποχή, 22/07/2001). Ταυτόχρονα, σε έκτακτη συνέντευξη τύπου ο έλληνας κυβερνητικός εκπρόσωπος αρνείται κατηγορηματικά τους ισχυρισμούς της ιταλικής αστυνομίας κάνοντας λόγο για «στρέβλωση της πραγματικότητας» (Ελευθεροτυπία, 21/07/2001).

Ανεξαρτήτως όμως των εκδοχών που προβάλλονται εκ μέρους των ιταλικών και ελληνικών αρχών, το συμπέρασμα προκύπτει αβίαστα ότι η αντιπαγκοσμιοποιητική διαμαρτυρία βρίσκεται αντιμέτωπη –και αλληλεπιδρά– με διεθνοποιημένες κατασταλτικές πρακτικές που υλοποιούνται από συχνά αυτονομημένα κέντρα επιβολής της τάξης: πολιτικές ηγεσίες, αστυνομία και υπηρεσίες πληροφοριών. Επιμένοντας ωστόσο στην ανίχνευση των κριτηρίων συγκρότησης της λίστας των «ανεπιθύμητων» που υπέστησαν και την πλέον

παραδειγματική καταστολή, ανακαλύπτουμε ίσως στην πλέον αποκαλυπτική όψη της μετάβασης στη νέα εποχή ηθών και στρατηγικών ελέγχου της διαμαρτυρίας: την έμπρακτη παύση της –ως τότε συνήθους– διαπραγματεύσεως με δηλωμένα μη βίαιους διαδηλωτές. Ισχυρό τεκμήριο αυτής της αλλαγής εποχής είναι η ταυτότητα των απελαθέντων διαδηλωτών που ασφαλώς και δεν ήταν «μαφιόζοι που βρέθηκαν στο γειτονικό μπαρ μαζί με φίλους τους» (εκδοχή της αστυνομικής διεύθυνσης της Ανκόνας), ούτε «έλληνες αναρχικοί που ως στόχο είχαν να διατηρήσουν την ένταση και να κάνουν πιο δύσκολο το έργο των δυνάμεων ασφαλείας» (εκδοχή του ιταλού υπουργού εσωτερικών Σκαγιόλα), αλλά για το συντονιστικό σώμα της «Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα» και δυο ακόμη πούλμαν με διαδηλωτές των οποίων τα στοιχεία ήταν γνωστά στις ιταλικές αρχές. Περιγράφοντας το εν λόγω συμβάν, ο απελαθείς διαδηλωτής-μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής, επισημαίνει:

Ήταν γνωστό πως υπήρχαν τρία λεωφορεία με τη Συντονιστική Επιτροπή και τη νεολαία του Συνασπισμού, γιατί ήμαστε εμείς που διαπραγματευόμαστε με τις ιταλικές αρχές για τα διαδικαστικά (...) Μόλις μας διέταξαν οι ιταλοί αστυνομικοί να επιστρέψουμε στο πλοίο σκεφτήκαμε πως πρόκειται να μας απελάσουν. Δεν είχαμε επαφή με τις ελληνικές αρχές. Προσπαθώντας να επικοινωνήσουμε μαζί τους, αρχίσαμε την καθιστική διαμαρτυρία (...) Παράλληλα όλο το λιμάνι γέμισε αστυνομικά αυτοκίνητα. Παντού βλέπαμε παρατεταμένα όπλα (...) ενώ αντιπροσωπεία του Συνασπισμού είχε επικοινωνήσει με τον υπουργό Εξωτερικών και μας ενημέρωσε πως είχε γίνει διάβημα προς την ιταλική κυβέρνηση (...) Η πρόξενος μας απάντησε πως δεν είχε καμία εντολή να αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο. (Ελευθεροτυπία, 21/07/2001).

Το σταδιακό τέλος της στρατηγικής της διαπραγματεύσεως ανάμεσα στις δυνάμεις καταστολής και τους διαδηλωτές δεν αποτυπώνεται στον ερευνητικό φακό μόνο όταν εστιάζουμε στο γεγονός της απέλασης των ελλήνων διαδηλωτών στο λιμάνι της Ανκόνας, αλλά και στις εκβάσεις –για την ακρίβεια στην αθέτηση– της συμφωνίας των ιταλικών αστυνομικών αρχών με τους εκπροσώπους του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας. Αποδελτιώνοντας εφημερίδες που παρουσιάζουν βήμα προς βήμα τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα στους δυο αυτούς αντιπαραθετικά αυτοπροσδιοριζόμενους εταίρους, προκύπτει ότι η ιταλική αστυνομία εν όψει των κινητοποιήσεων και των δράσεων διαμαρτυρίας στη Γένοβα, είχε δεσμευθεί σε τουλάχιστον σε δυο σημεία. Πρώτον, στην απρόσκοπτη μετακίνηση των υπόλοιπων ευρωπαϊών διαδηλωτών στα σύνορα (με την απλή επιφύλαξη να διεξαγάγει ελέγχους διαβατηρίων σε όποιες περιπτώσεις έκρινε σκόπιμο) και δεύτερον, στη μη χρήση πραγματικών πυρών κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης. Αυτές οι ελάχιστες εγγυήσεις των δικαιωμάτων των διαδηλωτών είχαν μάλιστα επιδοκιμαστεί από την οργανωτική

επιτροπή του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας. Η εκπρόσωπος του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας, Ραφαέλα Μπολίνι με δηλώσεις τονίζει ότι «το πνεύμα συνεργασίας που έχει επιδείξει μέχρι στιγμής η αστυνομία οφείλεται στο γεγονός ότι ο Μπερλουσκόνι δεν έχει προλάβει να αντικαταστήσει την ηγεσία των σωμάτων ασφαλείας και ότι ως εκ τούτου οι αστυνομικοί θα διευθύνονται μέχρι και τις διαδηλώσεις από ανθρώπους που υιοθέτησε η κυβέρνηση της αριστεράς» (Ραφαέλα Μπολίνι. *Ελευθεροτυπία*, 08/07/2001).⁷⁸

Στην πράξη και παρά τις προσδοκίες του «Κοινωνικού Φόρουμ Γένοβας» οι αστυνομικές αρχές έθεσαν σε εφαρμογή μια σειρά πρακτικών προληπτικής καταστολής και παρεμπόδισης της έκφρασης και της συμμετοχής στη διαμαρτυρία που εκτείνονται πολύ πέρα από την άρνηση εισόδου των ελλήνων διαδηλωτών στο ιταλικό έδαφος. Ενδεικτικά, σταχυολογώ: κλείσιμο των γαλλογερμανικών συνόρων· απαγόρευση του απλώματος μπουγάδων στα καντούνια της ιταλικής πόλης – συμβολική μορφή που είχε επιλεγεί προκειμένου να αποδοκιμαστεί η σύνοδος των G8· νυχτερινές επεμβάσεις με εξονυχιστικούς ελέγχους σε σπίτια διαδηλωτών, σε κοινωνικά κέντρα τεσσάρων ιταλικών πόλεων (Πάντοβα, Νάπολη, Ρώμη, Γένοβα) και στο στάδιο Καρλίνι όπου φιλοξενούνταν περίπου 700 υποψήφιοι συμμετέχοντες στις κινητοποιήσεις· και απαγόρευση κυκλοφορίας στο ιστορικό κέντρο της Γένοβας με την ανόρθωση ενός σιδηρόφρακτου τοίχους και τη χορήγηση διαπιστεύσεων για 30.000 κατοίκους της πόλης.

Διαφαινόμενα στο ιδίωμα της κατασταλτικής *κλιμάκωσης* τα νέα πρόσωπα του ελέγχου της διαμαρτυρίας καθίστανται ακόμη πιο ορατά όταν μεταβαίνουμε στο ενεργό πεδίο των αλληλεπιδράσεων των διαδηλωτών με τις αστυνομικές αρχές: στις δράσεις πολιτικής ανυπακοής, στην απαγόρευση της διαδήλωσης να κινηθεί προς το χώρο διεξαγωγής της αντισυνόδου και στη διεκδίκηση εισόδου στις απαγορευμένες «κόκκινες ζώνες». Οι «κόκκινες ζώνες» γράφουν οι Fillieule και dellaPorta (2006), σίγουρα δεν αποτελούν καινοφανή μορφή οριοθέτησης του δημόσιου χώρου καθώς εγκαθίστανται κάθε φορά όπου επίκεινται επίσημες επισκέψεις αρχηγών κρατών. Εντούτοις, στο πλαίσιο της διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και της διεθνικής συλλογικής δράσης, τα ερμητικά αυτά οχυρά

⁷⁸ Πρόκειται για την κυβέρνηση του συνασπισμού της κεντροαριστεράς «Ελιά» [Ulivo] που αναλαμβάνει την εξουσία, αρχικά υπό την ηγεσία του Μάσιμο Ντ' Αλέμα (Οκτώβρης 1998) και εν συνέχεια από τον Τζουλιάνο Αμάτο (Απρίλιος 2000). Η βραχύβια θητεία της κεντροαριστεράς τερματίζεται ένα μήνα πριν τη σύνοδο των G8 στη Γένοβα (Ιούνιος 2001) με τη νίκη του κόμματος της δεξιάς «Ιταλία Δυνατά!» [Forza Italia] και την ανάδειξη του Σίλβιο Μπερλουσκόνι σε πρωθυπουργό.

επεκτείνονται προκειμένου να βαθύνουν το σχίσμα ανάμεσα στους μεν και τους δε, ενώ συνδυάζονται με νέες μορφές στρατιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου και καταστρατήγησης του δικαιώματος του συναθροίζεσθαι. Εφεξής, και για όσο η διαμαρτυρία διατηρεί τα συγκρουσιακά της γνωρίσματα, η «κόκκινη ζώνη» μετατρέπεται στη μόνη ίσως σκηνή διαπραγμάτευσης και αμφισβήτησης της ισχύος των «φυσικών» αντιπάλων του δρόμου.

Η προγραμματισμένη διαδήλωση της 20^{ης} Ιουλίου υπό τη σκιά και το συμβολικό βάρος της «κόκκινης ζώνης». Οι συγκρουσιακές δραματουργίες και τα τελετουργικά, οι διεκδικητικές προσμονές, οι συλλογικές αφηγήσεις πλέκουν τον ιστό τους με αναφορά σε αυτή. Η «κόκκινη ζώνη» μετατρέπεται στον κατεξοχήν τόπο και χρόνο παραγωγής και έκλυσης δυναμικού αβεβαιότητας, δυναμικού που κορυφώνεται δραματικά αφενός λόγω της υψηλής κινηματικής προσδοκίας (άρα και του πειραματισμού των διεκδικητών με φόρμες και πρακτικές κατά κανόνα αντισυμβατικές) και αφετέρου εξ' αιτίας της αδυναμίας των κατασταλτικών μηχανισμών να προβλέψουν την ένταση και την έκταση των συγκρουσιακών δράσεων που αναλαμβάνονται από όχι και τόσο γνώριμους διεκδικητές. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το πεδίο απόπειρας παρεμπόδισης της συνόδου των G8 κατοχυρώνεται ως ένα πραγματικό θέατρο δρόμου με σκηνογραφίες και γνωρίσματα ανάλογα μ' εκείνα που έφερε στο φως η διεθνής διαδήλωση της Πράγας.

Από την πλευρά των ιταλών διεκδικητών, πρωταγωνιστές και υποκινητές των ρεπερτορίων αμφισβήτησης της «κόκκινης ζώνης» είναι όπως και στην Πράγα, οι «Λευκές Φόρμες» [Tute Bianche] και το «Μαύρο Μπλόκ» [Black Block]. Και οι δυο ομάδες δρώντων έχουν τις πολιτικές τους αγκιστρώσεις στα αυτοδιαχειριζόμενα κοινωνικά κέντρα της Ιταλίας και τις εκστρατείες για: το δικαίωμα στην ύπαρξη· ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για όλους τους πολίτες· την κατάληψη των δημόσιων χώρων και την επανανοηματοδότηση τους ως νησίδων ελευθερίας και δημιουργίας· και· την κατάργηση των φυλάκων.⁷⁹ Παρά τις κοινές τους καταβολές, όμως οι δύο αυτοί αστερισμοί του ιταλικού διεκδικητικού στερεώματος δεν συνδέονται με σχέσεις συνεργασίας (κάτι που θα μπορούσε να μοιάζει ως εύλογη απόρροια των κοινών διεκδικητικών αιτημάτων) αλλά με σχέσεις ανταγωνισμού. Κεντρική –αν και όχι αποκλειστική– πηγή αντιπαράθεσης είναι η διαφορετική πρόσληψη των μοντέλων

⁷⁹ Για μια συνθετική παρουσίαση της διακήρυξης των κοινωνικών κέντρων της Ιταλίας, βλ. *La Charte de Milan*, διαθέσιμο στο: <http://archives.samizdat.net/27mars/00b.htm>

αντιπαράθεσης και αλληλεπίδρασης με τις δυνάμεις καταστολής, ιδωμένες ως διαφορετικές στρατηγικές για την κατάδειξη μιας υφιστάμενης αδικίας, την προσέλκυση δυνητικών υποστηρικτών, εν τέλει, τη συγκρότηση μιας διακριτής ταυτότητας στο χώρο των διεκδικητικών οργανώσεων.

Υπό το φως των παραπάνω, και στο πλαίσιο της διαδήλωσης της πολιτικής ανυπακοής των 35.000 συμμετεχόντων, οι «Λευκές Φόρμες» θέτουν το σώμα ως εργαλείο διεκδίκησης και μη βίαιης αντίστασης στις αστυνομικές αρχές, κάνοντας χρήση του διεκδικητικού βεστιάριου του επεισοδίου «Πράγα» (πλεξιγκλάς, σαμπρέλες, αφρολέξ και κράνη). Αντίθετα, το Black Block επιλέγει την τεχνική της άμεσης δράσης στην οποία περιλαμβάνονται, πέρα από τις υλικές καταστροφές συμβόλων της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης (τράπεζες, πολυεθνικές εταιρείες, κοκ), και συγκρούσεις με την αστυνομία.

Από την πλευρά της η αστυνομία μετέρχεται πρακτικών που εμπίπτουν σ' εκείνον τον τύπο ελέγχου της διαμαρτυρίας που οι Earl/Soule/McCarthy (2003) συμπτυκνώνουν στον όρο «γενικευμένη κινητοποίηση» [Calling all Cars], δηλαδή στη χρήση και εξάντληση όλων των διαθέσιμων μέσων ενός υφιστάμενου κατασταλτικού ρεπερτορίου: συλλήψεις, προσαγωγές, χρήση δακρυγόνων και άσκηση σωματικής βίας. Στην περίπτωση της διεθνούς διαδήλωσης της Γένοβας, και παρά τις πρότερες δεσμεύεις των αστυνομικών αρχών απέναντι στην Οργανωτική Επιτροπή, χρησιμοποιούνται και πραγματικές σφαίρες εναντίον των διαδηλωτών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ξετυλίγεται ένα σπιράλ βίαιων δράσεων-καταστολής που στο τέλος της ημέρας καταλήγει σε τραυματισμούς 660 διαδηλωτών και 24 αστυνομικών, 192 συλλήψεις, στην καταστροφή του Media Center του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας και στη δολοφονία του αναρχικού διαδηλωτή Κάρλο Τζουλιάνι στην Πιάτσα Αλιμόντα.

Το κρεσέντο αστυνομικής βίας που εκδηλώνεται στη διαδήλωση της πολιτικής ανυπακοής στη Γένοβα –με κορύφωση τη δολοφονία του Τζουλιάνι– επενεργεί καταλυτικά στη δυναμική των γεγονότων των ημερών, και μάλιστα με τέτοιο τρόπο που να μετασχηματίζει τα κατασταλτικά συμβάντα σε μετασχηματιστικά γεγονότα. Έννοια και μηχανισμός κλειδί αυτού του «κατασταλτικού παράδοξου» [paradox of repression], δηλαδή της αντιστροφής μιας μεταβλητής κατά τεκμήριο αποτρεπτικής στην ανάληψη συλλογικών δράσεων σε παράγοντα ανάφλεξης και επίτασής τους (Smithey/Kurtz 1999· Schock 2005) είναι το επονομαζόμενο «backfire effect» (Hess/Martin 2006): η συνθήκη κατά την οποία η

ισχύς του αντιπάλου στρέφεται ενάντια στον ίδιο του τον εαυτό και επιφέρει ευθέως αντίθετες από τις προσδοκώμενες εκβάσεις.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να ενσκήψει backfire effect είναι η πρόκληση «δημόσιας κατακραυγής» [public outrage] για ένα κατασταλτικό γεγονός που, στη δημόσια σφαίρα, ερμηνεύεται ως υπέρτατη αδικία. Το εύρος και η κλίμακα του δημόσιου αποτροπιασμού (παράγοντες που καθορίζουν και τη δυναμική του backfire effect), θέτουν σε κίνηση μια διαδικασία διάχυσης της συλλογικής δράσης σε ακροατήρια εκτός της διεκδικητικής αρένας, και εξαρτώνται από ένα παιχνίδι της διπλής νομιμοποίησης. Η πρώτη πίστα διεξαγωγής του συνίσταται στις αντιπαραθέσεις που ξεσπούν ανάμεσα σε πολιτικές ελίτ και κινηματικές οργανώσεις αναφορικά με το αν η καταστολή είναι νόμιμη ή όχι. Στη δεύτερη πίστα πρωταγωνιστούν και πάλι τα ίδια μέρη, όμως αυτή τη φορά αντικείμενο έριδας και δημόσιας συζήτησης είναι ο βαθμός νομιμοποίησης των μορφών και των στόχων που υιοθετεί το εκάστοτε κίνημα.

Το «ηθικό σοκ» (Jasper 1997· Jasper 1998· Jasper/Poulsen 1995) που προκαλεί το γεγονός της δολοφονίας του Τζουλιάνι από τους Ιταλούς καραμπινιέρους στο πλαίσιο μιας διεθνιστικής δράσης με μαζικά χαρακτηριστικά και με όλα τα δημοσιογραφικά και πολιτικά βλέμματα στραμμένα πάνω της γίνεται πρώτη είδηση στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, άρα και διεθνές δημόσιο θέ(α)μα κατακραυγής. Το ηθικό σοκ είναι δε, τέτοιας κλίμακας και έντασης που τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ανεξάρτητα από την ιδιαίτερη φυσιογνωμία τους, χρησιμοποιούν εκφραστικά σχήματα που προσβλέπουν στην απονομιμοποίηση της δράσης των αστυνομικών αρχών –αν όχι του πλέγματος των διακανονισμών που την ορίζουν σε περιβάλλοντα δυτικών δημοκρατιών.

Τα πρωτοσέλιδα των ελληνικών εφημερίδων της επόμενης μέρας της δολοφονίας του Κάρλο Τζουλιάνι, είναι ενδεικτικά:

«Νεκρός και τραυματίες στη Γένοβα: Έτσι σταμάτησαν έναν εικοσάχρονο, Τρομάζει τους 8 ένα νέο '68» (*Τα Νέα*, 21-22/07/2001)

«Βαριά σκιά στην παγκοσμιοποίηση: Ο νεκρός διαδηλωτής και τα βίαια επεισόδια υποχρεώνουν τις ηγεσίες να επανεξετάσουν τη στάση του» (*Καθημερινή*, 21/07/2001)

«Δολοφονικό Χρυσούν Παραπέτασμα: Νεκροί από σφαίρες στη Γένοβα της Παγκοσμιοποίησης» (*Ελευθεροτυπία*, 21/07/2001)

«Αυτός είναι ο Ιμπεριαλισμός: Το G8 ματοκύλησε τη Γένοβα» (*Ριζοσπάστης*, 21/07/2001)

Στην ίδια γραμμή απονομιμοποίησης της κατασταλτικής δράσης και ανάδειξης του πολιτικού υπόβαθρου που τη νομιμοποιεί στη δημόσια σφαίρα κινούνται, για πρώτη φορά σε σύμπνοια, και τα δυο κόμματα της ελληνικής

Αριστεράς. Σε ανακοίνωση που δημοσιεύεται στο φύλλο της εφημερίδας *Ριζοσπάστης*, διαβάζουμε

Καταγγέλλουμε τα εγκλήματα της ιταλικής και των κυβερνήσεων της ΕΕ και των ΗΠΑ, που είναι όλες συνένοχες, σε βάρος των διαδηλωτών στη Γένοβα. Το γεγονός ότι ένας διαδηλωτής είναι νεκρός, δεκάδες οι τραυματισμένοι και συνολικά τα μέτρα στυγνής τρομοκρατίας, που πάρθηκαν, βάσει σχεδίου, αποδείχνουν το αληθινό πρόσωπο του ιμπεριαλισμού, το τι κούφια λόγια είναι αυτά περί δημοκρατίας στην ΕΕ (*Ριζοσπάστης*, 21/07/2001)

Αντίστοιχα ο Συνασπισμός, σε δελτίο τύπου που εκδίδει την επαύριον των συγκρουσιακών γεγονότων στη Γένοβα και της δολοφονίας του Κάρλο Τζουλιάνι, αναφέρει:

Η κυβέρνηση του Μπερλουσκόνι σε μια επίδειξη αστυνομικής βίας και άγριας καταστολής, μετά τη δολοφονία του νεαρού διαδηλωτή και τον τραυματισμό δεκάδων άλλων, που διεκδικούν έναν άλλον κόσμο, όπου οι άνθρωποι θα είναι πάνω από τα κέρδη αποδεικνύει εμπράκτως ότι όταν η κυβερνητική εξουσία έρχεται αντιμέτωπη με τις ανάγκες της κοινωνίας, η μόνη διέξοδος της είναι η καταστολή (Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινήσεων και της Οικολογίας *Ο ΣΥΝ καταδικάζει τη βίαιη και απροσχημάτιστη εισβολή των αστυνομικών δυνάμεων της Ιταλίας στο Κοινωνικό Κέντρο της Γένοβας*, 22/07/2001).⁸⁰

Αντιπαραβάλλοντας τους δημόσιους λόγους των δυο κομμάτων της Αριστεράς, τεκμαίρεται ότι, σε σχέση με το ΚΚΕ, ο Συνασπισμός προσφεύγει σε μια πιο προσωποποιημένη πρόσληψη και απόδοση των αιτιών της κατασταλτικής εκτροπής (*η κυβέρνηση του Μπερλουσκόνι...*), επικοινωνιακή εκφορά που μοιάζει να είναι πιο αποτελεσματική στην αφύπνιση και συγκεκριμενοποίηση της συγκινησιακής κατηγορίας της αδικίας απ' ότι η επίκληση αφηρημένων και απροσπέλαστων δομών (*Ε.Ε, ιμπεριαλισμός...*). Μάλιστα, στον ίδιο ενεργό χρόνο των γεγονότων, ο πρόεδρος του κόμματος, Νίκος Κωνσταντόπουλος, με συνέντευξη που παραχωρεί στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* επιχειρεί να βαθύνει το σχίσμα ανάμεσα σε «απονομιμοποιημένη δράση» των κατασταλτικών μηχανισμών και «νομιμοποιημένη δράση» των κοινωνικών κινημάτων παρέχοντας «πιστοποίηση» [certification] στη διεθνιστική αμφισβήτηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, θέτει στη διάθεση των διεκδικητικών δρώντων θεσμικούς πόρους, κρίσιμους και μοιραίους για την περαιτέρω διάχυση της διαμαρτυρίας. Στην εν λόγω μαρτυρία που φέρει τον τίτλο «Από τη Γένοβα με ελπίδα», καταλήγει:

Στη Γένοβα, όπως προηγουμένως στο Πόρτο Αλέγκρε, στο Γκέτεμποργκ, ακούγεται το «καινούριο βήμα» της Ιστορίας που έρχεται. Η Ιστορία δεν κατοικοεδρεύει στις πολυτελείς σουίτες του κρουαζιερόπλοιου, δεν χαριεντίζεται με την κακογουστιά της χλιδής και της εξουσίας, σε φιέστες ρωμαϊκής παρακμής. Δώδεκα χρόνια μετά την κατάρρευση του Τείχους

⁸⁰ Διαθέσιμο στο: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2700>

του Βερολίνου, που χώριζε την Ευρώπη στα δυο, οι «ισχυροί» της Γης ορθώνουν ένα καινούριο τείχος του αίσχους, για να χωρίσουν την ανθρωπότητα στα δύο (...) Τα νέα κοινωνικά κινήματα, οι νέες ιδέες αναζητούν το πρόσωπο της ελπίδας τους και το περιεχόμενο των αγώνων τους, αντιτάσσοντας στην παγκοσμιοποίηση των αγορών την παγκοσμιοποίηση των δικαιωμάτων (...) Η απαίτηση να είναι «οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη», αποτελεί την αξίωση για τον ανθρωπισμό του 21^{ου} αιώνα, που θα δώσει απαντήσεις στις ανισότητες και στη βαρβαρότητα. (Νίκος Κωνσταντόπουλος, «Από τη Γένοβα με ελπίδα», *Ελευθεροτυπία*, 22/07/2001)

Η δήλωση του προέδρου του Συνασπισμού έχει πολλαπλό ερευνητικό ενδιαφέρον, κυρίως για λόγους που σχετίζονται με τις επενέργειες που ασκεί η ανάδυση και αποκρυστάλλωση της διαμαρτυρίας στο θεσμικό της περιβάλλον: αποευθυγραμμίσεις από ένα σύστημα βεβαιοτήτων, νέες δεξαμενές συμμάχων, υιοθέτηση αιτημάτων που ανακύπτουν στο πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής, ανανέωση των συμβόλων, των αφηγηματικών πόρων και των οραμάτων που δίνουν μια συγκεκριμένη διέξοδο στις άδηλες προοπτικές μιας διάχυτης συγκρουσιακής διάθεσης κοκ. Όπως εξίσου ενδιαφέρον έχει και η παρατήρηση που αφορά στη συναίνεση σε ριζοσπαστικά μέσα δημόσιας έκφρασης μιας αδικίας όταν –και τούτο δεν σημαίνει «κάθε φορά που»– η κατασταλτική βία υπερβαίνει το κατώφλι της «κανονικής» αλληλεπίδρασης των αστυνομικών αρχών ακόμη και με τους πλέον συγκρουσιακούς δρώντες. Η προσβολή και αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής.

Οι δέκα εμπρηστικές επιθέσεις που καταγράφονται στο δελτίο των συμβάντων διαμαρτυρίας της 22^{ης} Ιουλίου στην Αθήνα και αναλαμβάνονται από την αναρχική ομάδα «Παγκοσμιοποιημένη Αλληλεγγύη» (βλ. τις δράσεις του 2001, όπως παρατίθενται στο Χρονολόγιο) επικυρώνουν την ορθότητα της ρήσης του Tilly “It takes two to tango”, ρήσης που συμπυκνώνει με απaráμιλλη αναπαραστατική και αναλυτική ευγλωττία τον κανόνα της ελικοειδούς εξάπλωσης βίας που προκύπτει ως συνισταμένη κατασταλτικής απάντησης και απάντησης στην καταστολή. Μόνο που σ’ αυτό το δυαδικό πεδίο αλληλεπιδράσεων οι αντιπαρατιθέμενες δυνάμεις δεν είναι συμμετρικές. Την νόμιμη (αν και σταδιακά απονομιμοποιούμενη) δυνατότητα να μετέρχονται όλων των πιθανών μέσων στο όνομα του ελέγχου της διαμαρτυρίας έχουν οι δυνάμεις καταστολής.

Πέρα όμως από την ανάδειξη της ενδεχομενικής αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε κοινωνικά κινήματα και –ως επί τω πλείστον αριστερά– κόμματα, και της δυναμικής που διέπει τις μετεξελίξεις του βίαιου διεκδικητικού ρεπερτορίου, αυτό που εν προκειμένω πρωτίστως κεντρίζει το ενδιαφέρον είναι οι έντονες διακυμάνσεις στους τρόπους με τους οποίους γίνεται η πρόσληψη της συγκρουσιακής δράσης (αν

νομιμοποιείται ή αμφισβητείται), και που αποτελούν συνάρτηση αφενός του εθνικού περιβάλλοντος εντός του οποίου εκδηλώνονται και αφετέρου της ταυτότητας των επιμέρους διεκδικητικών δρώντων –της πολιτικής τους ταυτότητας και του ειδικού βάρους που έχουν στις εντόπιες πολιτικές σκηνές κατά τη διάρκεια των δράσεων και του καθημερινού πολιτικού ανταγωνισμού. Πρόκειται για κρίσιμη διάσταση του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος, όχι μόνο διότι επανέρχεται σταθερά σε κάθε σταθμό της περιήγησης στα γεγονότα διαμαρτυρίας, αλλά και διότι πολλά από αυτά λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικές ευρωπαϊκές πόλεις.

Κάθε φορά που στη δυναμική των γεγονότων διαμαρτυρίας εκλύεται βίαιη ενέργεια είτε με τη μορφή συγκρούσεων με την αστυνομία είτε με τη μορφή πρόκλησης υλικών ζημιών, με όρους σχεδόν σταθερούς και επαναλαμβανόμενους τίθεται σε κίνηση η διαδικασία της «πόλωσης» [polarization], η διεύρυνση της ιδεολογικής απόστασης ανάμεσα σε πολιτικούς δρώντες και συμμαχίες. Κατά μια έννοια *παραδόξως*⁸¹ (αν αναλογιστούμε ότι οι αντιπαραθέσεις λαμβάνουν χώρα εντός του αυτού πολιτικο-αξιακού πόλου), η ιδεολογική διαπάλη που εκβάλλει σε πόλωση διεξάγεται ανάμεσα στη μετριοπαθή πτέρυγα του εντόπιου κινήματος και τα πιο ριζοσπαστικά ρεύματα, με αντικείμενο όχι τόσο τα αιτήματα ή τις εκβάσεις και τον απόηχο της διαμαρτυρίας στην κοινή γνώμη (στους δυνάμει αποδέκτες του διεκδικητικού μηνύματος), αλλά τις συγκρουσιακές μορφές. Το ίδιο φαινόμενο και η ίδια δυναμική διαδικασία ανάμεσα στους εντόπιους διεκδικητές καθίσταται ορατή σε τρεις διαφορετικές περιπτώσεις διεθνιστικών γεγονότων διαμαρτυρίας όπου εκδηλώνονται και βίαιες συγκρούσεις με την αστυνομία: στη σύνοδο των G8 στη Γένοβα (2001), στη σύνοδο των ηγετών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Θεσσαλονίκη (2003) και στη σύνοδο των G8 στο Χεϊλίγκενταμ της Γερμανίας το 2007 (Κοτρωνάκη 2014).

Συνήθως, αν όχι πάντα, η διαδικασία εγχάραξης ταυτοτικών συνόρων στο εσωτερικό του κινήματος και ρητής διαφοροποίησης από την κινηματική συνιστώσα που μετέρχεται και βίαιων μέσων φέρει τα χαρακτηριστικά της «ήπιας καταστολής» [soft repression]. Η Ferre (2005) ορίζει ως ήπια καταστολή την επικοινωνιακή εκείνη στρατηγική ηθικού στιγματισμού, της αποσιώπησης και γελοιοποίησης ενός

⁸¹ *Παραδόξως*, υπό την έννοια ότι η ιδεολογική πόλωση προϋποθέτει δυο διαφορετικές ιδεολογίες τις οποίες ήδη χωρίζει μεγάλη ιδεολογική απόσταση (Sartori 1976) και οι οποίες εν πολλοίς ορίζουν και οριοθετούν τα άκρα του πολιτικού φάσματος. Οι πολιτικές κατηγορίες *μετριοπαθείς* και *ριζοσπάστες* ενός κινήματος, δεν οριοθετούν παρά ένα υπο-πεδίο του πολιτικού φάσματος που ορίζει ο πόλος «Αριστερά».

πολιτικού δρώντα στη διαδικασία συγκρότησης μιας θετικής ταυτότητας, με στόχο την πρόληψη της συλλογικής δράσης και την εμπρόθετη αποθάρρυνση δυνητικών ταυτίσεων με τη συγκεκριμένη ομάδα.

Στη δύση των γεγονότων της διαδήλωσης της 20^{ης} Ιουλίου και της δολοφονίας του Κάρλο Τζουλιάνι, το Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας σε μια απόπειρα ταυτόχρονης απονομιμοποίησης της δράσης των κατασταλτικών μηχανισμών και νομιμοποίησης της μη βίαιης διαμαρτυρίας σχεδόν με ιδεοτυπική συνέπεια υιοθετεί τη στρατηγική του ηθικού στιγματισμού της ομάδας των διαδηλωτών των βίαιων επιλογών, του Black Block. Τα δραματικά συμβάντα της ημέρας μεταφέρονται στο δημόσιο λόγο, από τους εκπροσώπους του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας, ως εξής:

Συλλέξαμε φωτογραφικές αποδείξεις με την παρουσία αστυνομικών που είχαν διεισδύσει στις σημερινές πορείες, και μαζί με άλλα φανερώνουν πως το λεγόμενο Black Block και οι καραμπινιέροι έδρασαν μαζί. (Luca Casarini. *Corriere Della Sera*, 21/07/2001)

Ήταν στημένη παγίδα της αστυνομίας, γιατί οι αστυνομικοί επέτρεψαν στους ανθρώπους του Μαύρου Μπλοκ, που είχαν μολότοφ και όπλα να διεισδύσουν στους διαδηλωτές. Σταμάτησαν όλους τους δικούς μας διαδηλωτές κι άφησαν αυτούς να φύγουν. (Βιτόριο Ανιολέτο. *Τα Νέα*, 21-22/07/2001)

Θυμάστε τι σας έλεγα πριν από μερικές μέρες για τους αναρχικούς, ότι δεν είναι μαζί μας και δεν ξέρουμε τι θέλουν να κάνουν; Μας χρησιμοποίησαν ως άμυνα. Έσπασαν κι έκαψαν ό, τι βρήκαν μπροστά τους. Και τελικά οι δικοί μας ειρηνικοί διαδηλωτές βρέθηκαν στο επίκεντρο των συμπλοκών με την αστυνομία... (Κάρλος Σκενόνε. *Τα Νέα*, 21-22/07/2001)

Όπως ήταν αναμενόμενο, η στρατηγική της ήπιας καταστολής, δηλαδή η ταύτιση της δράσης των αναρχικών διαδηλωτών με την κατασταλτική δράση των αστυνομικών δυνάμεων και η κατασκευή της δημόσιας εικόνας του αναρχικού ως μεταμφιεσμένου αστυνομικού («προβοκάτορα» σύμφωνα με την πιο δημοφιλή και διαδεδομένη εκδοχή του), τουλάχιστον, στο βραχύ χρόνο της διαμαρτυρίας είχε αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα. Συγκεκριμένα, όχι μόνο απομάκρυνε την όποια προοπτική σύναψης σχέσεων συνεργασίας με τις εν λόγω ομάδες, αλλά λειτούργησε και ως ενδοκινηματικός πυροκροτητής περαιτέρω ριζοσπαστικοποίησης των βίαιων μορφών διαμαρτυρίας αλλά και των στόχων ομάδων του Black Block.⁸²

Κατ' αυτόν τον τρόπο, και μέσα απ' αυτή τη δυναμική ενδοκινηματικής πόλωσης – άρα και περιχαράκωσης – παγιώνονται και «παγώνουν» δυο διαφορετικές

⁸² Δείγμα της όξυνσης των σχέσεων ανάμεσα στις δυο τάσεις του ίδιου κινήματος είναι η επίθεση και η πρόκληση υλικών ζημιών στα γραφεία της συντονιστικής επιτροπής του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας από ομάδες του Black Block.

διεκδικητικές οντότητες, οι οποίες μοιάζουν να αυτοπροσδιορίζονται αντιπαραθετικά: ειρηνικοί διαδηλωτές έναντι βίαιοι διαδηλωτές ή/και προβοκάτορες.

Εύλογα θα περίμενε κανείς ότι αυτή η εσωτερική πόλωση θα είχε επενέργειες και στη διαδικασία *διάχυσης* της διαμαρτυρίας –μετριάζοντας τη δημόσια κατακραυγή για τα δραματικά κατασταλτικά συμβάντα και, κατ’ επέκταση, περιορίζοντας το εύρος του *backfire effect*. Η απάντηση σ’ αυτό μοιάζει να είναι αμφίσημη: και ναι, και όχι. Για την ακρίβεια, εξαρτάται από το χρονικό και χωρικό καλειδοσκόπιο μέσα απ’ το οποίο κοιτάμε τα γεγονότα.

Σε ό, τι αφορά τον ενεργό χρόνο των γεγονότων (τη διαδήλωση της επόμενης μέρας), τόσο η γενικευμένη κινητοποίηση των κατασταλτικών μηχανισμών όσο και η ενδοκινηματική πόλωση που ακολούθησε τον επικοινωνιακό στιγματισμό των βίαιων δράσεων δεν αποτελούν επαρκείς παράγοντες για την αναχαίτιση της δυναμικής της διαμαρτυρίας. Η διαδήλωση της 21^{ης} Ιουλίου είναι εξαιρετικά μαζική (300.000 συμμετέχοντες σύμφωνα με τους διοργανωτές και 200.000 σύμφωνα με τις ιταλικές αστυνομικές αρχές) και φέρει έντονα συγκρουσιακά χαρακτηριστικά (όμοια μ’ εκείνα της προηγούμενης μέρας). Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι παρατηρείται ηθική μεταστροφή της προτρεπτικής σε δράση πλαισίωσης. Το κεντρικό σύνθημα της διαδήλωσης της προηγούμενης μέρας «Είσαστε 8 είμαστε 6 δις» [Voi G8-Noi 6.000.000.000] σκεπάζει πλέον η δημόσια κραυγή «Δολοφόνοι!» [Assassini!].

Η απώλεια ελέγχου της διαμαρτυρίας από τις πλέον θεσμισμένες οργανώσεις του πεδίου των κοινωνικών κινημάτων· η υψηλή και παρατεταμένη κινηματική προσδοκία που καλλιεργείται ήδη από τη διαδήλωση της Πράγας⁸³ αλλά και η οργανωτική ανασύνθεση και ανασύσταση που έχει συντελεστεί στο πλαίσιο της οργανωτικής ομπρέλας «Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας» όπου περισσότερες από 700 οργανώσεις ανανεώνουν τις διεκδικητικές τους δεξαμενές, φαίνεται πως λειτούργησαν ως αντισταθμιστικοί παράγοντες στην ενδεχόμενη εξασθένηση της διεκδικητικής δίνης και της διεθνικής της διάχυσης.⁸⁴

⁸³ «Περιμένοντας την πορεία όπως οι άλλοι το Πάσχα...» αναφέρεται σε δημοσίευμα της εφημερίδας Ελευθεροτυπία (18/07/2001) εν όψει της διεθνούς διαδήλωσης στη Γένοβα. Αν και περιπαικτικός έως απλουστευτικός ο τίτλος αποδίδει με απολύτως παραστατικό και ακριβή τρόπο την υψηλή κινηματική προσδοκία των διεθνικών νομάδων διεκδικητών. Τουλάχιστον των ελλήνων.

⁸⁴ Την κρισιμότητα της μεταβλητής «οργανωτική πυκνωση» στη μελέτη των συλλογικών δράσεων επισημαίνουν και οι Moyer/Mc Allister/Finley (2001) όταν θέτουν το ερώτημα του *πότε* εμφανίζονται γεγονότα διαμαρτυρίας δυνάμει *μετασχηματιστικά*. Καταλήγουν ότι τέτοια «γεγονότα–πυροκροτητές» [trigger events] ακολουθούν μια περίοδο εντατικής ανασυγκρότησης του «πεδίου των οργανώσεων» [organizational groundwork] και προηγούνται της θεαματικής εκτίναξης της κινηματικής δράσης.

Η βίαιη αναχαίτισή της επιχειρείται λίγο αργότερα, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 (09/11) και την επίθεση της ισλαμικής οργάνωσης Al-Qaeda στους Δίδυμους Πύργους, στην καρδιά του παγκόσμιου εμπορικού κέντρου στη Νέα Υόρκη. Το κομβικής σημασίας αυτό συμβάν που επιφέρει το θάνατο σε περίπου 3.000 αμερικανούς πολίτες, πέρα από το ανεπούλωτο συμβολικό τραύμα που προκαλεί στην αμερικάνικη κοινωνία, και την αλληλουχία γεγονότων που πυροδοτεί σε γεωπολιτική κλίμακα, συρρικνώνει δραματικά το θεσμικό περιβάλλον εκδήλωσης της διεθνικής διαμαρτυρίας.

Με πρόταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η κατηγορία «τρομοκρατική εγκληματική πράξη» [terrorist offence] διευρύνεται προκειμένου να συμπεριλάβει «κάθε εμπρόθετη δράση ατόμου ή ομάδας ενάντια σε μια ή περισσότερες χώρες, τους θεσμούς αυτών και τους ανθρώπους με στόχο τον εκφοβισμό τους και την καταστροφή ή τη σημαντική αλλοίωση των πολιτικών, οικονομικών ή κοινωνικών δομών αυτών των χωρών» (Άρθρο 3 §1, *Proposal for a Council Framework decision on combating terrorism*, Brussels, 19.09.2001). Ως δράσεις που χρήζουν αυτού του χαρακτηρισμού, λογίζονται: οι δολοφονίες ή τραυματισμοί προσώπων, οι απαγωγές και αεροπειρατείες, οι ληστείες, η κατασκευή, κατοχή και μεταφορά εξοπλισμού ή εκρηκτικών υλών, η πρόκληση ζημιών στις κυβερνητικές υποδομές, στα μέσα μεταφοράς, στις πλατείες και στους δημόσιους χώρους ή στην ιδιοκτησία (δημόσια ή ιδιωτική). Ειδική μνεία γίνεται και στις ταραχές που ξεσπούν ανάμεσα σε διαδηλωτές και την αστυνομία στο δρόμο, οι οποίες μάλιστα ομαδοποιούνται στην αυτοτελή κατηγορία της «αστικής βίας» [urban violence].⁸⁵

Καθίσταται, λοιπόν, πέρα από προφανές ότι το αναθεωρημένο, ενιαίο ευρωπαϊκό πλαίσιο πρόληψης και καταπολέμησης της τρομοκρατίας χρωματίζει και το θεσμικό τοπίο ελέγχου της διαμαρτυρίας, αλλάζοντας τα ισοζύγια της δομής πολιτικών ευκαιριών/απειλών σε παγκόσμια κλίμακα, υπό την έννοια οι συγκρούσεις που ξεσπούν σε αλληλεπίδραση με την αστυνομία, εφεξής, ενδύονται με το θεσμικό και ηθικό μανδύα της *τρομοκρατικής εγκληματικής πράξης*. Αυτό που δεν καθίσταται και τόσο προφανές –για την ακρίβεια, είτε παραμένει δυσδιάκριτο, είτε αποσιωπάται στις έρευνες που αφορούν τις επενέργειες της παγκόσμιας επικοινωνιακής της διαχείρισης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στη δυναμική της διεθνικής δράσης– είναι ότι, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης το πλαίσιο για την ποινική αντιμετώπιση της

⁸⁵ Όλο το κείμενο είναι διαθέσιμο στο: <http://www.statewatch.org/news/2001/sep/terrorism.pdf>

τρομοκρατίας (και τα περιεχόμενα αυτής) έχει ήδη κατατεθεί από τις 5 Σεπτέμβρη 2001, με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.⁸⁶ Στις 20 Σεπτέμβρη του ίδιου έτους, δηλαδή εννέα μέρες μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτέμβρη, απλώς επικυρώνεται.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι, τουλάχιστον στον ευρωπαϊκό χώρο, η ενορχήστρωση της θεσμικής καταστολής της διεθνιστικής δράσης (και συγκεκριμένα των συγκρουσιακών μορφών διαμαρτυρίας) μέσα από την διασταλτική ερμηνεία της έννοιας «τρομοκρατική εγκληματική πράξη» και η παράλληλη αυταρχοποίηση του συστήματος ποινών, μοιάζει περισσότερο ως η στρατηγική διαχείρισης ενός μετασχηματιστικού γεγονότος, της διεθνούς διαδήλωσης της Γένοβας, παρά ως η διεθνής απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτέμβρη. Δεν σημαίνει βέβαια αυτό ότι η 11^η Σεπτέμβρη δεν παρενέβη με τρόπο καταλυτικό στις εθνικές πολιτικές αρένες προκαλώντας ομογενοποίηση των κατά τόπους πολιτικών ελέγχου της διαμαρτυρίας. Αυτό που σημαίνει είναι ότι οι ευρωπαϊκές ελίτ ήδη απεργάζονταν τη θεσμοποίηση του κατασταλτικού υποδείγματος «Γένοβα» με τη μορφή των ευρωπαϊκών πολιτικών ασφάλειας, και ότι ο συμβολικός κρότος που άφησε η 11^η Σεπτέμβρη, αναγνώστηκε από αυτές ως εξαιρετική ευκαιρία για την πολιτική και ηθική του νομιμοποίηση.

Ο τρόπος όμως που η εξέλιξη αυτή επέδρασε στα διάφορα εθνικά κινήματα ήταν κάθε άλλο παρά ομοιόμορφος.

⁸⁶ *Proposal for a Council Framework decision on combating terrorism*, Brussels, 19.09.2001. Συναφείς Πηγές: <http://www.statewatch.org/news/2001/sep/terrorism.pdf> και <http://www.statewatch.org/news/2001/nov/19sis.htm>

4. ΑΝΑΔΟΧΟ ΚΙΝΗΜΑ, ΔΙΑΔΟΧΗ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ: Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΤΟΠΙΑ ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

4.Α. ΤΟΠΙΚΕΣ ΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΚΚΡΕΜΕΣ: ΕΘΝΙΚΕΣ «ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ» ΣΤΟΝ ΑΝΤΙΠΟΛΕΜΙΚΟ ΚΑΜΒΑ

«Η ροή του ιστορικού χρόνου επικαθορίζεται από μια αλληλουχία, εν πολλοίς, τυχαίων συμβάντων» [eventful temporality], αποφαίνεται ο William Sewell (1996), και καλεί τους μελετητές της ιστορικής κοινωνιολογίας να υιοθετήσουν μια μεθοδολογία θέασης των αλλαγών που επιτελούνται στις κοινωνικές δομές εστιάζοντας στα κομβικά γεγονότα και όχι σε κάποια μακρόσυρτη κίνηση ανώνυμων αιτιωδών δυνάμεων που υπακούν σε μια μεταφυσική, εσωτερική λογική της κοινωνικής εξέλιξης (τελεολογική προσέγγιση του ιστορικού χρόνου). Σ' αυτήν την πρόσληψη της χρονικότητας:

- (α) ό, τι συνέβη σε ένα προηγούμενο χρονικό σημείο είναι δυνατόν να επηρεάσει την αλληλουχία των μελλοντικών γεγονότων [path dependence]·
- (β) η κοινωνική αιτιότητα είναι χρονικά ετερογενής [causal temporal heterogeneity]·
- (γ) για κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής και για κάθε κοινωνική δομή, όσο ανθεκτική και αν είναι, υπάρχει η ενδεχομενικότητα της κοινωνικής αλλαγής [global contingency]·
- (δ) οι διαφορετικές οργανωτικές υποδομές είναι δυνατόν να αλλάξουν την αιτιότητα της δυναμικής της κατάστασης μέσα από τη συλλογική δράση [organizational hypothesis].⁸⁷

Εν τη απουσία αυτού του θεωρητικού φίλτρου, θα ήταν ίσως αδύνατον να εξηγήσουμε *πώς* και *γιατί*, το μετασχηματιστικό γεγονός Γένοβα και το παγκόσμιο ρήγμα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου επενεργούν με διαφορετικό τρόπο στη δυναμική διάχυσης και μεταστοιχείωσης των ευρωπαϊκών κινημάτων που συμμετέχουν στη διεθνιστική δράση σε εθνικές πολιτικές δυνάμεις. Στην ιταλική περίπτωση για παράδειγμα, τα κατασταλτικά αδιέξοδα που θέτει το πρωτόγνωρο συγκρουσιακό γεγονός της

⁸⁷ Στην ανάδειξη αυτής της διάστασης της κοινωνικής αλλαγής, καθοριστικές ήταν οι συμβολές των Traugott (1985) και Kimeldorf (1988).

διεθνούς διαδήλωσης στη Γένοβα, απαντώνται με: τη διάλυση των υποκινητών της πολιτικής ανυπακοής (των Tute Bianche) και το μετασχηματισμό τους σε «Ανυπάκουους» [Disobedienti]· την παραλυσία του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας και την άτυπη ακύρωση της συμφωνίας ανάμεσα στις συνεργαζόμενες ομάδες· την περαιτέρω απαξίωση της θεσμικής αριστεράς που θεωρείται αφερέγγυα δύναμη κατά το ότι αδυνατεί να προβλέψει ή να διαπραγματευθεί τη στρατηγική της αστυνομίας· την ευθυγράμμιση στο δημόσιο λόγο, σχεδόν όλων των διεκδικητικών οργανώσεων – πλην των κοινωνικών κέντρων που εμψυχώνουν το Black Bloc– στα μη βίαια ρεπερτόρια αντιπαράθεσης με τις αρχές και του αντιπάλους τους· και τη στρατηγική προώθηση των διαδικασιών συγκρότησης ενός δημόσιου χώρου για τη διεθνική δικτύωση και την εκπόνηση εναλλακτικών προτάσεων στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές έναντι των πιο συγκρουσιακών συλλογικών παραστάσεων επίδειξης *αξιοσύνης, ενότητας, αριθμητικής υπεροχής, αφοσίωσης*.⁸⁸

Στην –αντιπροσωπευτική του διεκδικητικού κλίματος που επικρατεί στην Ιταλία– συνέντευξη που παραχωρεί ο αδιαμφισβήτητα χαρισματικός ηγέτης των Tute Bianche, Luca Casarini στην εφημερίδα *Il Manifesto*, οι παραπάνω προοπτικές αποτυπώνονται με ιδιαίτερη ευκρίνεια:

Στη Γένοβα είδαμε το τέλος της διαπραγμάτευσης ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα και τους θεσμούς (...) Το να μιλάμε για θάνατο μετά απ' αυτό που συνέβη στον Τζουλιάνι είναι θλιβερό. Αλλά, ναι στη Γένοβα η θεσμική αριστερά πέθανε. Προσπάθησε να φανταστείς την αμηχανία της κεντροαριστεράς που βοήθησε στην πραγματοποίηση της αντισυνόδου στους G8 και στη συνέχεια βρέθηκε αντιμέτωπη πρόσωπο με πρόσωπο με εικόνες άγριων ξυλοδαρμών και τον Κάρλο να κείτεται νεκρός στην άσφαλτο (...) Οι Tute Bianche ήταν ένα πείραμα που επιχείρησε να νομιμοποιήσει εκ νέου την ιδέα της σύγκρουσης (...) Ως Tute Bianche, καλύψαμε μια μεγάλη διαδρομή και αναρωτηθήκαμε για το τι πρέπει να κάνουμε. Η εμπειρία είναι θετική αλλά ανεπαρκής ως προς την αντιμετώπιση του ιμπεριαλιστικού συστήματος που βλέπει την πολιτική ως τη συνέχεια του πολέμου και όχι το αντίστροφο όπως έγραφε ο Karl von Clausewitz (...) Η φάση της πολιτικής ανυπακοής εξαντλήθηκε. Τώρα πρέπει να περάσουμε στην κοινωνική ανυπακοή. Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι όλες οι όψεις του Κοινωνικού Φόρουμ της Γένοβας είναι σε κρίση. Αυτό δεν σημαίνει κυρίως παράλυση αλλά, αναγνώριση των ορίων της πολιτικής του ανάλυσης, των προοπτικών και της ατζέντας που έβαλε (...) Το περίφημο Black Bloc δεν πρέπει να ενοχοποιηθεί για όλα αυτά. Υπάρχουν άνθρωποι που πιστεύουν ότι για να επιτεθείς στον καπιταλισμό αρκεί να σπάσεις ένα παράθυρο. Σκεφτόμαστε αλλιώς. Σκεφτόμαστε με όρους μιας διαδικασίας κοινωνικού μετασχηματισμού όπου «το δίκτυο μερικών δικτύων» γίνεται μαγνήτης που δυναμώνει και δίνει πνοή σε άλλα κοινωνικά δίκτυα (...) Για παράδειγμα, το να χτίσουμε ένα δημόσιο χώρο όπου το «πλήθος» δεν θα είναι απλά μια λέξη αλλά μια κοινή πολιτική κατασκευή των Ανυπάκουων (Casarini. *Il Manifesto*, 21/08/2001)

⁸⁸ Ενός από τους παράγοντες που σε συνδυασμό με τις *εκστρατείες* και τα *ρεπερτόρια*, αποδίδει στις συλλογικές δράσεις την ιδιαιτερότητα του κοινωνικού κινήματος (Tilly 2004).

Αντίθετα με τα διεκδικητικά μονοπάτια που φαίνεται να διαβαίνει το ιταλικό κίνημα (και που σε πολλές περιπτώσεις διασταυρώνονται με τα αντίστοιχα των ομολόγων κινήματων της υπόλοιπης Ευρώπης), στην ελληνική περίπτωση η δυναμική της διεθνιστικής δράσης ακολουθεί άλλες ατραπούς. Η συγκρουσιακή ορμή που κατακλύζει τις διεκδικητικές οργανώσεις όχι μόνο δεν ανακόπτεται από τα τραυματικά συγκρουσιακά γεγονότα, αλλά μετασχηματίζεται σε μια αργοπορημένη διαμαρτυρία ενάντια στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης που διαχέεται σε απρόσμενους γεωγραφικούς τόπους και μετενσαρκώνεται αρχικά σ' ένα νέο σώμα αντιπροσώπευσης και συντονισμού (το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ) και αργότερα – μέσα από μια άλλη αλληλουχία πολιτικών συμβάντων– σ' ένα νέο πολιτικό κόμμα, τον ΣΥΡΙΖΑ (Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς).

Εισηγούμαι πως οι κρίσιμοι παράγοντες που εξηγούν τις διαφορές στις μορφές και τη δυναμική της διάχυσης είναι τρεις: (α) οι διαφορετικές χρονικές και μορφολογικές συγκυρίες των εθνικών δομών πολιτικών ευκαιριών και απειλών – κυρίως ως προς τον τρόπο με τον οποίο αυτές γίνονται αντιληπτές από τις ομάδες των διεκδικητών· (β) τα υφιστάμενα συγκρουσιακά φαντασιακά και ρεπερτόρια διαμαρτυρίας, οι ενδο-διεκδικητικές πολιτικές διαιρέσεις, οι πολιτικές μνήμες, οι προβολές και οι αναζωπυρώσεις τους στον παρόντα χρόνο· τέλος, (γ) είτε η ύπαρξη συμμάχων με επιρροή που προτίθενται να πιστοποιήσουν ή να διαμεσολαβήσουν συλλογικές δράσεις που ενέχουν δυναμικό παρεμπόδισης (άρα και τη διακινδύνευση καταστολής) είτε ένα πυκνό δίκτυο κοινωνικών ερεισμάτων ικανό σε πρώτο χρόνο να αποσοβεί τις κατασταλτικές πιέσεις, και σε δεύτερο να τις μεταβολίζει σε νέα περιεχόμενα και πρακτικές ενδυνάμωσης της διαμαρτυρίας.

Στην Ελλάδα, που το 2003 αναλαμβάνει την ευρωπαϊκή προεδρία, οι διαστάσεις αυτές συμπυκνώνονται στην ενεργό προσδοκία μιας ενωμένης Αριστεράς με κοινοβουλευτική εκπροσώπηση που όμως θα παραμένει μαχητική. Αν και κατά το χρονικό διάστημα μετά τη Γένοβα μια τέτοια εξέλιξη κάθε άλλο παρά εύκολη φαντάζει, δεν είναι ως εκ τούτου και αδύνατη –κατά το ότι, σε αντίθεση με την Ιταλία, στην Ελλάδα η Αριστερά δεν βαρύνεται ούτε με κάποια εκτροπή κύκλου διαμαρτυρίας προς την κατεύθυνση της μαζικής ένοπλης δράσης (περίπτωση Ερυθρών Ταξιαρχιών τη δεκαετία του '70), ούτε και έχει συνδέσει την θεσμική λειτουργία της με τη συμπόρευση και ιδεολογική ενσωμάτωση στα κελεύσματα της κυβερνώσας νεοφιλελεύθερης κεντροαριστεράς. Στις περιστάσεις, καθοριστικό ρόλο

μέλλει να διαδραματίσει ένα κόμμα ισχνης κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης, που όμως προτίθεται να παράσχει πιστοποίηση στις συλλογικές δράσεις: ο Συνασπισμός.

Υπό το φως των παραπάνω θεωρητικών παρατηρήσεων τα εμπειρικά δεδομένα που διηγούνται την ιστορία (και τα όρια) του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, στην Ελλάδα καθίστανται εναργή.

4.Α.(1) ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ, ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΛΑΙΣΙΩΣΕΙΣ

Την αυλαία της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας στην εντόπια πολιτική σκηνή, στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2001, ανοίγει ο επικείμενος πόλεμος των Ηνωμένων Πολιτειών στο Αφγανιστάν. Η νέα διεθνής συγκυρία που διαμορφώνεται μετά την επίθεση στους δίδυμους πύργους, και η μετατόπιση της διεθνούς κοινής γνώμης στην πολεμική επέμβαση των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν (στο πλαίσιο της στρατιωτικής επιχείρησης «Διαρκής Ελευθερία») είναι φυσικό να μετατοπίζουν τον άξονα των ενδιαφερόντων ενός κινήματος που στον ταυτοτικό του κώδικα φέρει τα γνωρίσματα, τα περιεχόμενα και την προοπτική του διεθνισμού.

Καταλαμβάνοντας το χώρο της δημόσιας προσοχής, η αντιπολεμική πλαισίωση έρχεται να γεφυρωθεί με την πολεμική ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση σε τέτοιο βαθμό που πολλές φορές την υποσκελίζει –καθώς στη νέα σελίδα της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας τη σφραγίδα βάζει η πρόκληση της απάντησης στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Με πρωτοβουλία της αμερικανικής οργάνωσης «Δράσε τώρα! Βάλε τέλος στον Πόλεμο και τον Ρατσισμό» (Act Now to Stop War and End Racism/ANSWER) διαχέεται σε ολόκληρη την Ευρώπη το κάλεσμα για διεθνή αφύπνιση και κινητοποίηση ενάντια στον προαναγγελλθέντα πόλεμο στο Αφγανιστάν, ένα κάλεσμα που μέσω των νεοπαγών οχημάτων της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας (Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας και Πρωτοβουλία GENOBA 2001) φτάνει μέχρι την Ελλάδα και καθορίζει το κινηματικό ημερολόγιο ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Αποκρυσταλλώνεται έτσι, σταδιακά, στη μορφή της Παγκόσμιας Ημέρας Δράσης ένα οργανόγραμμα κινητοποιήσεων και συντονισμού των εθνικών διεκδικητικών ενεργειών με αιχμή και στόχο την εναντίωση στον πόλεμο. Σύμφωνα με τον (Tarrow 2005) οι Παγκόσμιες Μέρες Δράσης συμβάλλουν στη συγκεκριμενοποίηση της εμπειρίας της κοινής συμμετοχής στα ίδια γεγονότα διαμαρτυρίας (ακόμα κι όταν αυτά λαμβάνουν χώρα στις πιο απόμακρες μεταξύ τους πόλεις) και στη διαδικασία σύναψης διεθνικών δεσμών, οι οποίοι με τη σειρά τους

ενθαρρύνουν την ανάληψη μελλοντικών δράσεων. Παράλληλα, και μέσα από τον ορισμό κοινών διεθνών «ραντεβού διαμαρτυρίας», οι Παγκόσμιες Ημέρες Δράσης δημιουργούν μια –συχνά τεχνητή– αίσθηση ομογενοποίησης των εθνικών δομών ευκαιριών και απειλών, διακόπτοντας ομόχρονα τις θεσμικές ρουτίνες προκειμένου να θέσουν, πολλές φορές επιτακτικά, στη δημόσια σφαίρα αιτήματα που δεν συγχρονίζονται με τις εντόπιες θεσμικές συγκυρίες. Η διεθνική διαμαρτυρία ενάντια στον πόλεμο εμπίπτει σε αυτή την κατηγορία.

Εξετάζοντας κανείς τα γεγονότα διαμαρτυρίας που αναλαμβάνονται με πρωτοβουλία των αντιπαγκοσμιοποιητικών οργανώσεων-ομπρέλα κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2001, παρατηρεί ότι 7 στα 27 γεγονότα διαμαρτυρίας έχουν ως αίτημα την αποτροπή του πολέμου στο Αφγανιστάν (βλ. στοιχεία που παρατίθενται στο Χρονολόγιο του Παραρτήματος). Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για Διεθνείς Μέρες Δράσης με υπερτοπική εμβέλεια, που προσβλέπουν στην ανανέωση του περιεχομένου της αντιπολεμικής διαμαρτυρίας. Συγκρίνοντας όμως την κύμανση, τη σύνθεση και τη γεωγραφική διασπορά τους με τις αντίστοιχες κινητοποιήσεις ενάντια στους βομβαρδισμούς στη Γιουγκοσλαβία το 1999, προκύπτουν κάποιες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις.

Μια πρώτη αντιπαραβολική ματιά στα στοιχεία (όπως εμφανίζονται στο Χρονολόγιο 1 και τον Πίνακα 4) αβίαστα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το αριθμητικό και γεωγραφικό εύρος των γεγονότων αντιπολεμικής διαμαρτυρίας του 1999 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2001 είναι σαφώς μεγαλύτερο (83 γεγονότα το 1999, έναντι 15 κατά την περίοδο 2000-02 και σε 21 πόλεις έναντι μόνον 2).

Πίνακας 4: Περιεχόμενα Διαμαρτυρίας, 2000-2002 (ελληνική συμμετοχή)

Γεγονότα Διαμαρτυρίας	Αριθμός γεγονότων
I. Αντιπολεμικές διαδηλώσεις	15
II. Αντισύννοδοι	37
III. Φόρουμ	5
IV. Άλλες θεματικές (Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του Ρατσισμού, Ημέρα Μνήμης του Κάρλο Τζουλιάνι, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, Αντιφασισμός, Άρση εμπάργκο στην Κούβα)	11
Σύνολο	68

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Ωστόσο και με μια πιο κοντινή ματιά παρατηρούμε ότι στη νέα συγκυρία δεν πρωτοστατούν πλέον οι οργανώσεις θεσμικής υπόστασης (φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, νεολαίες κομμάτων όλου του πολιτικού φάσματος, συνδικαλιστικές οργανώσεις κ.ο.κ.), αλλά οι άτυπες επιτροπές και πρωτοβουλίες που συγκροτήθηκαν για τη συμμετοχή στη διεθνή διαδήλωση της Γένοβας. Αυτή η σαφής αναδιάταξη στα πορτραίτα και την πολιτική ταυτότητα των οργανώσεων-πλοηγών της διαμαρτυρίας δεν πιστοποιεί μόνο την ύπαρξη ενός συγκρουσιακού κύκλου όπου τα πολιτικά περιεχόμενα αντιπαράθεσης διατυπώνονται κυρίως με όχημα την εξωθεσμική δράση (έναντι δράσεων που αναλαμβάνονται από φορείς με ισχυρούς θεσμικούς πόρους), αλλά και τη δυναμική της διεθνιστικής δράσης στις εντόπιες πολιτικές σκηνές, οι επενέργειες της οποίας αρχίζουν να αχνοφαίνονται στα τέλη του 2001.

Στη δίνη αυτής της δυναμικής, το ζήτημα του πολέμου αναπλαισιώνεται και με τη σειρά του αναπλαισιώνει και διευρύνει αξιακά την ατζέντα των αιτημάτων και των προβληματικών των κατά τόπους αντιπαγκοσμιοποιητικών κινημάτων. Μαζί με τη δραματική θεματική του πολέμου αναβαθμίζεται και το ενδιαφέρον για το ρατσισμό ως απότοκη όψη της Ισλαμοφοβίας που αναζωπυρώνεται στην μετά 11^η Σεπτέμβρη εποχή μέσα από τη ρητορική και νομοθετική διαχείριση του «πολέμου ενάντια στην (ισλαμική) τρομοκρατία». Η ειδική αυτή ανασκευή της σημασίας της αντιπολεμικής διαμαρτυρίας μοιάζει να αποτελεί εφελκυστήρα για το συντονισμό κοινών δράσεων (τουλάχιστον) ανά την Ευρώπη και κυρίως για το πέρασμα από τα διεθνικά γεγονότα διαμαρτυρίας στις διεθνικές «εκστρατείες» [campaigns]⁸⁹ και τη συγκρότηση δικτύων ικανών να τις υποστηρίξουν σε βάθος χρόνου και με ορίζοντα μεγαλύτερο των –έστω και εμβληματικών– διεθνών διεκδικητικών ραντεβού. Σημαντικές εκφράσεις και όψεις αυτής της μετάβασης είναι η σύσταση της διεθνικής πλατφόρμας «Συμμαχία-Σταματήστε τον Πόλεμο» και της ελληνικής δικτύωσης «Διεθνική Δράση».

Η Συμμαχία-Σταματήστε τον Πόλεμο δημιουργείται στην Αγγλία με πρωτοβουλία της τροτσκιστικής οργάνωσης «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα» [Social Worker's Party/SWP] τον Σεπτέμβρη του 2001, με στόχο την απόσυρση των βρετανικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν και αργότερα απ' το Ιράκ (Φεβρουάριος 2002). Ως αντιπαγκοσμιοποιητική πτέρυγα της ομολογής ελληνικής

⁸⁹ Ορίζοντας ως εκστρατείες «τις θεματικά, κοινωνικά και χρονικά αλληλένδετες σειρές αλληλεπιδράσεων με προσανατολισμό την υλοποίηση ενός στόχου» (dellaPorta/Rucht 2002)

οργάνωσης του SWP, του ΣΕΚ, η Πρωτοβουλία-ΓΕΝΟΒΑ 2001 προσαρτάται στη Συμμαχία-Σταματήστε τον Πόλεμο και εν συνεχεία ένα χρόνο αργότερα (Σεπτέμβρης 2002) συγκροτεί στην Ελλάδα το ομώνυμο αντιπολεμικό σχήμα με στόχο την προβεβλημένη συμμετοχή της σε δράσεις ενάντια στον πόλεμο. Όπως και η Πρωτοβουλία Γένοβα, η Συμμαχία Σταματήστε τον Πόλεμο δεν προκύπτει ως το οργανωτικό απόσταγμα ανταλλαγών και ωσμώσεων με άλλες συλλογικότητες εξίσου στρατευμένες στα ίδια ή σε όμοια πεδία διεκδίκησης –μιας συνηθισμένης «κατάληξης» της διαδικασίας επαναδιαπραγμάτευσης των οργανωτικών και ταυτοτικών ορίων μιας πολιτικής οντότητας στο πλαίσιο της κινηματικής επίτασης. Αντίθετα, προσομοιάζει περισσότερο σε θυγατρική οργάνωση του Σ.Ε.Κ που ενώ αναδύεται στο κύμα γενικευμένης διαμαρτυρίας, επιλέγει να διαχειριστεί την πίεση του ανταγωνισμού που θέτει σε κίνηση ο συγκρουσιακός κύκλος, αποφεύγοντας τον (οργανωτικό) συγχρωτισμό με άλλες συλλογικότητες. Ενώ, δηλαδή, συμμετέχει από κοινού με άλλες οργανώσεις σε γεγονότα διαμαρτυρίας δεν επιδιώκει να ενθυλακωθεί σε κοινά δίκτυα συντονισμένης δράσης ή να συνευρεθεί σε κοινούς κόμβους συνεργασίας (White 1992) με άλλους συλλογικούς δρώντες παρά μόνο ευκαιριακά (με εκπροσώπους συνδικαλιστικών οργανώσεων) προκειμένου να προσποριστεί είτε υλικούς είτε συμβολικούς πόρους για χρόνο τόσο όσο διαρκεί ένα γεγονός διαμαρτυρίας. Διαφορετική είναι η περίπτωση της Διεθνούς Δράσης.

Η Διεθνής Δράση, σχηματίζεται τον Νοέμβριο του 2001 εν όψει της Συνόδου Κορυφής της Ε.Ε. στις Βρυξέλλες, ως διάδοχο σχήμα της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα. Απαρτίζεται από τις οργανώσεις: Α.Κ.Ο.Α., Δ.Ε.Α., Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Ξεκίνημα, ΟΚΔΕ-Σπάρτακος, Virus, Πρωτοβουλία απ' το Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας για την Παγκόσμια Διαδήλωση Γυναικών κατά της Φτώχειας και της Βίας, Συνασπισμός και τον νεοσυσταθέντα «Χώρο Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς».⁹⁰

⁹⁰ Ο Χώρος Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς, δημιουργείται τον Οκτώβριο του 2001 από άτομα και λογικές που απελευθερώνονται από τον χώρο της Ανανεωτικής Αριστεράς και που αναγνωρίζουν, ίσως για πρώτη φορά, τις ανταπάτες μιας ενδεχόμενης σύμπραξης με το ΠΑΣΟΚ και την προτεραιότητα των κινημάτων στις στρατηγικές σύναψης συμμαχιών. Η έλευση των γεγονότων διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και η υλική αναβάθμιση της κινηματικής υπόστασης καθώς και η αναγνώριση της αναγκαιότητας της ενότητας της Αριστεράς κρίνονται ως σταθμοί στη συγκρότηση του συγκεκριμένου πολιτικού χώρου.

Αναλυτικά το κείμενο θέσεων του Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς, εδώ: <http://www.ananeotiki.gr/el/readArchives.asp?catID=2&subCatID=0&page=66&textID=524>

Αν και μεταβατικό σχήμα συντονισμού της ελληνικής συμμετοχής στα διεθνή γεγονότα διαμαρτυρίας και στα διεθνή θεματικά δίκτυα, η Διεθνής Δράση επιχειρεί να διαδραματίσει ένα διπλό ρόλο. Από τη μια, διεκδικεί να καταγραφεί ως ένα οργανωτικό υπόβαθρο με διάρκεια στο χρόνο για την εθνική σφυρηλάτηση του διεθνισμού αναδεικνύοντας την παγκόσμια εστία των τοπικών προβλημάτων. Από την άλλη, επιδιώκει να αποτελέσει την οργανωτική χύτρα σύντηξης των αιτημάτων και των προγραμμάτων πολιτικών οργανώσεων της Αριστεράς με στόχο την ενθάρρυνση της πολιτικής συμμετοχής και τον πειραματισμό με την πρόκληση επανανοηματοδότησης της Αριστεράς στην εποχή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης., μιας εποχής κατά την οποία –όχι ερήμην των αριστερών κομμάτων και των επιλογών τους– το πολιτικό περιεχόμενο της ίδιας της έννοιας «Αριστερά» έτεινε φαντάζει κειμήλιο του παρελθόντος. Στο καταστατικό κείμενο της Διεθνούς Δράσης, διαβάζουμε:

Εμείς, όσοι και όσες αγωνιστήκαμε μέσα από τις γραμμές της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας αλλά και άλλες πρωτοβουλίες και επιτροπές του διεθνούς κινήματος, επειδή πιστεύουμε ότι ο αγώνας πρέπει να γίνεται πρώτα από όλα μέσα στην ίδια μας τη χώρα, καλούμε κάθε εργαζόμενο/η και νέο/α να στρατευτεί μαζί μας για: Να σταματήσει κάθε εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο κατά του Αφγανιστάν (...) Να καταργηθεί ο τρομονόμος και να αναχαιτιστεί η προσπάθεια περιστολής των δικαιωμάτων (...) Να μην περάσουν οι περικοπές στην κοινωνική ασφάλιση (...) Να νομιμοποιηθούν όλοι οι μετανάστες/στρίες, να δίνεται πολιτικό άσυλο στους πρόσφυγες του πολέμου! Με αυτές τις σκέψεις καλούμε κάθε κόμμα, πολιτική ή συνδικαλιστική οργάνωση, κοινωνική συλλογικότητα, ανένταχτο/-η που θέλει να συντονιστεί κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και του ιμπεριαλιστικού πολέμου και να στρατευτεί μαζί μας στη Διεθνή Δράση τώρα! (Διεθνής Δράση. *Στην Παγκοσμιοποίηση της Βαρβαρότητας, την Πείνα, την Ιμπεριαλιστική Τρομοκρατία και το Θρησκευτικό Φανατισμό, Να Αντιτάξουμε την Αντιπολεμική Διεθνιστική Δράση, Την Παγκοσμιοποίηση της Ελπίδας*)

Με πιο εύγλωττο τρόπο αυτή η προσδοκία επανίδρυσης σε όλα τα επίπεδα (ιδεολογικό, ταυτοτικό, οργανωτικό, στρατηγικό) μιας πλουραλιστικής και διεκδικητικής Αριστεράς ως προϋπόθεση για τη διεξαγωγή διεθνικών αγώνων και τη μετάβαση από τη διακήρυξη «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός» στην αποκωδικοποίηση των στρατηγικών που είναι δυνατόν να τον κάνουν πολιτικό πρόγραμμα διατυπώνεται σε κείμενο που διανέμει η Νεολαία Συνασπισμού στο χώρο του Φεστιβάλ της, το Σεπτέμβριο του 2001. Αναφέρεται, χαρακτηριστικά:

Από τη μια ένα σύστημα το οποίο φαίνεται ανίκανο να διατηρήσει την κοινωνική συνοχή και επομένως μας δίνει το δικαίωμα να αναρωτηθούμε σοβαρά για τη βιωσιμότητα του. Από την άλλη, ένα πολύβουο κίνημα το οποίο υπόκειται στην ίδια ιδιομορφία που χαρακτηρίζει όλα τα κινήματα. Ή θα γίνει πλειοψηφικό στην κοινωνία ή θα χάσει. Και αυτό το κίνημα διακηρύσσει με κάθε ευκαιρία «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός». Ναι, αλλά ποιος; Εδώ τα πράγματα δεν φαίνεται να είναι τόσο απλά (...) Από τη μία η επίσημη Αριστερά η οποία δεν

έχει καταφέρει να γίνει «η φωνή των καταπιεσμένων» (με τρόπο που και οι καταπιεσμένοι να το ξέρουν), που συχνά παραμένει δέσμια της μονόπατης επιδίωξης για την κατάληψη της εξουσίας, που αναπαράγει ιδεολογικά και οργανωτικά σχήματα στη βάση τους εξουσιαστικά, συνεπώς ανελεύθερα, συνεπώς όχι αριστερά. Από την άλλη τα κοινωνικά κινήματα, τα οποία συχνά δεν καταφέρνουν να κάνουν το ποιοτικό άλμα που απαιτείται, να ξεπεράσουν την αντιθετική σχέση που τα γέννησε και να δουν την κοινωνία σαν όλο (...) Ο μόνος τρόπος να ξεπεραστεί αυτή η κρίση είναι η Αριστερά και τα κοινωνικά κινήματα να συναντηθούν, να ζευγαρώσουν και από το ζευγάρι αυτό να προκύψει μια νέα αριστερά η οποία θα είναι κοινωνικό και πολιτικό κίνημα ανατροπής (...) Κάπως έτσι φτάνουμε στη Διεθνή Δράση. Η δημιουργία της αποφασίστηκε μετά τη συνειδητοποίηση από μια σειρά συλλογικοτήτων ότι είναι απαραίτητη η συγκρότηση ενός σχήματος πιο μόνιμης συνεργασίας για ζητήματα που αφορούν την νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση και την εναντίωση σε αυτή, προκειμένου αυτά να ανοίξουν σε περισσότερο κόσμο, αλλά και να δημιουργηθεί ένας πολιτικός χώρος δράσης που θα επιτρέπει σε πολύ κόσμο να συμμετάσχει. Η αρχική πρόταση απευθύνονταν σε όλες τις συλλογικότητες αλλά και πολίτες που είχαν εμπλακεί με τον έναν ή τον άλλο τρόπο στο κίνημα. Έγινε δηλαδή πρόταση στο ΚΚΕ και στο ΝΑΡ και στο ΣΕΚ (Πρωτοβουλία Γένοβα 2001). Δυστυχώς, η πρόταση αυτή απορρίφθηκε από τις οργανώσεις αυτές οι οποίες επέλεξαν έναν πιο μοναχικό δρόμο. Όπως και να χει η Διεθνής Δράση συγκροτήθηκε και έδωσε ραντεβού στις Βρυξέλλες το Δεκέμβριο και στο Πόρτο Αλέγκρε το Γενάρη του 2002. Είναι άγνωστο αν η προσπάθεια αυτή θα μπορέσει να πραγματώσει τους βαθύτερους στόχους της ή θα αποτελέσει έναν αναγκαίο σταθμό στην πορεία προς αυτούς. Καλή τύχη λοιπόν, στη Διεθνή Δράση και σ' εμάς, καλή τύχη στους κυριάρχους αν πετύχουμε αυτό που θέλουμε (Νεολαία Συνασπισμού. *Για τη Διεθνή Δράση*. Σεπτέμβριος 2001)

Το παραπάνω απόσπασμα έχει πολλαπλό ενδιαφέρον. Αρχικά διότι, μέσα από τις γραμμές του είναι δυνατόν κανείς να ιχνηλατήσει τις αφετηριακές αντιλήψεις ενός κόμματος για την οντότητα κίνημα (κοινωνικά μειοψηφικό, μερικό κοκ) πάνω στις οποίες –ανάμεσα και σε συνδυασμό με μια σειρά άλλων αντιλήψεων– θα σφυρηλατήσει το συλλογικό, μοναδικό του «εγώ» διαφοροποιούμενο από τους συνήθεις δρώντες της διεκδικητικής πολιτικής, τα κοινωνικά κινήματα. Εν συνεχεία, διότι η διαφορετική ανταπόκριση στο κάλεσμα της *Διεθνούς Δράσης* καθιστά απολύτως ορατές και τις διαφορές που οι αριστερές οργανώσεις-αποδέκτες έχουν ως προς την ετοιμότητά τους να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους και να συμβάλλουν στο συντονισμό και την προετοιμασία κοινών δράσεων –από τη μια ΑΚΟΑ, Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Ξεκίνημα κτλ, από την άλλη ΚΚΕ, ΣΕΚ, ΝΑΡ. Κυρίως όμως, γιατί φέρνει στην επιφάνεια τις υπόγειες επιρροές που οι υπολογίσιμες συγκρουσιακές ασκούν σ' εκείνα τα τμήματα της πολιτικής Αριστεράς –ή τουλάχιστον στις νεολαίες αυτών– που ιστορικά μοιάζουν περισσότερο διαθέσιμες στην αλληλεπίδραση (το «ζευγάρι» όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά) με πρωταγωνιστές της πολιτικής της αμφισβήτησης. Σημαντική όψη αυτής της γόνιμης συνύπαρξης και «επιμόλυνσης» [contamination] –σύμφωνα με τον ιταλικό νεολογισμό– είναι ο κλωνισμός της βεβαιότητας του άτρωτου και ιερού χαρακτήρα

του θεσμικού περιβάλλοντος, κλωνισμός που έπεται των μετασχηματιστικών γεγονότων και συχνά εκδηλώνεται με τη μορφή της κριτικής στην επάρκεια των θεσμικών λειτουργιών.

Η κριτική όμως δεν περιορίζεται εκεί, αλλά προχωρά και στο εσωτερικό του κόμματος, καλώντας τις ηγεσίες και τα γραφειοκρατικά τους υποστυλώματα να διευρύνουν τα ταυτοτικά τους όρια, να ανανεώσουν τις πίστεις –πολλές φορές και τα ρεπερτόρια– δράσης τους και να επανεξετάσουν τα μοντέλα οργάνωσης και συμμετοχής.⁹¹ Σ' ένα πρώτο πλάνο, η κριτική αφορά στα επικοινωνιακά μοτίβα (το ύφος, τις πρακτικές, ενδεχομένως και τα περιεχόμενα) της Αριστεράς που «δεν έχει καταφέρει να γίνει η φωνή των καταπιεσμένων». Μ' ένα πιο κοντινό πλάνο όμως, αντιλαμβανόμαστε ότι αυτό που λογοτεχνικά διατυπώνεται στο κείμενο ως «φωνή» κουβαλάει μέσα του την κριτική στο έλλειμμα εκπροσώπησης των καταπιεσμένων και συγκεκριμένα στην αναντιστοιχία ανάμεσα στους ονομαστικούς στόχους εκπροσώπησης των κομμάτων της Αριστεράς και στην πραγματική εκπροσώπηση και απήχηση που αυτά απολαμβάνουν από τα στρώματα των κυριαρχούμενων. Η κριτική επεκτείνεται προκειμένου να αγκαλιάσει και τις μορφές οργάνωσης των κομμάτων της Αριστεράς –εξ' ου και η συγκρότηση της Διεθνούς Δράσης φαντάζει σαν εκείνο το «όχημα» και τον «πολιτικό χώρο που επιτρέπει σε πολύ κόσμο να συμμετάσχει στη διαμαρτυρία». Επεξηγηματικός (χαμένος) κρίκος σ' αυτή την αλυσίδα κουτσουρεμένης πολιτικής εκπροσώπησης και αναιμικής πολιτικής συμμετοχής στις τάξεις των κομμάτων της Αριστεράς είναι η εμμονή της στην κατάληψη της εξουσίας.

Αυτός ο αναστοχασμός πάνω στη σχέση Αριστεράς και εξουσίας μοιάζει να κατοπτρίζει την απόπειρα διαχωρισμού από την ιστορική εμπειρία των καθεστώτων της πρώην Ανατολικής Ευρώπης –ενδεχομένως και από την εγχώρια εμπειρία της ατελέσφορης προσκόλλησης του Συνασπισμού σε μια στρατηγική συμμετοχής στις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ. Αυτό που σίγουρα όμως καταδεικνύει είναι η αίγλη και ο βαθμός διεθνικής διάχυσης και διείδυσης των ιδεών του Ζαπατισμού, με έμφαση στην άρνηση του ρόλου του κόμματος-πρωτοπορία και στην συγκρατημένη αποδοχή

⁹¹ Διαφωτιστικά ως προς την ανάδειξη αυτής της διάστασης της διαμαρτυρίας είναι τα ευρήματα της έρευνας της Sommier (2003). Εστιάζοντας στο κίνημα για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση στη Γαλλία, ανάμεσα σε άλλα, καταλήγει ότι οι διεκδικητικές καινοτομίες που εισήγαγε και η κριτικές που άσκησε το κίνημα στους παραδοσιακούς φορείς εκπροσώπησης συμφερόντων, και ειδικότερα στις συνδικαλιστικές οργανώσεις, είχε ως αποτέλεσμα την αναζωογόνησή τους σε οργανωτικό και πολιτικό επίπεδο, και οδήγησε στη συγκρότηση νέων ριζοσπαστικών συνδικάτων εκ των οποίων το συνδικάτο εργαζομένων «Αλληλλέγγυοι, Ενωμένοι, Δημοκρατικοί» (Solidaires, Unitaires, Démocratiques/SUD) αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα.

ενός άλλου υποδείγματος πολιτικής (αντι)εξουσίας, ιδωμένης ως διαδικασίας διαρκούς αυτοθέμισης των κοινωνιών μέσα από την οριζόντια και συμπεριληπτική συμμετοχή αυτών που τις απαρτίζουν.

Μέσα απ' αυτή τη σύνθετη διαδικασία-συνισταμένη αφενός της σταδιακής μετατόπισης του Συνασπισμού προς τις κινηματικές δράσεις και αφετέρου της ταυτοτικής αναψηλάφησης στην οποία προβαίνει ένας αξιοσημείωτος αριθμός μικρών, πλην μαχητικών, οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς που αναζητούν συμμάχους με επιρροή, τίκτεται η οργανωτική ταυτότητα της Διεθνούς Δράσης και ξεπαγώνει το όραμα του διεθνισμού στην εποχή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Συγκολλητική ύλη και κοινό μαγνητικό πεδίο προσέλκυσης νέων διεθνιστικών νομάδων –είτε για τη διεύρυνση της εκλογικής βάσης των μεν, είτε για την ενδυνάμωση της κοινωνικής συμμετοχής στα γεγονότα διαμαρτυρίας που επιδιώκουν οι δε– είναι η αμοιβαία αναγνώριση της Ευρώπης, και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πεδίο αντιπαράθεσης για την εκπόνηση μιας διεθνιστικής εναλλακτικής στο νεοφιλελευθερισμό.⁹²

Παρθενικός τόπος και χρόνος εμφάνισης της Διεθνούς Δράσης είναι η διεθνής διαδήλωση/διαμαρτυρία ενάντια στις πολιτικές απασχόλησης της Ε.Ε. που πραγματοποιείται με την αφορμή της Συνόδου Κορυφής των ευρωπαίων ηγετών, στις 14 Δεκεμβρίου 2001 στις Βρυξέλλες. Κάτω από τη διεκδικητική προσταγή «Μια άλλη Ευρώπη για έναν άλλο κόσμο», η ad hoc Πρωτοβουλία βελγικών συνδικάτων «14 Δεκεμβρίου» [D14] πρωτοστατεί στη διεξαγωγή της διαδήλωσης, μιας διαδήλωσης στην οποία επαναλαμβάνονται οι κατασταλτικές πρακτικές της Γένοβας όχι όμως και οι συγκρουσιακές δραματουργίες.

Σε επόμενο χρόνο, η «άλλη Ευρώπη» συναντιέται με τον υπόλοιπο κόσμο στο πλαίσιο του 2^{ου} Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε το Φεβρουάριο του 2002 όπου ενεργοποιείται η διαδικασία –αν όχι αποτίναξης– ανασκευής της αρχικής προτρεπτικής σε δράση πλαισίωσης του κινήματος «ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση». Άλλωστε, ένα από τα κύρια γνωρίσματα

⁹² Θα ήταν παράλειψη αν σ' αυτό το σημείο δεν ετίθετο το ερώτημα κατά πόσο παρόμοιες απόπειρες συντονισμού της διεθνιστικής δράσης παρατηρούνται και στις συλλογικότητες του αναρχικού και αντιεξουσιαστικού τόξου του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Μελετώντας τα καλέσματα των αναρχικών συλλογικοτήτων και τον αναρχικό τύπο, κατέστη αδύνατον να ανιχνευθεί κάποια παρόμοια κίνηση. Προσφεύγοντας αργότερα σε μαρτυρίες αναρχικών που πρωτοστατούσαν στα γεγονότα της Πράγας, της Γένοβας και της Θεσσαλονίκης, η απάντηση ήταν αρνητική.

των συλλογικών πλαισιώσεων είναι η «εγγενής πλαστικότητα» (Oliver/Johsnton 2000) που τους επιτρέπει να προσαρμόζονται στην εκάστοτε τρέχουσα πολιτική συγκυρία, ικανοποιώντας την ανάγκη για αέναη διαπραγμάτευση και επαναδιαπραγμάτευση των συλλογικών ταυτοτήτων (Melucci 1996).

Με αυτή την κατανόηση των συλλογικών πλαισιώσεων ως προϊόντων διαρκούς ακρόασης και διαπραγμάτευσης των συλλογικών δρώντων με το περιβάλλον τους προκειμένου να διευρύνουν τα υποστηρικτικά τους ερείσματα, ερμηνεύεται η απόφαση της συνέλευσης των κινημάτων του 2^{ου} Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ για μετονομασία του κινήματος «ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση σε «κίνημα για την εναλλακτική παγκοσμιοποίηση» ή «κίνημα για την παγκόσμια δικαιοσύνη». Στη συγκυρία των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και του καθεστώτος του διαρκούς πολέμου με πρόσχημα την πάταξη της τρομοκρατίας το «κίνημα των κινημάτων» απεκδύεται την –εκτιμώμενη ως αρνητικών συνδηλώσεων– ταυτότητα του «αντί» ή «ενάντια» προκειμένου να υπερτονιστεί ο διαλακτικός χαρακτήρας των διεκδικητικών δρώντων και ταυτόχρονα να διαχωριστεί η διεθνική δράση από τις βίαιες εκδοχές άσκησης πολιτικής, τον πόλεμο και τη δράση των ισλαμικών οργανώσεων.⁹³

Στο πλαίσιο του 2^{ου} Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, αποφασίζεται επίσης η δημιουργία ενός χώρου ανταλλαγής και εκπόνησης εναλλακτικών προτάσεων, και η διοργάνωση του γεγονότος «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ» για τον πιο αποτελεσματικό συντονισμό των δράσεων και των εκστρατειών των πολιτών που ζουν στην Ευρώπη και πλήττονται από της κοινής έμπνευσης νεοφιλελεύθερες πολιτικές της Ε.Ε. Στην έκκληση των κοινωνικών κινημάτων που γίνεται στο Πόρτο Αλέγκρε με τίτλο «Αντίσταση στο νεοφιλελευθερισμό και στο милитарισμό: για την ειρήνη και την κοινωνική δικαιοσύνη», διατυπώνεται με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο η αντίθεση στον πόλεμο, υπογραμμίζεται με τα πιο μελανά χρώματα ο ρόλος των διεθνών χρηματοπιστωτικών οργανισμών (ιδιαίτερα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου) και συστήνεται ο κατάλογος των θεματικών αιτημάτων και των πεδίων συντονισμού της διεθνικής δράσης.

⁹³ Παρόλα αυτά, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι διαφορετικοί κατά τόπους δρώντες δεν συναρθρώνονται ομόφωνα στη σπονδυλική στήλη αυτής της νέας πλαισίωσης. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όλων των τάσεων του ελληνικού κινήματος, τα οποία διατηρούν τη σφραγίδα «ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση» μέχρι τη δύση του.

Σύμφωνα λοιπόν με το κείμενο της συνέλευσης των κινημάτων του 2^{ου} Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, το διεθνές παζλ διεκδικήσεων διαμορφώνεται ως εξής:

Βρισκόμαστε εδώ, παρ' όλες τις προσπάθειες να καμφθεί η αλληλεγγύη μας. Βρισκόμαστε πάλι μαζί για να συνεχίσουμε τους αγώνες μας ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό και τον πόλεμο, για να ισχυροποιήσουμε τις συμφωνίες του προηγούμενου Φόρουμ και να επιβεβαιώσουμε ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός» (...) Η 11^η Σεπτεμβρίου σημάδεψε μια δραματική αλλαγή. Μετά την τρομοκρατική επίθεση, την οποία καταδικάζουμε και όλες τις άλλες επιθέσεις εναντίον πολιτών σε άλλα μέρη του κόσμου, η κυβέρνηση των ΗΠΑ και οι σύμμαχοι της διεξάγουν μια μαζική στρατιωτική επιχείρηση (...) Αυτός ο πόλεμος αποκαλύπτει ένα άλλο πρόσωπο του νεοφιλελευθερισμού, ένα πρόσωπο βάρβαρο και απαράδεκτο. Το Ισλάμ δαιμονοποιείται ενώ ο ρατσισμός και η ξενοφοβία προπαγανδίζονται σκόπιμα. Η αντίθεση μας στον πόλεμο είναι ο πυρήνας του κινήματός μας (...) Επίσης τα γεγονότα επιβεβαιώνουν την ανάγκη για αγώνες. Στην Αργεντινή η οικονομική κρίση που προκλήθηκε από την αποτυχία του διαρθρωτικού διακανονισμού του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και του αυξανόμενου χρέους, ξέσπασε σε κοινωνική και πολιτική κρίση. Αυτή η κρίση γενέκευσε τις μέχρι τότε αυθόρμητες διαμαρτυρίες της μεσαίας και εργατικής τάξης, την καταστολή με αποτέλεσμα θανάτους, τις αλλαγές στην κυβέρνηση και τις νέες συμμαχίες ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες. Με τη δύναμη των «κατσαρολάδων», ο κόσμος εξασφάλισε την ικανοποίηση των αιτημάτων του (...) Στη Γένοβα οι G8 απέτυχαν εντελώς στην προσπάθεια τους για παγκόσμια διακυβέρνηση, ένα καθήκον που απένειμαν μόνοι τους στον εαυτό τους. Στην μαζική κινητοποίηση και αντίσταση, αντέδρασαν με βία και καταστολή, καταγγέλλοντας ως εγκληματίες αυτούς που τόλμησαν να διαμαρτυρηθούν. Αλλά, απέτυχαν να τρομοκρατήσουν το κίνημα (...) Θα ισχυροποιήσουμε το κίνημα μας μέσω των κοινών δράσεων και της κινητοποίησης για κοινωνική δικαιοσύνη, σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών, ποιότητα ζωής, ισότητα, αξιοπρέπεια και ειρήνη. (2nd World Social Forum. *Call of Social Movements*, February 2002).⁹⁴

Στη βάση της παραπάνω αποτίμησης της παγκόσμια συγκυρίας στον τρέχοντα χρόνο ορίζονται οι Διεθνείς (θεματικές) Ημέρες Δράσης καθώς και οι αντισύνοδοι για το διάστημα 2002-2003, και αναλυτικότερα: η Διεθνής ημέρα της γυναίκας (08/03)· η Παγκόσμια Ημέρα δράσης κατά του Ρατσισμού (21/03)· η Διεθνής Ημέρα αγροτικών αγώνων (14/04)· η Παγκόσμια Ημέρα των εργαζομένων ανδρών και γυναικών (01/05)· η Ημέρα πόρων επισιτισμού (12/10)· Σύνοδος της Ε.Ε. στη Βαρκελώνη (15-16/03)· η Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Χρηματοδότηση και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Μεξικού, στο Μοντερέι του Μεξικού (18-22/03)· η Σύνοδος χωρών Λατινικής Αμερικής, Καραϊβικής και Ευρώπης στη Μαδρίτη (17-18/05)· η Διεθνής Ημέρα κινητοποίησης ενάντια στον милитарισμό και υπέρ της ειρήνης (31/05)· η Παγκόσμια Σύνοδος για τον επισιτισμό στη Ρώμη (12/06)· η Σύνοδος της Ε.Ε. στη Σεβίλλη (22-23/06)· η εκστρατεία ενάντια στην *Coca Cola* στις Η.Π.Α. (22/07)· τα Ηπειρωτικά

⁹⁴ Προσβάσιμο στην ηλεκτρονική πηγή: http://www.movsoc.org/htm/call_2002_english.htm

Φόρουμ και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στη Φλωρεντία (Οκτώβριος-Νοέμβριος 2002), η Σύνοδος της Ε.Ε. στην Κοπεγχάγη (13/12/ 2002).

Αντιπαραβάλλοντας τα γεγονότα διαμαρτυρίας που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα το 2002 κάτω από τη σκέπη των αντιπαγκοσμιοποιητικών οργανώσεων (βλ. Χρονολόγιο) με τις προαναγγεληθείσες διεθνικές εκστρατείες του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ για το ίδιο έτος παρατηρούμε ότι, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι δεύτερες παρέμειναν έωλες διακηρύξεις προθέσεων χωρίς την προσδοκούμενη εντόπια γείωση και κινητοποίηση. Αν κανείς εξαιρέσει την Παγκόσμια Ημέρα δράσης κατά του ρατσισμού (21/03), τη Σύνοδο της Ε.Ε. στη Σεβίλλη (22-23/06), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στη Φλωρεντία (06-10/11) και τη Σύνοδο της Ε.Ε. στην Κοπεγχάγη (13/12/ 2002), τα αιτήματα, τα ρεπερτόρια, οι δρώντες και οι ευκαιρίες που αυτοί επινοούν για τη δημόσια καταγραφή της εναντίωσής τους στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση διατηρούν το εθνικό τους χρώμα και περιεχόμενο.

Τούτη η όψη της αδύναμης (;) διεθνοποίησης των αιτημάτων μοιάζει να υπόκειται σε τέσσερις περιορισμούς: (α) τις αποκλίνουσες (και κάποτε συγκρουόμενες) διεκδικητικές ιεραρχήσεις που θέτουν οι αντιπαγκοσμιοποιητικές οργανώσεις στις εντόπιες πολιτικές αρένες στη βάση των προνομιακών ή αναγνωρίσιμων πεδίων παρέμβασής τους· (β) την αφηγηματική και χρονική συνάφεια των διεθνών αιτημάτων με τις εμπεδωμένες εθνικές πολιτικές διαιρέσεις, εκφραστές και αρωγοί των οποίων, στην ελληνική περίπτωση, είναι τα πολιτικά κόμματα· (γ) το αενάως κινούμενο έδαφος των εθνικών δομών πολιτικών ευκαιριών και απειλών πάνω στο οποίο αναπλάθεται η συγκρουσιακή δράση· και (δ) τις δυναμικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις προσδοκίες των κινηματικών δρώντων και τους παραπάνω παράγοντες.

Κατά έναν παράδοξο τρόπο, οι περιορισμοί αυτοί το 2003 μετασχηματίζονται σε μοχλούς εκτίναξης της δυναμικής του ελληνικού αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος. Η δυναμική αυτή απεικονίζεται ταυτόχρονα στην αξιοσημείωτη αύξηση του απόλυτου αριθμού των γεγονότων διαμαρτυρίας και την επίταση της συγκρουσιακότητας των δράσεων καθώς και στη σημαντική πύκνωση των οργανώσεων που λιγότερο ή περισσότερο εμπλέκονται και συμμετέχουν στα γεγονότα διαμαρτυρίας. Τα συναφή στοιχεία αποτυπώνονται στον Πίνακα 5.⁹⁵

⁹⁵ Η ταυτότητα των οργανώσεων παρατίθεται στο Παράρτημα: *Συμμετοχή Οργανώσεων στα Γεγονότα Διαμαρτυρίας ενάντια στη Νεοφιλελεύθερη Παγκοσμιοποίηση (2000- 2005)*.

Πίνακας 5: Συγκρουσιακότητα-Πυκνότητα γεγονότων διαμαρτυρίας-Μέγιστη συσπείρωση

Έτος	Κλίμακα Συγκρουσιακότητας			Αριθμός γεγονότων διαμαρτυρίας	Μέγιστη συσπείρωση/ (% επί του αριθμού των οργανώσεων της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας)
	Σύμβαση	Παραμπόδιση	Βία		
2000-2001	19	2	21	42	9.5%
2002	22	-	4	26	23.1%
2003	107	21	69	197	26.4%
2004	28	-	2	30	63.3%
2005	11	-	-	11	-
Σύνολο	187	23	96	306	

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Σημαντικές μεταβλητές στην ενεργοποίηση εκείνων των μηχανισμών και διαδικασιών που εξαπλώνουν τη συγκρουσιακή δράση και ευνοούν την κοινωνιογραφική της διάχυση (του ανταγωνισμού, της ριζοσπαστικοποίησης και της εμβληματικής μετατόπισης κλίμακας), έτσι όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 6, είναι τόσο η στροφή που παίρνει η πολιτικοθεσμική συγκυρία με την ανάληψη της ελληνικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και η διεκδικητική ορμή που καταλαμβάνει τις οργανώσεις που συμμετέχουν στην ενεργό διαμαρτυρία.

Πίνακας 6: Κοινωνιογραφική διάχυση των γεγονότων διαμαρτυρίας (2000-2005)

Έτος	Αριθμός Οργανώσεων/ Δικτύων	Αριθμός Πόλεων
2000-2001	25	10
2002	23	9
2003	80	21
2004	31	8
2005	17	5

2000-2001: Αθήνα, Ανκόνα (Ιταλία), Βρυξέλλες (Βέλγιο), Γένοβα (Ιταλία), Θεσσαλονίκη, Νέα Υόρκη, Νίκαια (Γαλλία), Πάτρα, Πράγα (Τσεχία), Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία)

2002: Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πειραιάς, Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία), Ραμάλα (Παλαιστίνη), Ρέθυμνο, Σεβίλλη (Ισπανία), Φλωρεντία (Ιταλία), Χανιά

2003: Αθήνα, Βέροια, Βόλος, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Κέρκυρα, Λαμία, Ναύπλιο, Ξάνθη, Παρίσι (Γαλλία), Πάτρα, Πειραιάς, Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία), Πύργος, Ρέθυμνο, Τρίκαλα, Τύρναβος, Χαλκιδική, Χανιά

2004: Αθήνα, Βομβάη (Ινδία), Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Λονδίνο (Αγγλία), Χανιά

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Η μετατόπιση της ευρωπαϊκής δημόσιας προσοχής στον ελληνικό πολιτικό χώρο προσλαμβάνεται από τους διεκδικητές ως ιδιότυπη ευκαιρία δράσης για την περαιτέρω ορατότητα των ιδιαίτερων ταυτοτήτων τους, αλλά και για τη

συγκεκριμενοποίηση των γενικών αντιπαγκοσμιοποιητικών αιτημάτων που σωρεύονται στο πλαίσιο των διεθνών συναντήσεων. Και αυτό φαίνεται ότι τους οδηγεί στον πειραματισμό με νέες μορφές συντονισμού της συλλογικής δράσης.

4.Α.(2) Η ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΣΤΟ ΓΑΛΛΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Εξετάζοντας τα ρεπερτόρια δρόμου του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος από μια θέση υπερεθνικού παρατηρητή, εύλογα καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι, σε ευρωπαϊκή κλίμακα, η φόρμα «αντισύννοδος» και οι συγκρουσιακές χορογραφίες που την πλαισίωσαν και την κατοχύρωσαν ως την καινοτόμο μορφή της διεθνικής διαμαρτυρίας σταδιακά υποχωρούν, ενώ ταυτόχρονα κερδίζει έδαφος η περισσότερο συμβατική φόρμα οργανωτικής υποδοχής της αναδυθείσας κινηματικής ενέργειας, η φόρμα «Φόρουμ». Μοναδική ασυνέχεια σ' αυτή την τάση «εξημέρωσης» της διεθνικής διαμαρτυρίας είναι η διαδήλωση και παρεμπόδιση της συνόδου των ηγετών της ΕΕ στη Σεβίλλη, τον Ιούνιο του 2002, και η περίοδος της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ, η οποία ναρκοθετείται με αντισυνόδους κάθε φορά που πραγματοποιούνται συναντήσεις των καθ' ύλην αρμόδιων ευρωπαίων υπουργών στην ελληνική επικράτεια. Με λίγα λόγια, στη στρατηγική ζυγαριά του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση καθ' όλη τη διάρκεια του 2003, αναζητείται η συνθετική ισορροπία ανάμεσα στην εκδήλωση της συγκρουσιακότητας στο δημόσιο χώρο (αντισύννοδος) και στη δημιουργία ενός δημόσιου χώρου διαβούλευσης (φόρουμ) κυρίως ανάμεσα στις αριστερές οργανώσεις του κινήματος.⁹⁶ Σημαντικός σταθμός σ' αυτή τη διαδικασία ανεύρεσης του διεκδικητικού κέντρου βάρους των ρεπερτορίων διεθνικής δράσης αποτελεί η δημιουργία του οργανωτικού οχήματος (αλλά, ταυτόχρονα, και διεθνικού γεγονότος) *Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ*.

Το 1^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ λαμβάνει χώρα στη Φλωρεντία τον Νοέμβριο του 2003, και καταγράφεται ως μια πολύ μεγάλη επιτυχία. «Δεν είναι μόνο

⁹⁶ Σε αντίθεση με πολλές άλλες ευρωπαϊκές περιπτώσεις (Ιταλία, Γερμανία, Αγγλία κοκ), όπου οι ΜΚΟ και τα συνδικάτα ενεπλάκησαν ενεργά στις διαδικασίες οργανωτικής ανασύνθεσης του διεκδικητικού πεδίου της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας (dellaPorta/Mosca 2008· Rucht/Teune/Yang 2008· Roots/Saunders 2008), στην ελληνική περίπτωση η «υπόθεση Φόρουμ» παρέμεινε σχεδόν αποκλειστικό πεδίο ανταλλαγών ανάμεσα σε οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και του Συνασπισμού. Τούτο δε σημαίνει ότι εκπρόσωποι των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ή των συνδικάτων ήταν απόντες από τα διεκδικητικά συμβάντα που ενορχήστρωνε το Φόρουμ. Όμως η συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων, επιλογής και ιεράρχησης των θεματικών εκστρατειών ήταν εξαιρετικά υποβαθμισμένη έως δυσεύρετη (με την εξαίρεση των διαδικασιών χρηματοδότησης του γεγονότος «Ευρωπαϊκό Φόρουμ», όταν τα συνδικάτα διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο –σημείο στο οποίο θα επανέλθουμε παρακάτω).

το γεγονός ότι στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ δεν παρατηρείται η παραμικρή βίαιη δράση, αλλά το ότι η συμμετοχή υπερέβη κατά πολύ τις προσδοκίες ακόμη και των πλέον αισιόδοξων διοργανωτών. Γύρω στους 60.000 ακτιβιστές παρίστατο στις δραστηριότητες του Φόρουμ περίπου 1.000.000 διαδηλωτές από 426 αποστολές προερχόμενες από 105 χώρες συμμετείχαν στην καταληκτική πορεία του» (dellaPorta 2009: 13-4).

Το κοινό νήμα που συνέδεε και συνέιχε το αρχιπέλαγος των οργανώσεων, των ατόμων αλλά και των δραστηριοτήτων (σεμινάρια, ολομέλειες, εργαστήρια, πολιτιστικά δρώμενα) που κατέκλυζαν το γεγονός Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ ήταν η αγωνία και ο στόχος της διεύρυνσης της πολιτικής συμμετοχής, η εντατικοποίηση της διαδικασίας της δικτύωσης ομάδων και διάσπαρτων δρώντων, ως προϋπόθεση για την άρθρωση μιας ευρωπαϊκής εναλλακτικής στο νεοφιλελευθερισμό. Στην επωδό του *Καλέσματος των Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Κινήματων*, δηλαδή του πανηγυρικού επιστεγάσματος και της πολιτικής σύνοψης των εργασιών του 1^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ, η επιδίωξη αυτή διατυπώνεται ρητά:⁹⁷

Συγκεντρωθήκαμε για να ενισχύσουμε και να διευρύνουμε τις συμμαχίες μας, επειδή επείγει τώρα η οικοδόμηση μιας άλλης Ευρώπης και ενός άλλου κόσμου. Θέλουμε να δημιουργήσουμε έναν κόσμο ισότητας, κοινωνικών δικαιωμάτων και σεβασμού στην ποικιλότητα, έναν κόσμο όπου η εκπαίδευση, η δίκαια αμειβόμενη εργασία, η περίθαλψη και η στέγαση θα αποτελούν δικαιώματα όλων, με το δικαίωμα να καταναλώνουμε διατροφικά ασφαλή προϊόντα, έναν κόσμο χωρίς φτώχεια, χωρίς σεξισμό, χωρίς ρατσισμό και χωρίς ομοφοβία. Έναν κόσμο χωρίς πόλεμο. Συγκεντρωθήκαμε για να συζητήσουμε εναλλακτικές λύσεις και παράλληλα πρέπει να συνεχίσουμε να διευρύνουμε τα δίκτυά μας και να σχεδιάζουμε τις εκστρατείες και τους αγώνες που θα καταστήσουν εφικτό αυτό το διαφορετικό μέλλον. Μεγάλα κινήματα και αγώνες έχουν ξεκινήσει σε όλη την Ευρώπη. Τα ευρωπαϊκά κοινωνικά κινήματα διαμορφώνουν ισχυρές νέες προϋποθέσεις για να οικονομηθεί μια άλλη Ευρώπη, για έναν άλλο κόσμο. Προωθούμε τη διεύρυνση των δικτύων μας τον επόμενο χρόνο για τις ακόλουθες κινητοποιήσεις και εκστρατείες:

- *εναντίον* του νεοφιλελευθερισμού
- *εναντίον* του πολέμου
- *εναντίον* του ρατσισμού
- *εναντίον* του σεξισμού και της ομοφοβίας
- *για* τα δικαιώματα και μια άλλη Ευρώπη

Αν και ανάμεσα στο Παγκόσμιο και το Ευρωπαϊκό Φόρουμ διαπιστώνεται μια όχι ευκαταφρόνητη απόκλιση ως προς την πλαισίωση της διεθνικής διαμαρτυρίας που επιχειρείται (με το Παγκόσμιο Φόρουμ να διατρανώνει την αξίωση του ταυτοτικού μετασχηματισμού του κινήματος *ενάντια* στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση σε

⁹⁷ Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ. «Κάλεσμα των Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Κινήματων» στο *Αν θες να ονειρεύεσαι, ξύπνα*, Νοέμβριος 2002.

κίνημα για την παγκόσμια δικαιοσύνη και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ να χτίζει τις νοηματικές γεφυρώσεις [frame bridging] ανάμεσα στο ποικιλόμορφο αιτήματα επιμένοντας στην κανονιστική προσταγή «ενάντια»), ωστόσο οι αρχές που διέπουν τη λογική και τις πρακτικές της διευρυμένης δικτύωσης είναι κοινές και σύμφωνες με τον ιδεότυπο της διαβουλευτικής δημοκρατίας: συμπεριληψιμότητα, οριζοντιότητα, συναίνεση, αναγνώριση της διαφορετικότητας, κυριάρχηση του καλύτερου επιχειρήματος.

Η διαβούλευση, όχι αποκλειστικά ως τύπος δημοκρατίας, αλλά ως ιδιαίτερο μοτίβο οργάνωσης μιας συζήτησης θεωρείται ως ένα επικοινωνιακό πρότυπο ιδιαίτερα αποτελεσματικό για τη διάχυση της καινοτομίας (Ganz 2000) και την ανταλλαγή της πολιτικής και κοινωνικής τεχνογνωσίας ανάμεσα σε συλλογικούς δρώντες (Wood 2012). Μελετητές όπως, πιο χαρακτηριστικά, η (Polletta 2006) επισημαίνουν ότι πρόκειται για μια εξόχως συνεργατική διαδικασία, κατά τη διάρκεια της οποίας οι άνθρωποι, αφηγούμενοι τα συλλογικά τους οράματα και αρθρώνοντας έλλογα επιχειρήματα, επαναπροσδιορίζουν τις ταυτότητες και τις στρατηγικές τους μέσα από την ενδοσκοπική αποτίμηση των προηγούμενων συγκρουσιακών εμπειριών.

Πρέπει όμως να επισημανθεί ότι, κατ' αναλογία προς τις «ιδανικές συνθήκες» διεθνικής διάχυσης της διαμαρτυρίας, ευνοϊκό «σχεσιακό περιβάλλον» [relational context] για την επίτευξη ηθών διαβούλευσης ανακύπτει μόνο όταν προϋπάρχουν στενοί δεσμοί ανάμεσα στους συναφείς δρώντες που, παρά τις διαφορετικές πολιτικές τους παραδόσεις και προσδοκίες, καταφέρνουν να αλληλεπιδρούν με όρους *σχετικά ισότιμους* και τρόπους που έχουν τα χαρακτηριστικά μιας «αναστοχαστικής σύναξης» (Wood 2012).⁹⁸ Αντίστοιχα, ως πλέον «φιλόξενο» οργανωτικό υπόδειγμα των διαβουλευτικών πρακτικών αναγνωρίζεται εκείνο που διακρίνεται για την ικανότητα των συλλογικών ηγεσιών να ενθυλακώνουν «μυημένους και αμύητους διεκδικητές» [insiders and outsiders], να σφυρηλατούν ταυτόχρονα ισχυρούς και ασθενείς

⁹⁸ Τονίζω το «σχετικά ισότιμους», προκειμένου να αναδείξω τα όρια αυτής της διαδικασίας. Η Wood (2012: 13) τονίζει ότι κατηγορικές ανισότητες που εκπορεύονται από το φύλο, τη φυλετική προέλευση και την ηλικία, τείνουν κατά κανόνα να περιορίζουν (α) την πολλαπλότητα των αλληλεπιδράσεων δημιουργώντας ή ενισχύοντας διαχωριστικά σύνορα μεταξύ των δυνάμει συνεργαζόμενων μερών· (β) τη δυνατότητα αναστοχαστικότητας των συμμετεχόντων· (γ) τη διαδικασία αμοιβαίας αναγνώρισης μιας κοινής ταυτότητας· και συνδυαστικά (δ) την απρόσκοπτη υιοθέτηση και εφαρμογή των αρχών της διαβούλευσης στις επικοινωνιακές ανταλλαγές.

δικτυακούς δεσμούς και να διατηρούν την πρόσβαση και την αναφορά σε αξιόμαχα ρεπερτόρια δράσης (Ganz 2000:1005).

Με οδηγό τις παραπάνω θεωρητικές αποσαφηνίσεις δεν προκαλεί καμία εντύπωση το γεγονός ότι, παρά τις επιμέρους ιδεολογικές και πολιτικές καταβολές των ομάδων που τις απάρτιζαν, η ομόσπονδη οργανωτική δομή Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (μετεξέλιξη της Διεθνούς Δράσης) υιοθέτησε την καινοτομία και αυτοαναγορεύτηκε ως ο ανάδοχος οργανισμός της οργανωτικής φόρμας Κοινωνικό Φόρουμ. Η συμμετοχή των περισσότερων από τις συλλογικότητες που την συνέθεσαν σε διεθνή γεγονότα διαμαρτυρίας ήδη από την εποχή των Ευρωπαϊκών, και η κοινή βίωση της διεκδικητικής ευφορίας και της συντριπτικής αστυνομικής καταστολής (με αιχμή τα γεγονότα της Γένοβας) σε συνδυασμό με την ενσωμάτωση των διαβουλευτικών ηθών στις επικοινωνιακές τους ανταλλαγές,⁹⁹ συνέβαλαν καθοριστικά στη δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ των ομάδων, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα ένα ανοιχτό, συμπεριληπτικό πλαίσιο για την ένταξη και συμμετοχή ανθρώπων χωρίς διεκδικητική μνήμη.

Αν κανείς συνυπολογίσει ότι η αναζήτηση ενός νέου οργανωτικού υποδείγματος υπαγορευόταν όχι μόνο από την ανάγκη της αποτελεσματικής διεξαγωγής διεθνικών εκστρατειών, αλλά και από την επιθυμία αναβίωσης και τοπικοποίησης του πολυτασικού συγκρουσιακού ρεπερτορίου από το οποίο –και περαιτέρω ενέπνευσε– το Κοινωνικό Φόρουμ της Γένοβας (συνάρθρωση ενός ετερόκλητου πλήθους οργανώσεων για την παρεμπόδιση της συνόδου και την συμβολική αμφισβήτηση της «κόκκινης ζώνης»), αντιλαμβανόμαστε πλήρως γιατί η φόρμα «Φόρουμ» θεωρήθηκε –τουλάχιστον από μια ειδική κατηγορία διεκδικητών–

⁹⁹ Ασφαλώς και όταν γίνεται λόγος για μια διαδικασία αμοιβαίας υιοθέτησης των πρακτικών διαβούλευσης (και του περιεχομένου αυτής) θα ήταν λάθος να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι όλες οι ομάδες ήταν εξίσου πρόθυμες στο να την κατανοήσουν και άρα και να την υπηρετήσουν. Κύριο στοιχείο διαφοροποίησης ήταν οι αντιληπτικές αδράνειες και παραδόσεις που έφεραν οι δρώντες ανάλογα με την τρέχουσα ή προηγούμενη ένταξη τους, τις πολιτικές αφηγήσεις που συνείχαν τις ενεργές πολιτικές τους ταυτότητες, τα συλλογικά βιώματα ακόμη και την ηλικία ή την πολιτική γενιά προέλευσής τους. Δείγματα και ενδείξεις αυτής της όχι και τόσο βελούδινης και ενιαίας πρόσληψης της σημασίας της διαβούλευσης εντοπίζονται κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής παρατήρησης που λαμβάνει χώρα στη συνέλευση που πραγματοποιεί η Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, στο καράβι της επιστροφής από τη Φλωρεντία. Και ενώ όλοι οι παριστάμενοι συζητούν για τη σημασία της διαβούλευσης ως εργαλείο διεύρυνσης της συμμετοχής και αλληλεπίδρασης με νέα μέλη, η μεν νεολαιίστικη ομάδα δράσης Virus χρησιμοποιεί το λεξιλόγιο των Ζαπατίστας και αναφέρεται σ' αυτή με όρους *Consulta*, ο δε πρόεδρος της ΟΤΟΕ προσφεύγει στη λαϊκή ρήση «σου πα, μου πες» προκειμένου να καταγράψει τη συμφωνία του με τη συγκεκριμένη μέθοδο. Αν και ανεκδοτολογικού χαρακτήρα αυτό το παράδειγμα, θεωρώ ότι είναι ενδεικτικό τόσο των ενδιάμεσων εμποδίων που αντιμετωπίζει η εισαγωγή της καινοτομίας όσο και των ορίων της.

ως ο ιδανικός τύπος οργάνωσης και κατεύθυνσης της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας. Το κράμα όλων αυτών των θέσεων, προδιαθέσεων και προσδοκιών αποτυπώθηκε με ιδιαίτερα ανάγλυφο τρόπο στο κείμενο που συντάχθηκε στη συνέλευση των 700 περίπου συμμετεχόντων στην αποστολή της Πρωτοβουλίας για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, στη ντισκοτέκ του πλοίου επιστροφής από τη Φλωρεντία, όπου και αποφασίστηκε η ίδρυση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ (ΕΚΦ). Διαβάζουμε, λοιπόν, στο επίμαχο κείμενο:

Είναι ώριμο και αναγκαίο να προχωρήσουμε στην ίδρυση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ. Ωριμο γιατί έχουμε ήδη περπατήσει το μονοπάτι του πιο ενδιαφέροντος και αξιόλογου διεθνούς μαζικού κινήματος, που εμφανίστηκε στα τέλη του 1999 στο Σιάτλ και συνεχίζει ορμητικά το δρόμο του. Αναγκαίο γιατί στη χώρα μας, παρόλο που υπάρχουν δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι που γνώρισαν από κοντά το κίνημα αυτό, ταξίδεψαν, ενδιαφέρονται και συγκινούνται από τις ιδέες και τη ζωντάνια του ή ακόμα προσβλέπουν σε αυτό με κάποια ελπίδα και προοπτική, εντούτοις δεν υπάρχει μια δομή που να συγκεντρώνει, συντονίζει και διοχετεύει όλη αυτή την κατάσταση.

Το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ πρέπει να έχει ορισμένες προδιαγραφές αν θέλει πράγματι να αποτελέσει μια χρήσιμη δομή στην ελληνική κοινωνία. Πρώτα απ' όλα πρέπει να είναι μαζικό. Να έχει την ικανότητα να συσπειρώνει όποιον θέλει με την α ή τη β δραστηριότητα να συμβάλλει στην απόκρουση των «μονόδρομων» που επιβάλλουν οι μεγάλοι της Γης και οι δομές που αυτοί έχουν δημιουργήσει (...) Κι όταν λέμε μαζικό, εννοούμε να μπορεί να αγκαλιάσει κοινωνικές δυνάμεις, ανένταχτους αγωνιστές, πρωτοβουλίες που εκ πρώτης όψεως δεν μοιάζουν πολιτικές αλλά ενδιαφέρονται για το ζήτημα. Δεύτερον, πρέπει να είναι δημοκρατικά συγκροτημένο και με διαδικασίες που να ευνοούν τη συμμετοχή και την ενεργοποίηση, που να συμβάλλουν στην αυτενέργεια και την πρωτοβουλία του κόσμου (...) Τρίτον, πρέπει να συμβάλλει στην κριτική της υπάρχουσας κατάστασης και στην προβολή ιδεών, προτάσεων, αντιλήψεων που εκφράζουν ποικιλόμορφα κινήματα, κοινωνικά κινήματα, καταπιεζόμενα στρώματα (...) Τέταρτον, να κατανοεί πως στο εσωτερικό του υπάρχουν διαφορετικές απόψεις, υπάρχει διαπάλη ιδεών, υπάρχει ενότητα και αντίθεση σε πολλά θέματα και αυτό δεν είναι κατ' ανάγκη αρνητικό, αλλά αντίθετα έχει αποδειχθεί πολλαπλά χρήσιμο (...) Φαίνεται καθαρά ότι πρέπει να προωθηθούν ταυτόχρονα δυο καθήκοντα-διαδικασίες: η ενότητα και οι προωθητικές ιδέες (Ρούντι Ρινάλντι. «Να ιδρύσουμε και να δυναμώσουμε το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ» στο *Αν θες να ονειρεύεσαι, ζύπνα*, Νοέμβριος 2002).

Οι παραπάνω γραμμές αποκαλύπτουν τους λόγους για τους οποίους η οργανωτική πρόταση «Κοινωνικό Φόρουμ», παρότι διαθλάστηκε μέσα από τα οικεία γλωσσικά και αντιληπτικά φίλτρα των εντόπιων διεκδικητών που ήταν ευεπίφοροι στη διεθνή καινοτομία (συλλογικότητες της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς με διαφορετικά ιδεολογικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά), έγινε εντούτοις κοινά αντιληπτή και αποδεκτή. Ο βασικός ανάμεσά τους ήταν ότι προέβαλλε αξίες και τεχνικές (μαζικότητα, δημοκρατική συγκρότηση και ενεργοποίηση, αυτενέργεια, κριτική και προβολή νέων ιδεών) που προωθούσαν την ενότητα και την ανανέωση των «κουρασμένων» οργανώσεων και κομμάτων της Αριστεράς. Για την ακρίβεια, η

πρόταση αυτή θεωρήθηκε αν όχι ως η μοναδική, τουλάχιστον ως η μόνη ορατή επιλογή κάθαρσης από τη στρατηγική της εσωστρεφούς αυτοπραγμάτωσης (βλ. Κεφάλαιο 2), την «ελληνική αμαρτία» όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο εν λόγω κείμενο:

Χρειάζεται όμως να έχουμε υπόψη μας μια «ελληνική αμαρτία». Αυτή σχετίζεται με την έντονη αντιενωτική, μη κινηματική θα έλεγα, αντίληψη που κυριαρχεί σε διάφορους χώρους. Είμαστε ικανοί για ένα θέμα όπως η Πρωτομαγιά, το Παλαιστινιακό, ο πόλεμος κλπ., να κάνουμε 4, 5, 6 ή ακόμα περισσότερες πρωτοβουλίες και φυσικά η καθεμία να σέρνει τα εξ' αμάξης στις υπόλοιπες. Αυτή η σεχταριστική αμαρτία έχει οδηγήσει πολλούς να ρίξουν φαρμάκι ενάντια στο Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, να το έχουν πολεμήσει πριν ακόμα αυτό υπάρξει. Επίσης, για να φανεί το μέγεθος της προχειρότητας, πολλοί δημιούργησαν πρωτοβουλίες για το 2003 όχι γιατί νοιάζονται για ένα μαζικό κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση στην Ελλάδα, αλλά γιατί το αντιμετώπισαν σαν μια ευκαιρία για συσπείρωση γύρω από τον εαυτό τους και λένε πολλά και μεγάλα λόγια, αδιαφορώντας για τις ανάγκες της ενότητας και των προωθημένων ιδεών, γράφοντας στα παλαιότερα των υποδημάτων τους την εμπειρία του διεθνούς κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση (Ρούντι Ρινάλντι. «Να ιδρύσουμε και να δυναμώσουμε το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ» στο *Αν θες να ονειρεύεσαι, ζύπνα*, Νοέμβριος 2002).

Επιχειρώντας κανείς να φωτίσει το ακριβές περιεχόμενο του όρου «ελληνική αμαρτία», εντυπωσιάζεται καταρχάς από τη συμπεριφορά του ΚΚΕ.

Υπό την πίεση του ανταγωνισμού που θέτει σε κίνηση η ενδεχόμενη συγκρότηση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ και κυρίως η έντονη διεκδικητική κινητικότητα που προοιωνίζεται η ελληνική προεδρία στην ΕΕ τον Ιούνιο του 2002, το ΚΚΕ μεταμφιέζεται στην αντιπαγκοσμιοποιητική πρωτοβουλία «Δράση-Θεσσαλονίκη 2003». Εν όψει του 1^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ της Φλωρεντίας, γεγονόςτος πανευρωπαϊκής εμβέλειας που είναι μάλλον δύσκολο να αγνοήσει, συμμαχεί με τον συνδικαλιστικό, νεολαϊστικό και αντιπολεμικό κλώνο του (ΠΑΜΕ, ΚΝΕ και Νεανική Δράση για την Ειρήνη) προκειμένου να προβάλλει τις θέσεις του κόμματος και να συμμετάσχει στην αντιπολεμική διαδήλωση με πανό «Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στοχεύει στην ανανέωση του καπιταλισμού, οι εργαζόμενοι παλεύουν εναντίον του», όχι όμως στη «συνέλευση των κινήματων», τον κατεξοχήν τόπο αλληλεπίδρασης και διαβούλευσης των διεκδικητικών δικτύων.¹⁰⁰ Η ανταπόκριση του *Ριζοσπάστη* της επόμενης μέρας είναι ενδεικτική:

Το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ ξεκίνησε τις εργασίες του χτες το απόγευμα. Την έναρξη κήρυξε η μητέρα του Κάρλο Τζουλιάνι, δολοφονημένου το 2001 στη Γένοβα από αστυνομικό (...) Στη Φλωρεντία μεταβαίνουν και μέλη των ΠΑΜΕ, Νεανική Δράση για την

¹⁰⁰ Πρόκειται περί εξαιρετικά κρίσιμων «λεπτομερειών» - προϊόντων της συμμετοχικής παρατήρησης (που δεν αποτυπώνονται στα φύλλα του *Ριζοσπάστη*) που αναδεικνύουν γλαφυρά το βαθμό, την ένταση και την έκταση της αλληλεπίδρασης και της διαβούλευσης των οργανώσεων που συμμετείχαν στην αντιπαγκοσμιοποιητική διαμαρτυρία.

Ειρήνη, ΚΝΕ και «Δράση Θεσσαλονίκη 2003». Οι Έλληνες κομμουνιστές θα διανείμουν στην Ιταλία 4.000 φύλλα ειδικής αγγλόφωνης τετρασέλιδης έκδοσης του «Ριζοσπάστη», με αναφορές ενάντια στο σχεδιαζόμενο πόλεμο στο Ιράκ, για την ανάγκη της αλληλεγγύης στους Παλαιστίνιους κ.α. Θα προβάλουν τις θέσεις του Κόμματος ενάντια στην ΕΕ των μονοπωλίων και στο ΝΑΤΟ. Θα απευθύνουν κάλεσμα στα ριζοσπαστικά κινήματα να συμμετάσχουν στις διαδηλώσεις ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ, στη Θεσσαλονίκη, τον Ιούνιο του 2003. Η συμμετοχή στο Φόρουμ των ταξικών εργατικών δυνάμεων έχει μεγάλη σημασία. Η συνάντηση είναι δύσκολη. Πέραν των προβλημάτων που βάζει η κυβέρνηση Μπερλουσκόνι στη διοργάνωση, στο Φόρουμ πρέπει να αντιμετωπιστούν κι άλλοι ορκισμένοι εχθροί των λαϊκών αγώνων: Δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας και των «αριστερών» δεκανικιών της, τα δίκτυα της ΑΤΤΑΚ, η Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (...) Δυνάμεις που στηρίζουν στην πράξη την κυρίαρχη πολιτική και πασχίζουν για τη χειραγώγηση της λαϊκής δυσaráσκειας με «κεντροαριστερά» σχήματα. (*Ριζοσπάστης*, 07/11/2002).

Και ενώ κρίσιμο γνωστικό προϊόν και συνέπεια όλων των γεγονότων διαμαρτυρίας μεσαίας κλίμακας στις φάσεις της κινηματικής ανάπτυξης είναι η εγγάραξη κοινών παραλλήλων ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες διεκδικητών –ο μηχανισμός της *απόδοσης ομοιότητας*– και άρα η μετατόπιση των ιδιαίτερων ταυτοτικών συνόρων προς τα πολιτισμικά σύμπαντα και τις θέσεις των συνεργαζόμενων πολιτικών δυνάμεων, το ΚΚΕ μοιάζει να ακολουθεί μιαν αντίστροφη, εσωτερική πορεία περιχαράκωσης και θωράκισης των ταυτοτικών του συνόρων. Τεκμήριο αυτής της μοναχικής διαδρομής έξω από τις κινηματικές διαδικασίες δεν είναι μόνο το είδος και το περιεχόμενο της συμμετοχής των μελών της τρισυπόστατης αποστολής του (με τη «διανομή 4.000 φύλλων ειδικής αγγλόφωνης τετρασέλιδης έκδοσης του Ριζοσπάστη») σ' ένα διεθνιστικό γεγονός σπαρμένο με πολλές μικρότερες ή μεγαλύτερες διαδραστικές δραστηριότητες και ομάδες. Είναι κυρίως η ίδια η πρόσληψη της συμμετοχής ως μορφή ηθικού ελέγχου του κακού «άλλου» («των ορκισμένων εχθρών των λαϊκών αγώνων, των δυνάμεων που στηρίζουν την κυρίαρχη πολιτική και πασχίζουν για τη χειραγώγηση της λαϊκής δυσaráσκειας»), ακόμη και όταν αυτός ο «άλλος» περιλαμβάνει την αρχικά μικρή ομάδα των υποκινητών του γεγονότος, της φόρμας και της διαδικασίας «Φόρουμ» (εν προκειμένω της ΑΤΤΑΚ), δηλαδή της διεκδικητικής «ευκαιρίας» για ανάληψη δράσης που δημιουργήθηκε έξω από –και σε αντιπαράθεση με– τους υφιστάμενους θεσμικούς διακανονισμούς.

Μια ηπιότερη εκδοχή αυτής της στρατηγικής του πλημμελούς μεταβολισμού με το εξωτερικό διεκδικητικό περιβάλλον, της στρατηγικής της εσωστρεφούς αυτοπραγμάτωσης μέσω του ηθικού στιγματισμού του κοντινού «άλλου» εντοπίζεται και στο ρεπερτόριο των δυνάμεων που απελευθερώθηκαν από το ΚΚΕ με τη διάσπαση του '89 καθώς και των οργανώσεων που προέκυψαν από το κύμα

φοιτητικών κινητοποιήσεων της δεκαετίας του '90 (Νέο Αριστερό Ρεύμα/NAP, Ενιαία Ανεξάρτητη Αριστερή Κίνηση/ΕΑΑΚ, Αριστερή Ανασύνθεση/ΑΡΑΝ, Αριστερή Αντικαπιταλιστική Συσπείρωση/ΑΡΑΣ), και των παλαιότερων (μ-λ) ΚΚΕ και Εργατικό Επαναστατικό Κόμμα/ΕΕΚ. Κουβαλώντας στην αγωνιστική τους φαρέτρα βέλη από το χώρο του φοιτητικού συνδικαλισμού και γενικότερα της εκπαίδευσης, ανάγνωσαν στην επερχόμενη συγκυρία της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ (με αιχμή τη σύνοδο των ευρωπαίων ηγετών στη Θεσσαλονίκη το 2003) την ευκαιρία να προβάλλουν εαυτούς ως τη μαχητική πρωτοπορία του κινήματος. Συγκεκριμένα, οι παραπάνω ομάδες πραγματοποιούν την πανελλαδική συνδιάσκεψη των Παρεμβάσεων-Συσπειρώσεων-Κινήσεων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Ιούλιος 2002) αποφασίζοντας τη συγκρότηση της διεκδικητικής ομπρέλας «Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003», στη βάση του κάτωθι σκεπτικού:

Σε πολλές χώρες της Ευρώπης οι εργαζόμενοι ήρθαν αντιμέτωποι την τελευταία χρονιά με τις πολιτικές των εθνικών κυβερνήσεων που είχαν κοινά στοιχεία -μεγαλειώδεις κινητοποιήσεις σε Ισπανία-Ιταλία ενάντια σε νόμους για την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων, την απελευθέρωση των απολύσεων, την περιθωριοποίηση των ανέργων (...) Στη Θεσσαλονίκη μπορούν και πρέπει να συναντηθούν στους δρόμους του αγώνα όλα τα ρεύματα, δυνάμεις και φωνές ενάντια σ' αυτές τις πολιτικές. Είναι ανάγκη να υπάρχει ο καλύτερος δυνατός συντονισμός σε ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ, να εξαντληθούν όλες οι δυνατότητες, ν' ανοίξει η συζήτηση για τα περιεχόμενα του αγώνα, έτσι ώστε η Θεσσαλονίκη να είναι ένας ακόμη μεγάλος σταθμός μετά το Σιάτλ, το Γκέτεμποργκ, τη Γένοβα, τη Σεβίλλη.

Εκτιμούμε ότι οι προσπάθειες να χωρέσουν όλα τα κοινωνικά κινήματα, ρεύματα και χώροι κάτω από το ίδιο πολιτικό πλαίσιο, την ίδια πολιτική ομπρέλα κινούνται σε βάρος της πολυμορφίας και της πολυτασικότητας του κινήματος και ιδιαίτερα σε βάρος των πιο ριζοσπαστικών τάσεων (...) Το ανεξάρτητο, αγωνιστικό ρεύμα στην εκπαίδευση και τους εργασιακούς χώρους, οι εστίες αντίστασης που συγκροτήθηκαν τα τελευταία χρόνια σε σχολεία, πανεπιστήμια και χώρους εργασίας ενάντια στην πολιτική του εκσυγχρονισμού, αυτοί που σημάδεψαν με τη δράση τους τις καταλήψεις του '90, τις μεγάλες απεργίες στην εκπαίδευση, τα εξεταστικά του '98, τις μεγαλειώδεις κινητοποιήσεις για το ασφαλιστικό και ανέπνευσαν οξυγόνο της ανεξαρτησίας απέναντι στον υποταγμένο συνδικαλισμό, οφείλουν να συντονιστούν, να συγκροτήσουν ένα διακριτό κοινωνικό-πολιτικό μπλοκ δυνάμεων ώστε να εκφραστούν με τον πιο μαζικό και μαχητικό τρόπο οι πιο ριζοσπαστικές τάσεις του εκπαιδευτικού, εργατικού και νεολαιίστικου κινήματος και το κυριότερο να προβάλλουν μια εντελώς διαφορετική αντίληψη μαζικής, και ενωτικής παρουσίας του κόσμου της εργασίας μέσα από τα πρωτοβάθμια σωματεία και τον οριζόντιο συντονισμό (Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003. *Θεσσαλονίκη 2003: Να υψώσουμε νέο τοίχο, αντίθασο απέναντι τους!*, Ιούλιος 2002).

Αν και σε σαφώς χαμηλότερους τόνους από το ΚΚΕ, η συγκεκριμένη οικογένεια οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς οριοθετείται αυστηρά απέναντι στην οργανωτική καινοτομία «Φόρουμ». Παρόλο που αναγνωρίζει την ανάγκη καλύτερου δυνατού συντονισμού σε οργανωτικό επίπεδο (και μάλιστα με κεφαλαία γράμματα) προκειμένου το γεγονός «Θεσσαλονίκη-2003» να είναι ένα

ακόμη βαγόνι στο τρένο του νέου συγκρουσιακού φαντασιακού που τροχοδρομήθηκε πάνω στις ράγες των διεθνών αντισυνόδων, ωστόσο αυτή η οργανωτική υπέρβαση δεν γίνεται αντιληπτή ως μια διαδικασία «συντονισμένης δράσης» [coordinated action] –αμοιβαίας σύγκλισης δυο ή περισσότερων δρώντων σ’ ένα κοινό πλαίσιο διατύπωσης αιτημάτων πάνω στο ίδιο ζήτημα. Αντίθετα, η οποιαδήποτε απόπειρα συγχρονισμού και συνάντησης των υφιστάμενων διεκδικητικών διαθεσιμοτήτων κάτω από ένα κοινό πολιτικό περίγραμμα εκτιμάται ως ανταγωνιστική ως προς τους επιδιωκόμενους στόχους και ως στρατηγικά στραγγαλιστική «της πολυμορφίας, της πολυτασικότητας και της ριζοσπαστικότητας του κινήματος».

Ένα τρίτο γένος ερμηνείας της συμμαχικής και οργανωτικής καινοτομίας που εισηγήθηκε το υπόδειγμα «Κοινωνικό Φόρουμ» ξεπηδά μέσα από τον αναρχικό χώρο. Επιχειρώντας να δώσει οργανωτική πνοή και διέξοδο στο διάχυτο συγκρουσιακό δυναμικό που ανέτειλε με τις διεθνείς αντισυνόδους, η Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία αποτολμά την ενσάρκωση της δικής της μορφής ριζοσπαστισμού, θέτοντας τις δικές της ταυτοτικές διαχωριστικές γραμμές απέναντι στους τικτόμενους οργανωτικούς αστερισμούς. Αν και ο διαχωρισμός είναι σαφής (λ.χ., το ΕΚΦ χαρακτηρίζεται ως «νέα εκδοχή σοσιαλδημοκρατίας»), εντούτοις λείπει το πνεύμα της πολωτικής αντιπαράθεσης. Γεννιέται έτσι, το Δεκέμβρη του 2002, η «Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003»:

Η Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003 δημιουργήθηκε από όλους εκείνους που νιώθουν την ανάγκη ύπαρξης ενός διακριτού πολιτικού μπλοκ ρήξης με τους θεσμούς και τις επιλογές της κυριαρχίας (...) Το ευρύτερο κοινωνικό κίνημα αντίστασης, αυτόνομα και ανεξάρτητα καλείται όχι μόνο να σηκώσει το βάρος της αντιπαράθεσης και της ρήξης με τις δυνάμεις του διεθνοποιημένου κεφαλαίου, αλλά και να δηλώσει με την παρουσία του την προοπτική συγκρότησης ενός πολυεπίπεδου, αντικαθεστωτικού κινήματος. Δεν είναι μονόδρομος η συνδιαλλαγή, η διαπραγμάτευση και η εκ νέου διεκδίκηση ενός καλύτερου καπιταλισμού. Ο «άλλος κόσμος που είναι εφικτός» (sic), δεν κρύβεται στην νέα εκδοχή της σοσιαλδημοκρατίας. Υπάρχει και ο δρόμος της ρήξης, της αντίστασης και της αξιοπρέπεια (...) Η ANTIEΞΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ SALONICA 2003 επιθυμεί να μην αφήσει αναπάντητα τα πολιτικά ζητήματα που θέτει η ατζέντα της ΕΕ, να αναλάβει το βάρος της οργανωτικής αυτοτέλειας, να δώσει ανάσα στην αντίσταση (Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003. *Θα είμαστε όλοι εκεί*, Δεκέμβριος 2002).¹⁰¹

Και ενώ τα παραπάνω –διαφορετικής προέλευσης– οργανωτικά οχήματα πλάθουν με την κοινή φαντασιακή μαγιά των αντισυνόδων (Σηάτλ, Γένοβας και Σεβίλλης) την ιδιαίτερη ταυτότητά τους οριοθετούμενα –με διαφορετικές εντάσεις και ιδεολογικές σκιάσεις– απέναντι στο μόρφωμα «Κοινωνικό Φόρουμ» (στοιχείο που μάλλον

¹⁰¹ Διαθέσιμο στο: <https://athens.indymedia.org/post/50579/>

πιστοποιεί την ηγεμονία αυτής της οργανωτικής φόρμας), ωστόσο στο εσωτερικό τους εμφανίζουν μια σημαντική διαφορά: σε αντίθεση με τις οργανώσεις της Πρωτοβουλίας Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003 και το ΚΚΕ, η «Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003» επιλέγει (ή, τουλάχιστον, επιχειρεί) να μιλήσει τη «νέα» γλώσσα, τη γλώσσα του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση («ευρύτερο κίνημα αντίστασης», «πολυεπίπεδο αντικαθεστωτικό κίνημα», «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός», «δρόμος ρήξης και αξιοπρέπειας»).

Η εμφατική επίκληση προηγούμενων συγκρουσιακών εμπειριών («καταλήψεις του '90, μεγάλες απεργίες στην εκπαίδευση, εξεταστικά του '98, μεγαλειώδεις κινητοποιήσεις για το ασφαλιστικό...») των οργανώσεων της Πρωτοβουλίας Αγώνα-2003 από τη μια, και η ευλαβική προσήλωση του ΚΚΕ στην προβολή των πάγιων θέσεων του κόμματος («ενάντια στην ΕΕ και το NATO») σίγουρα δεν είχε καμία συνάφεια με τη γραμματική, τον κώδικα και τους διακηρυκτικούς στόχους που εξέπεμπε το «κίνημα των κινήματων» –τεκμήριο του ότι οι συγκεκριμένοι πολιτικοί χώροι μάλλον έμειναν ανέπαφοι από τη γνωστική διαδικασία της διεθνικής διάχυσης των πολιτικών επίδικων, των παραστάσεων και των περιεχομένων διεκδίκησης που ήρθαν στην επιφάνεια με τα μετασχηματιστικά διεθνή γεγονότα. Κοντολογίς, αντί στους συγκρουσιακούς σπασμούς των διεθνών διαδηλώσεων να αφουγκραστούν επάρκειες και ανεπάρκειες της πολιτικής τους καθημερινότητας (αυτό που, μέσα από μια άλλη διαδρομή, εύστοχα οι Seferiades (1998) και Seferiades/Johnston (2009) ορίζουν ως «διεκδικητικό έλλειμμα» [disruptive deficit]), τόσο το ΚΚΕ όσο και οι προαναφερθείσες οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς χρησιμοποίησαν τη συμβολική αίγλη των αντισυνόδων με τρόπο απόλυτα εργαλειακό: ως μέσο εξασφάλισης δημόσιου βήματος προκειμένου να διατρανώσουν την πολιτική τους συνέπεια και την οργανωτική τους συνέχεια.

Οι πολιτικο-οργανωτικές αυτές πραγματικότητες απηχούν τα δύο αντιπαραθετικά μοντέλα συμμετοχής που οι Boudourides και Botetzagias (2007:111) διέκριναν όταν μελετούσαν τα γεγονότα διαμαρτυρίας του 2003 στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα:

- το «συν-συμμετοχικό» [co-participation], όταν δυο ή περισσότερες οργανώσεις συμμετέχουν στην ίδια συστάδα γεγονότων διαμαρτυρίας, και

- το «αντί-συμμετοχικό [anti-participation], όταν δυο οργανώσεις (ή γενικότερα δυνάδες οργανώσεων) αποφασίζουν να συμμετάσχουν σε δυο διαφορετικά γεγονότα διαμαρτυρίας που λαμβάνουν χώρα την ίδια χρονική στιγμή, σε διαφορετικά σημεία της ίδια πόλης (ή περιοχής) αντί να κινητοποιηθούν από κοινού στα ίδια γεγονότα διαμαρτυρίας

Η παραπάνω τυπολογία συμπυκνώνει με τον πλέον παραστατικό τρόπο την πραγματικότητα των σχέσεων των διεκδικητικών οργανώσεων στην Ελλάδα τουλάχιστον για την περίοδο που εδώ εξετάζεται.

Ας κάνουμε όμως λίγο πιο επισταμένα την κάτοψη των κινητοποιήσεων του «θερμού» εξαμήνου του 2003.

4.B. ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΟ ΧΑΡΤΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΕΔΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΕ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΟ ΕΤΟΣ 2003

4.B.(1) ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΟΡΟΥΜ ΩΣ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗΣ

Το εξάμηνο της ελληνικής προεδρίας και των πολέμων στη Μέση Ανατολή ή το εξάμηνο των αντισυνόδων και των μεγάλων αντιπολεμικών διαδηλώσεων –ανάλογα με το πρίσμα θέασης των εξελίξεων (αν, δηλαδή, συγκροτείται με όρους θεσμικής ή συγκρουσιακής πολιτικής), χωρίς καμία αμφιβολία συμπίπτει και προλογίζει μια νέα εποχή αρχικά για την εντόπια συγκρουσιακή πολιτική και, σε δεύτερο χρόνο, για τη θεσμική –την πολιτική που περικλείεται εντός των τειχών των αντιπαραθέσεων των ελίτ. Τα στοιχεία που αφορούν τη διαμαρτυρία παρατίθενται στον Πίνακα 7.

Πίνακας 7: Περιεχόμενα διαμαρτυρίας, Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2003 (ελληνική συμμετοχή)

Γεγονότα διαμαρτυρίας	Αριθμός γεγονότων
<i>I. Αντισύνοδοι</i>	
1. Σύνοδος Κορυφής της ΕΕ	15
2. Σύνοδος Ευρωπαίων Υπουργών Απασχόλησης	14
3. Σύνοδος 15 Ευρωπαίων Ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	9
4. Σύνοδος Ευρωπαίων Υπουργών Άμυνας	8
5. Σύνοδος Ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας	4
6. Σύνοδος Ευρωπαίων Υπουργών Περιβάλλοντος	3
7. Σύνοδος Ευρωπαίων Υπουργών Δικαιοσύνης	2
ΣΥΝΟΛΟ	55
<i>II. Αντιπολεμικές διαδηλώσεις(I)</i>	65

Γεγονότα διαμαρτυρίας	Αριθμός γεγονότων
III. Αλληλεγγύη σε προφυλακισμένους διαδηλωτές	59
IV. Άλλες θεματικές	
1. Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ)	9
2. Φόρουμ	7
3. Αντιρατσιστικές διαδηλώσεις	2
ΣΥΝΟΛΟ	197

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Δεν είναι μόνο ότι δράσεις όπως η παρεμπόδιση των συνόδων έδωσαν την ευκαιρία στους εντόπιους διεκδικητές να μεταφέρουν στην πολιτική του δρόμου τα περιεχόμενα των συγκρούσεων που αναδύονταν σε άλλους κοινωνικούς τόπους περισσότερο ή λιγότερο θεσμισμένης κυριαρχίας και εκμετάλλευσης (εργασία, γειτονιά, οικογένεια, καθημερινότητα, κοκ). Είναι και ότι έθεσε σε κίνηση εκείνη την κομβική διαδικασία που είναι δυνατόν να μεταβάλλει τους υφιστάμενους πολιτικούς συσχετισμούς: τη διαδικασία της «μετατόπισης κλίμακας» [scale shift] της συγκρουσιακότητας. Κομβικοί παράγοντες που συνέτειναν στη *διάχυση* της διαμαρτυρίας σε απρόσμενους κοινωνιογραφικούς τόπους συνδυαστικά με την εξύφανση ενός κόκκινου νήματος που έκανε δυνατό το *συντονισμό* της, υπήρξαν αφενός η διασπορά των συναντήσεων των ευρωπαίων υπουργών σε διαφορετικές πόλεις της Ελλάδας (μια «φυσική» ευκαιρία –κατά το ότι εκπορευόταν από το θεσμικό περιβάλλον), και αφετέρου (και κυρίως) η συγκρότηση ενός ενδιάμεσου σώματος εκπροσώπησης και συντονισμού, του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ (μια «κατασκευασμένη» ευκαιρία προϊόν εμπρόθετης επιλογής των διεκδικητικών δρώντων).

Το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (ΕΚΦ) δημιουργείται στον απόηχο της επιτυχημένης αντισυνόδου/διαμαρτυρίας στη σύνοδο των Ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας, που γίνεται στο Ναύπλιο με τη συμμετοχή περίπου 20.000 διαδηλωτών. Αν και οι περισσότεροι προέρχονται από την Αθήνα, η αίσθηση που δημιουργείται είναι μεγάλη μια και το Ναύπλιο αριθμεί μόλις 33.000 κατοίκους. Στην ιδρυτική συνάντηση που πραγματοποιείται στην Αθήνα από τις 31 Ιανουαρίου έως τις 2 Φεβρουαρίου 2003, στην οποία παρίστανται πάνω από 1.000 εκπρόσωποι συλλογικοτήτων –είτε ως οργανικές συνιστώσες είτε ως εξωτερικοί παρατηρητές (ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ και πλήθος ΜΚΟ)– αρχίζουν να αποκρυσταλλώνονται τα χαρακτηριστικά του πολιτικού προφίλ του ΕΚΦ και της πολιτικής λειτουργίας που

επιθυμεί να επιτελέσει στην ελληνική διεκδικητική σκηνή. Τα Δελτία Τύπου που κυκλοφορούν εν όψει της ιδρυτικής συνάντησης τα απαθανατίζουν γλαφυρά:¹⁰²

Η συμμετοχή στη συγκέντρωση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ ξεπέρασε και τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις μας. Περιμέναμε 5.000 διαδηλωτές και ήλθαν περισσότεροι από 7.000. Οι υπεύθυνοι του ΕΚΦ δεν κρύβουν τον ενθουσιασμό τους για τη μαζικότητα της συγκέντρωσης που αποτέλεσε την έκπληξη των κινητοποιήσεων του Ναυπλίου (...) Ποιοι ήταν όμως οι άνθρωποι που αφήφισαν τη βροχή και συγκεντρώθηκαν στο Ναύπλιο από κάθε γωνιά της Ελλάδας για να διαδηλώσουν κατά της ανεργίας, της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και του πολέμου; Ήταν μέλη δεκάδων κοινωνικών και πολιτικών συλλογικοτήτων, αυτοδιοικητικών κινήσεων και συνδικάτων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Γεγονός που αποδεικνύει ότι το κίνημα κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης αποτελεί μια μαζική, δυναμική, πολυτασική και ελπιδοφόρα πραγματικότητα και στην Ελλάδα καθώς και ότι οι νεοφιλελεύθερες, αντικοινωνικές πολιτικές των κυβερνήσεων της ΕΕ –συμπεριλαμβανομένης της ελληνικής– έχουν πια έναν υπολογισμό αντίπαλο. (Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ. *Ο λαός της διαδήλωσης του Ναυπλίου*, 17/01/2003).

Ως ελληνική συνισταμένη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ, το ΕΚΦ αποτελεί μία πολυτασική, μαζική πρωτοβουλία που φιλοδοξεί να συσπειρώσει τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που αγωνίζονται ενάντια στον πόλεμο, τον νεοφιλελευθερισμό και τον ρατσισμό. Η συγκρότηση του Φόρουμ δεν προέρχεται, ωστόσο, από «παρθενογένεση» καθώς οι συλλογικότητες που το απαρτίζουν γνώρισαν από κοντά τις πρώτες εκδηλώσεις του φαινομένου που αργότερα έγινε γνωστό ως κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης. Τα μέλη του συμμετείχαν στις ευρωπορείες του 1997 χωρίς να λείψουν και από τους υπόλοιπους σταθμούς της πορείας του νέου κινήματος (Πράγα, Νίκαια, Πόρτο Αλέγκρε, Γένοβα, Γκέτεμποργκ, Βρυξέλλες, Σεβίλλη, Φλωρεντία κ.α.). Το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ φιλοδοξεί να διαμορφώσει ένα χώρο που θα λειτουργεί με άμεση δημοκρατία, με την αρχή της αντιπροσωπευτικότητας των κοινωνικών και πολιτικών ρευμάτων που το συγκροτούν. Ένα πολυτασικό εγχείρημα όπου η ιδεολογική αντιπαράθεση δεν θα θέτει εμπόδια στην κοινή δράση. (Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ. *Συγκροτείται το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ*, 27/01/2003)

Η πεμπτουσία του καινοτόμου πολιτικού δέλεαρ της οργανωτικής πρότασης «Κοινωνικό Φόρουμ» συμπυκνώνεται στη φράση: «ένα πολυτασικό εγχείρημα όπου η ιδεολογική αντιπαράθεση δεν θα θέτει εμπόδια στην κοινή δράση». Με αναφορά στον «ευρύχωρο» και συμπεριληπτικό ορίζοντα της υπό σφυρηλάτηση διεκδικητικής ταυτότητας, και σε συνδυασμό με μια δέσμη ελάχιστων πολιτικών προαπαιτούμενων για τη συμμετοχή σε δράσεις ή εκστρατείες οι οποίες με τη σειρά τους θα αποφασίζονταν μέσα από διαδικασίες διαβούλευσης και συναίνεσης, το ΕΚΦ σχεδιάζει –και σε μεγάλο βαθμό επιτυγχάνει– το ξεδίπλωμα και τον συντονισμό της διαμαρτυρίας όχι μόνο ανάμεσα στο στενό κύκλο των υφιστάμενων οργανώσεων αλλά και σε ευρύτερα κοινωνικά ακροατήρια.

Αυτή η πρόθεση κοινωνικοποίησης της συγκρουσιακής δράσης και δημιουργίας ενός πανεθνικού συντονιστικού σώματος θελκτικού και προσβάσιμου σε

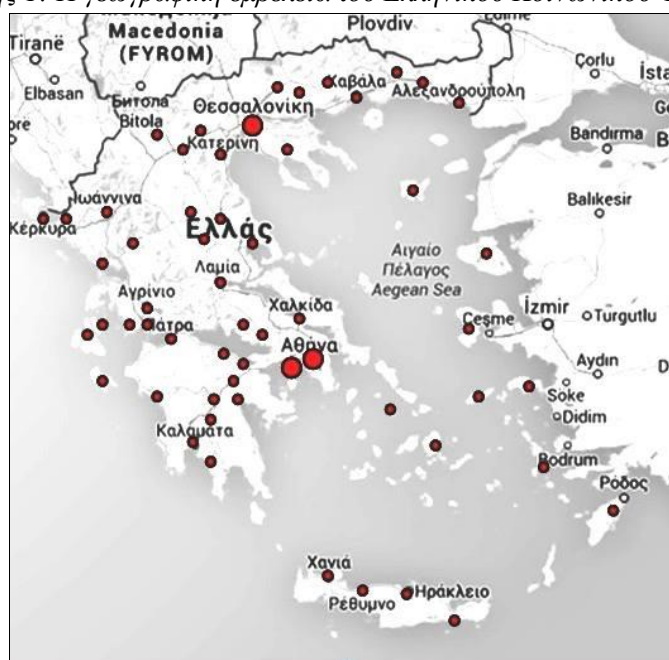
¹⁰² Για μια ηλεκτρονική εκδοχή των αρχείων, δεξ: <https://athens.indymedia.org/post/61306> και http://www.athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=58511

όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες καθίσταται πρόδηλη και στον τρόπο με τον οποίο το ΕΚΦ επιλέγει να παρουσιάσει τον εαυτό του. Σε συνέντευξη τύπου που παρατίθεται με τη λήξη των εργασιών της ίδρυσής του, τα όρια και οι ορίζοντες της συγκεκριμένης πολιτικής ταυτότητας απαθανατίζονται συνοπτικά, στις παρακάτω γραμμές:

Στο εγχείρημα έχουν θέση όσοι τάσσονται ενάντια στον πόλεμο και την παγκοσμιοποίηση των αγορών, στο ρατσισμό και την ξеноφοβία και επιθυμούν την ανατροπή των νεοφιλελεύθερων επιλογών που εφαρμόζονται στις χώρες της ΕΕ Έχουν θέση ακόμη όσοι αγωνίζονται για τη διεύρυνση των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων και οραματίζονται ένα παγκοσμιοποιημένο κίνημα που θα αντισταθεί σ' όλα αυτά (Μαρία Μπόλαρη, συνέντευξη στο Δημήτρη Νανούρη. «Και εγένετο το Φόρουμ», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 02/02/2003).

Στρέφοντας λοιπόν τα πυρά της κριτικής του στο τρίπτυχο παγκοσμιοποίηση των αγορών-πόλεμος-ρατσισμός, και καλώντας τα δυνητικά ακροατήρια ενδιαφερομένων να εμπλακούν στο νεαρό οργανωτικό πείραμα στη βάση αυτής της ελάχιστης δυνατής συμφωνίας, το ΕΚΦ επεκτείνεται με τη δημιουργία τοπικών επιτροπών σε 60 πόλεις της Ελλάδας, όπως αποτυπώνεται στον Χάρτη 1.

Χάρτης 1: Η γεωγραφική εμβέλεια του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ

Πηγή: Επεξεργασία από προσωπικό αρχείο και Χρονολόγιο Παραρτήματος

Όπως και στην περίπτωση της Ιταλίας, όπου τα Κοινωνικά Φόρουμ αναπτύχθηκαν λίγους μήνες πριν τη σύνοδο των G8 στη Γένοβα, έτσι και στην Ελλάδα το υπόδειγμα Κοινωνικό Φόρουμ ως οργανωτικό ρεύμα εξαπλώθηκε στην ελληνική περιφέρεια λίγους μήνες πριν το κομβικό διεκδικητικό γεγονός της αντισυνόδου κορυφής της ΕΕ στη Χαλκιδική. Στη συγκρότηση των ελληνικών τοπικών Κοινωνικών Φόρουμ στις περισσότερες –αν όχι σε όλες– τις πόλεις

πρωτοστάτησαν μέλη των ομάδων που συναντήθηκαν στα πρόδρομα σχήματα του ΕΚΦ αλλά και ανένταχτοι/ες με προηγούμενες διεκδικητικές εμπειρίες σε κόμματα ή οργανώσεις της Αριστεράς, που τη περίοδο εκείνη είχαν αποστασιοποιηθεί από την ενεργό πολιτική δράση.¹⁰³ Ωστόσο η πολιτική βάση του ΕΚΦ ήταν κατά πολύ ευρύτερη.

Η ομοσπονδιακή οργανωτική δομή, η λιτή και ευρύχωρη αξιακή πλαισίωση προτρέποντας σε δράσεις «ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και το ρατσισμό», και η ανεκτικότητα ως ηθικός καταναγκασμός στη στρατηγική σύναψης συμμαχιών φαίνεται πως καλλιέργησε τις προϋποθέσεις και τις ευκαιρίες για την αφύπνιση και προσχώρηση στην κοινή δράση άλλων χαρτογραφημένων φορέων πολιτικής που, την περίοδο εκείνη, μάλλον τελούσαν σε διεκδικητική ύπνωση –πριν και πάνω απ’ όλα, των παρωχημένων σχημάτων δημόσιας έκφρασης και εκπροσώπησης των κοινωνικών συμφερόντων, των Εργατικών Κέντρων, της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ, που μετατράπηκαν σε σταθερό σύμμαχο του ΕΚΦ. Η πραγματικότητα αυτή αποτυπώνεται στον Πίνακα 8.

Πίνακας 8: Αλληλεπίδραση οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας 2003 (ανά δυνάδες και κατά αύξοντα αριθμό)

Οργανώσεις	Αριθμός γεγονότων διαμαρτυρίας
ΕΚΦ-Συνδικάτα/ Σωματεία Εργαζομένων	27
ΕΚΦ-ΣΕΚ	22
ΕΚΦ-ΑΚ	16
ΕΚΦ-ΠΑ	12
ΕΚΦ-ΚΚΕ (μ-λ)	11
ΕΚΦ-Ομάδες Αναρχικών	5
ΕΚΦ-Virus	3
ΕΚΦ-ΚΚΕ	1

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Αυτή η διαδικασία αναβίωσης της καταστατικά διακηρυγμένης –πλην λησμονημένης– διεκδικητικής τους ταυτότητας αναδύεται με μεγάλη ευκρίνεια όταν

¹⁰³ Πρόκειται και πάλι για συμπέρασμα που δεν θα ήταν δυνατόν να συναχθεί χωρίς την εθνογραφικού χαρακτήρα συμμετοχική έρευνα στην οποία σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται η παρούσα εργασία. Οι επισκέψεις και οι συνεντεύξεις στα τοπικά φόρουμ ξεκίνησαν στις αρχές του 2003 και ολοκληρώθηκαν τον Απρίλιο του 2006, λίγο πριν τη διεξαγωγή του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην Αθήνα. Ονομαστική λίστα των συντονιστών των κατά τόπους Φόρουμ είναι στη διάθεση του κάθε ενδιαφερόμενου, αλλά για λόγους οικονομίας χώρου και δεοντολογίας δεν είναι δυνατόν να παρατεθούν εδώ.

φωταγωγηθεί το ψηφιδωτό των κινητοποιήσεων που πραγματοποιούνται στις επαρχιακές πόλεις, συνήθως με την αφορμή των αντισυνόδων. Τα Εργατικά Κέντρα (Βέροιας, Θεσσαλονίκης, Ναυπλίου, Πάτρας, Ξάνθης) ανταποκρίθηκαν στα καλέσματα του ΕΚΦ και συμμετείχαν, σχεδόν πάντα, από κοινού στα ίδια γεγονότα διαμαρτυρίας εισπράττοντας μέρος της κινηματικής αίγλης και εισφέροντας από την πλευρά τους θεσμικούς πόρους, χρήσιμους για την αναγνώριση ενός όχι και τόσο γνώριμου διεκδικητικού σχήματος, του ΕΚΦ, στην ελληνική περιφέρεια.

Προϊόν αυτής της πυκνής αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε τοπικούς φορείς θεσμικής πολιτικής και δρώντων της συγκρουσιακής πολιτικής δεν ήταν η ριζοσπαστικοποίηση των παραδοσιακών συνδικάτων, των περιεχομένων διεκδίκησης ή των ρεπερτορίων δράσης τους, όπως ενδεχομένως θα ήταν αναμενόμενο ή όπως πράγματι συνέβη στην ιταλική περίπτωση –όπου μέσα από το ζευγάριωμα αντιπαγκοσμιοποιητικών ομάδων και συνδικαλιστικών οργανώσεων αναδύθηκε ένας νέος ορισμός της εργασιακής ταυτότητας με έμφαση στις κοινωνικές διαστάσεις της επισφαλούς εργασίας («επισφαλής τάξη» αντί για «εργατική τάξη»). Αυτό που αντίθετα –ή, τουλάχιστον, κατά κύριο λόγο– συνέβη μέσα από τη συγκεκριμένη αλληλεπίδραση πολιτικών δυνάμεων ήταν η «δανεική» πιστοποίηση του ΕΚΦ ως ενός υβριδικού πολιτικού κόμματος πολυσυλλεκτικής οργανωτικής δομής και κινηματικής ταυτότητας με κοίτη το Συνασπισμό και παραπόταμους οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς.

Κάτω από το πρίσμα αυτό, δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι μέσα από τη διαδικασία της «κατωφερούς μετατόπισης κλίμακας» [downward scale shift], δηλαδή του συντονισμού της συλλογικής δράσης σε γεωγραφική κλίμακα χαμηλότερη από την αρχική –διεθνή– εστία εκδήλωσής της (Taftow 2010: 215), το ΕΚΦ έτεινε να καλύψει το κενό που άφηνε η τοπική οργανωτική υποχώρηση των των παραδοσιακών αριστερών κομμάτων –με την κρίσιμη διαφορά ότι οι νέες τοπικές έφεραν τον αέρα και την αύρα των διεθνών σχημάτων οργάνωσης και των αρχών συνεργασίας που είχαν διαμορφωθεί από τις επεξεργασίες της συνέλευσης του Κοινωνικού Φόρουμ της Φλωρεντίας και της Αθήνας· ή, τουλάχιστον, έτσι υποστηριζόταν.

Στις περισσότερες από τις εξήντα πόλεις όπου ευδοκίμησαν τα Κοινωνικά Φόρα δημιουργήθηκαν χώροι (γραφεία ή στέκια) συνάντησης και σύνθεσης συχνά ετερόκλητων θέσεων και απόψεων με μπούσουλα την οριζόντια συμμετοχή και τη λήψη αποφάσεων μέσω της συναίνεσης. Οι χώροι αυτοί έγιναν τόποι συγκομιδής

έντυπου υλικού που αποστέλλονταν κυρίως από την Αθήνα για την προπαγάνδηση των πανελλαδικών εκστρατειών και των Διεθνών Ημερών Δράσης, και συλλογικά εργαστήρια δημιουργίας ευκαιριών συμμετοχής σε εθνικά και διεθνή γεγονότα διαμαρτυρίας με στόχο την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών πάνω σε ζητήματα άλλοτε αμιγώς τοπικού ενδιαφέροντος, άλλοτε διεθνούς κατακραυγής (πόλεμος). Τέλος, σε πολλές περιπτώσεις (Θεσσαλονίκη, Χανιά, Ρέθυμνο, Λαμία, Ιωάννινα) αποτέλεσαν εστίες επώασης νέων συντροφικών σχέσεων και πολιτικών ταυτοτήτων.

Ακολουθώντας, λοιπόν, μιαν ανάλογη πορεία με τα Κοινωνικά Φόρα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Γαλλία, Ιταλία, Αγγλία, Γερμανία, Αυστρία κλπ), τα ελληνικά Κοινωνικά Φόρα διαδραμάτισαν το ρόλο της γέφυρας ανάμεσα σε τοπικά και παγκόσμια κοινωνικά ζητήματα (dellaPorta/Mosca 2010), ή του διαμεσολαβητικού κρίκου σύνδεσης δρώντων χωρίς προηγούμενους δεσμούς επικοινωνίας εξαιτίας κάποιων συγκεκριμένων κοινωνικών ή πολιτικών εμποδίων που υψώνονταν ανάμεσα τους (Diani 2003:107). Ωστόσο, στο χάρτη των τοπικών Κοινωνικών Φόρουμ των ευρωπαϊκών χωρών, η Ελλάδα μαζί με την Αυστρία αποτέλεσαν εξαίρεση. Ενώ δηλαδή στη Γαλλία και κυρίως στην Ιταλία τα τοπικά Κοινωνικά Φόρα οργανώθηκαν σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο (dellaPorta/Mosca 2010: 65) και χωρίς εξάρτηση από κάποια διεκδικητική δομή εθνικής εμβέλειας, στην Ελλάδα η οργάνωση αυτών εκπορεύτηκε –αν δεν υπαγορεύτηκε- από ένα εθνικό σώμα με έδρα την Αθήνα.

Ο συνδυασμός ριζώματος των Κοινωνικών Φόρουμ σε τοπικό επίπεδο και ύπαρξης ενός εθνικού συντονιστικού κέντρου φαίνεται ότι αναγνώστηκε ως προάγγελος σημαντικών μετατοπίσεων στις πολιτικές βεβαιότητες και στο τοπίο των ελληνικών πολιτικών οργανώσεων της Αριστεράς. Ισχυρό τεκμήριο της εισόδου σε μια νέα διεκδικητική εποχή είναι, αν όχι το μέγεθος της κοινωνιογεωγραφικής διάχυσης της διαμαρτυρίας και της διασποράς νέων οργανωτικών οχημάτων στην ελληνική επαρχία, ο πολιτικός λόγος με τον οποίο το ΚΚΕ περιέβαλλε αυτές τις νέες φωλιές οργάνωσης και συντονισμού της συλλογικής δράσης και η επικοινωνιακή στρατηγική που ακολούθησε προκειμένου να τις ερμηνεύσει και να τις ταξινομήσει στη δημόσια σκηνή.

Με μια σχετική ασφάλεια που πηγάζει από τη μελέτη και καταγραφή των γεγονότων διαμαρτυρίας σε βάθος χρόνου που εκτείνεται πέρα από τις

κινητοποιήσεις του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος,¹⁰⁴ είναι δυνατόν να οδηγηθεί κανείς στο συμπέρασμα ότι, κάθε φορά που ανατέλλει μια νέα περίοδος για τη διεκδικητική –συχνά και για την εκλογική– πολιτική, το ΚΚΕ υιοθετεί την επικοινωνιακή στρατηγική της «ήπιας καταστολής» [soft repression] –του ηθικού στιγματισμού είτε μέσω της ευθείας διαπόμπευσης, είτε μέσω της αποσιώπησης μιας υπό διαμόρφωση θετικής ταυτότητας (Ferre 2005: 144-146). Προς επίρρωση αυτής της διαπίστωσης αξίζει να παρατεθεί απόσπασμα από ένα δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* εκείνης της εποχής:

Το ΚΚΕ, αλλά και το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα έγκαιρα ασχολήθηκαν με την «παγκοσμιοποίηση» και την πάλη των λαών (...) Το ΚΚΕ ήταν παντού: Σε Πράγα, Γένοβα, Σεβίλλη, Φλωρεντία, αλλά και στην Πράγα ενάντια στο ΝΑΤΟ, στην Κοπεγχάγη, στην πρώτη αντιπολεμική διαδήλωση του ANSWER το Δεκέμβριο του 2001 στην Ουάσιγκτον. Αλήθεια, πού ήταν οι δυνάμεις που «σκίζονται» για τα διάφορα φόρουμ στην Ελλάδα στις διαδηλώσεις ενάντια στο ΝΑΤΟ στην Πράγα; Απούσες *ακόμα και όταν και αυτές* ήταν στην «έκκληση της Φλωρεντίας» (...) είναι εκ του πονηρού απόψεις που ταυτίζουν το «κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης» με τα «Κοινωνικά Φόρουμ» (...) Το κίνημα αυτό δημιουργήθηκε *πριν* τα «κοινωνικά φόρουμ». Είναι κίνημα ετερογενές, σε μεγάλο βαθμό αδιαμόρφωτο. Γι' αυτό και η προσπάθεια κύκλων της άρχουσας τάξης να «το βάλουν στο χέρι» είναι εντονότατη. Η επιβολή «από τα πάνω» γραφειοκρατικών σχημάτων και δομών είναι μια ολοκάθαρη επιδίωξη αυτών των δυνάμεων. Ακριβώς για να μπορούν να «ελέγχουν» τα κινήματα (...) Αν στο Πόρτο Αλέγκρε και στη Φλωρεντία βρέθηκαν –για διάφορους λόγους– και δυνάμεις που στήριζαν αγώνες, στο «ελληνικό κοινωνικό φόρουμ» συναντιούνται *όλες* εκείνες οι δυνάμεις που βρέθηκαν είτε *αντιμέτωπες*, είτε *δρώντας υπονομευτικά σε αγώνες*. (Νίκος Σερετάκης. «Το ΚΚΕ, το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης και η αλήθεια για το Φόρουμ», *Ριζοσπάστης*, 26/01/2003)

Η αποσιώπηση της συμμετοχής (για την ακρίβεια, η καταγγελία της μη συμμετοχής) των εγχώριων υποκινητών της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας στις διεθνείς διαδηλώσεις και στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ της Φλωρεντίας και η ηθική στηλίτευση των δυνάμεων που συγκρότησαν το ΕΚΦ φαίνεται πως υπηρετούσαν μια διπλή στόχευση. Αφενός την τεχνητή αναβάθμιση της διεκδικητικής ταυτότητας του ΚΚΕ, μέσω της τεχνικής της υποβάθμισης των πολιτικών δυνάμεων που απευθύνονταν σε κοινά ακροατήρια, και αφετέρου την απόπειρα αναχαίτισης της δυναμικής των Κοινωνικών Φόρουμ καθώς υπήρχε η εκτίμηση ότι σ' αυτή –πέρα από την οργανωτική ενδυνάμωση ενός πρωτόγνωρου πολιτικού ρεύματος– και η επέκταση της κοινωνικής και άρα και εκλογικής επιρροής του Συνασπισμού. Όμως η ένταση της κινηματικής δυναμικής της περιόδου που

¹⁰⁴ Ειδικότερα αναφέρομαι στη μελέτη της δυναμικής των «εξεγερσιακών συλλογικών δράσεων» του Δεκέμβρη του 2008 (Kotronaki/Seferiades 2012) και των κινητοποιήσεων των «Αγανακτισμένων» το 2011 ενάντια στις πολιτικές λιτότητας (Kotronaki 2013).

τροφοδοτούνταν από την αναμονή των θεματικών αντισυνόδων (με κορυφαία στιγμή την αντισύνοδο κορυφής της ΕΕ στη Χαλκιδική) και η προσδοκία που καλλιέργησε το ΕΚΦ για την οργανωτική, τουλάχιστον, επανεφεύρεση της Αριστεράς μοιάζει πως ήταν εξαιρετικά υψηλή για να ανακοπεί. Σε αντίθεση με τις άλλες αντιπαγκοσμιοποιητικές οργανωτικές πρωτοβουλίες της Αριστεράς που –όπως θα δούμε και στη συνέχεια– εξέπνευσαν με το πέρας της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ, τα Κοινωνικά Φόρα αναπτύχθηκαν στις πόλεις της ελληνικής επαρχίας, αποκρυσταλλώθηκαν ως σταθερές διεκδικητικές δομές και φυλλορρόησαν μόνο τον Μάιο του 2006 όταν, μετά την πραγματοποίηση του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην Αθήνα, επήλθε και ο οριστικός κατευνασμός του κύκλου της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας. Όμως οι συμβολικές και υλικές παρακαταθήκες που άφησαν σφράγισαν τις νέες πολιτικές ταυτότητες, τις λογικές συνεργασίας και συλλογικής σύνταξης μιας ατζέντας διάσπαρτων αιτημάτων και συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση και συγκέντρωση των διάχυτων συγκρουσιακών φρονημάτων και επιθυμιών.

Από το παραπάνω συμπέρασμα δεν συνεπάγεται ότι το ΕΚΦ ως πολιτική συμπίκνωση της συνάντησης οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς με το πολιτικό κόμμα Συνασπισμός ήταν το μόνο διεκδικητικό ιδίωμα που επιβίωσε μέσα από τις δίνες της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας. Στις σελίδες που ακολουθούν θα δούμε πώς –και σε ποιο βαθμό– οι κινητοποιήσεις της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ ανέδειξαν τις νέες διεκδικητικές διαθεσιμότητες όλου του φάσματος των οργανώσεων και των ρευμάτων της πολιτικής της αντιπαράθεσης καθώς, βεβαίως, και τα όριά τους.

4.Β.(2) ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΤΑΥΤΟΤΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΩΜΑΤΩΝ: ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ, ΠΟΛΩΣΗ, ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΑΣΘΕΝΙΣΗ

Με επίσημη προεμίρα τη Σύνοδο των Ευρωπαίων Υπουργών Απασχόλησης στο Ναύπλιο τον Ιανουάριο του 2003, την τοιχογραφία της διεκδίκησης καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας συνθέτουν τα εξής στοιχεία: ένα «μεγάλο» γεγονός (συνήθως αντισύνοδος) εκτυλισσόμενο σε τουλάχιστον δύο διαφορετικές σκηνές συλλογικών δράσεων· δορυφορικές δράσεις εκτός του τόπου και χρόνου διεξαγωγής των κεντρικών γεγονότων διαμαρτυρίας· και κατασταλτικές πρακτικές που, αν και χαμηλότερης έντασης από εκείνες που σημάδεψαν τις διεθνείς διαδηλώσεις της Γένοβας, έχουν ωστόσο την ίδια τεχνοτροπία με αυτές.

Στο χώρο, στο χρόνο και στον νοηματικό δρόμο των «μεγάλων γεγονότων» το προβάδισμα, είχε αναμφίβολα το ΕΚΦ. Σε μεγάλο βαθμό παρασυρόμενοι από την ατζέντα που εκείνο καθόριζε, ακολουθούν: συνδικάτα και σωματεία εργαζομένων,¹⁰⁵ η Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003, η Δράση Θεσσαλονίκη-2003/(ΚΚΕ), η Πρωτοβουλία Γένοβα-2001 ή Συμμαχία Σταματήστε τον Πόλεμο/(ΣΕΚ), η Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003, η Θεσσαλονίκη Αντίσταση-2003/ ΚΚΕ (μ-λ) και οι ημιδομημένες ομάδες Αναρχικών/ Αντιεξουσιαστών.¹⁰⁶ Τα συναφή στοιχεία παρατίθενται στον Πίνακα 9, ο οποίος επίσης αποτυπώνει τις μορφές δράσης της κάθε συλλογικότητας, οργανωμένες κατά μήκος του συνεχούς σύμβαση-παρεμπόδιση-βία.

Πίνακας 9: Συμμετοχή οργανώσεων σε γεγονότα διαμαρτυρίας (2003)

Οργανώσεις/ Δίκτυα	Γεγονότα διαμαρτυρίας στην κλίμακα της συγκρουσιακότητας			
	Σύμβαση	Παρεμπόδιση	Βία	Σύνολο
ΕΚΦ	41 (66,13%)	3 (4,84%)	18 (29,03%)	62 (100%)
Συνδικάτα, Σωματεία Εργαζομένων*	42 (72,41%)	2 (3,45%)	14 (24,14%)	58 (100%)
Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003	15 (50%)	-	15 (50%)	30 (100%)
Δράση-Θεσσαλονίκη 2003	26 (92,86%)	2 (7,14%)	-	28 (100%)
Πρωτοβουλία Γένοβα 2001/Συμμαχία «Σταματήστε τον Πόλεμο	15 (62,5%)	-	9 (37,5%)	24 (100%)
Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003	12 (54,55%)	-	10 (45,45%)	22 (100%)
Θεσσαλονίκη Αντίσταση-2003	10 (50%)	1 (5%)	9 (45%)	20 (100%)
Αναρχικοί/ Αντιεξουσιαστές	3 (15%)	14 (70%)	3 (15%)	20 (100%)
Ομάδες Αναρχικών	1 (8,33%)	-	11 (91,66%)	12 (100%)
Συνέλευση Αναρχικών	1 (20%)	-	4 (80%)	5 (100%)
Ομάδα Virus	3 (60%)	1 (20%)	1 (20%)	5 (100%)

*Στα γεγονότα διαμαρτυρίας που αποδίδονται στα Συνδικάτα-Σωματεία Εργαζομένων έχουν συμπεριληφθεί και οι (15) δράσεις που αναλήφθηκαν από το ΠΑΜΕ στο πλαίσιο των διεκδικητικών ραντεβού που έδινε η «Δράση-Θεσσαλονίκη 2003»

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

¹⁰⁵ Στη λεπτομερή καταγραφή των κινητοποιήσεων που υπάρχει στο Χρονολόγιο (Παράρτημα) έχουν συμπεριληφθεί και τα 15 γεγονότα διαμαρτυρίας που πραγματοποίησαν οι δυνάμεις του ΠΑΜΕ μαζί με τη Δράση – Θεσσαλονίκη 2003.

¹⁰⁶ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι οι προερχόμενες εκ του αναρχικού χώρου ομάδες, λίγο πριν την έλευση της «αντισυνόδου των αντισυνόδων», της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ στη Χαλκιδική, εγκαταλείπουν τις διεκδικητικές τους συνήθειες και σχηματίζουν τη χαλαρή συντονιστική δομή «Συνέλευση Αναρχικών»

Συχνοί συνοδοιπόροι στα ίδια γεγονότα διαμαρτυρίας ήταν το ΕΚΦ με την Πρωτοβουλία Γένοβα ή τη Συμμαχία Σταματήστε τον Πόλεμο/ΣΕΚ και την Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003, ενώ δεν έλειπαν οι παραλλαγές καθώς, στο πλαίσιο των κοινών ραντεβού στο δρόμο, τη θέση της αντιπαγκοσμιοποιητικής (ή της αντιπολεμικής) θυγατρικής του ΣΕΚ ενίοτε έπαιρνε είτε η Πρωτοβουλία-Αγώνα 2003 είτε τα συνδικάτα και τα σωματεία εργαζομένων, σπανιότερα και οι ομάδες αναρχικών. Οι κινηματικές αυτές αλληλεπιδράσεις αποτυπώνονται στον Πίνακα 10.

Πίνακας 10: Αλληλεπίδραση οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας 2003 (ανά τριάδες)

Οργανώσεις	Αριθμός Γεγονότων Διαμαρτυρίας
ΕΚΦ- ΣΕΚ – Αντιεξουσιαστική Κίνηση	12
ΕΚΦ- Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Σωματεία/Συνδικάτα	12
ΕΚΦ – Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Πρωτοβουλία Αγώνα	10
ΕΚΦ – ΣΕΚ - Συνδικάτα/Σωματεία	9
ΕΚΦ- Αντιεξουσιαστική Κίνηση – ΚΚΕ (μ- λ)	9
ΕΚΦ – Πρωτοβουλία Αγώνα – ΚΚΕ (μ –λ)	8
ΕΚΦ – ΣΕΚ – ΚΚΕ (μ- λ)	7
ΕΚΦ – ΚΚΕ (μ-λ) – Συνδικάτα/ Σωματεία	7
ΕΚΦ – Πρωτοβουλία Αγώνα – Συνδικάτα/Σωματεία	6
ΕΚΦ- ΣΕΚ – Πρωτοβουλία Αγώνα	5
ΕΚΦ – Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Ομάδες Αναρχικών	5
ΕΚΦ – Συνδικάτα – Ομάδες Αναρχικών	5
ΕΚΦ- ΣΕΚ – Ομάδες Αναρχικών	3

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Στο πλαίσιο αυτό, ενδιαφέρον προκαλεί και πάλι το γεγονός ότι κάτι ανάλογο δεν συνέβη με τη Δράση-Θεσσαλονίκη 2003, αταλάντευτα αγκιστρωμένη στη στρατηγική της μοναχικής παρουσίας στο χώρο της δημόσιας διαμαρτυρίας –στο «αντί-συμμετοχικό μοντέλο» συμμετοχής των Boudourides/Botetzagias (2007). Μοναδική παρέκβαση από την κανονικότητα των (μη-) συμμαχιών του ΚΚΕ (αλλά και της ρουτίνας της γενικά αποσπασματικής δράσης της πλειοψηφίας των οργανώσεων) ήταν η διαδήλωση ενάντια στην κήρυξη του πολέμου στο Ιράκ στις 15 Φλεβάρη 2003.

Η 15^η Φλεβάρη 2003, Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον επικείμενο πόλεμο στο Ιράκ, εύλογα θεωρήθηκε ως «το μεγαλύτερο γεγονός διαμαρτυρίας στην ανθρώπινη ιστορία» (Walgrave/Rucht 2010: xiii-xxvi). Διαδηλώσεις πρωτοφανούς συμμετοχής (ανάμεσα σε 10 και 15 εκατομμύρια) έλαβαν χώρα σε 600 πόλεις στον κόσμο, με την Ιταλία να καταλαμβάνει περίοπτη θέση στο Βιβλίο Γκίνες του 2004,

ως η χώρα στην οποία πραγματοποιήθηκε η μεγαλύτερη αντιπολεμική διαδήλωση όλων των εποχών (η συμμετοχή ξεπέρασε τα 3.000.000), και την Ελλάδα να καταγράφει ιδιαίτερα αξιοσημείωτες επιδόσεις (300.000 διαδηλωτές) σε βαθμό μάλιστα τέτοιο που να ματαιώνει την επιλογή του ΚΚΕ και της Πρωτοβουλίας Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003 να δημιουργήσουν διαφορετικά γεγονότα διαμαρτυρίας –καθώς η διάκριση του σώματος των διαδηλωτών σε επιμέρους μπλοκ καθίσταται ανέφικτη.

Η κινητοποίηση αυτή μπορεί να μην απέτρεψε τις στρατιωτικές επεμβάσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μεγάλης Βρετανίας στο Ιράκ, ωστόσο μ' έναν σχεδόν «μαγικό» τρόπο επέτυχε τη συσπείρωση όλων των υπαρκτών πολιτικών δυνάμεων αμφισβήτησης στην αρένα της διαμαρτυρίας ενάντια στον πόλεμο. Απ' αυτή τη γενικευμένη τάση δεν ήταν δυνατόν να δραπετεύσουν οι διεκδικητικές οργανώσεις της Ελλάδας. Εστιάζοντας τον ερευνητικό φακό –και πάλι– στα γεγονότα διαμαρτυρίας του συγκρουσιακού έτους 2003 με στόχο τη διακρίβωση των γεγονότων που διακρίθηκαν για τη μαζικότητα και για το μέγεθος της συσπείρωσης των υφιστάμενων οργανωτικών σχημάτων που επέτυχαν, τα πορίσματα της έρευνας είναι τόσο εύγλωττα που σχεδόν καθιστούν περιττή την όποια αναλυτική διαμεσολάβηση από την πλευρά του μελετητή. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 11, δώδεκα από τα συνολικά 16 γεγονότα διαμαρτυρίας μέγιστης ενδοκινηματικής συσπείρωσης (γεγονότα, δηλαδή, στα οποία συμμετείχαν περισσότερες από 4 οργανώσεις ή συστάδες οργανώσεων από το σύνολο των 7 κυριότερων αντιπαγκοσμιοποιητικών σχημάτων διαμαρτυρίας) αφορούν αντιπολεμικές διαδηλώσεις και Διεθνείς Ημέρες Δράσης ενάντια στον Πόλεμο. (Με δεδομένη την ισχυρή παρουσία των δυνάμεων καταστολής, δεν πρέπει επίσης να προκαλεί έκπληξη ότι 11 από τα 16 συνολικά γεγονότα σηματοδεύτηκαν από βίαια επεισόδια.)

Πίνακας 11: Μέγιστη συσπείρωση οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας και βίαιες συγκρούσεις (2003)

Γεγονότα Διαμαρτυρίας/ Διεκδίκησης	Οργανώσεις – Δίκτυα							Χρόνος/ Τόπος
	ΕΚΦ	ΣΕΚ	ΑΚ	ΠΑ	ΚΚΕ (μ-λ)	Ομάδες Α/Α	Συνδικάτα/ Σωματεία	
1. Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του Πολέμου*	✓	✓	✓			✓	✓	15/02, Αθήνα
2. Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του Πολέμου*	✓		✓	✓	✓			15/02, Θεσ/νίκη
3. Σύνοδος ευρωπαϊών Υπουργών Παιδείας*	✓	✓	✓	✓	✓		✓	01/03, Αθήνα
4. Σύνοδος ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας	✓	✓			✓		✓	15/03, Αθήνα
5. Σύνοδος ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας*	✓	✓	✓	✓	✓			16/03, Χανιά
6. Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ*	✓		✓		✓		✓	20/03, Θεσ/νίκη

Γεγονότα Διαμαρτυρίας/ Διεκδίκησης	Οργανώσεις – Δίκτυα							Χρόνος/ Τόπος
7. Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ*	✓	✓	✓			✓	✓	21/03, Θεσ/νίκη
8. Αντιπολεμική διαδήλωση	✓	✓		✓			✓	29/03, Αθήνα
9. Αποκλεισμός νατοϊκών βάσεων*	✓	✓	✓	✓	✓		✓	30/03, Χανιά
10. Αντιπολεμική διαδήλωση*	✓	✓	✓	✓	✓		✓	03/04, Αθήνα
11. Αντιπολεμική διαδήλωση	✓	✓	✓				✓	03/04, Θεσ/νίκη
12. Αντιπολεμική διαδήλωση*	✓	✓	✓			✓	✓	03/04, Πάτρα
13. Αποκλεισμός νατοϊκών βάσεων*	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	05/04, Χανιά
14. Σύνοδος των 15 ευρωπαίων ηγετών*	✓	✓					✓	16/04, Αθήνα
15. Αντιρατσιστική διαδήλωση	✓	✓		✓	✓		✓	19/06, Θεσ/νίκη
16. Διαδήλωση για την αποφυλάκιση διαδηλωτών	✓		✓	✓	✓			07/11, Αθήνα

*: Βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα σε διαδηλωτές και τις δυνάμεις καταστολής

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Η μαζικότητα των διαδηλώσεων ενάντια στην απειλή και, σταδιακά, την πραγματικότητα του πολέμου δεν ήταν όμως αποκλειστικά αντανάκλαση της συσπείρωσης και του συντονισμού των κινηματικών οργανώσεων στο πλαίσιο της αντιπολεμικής διαμαρτυρίας. Ήταν επίσης το υλικό αποτύπωμα αφενός της μαζικής εισόδου αχαρτογράφητων διεκδικητών στη συγκυρία σε μια συγκυρία τραυματισμένη από τη θεματική του πολέμου, και αφετέρου την επιλογή των οργάνων της ΕΕ να προβούν σε γεωγραφική αποκέντρωση των συνόδων των Ευρωπαίων υπουργών κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας. Επισταμένη διερεύνηση των δημοσιευμάτων που καλύπτουν τις αντιπολεμικές κινητοποιήσεις του δεύτερου εξαμήνου του 2003 στις έντεκα πόλεις όπου σημειώθηκαν (Αθήνα, Βόλο, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Κέρκυρα, Πάτρα, Πύργο, Τρίκαλα και Χανιά), αποκαλύπτει συχνές αναφορές σε ομάδες διεκδικητών χωρίς πολιτικό ονοματεπώνυμο: «μαθητές», «κοινωνικές ομάδες» και «κάτοικοι». Ανάλογες αναφορές υπάρχουν και όταν εξετάζονται οι κινητοποιήσεις ενάντια στην ελληνική προεδρία στην ΕΕ.

Στις πέντε –εκτός Αθηνών– πόλεις που πραγματοποιήθηκαν οι θεματικές σύνοδοι των Ευρωπαίων Υπουργών (Βέροια, Ναύπλιο, Θεσσαλονίκη, Κέρκυρα και Νέο Μαρμαρά Χαλκιδικής), δημιουργήθηκαν *ad hoc* συντονιστικές επιτροπές και εκδηλώθηκαν γεγονότα διαμαρτυρίας που προσομοίαζαν σε μικρογραφίες

αντισυνόδων.¹⁰⁷ Αντίστοιχης έντασης ήταν όμως και η σκηνογραφία των ρεπερτορίων καταστολής, με ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις και καθαγιασμένες, «κόκκινες ζώνες» να ορθώνονται περιμετρικά στους εκάστοτε τόπους συνάντησης των ευρωπαίων υπουργών για να απωθήσουν τη διαμαρτυρία, βαθύνοντας έτσι ακόμα περισσότερο το συμβολικό σχίσμα ανάμεσα σε αμφίβολης νομιμοποίησης υπερεθνικά κέντρα λήψης αποφάσεων και την κινηματική θέληση για εκδημοκρατισμό. Όπως ήδη επισημάνθηκε (στην αποτύπωση των δράσεων μέγιστης κινηματικής συσπείρωσης –Πίνακας 11), τα γεγονότα διαμαρτυρίας σφραγίζονταν σχεδόν πάντα από συγκρούσεις ανάμεσα στους κατασταλτικούς μηχανισμούς και τους διαδηλωτές. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, και μέσα από τη δυναμική της σύζευξης της αντιπολεμικής διαμαρτυρίας με την προσμονή δημιουργίας μικρών τοπικών αντισυνόδων, το εξάμηνο της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ (Ιανουάριος-Ιούνιος 2003) έμελλε να αποτελέσει χρονικό ορόσημο στο ξεδίπλωμα της αντιπαγκοσμιοποιητικής αμφισβήτησης στην ελληνική επαρχία όπως επίσης και στην έκρηξη της συγκρουσιακότητας, με απόγειο τη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ τον Ιούνιο του 2003. Η πραγματικότητα αυτή απεικονίζεται στα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 12.

Πίνακας 12: Ρεπερτόρια Αντισυνόδων 2003 (εκτός Αθηνών)

Γεγονότα διαμαρτυρίας	Οργανώσεις/Δίκτυα	Χρόνος/Τόπος
1. Διαδήλωση / ενάντια στη Σύνοδο των Ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας	Νεολαία ΠΑΜΕ	24/01, Ναύπλιο
2. Διαδήλωση / ενάντια στη Σύνοδο των Ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας*	Αστυνομικοί, λιμενικοί, πυροσβέστες	24/01, Ναύπλιο
3. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας*	Ομάδες αναρχικών	24/01, Ναύπλιο
4. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας*	Πρωτοβουλία για το ΕΚΦ, Εργατικό Κέντρο Ναυπλίου, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001	24/01, Ναύπλιο
5. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας*	Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003», ομάδες αναρχικών	24/01, Ναύπλιο
6. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας	Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003	24/01, Ναύπλιο

¹⁰⁷ Ωστόσο ας αναφερθεί ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, στην ενορχήστρωση της τοπικής οικειοποίησης του αντιπαγκοσμιοποιητικού ρεπερτορίου πρωταγωνίστησαν οι τοπικές οργανώσεις του ΕΚΦ και της Αντιεξουσιαστικής Κίνησης-Salonica 2003. Πέρα από το ΕΚΦ, τα οργανωτικά της παρακλάδια σε εθνικό επίπεδο απλώνει και η Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003 (σε Κομοτηνή, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Αργίνιο, Ιωάννινα, Λάρισα και Ξάνθη), συμβάλλοντας αποφασιστικά στο συντονισμό της δράσης των αντιεξουσιαστικών ρευμάτων της ελληνικής επαρχίας. Ανάλογες διαδικασίες οργανωτικής επέκτασης δύσκολα διακρίνονται στις υπόλοιπες ομπρέλες της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας.

Γεγονότα διαμαρτυρίας	Οργανώσεις/Δίκτυα	Χρόνος/Τόπος
7. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας	ΠΑΜΕ, Δράση-Θεσσαλονίκη 2003	24/01, Ναύπλιο
8. Συναυλία / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας	Πρωτοβουλία για το ΕΚΦ, Εργατικό Κέντρο Ναυπλίου	25/01, Ναύπλιο
9. Συνέλευση Κινημάτων	Πρωτοβουλία για το ΕΚΦ	25/01, Ναύπλιο
10. Διαδήλωση και αποκλεισμός/ ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας*	Κοινωνικό Φόρουμ Χανίων, Κοινωνικό Φόρουμ Ρεθύμνου, Πρωτοβουλία Κρήτης ενάντια στον πόλεμο και την κοινωνική τους ειρήνη, Αντιπολεμική Διεθνιστική Κίνηση, Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003, Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003	16/03, Χανιά
11. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο του Συμβουλίου Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ*	ΕΚΦ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003, Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Βέροιας, Τεχνικό Εμπορικό Επιμελητήριο Βέροιας	29/03, Βέροια
12. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο του Συμβουλίου Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ	Δράση-Θεσσαλονίκη 2003, ΠΑΜΕ	29/03, Βέροια
13. Διαδήλωση/ ενάντια στην σύνοδο ευρωπαϊών Υπουργών Γεωργίας	ΕΚΦ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003	12/05, Κέρκυρα
14. Αντιρατσιστική Διαδήλωση/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	ΕΚΦ, Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003, Συμμαχία-Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία-ΓΕΝΟΒΑ 2001, Θεσσαλονίκη-Αντίσταση 2003, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης	19/06, Θεσσαλονίκη
15. Αντιρατσιστική Διαδήλωση/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003, Συνέλευση Αναρχικών	19/06, Θεσσαλονίκη
16. Κατάληψη Θεολογικής Σχολής/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003	19-22/06, Θεσσαλονίκη
17. Κατάληψη Φιλοσοφικής Σχολής/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ*	Συνέλευση Αναρχικών	19-22/06, Θεσσαλονίκη
18. Κατάληψη Φιλοσοφικής Σχολής/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ*	Νομική Ομάδα (legal team), Ιατρική Ομάδα (Medical Team), Indymedia (Αθήνα, Θεσσαλονίκη)	19-22/06, Θεσσαλονίκη
19. Διαδήλωση/ ενάντια Σύνοδος Κορυφής της ΕΕ	ΕΚΦ, Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, Συμμαχία-Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία-ΓΕΝΟΒΑ 2001, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Κινήσεων Πολιτών Χαλκιδικής	20/06, Νέος Μαρμαράς (Χαλκιδική)
20. Περικύκλωση της «κόκκινης ζώνης»/ Σύνοδος Κορυφής της ΕΕ*	Ομάδα Virus, Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003, Συνέλευση Αναρχικών, Black Bloc Attack	20/06, Νέος Μαρμαράς (Χαλκιδική)
21. Διαδήλωση/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε*	Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003, Θεσσαλονίκη-Αντίσταση 2003	20/06, Νέος Μαρμαράς (Χαλκιδική)

Γεγονότα διαμαρτυρίας	Οργανώσεις/Δίκτυα	Χρόνος/Τόπος
22. Διαδήλωση/ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ*	ΕΚΦ, Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ΕΔΟΘ, «Ολυμπιακή Αεροπορία», «Ελληνικά Πετρέλαια», «ΑΓΝΟ»	21/06, Θεσσαλονίκη
23. Διαδήλωση/ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	Συμμαχία-Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία-ΓΕΝΟΒΑ 2001	21/06, Θεσσαλονίκη
24. Διαδήλωση/ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ*	Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003, Θεσσαλονίκη-Αντίσταση 2003	21/06, Θεσσαλονίκη
25. Διαδήλωση/ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ*	Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003	21/06, Θεσσαλονίκη
26. Διαδήλωση/ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ*	Black Bloc Attack, Συνέλευση Αναρχικών	21/06, Θεσσαλονίκη

*: Βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα σε διαδηλωτές και τις δυνάμεις καταστολής

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράτημα.

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι, σε σχέση με τις υπόλοιπες αντισυνόδους, η αντισύνοδος της Θεσσαλονίκης-Χαλκιδικής του Ιουνίου του 2003 θα μπορούσε να συγκροτεί μια αυτοτελή κατηγορία γεγονότων διαμαρτυρίας με την περιγραφική επωνυμία «επιδείξεις ταυτότητας» ή «παραστάσεις ηθικής υπεροχής». Διαφοροποιητικό και εξέχον στοιχείο του συγκεκριμένου διεκδικητικού ραντεβού ήταν η καθολική –χωρίς συγκεκριμένη πολιτική αιχμή– καταγγελία του ρόλου και των επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης και των υπερεθνικών θεσμών (εν προκειμένω της ΕΕ) στο εθνικό και το διεθνές επίπεδο, καθώς και η τεράστια συμβολική –σχεδόν υπαρξιακή ένταση– με την οποία επενδύθηκε η «κόκκινη ζώνη» από τις διαφορετικές ομάδες διεκδικητών.

Για όλα σχεδόν τα ρεύματα του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, η έλλογη και έμπρακτη αμφισβήτηση της «κόκκινης ζώνης» έγινε αντιληπτή ως η ανώτερη πράξη διεκδίκησης και υλοποίησης της αντιπαγκοσμιοποιητικής ταυτότητας –μόνο που η ταυτότητα αυτή δεν ήταν μια και αδιαίρετη. Εξ ου και το ότι τα υπαρξιακά ερωτήματα «Ποιοι είμαστε;» και «Γιατί η συμμετοχή σε ένα γεγονός διαμαρτυρίας υψηλής κατασταλτικής διακινδύνευσης να νοσηματοδοτείται ως κορυφαία στιγμή αυτοπραγμάτωσης στο διεκδικητικό βίο;» τέθηκαν με διαφορετικούς όρους από τους μικρότερους ή μεγαλύτερους γαλαξίες δρώντων.

Στη βάση των διαφορετικών απαντήσεων που δόθηκαν, τονίστηκαν εκ νέου με έντονο τρόπο (αν ποτέ είχαν ξεθωριάσει) τα ταυτοτικά σύνορα ανάμεσα στις διάφορες αντιπαγκοσμιοποιητικές ομάδες. Αν και η «κόκκινη ζώνη» κατείχε

περίοπτη θέση στο λόγο όλων των εμπλεκομένων στο γεγονός διαμαρτυρίας, η αποτύπωσή της γινόταν με διαφορετικές συγκινησιακές παραστάσεις, λέξεις και νοήματα που, με τη σειρά τους, διαμόρφωναν διαφορετικούς πλανήτες κινήτρων, στοιχημάτων συμμετοχής και συγκρουσιακών πρακτικών στο σύμπαν του ΕΚΦ, των Αναρχικών/Αντιεξουσιαστών και των άλλων ομάδων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς.

Με άλλα λόγια, στις τρεις διαφορετικές «προτρεπτικές σε δράση πλαισιώσεις» [motivational frames] που κατατέθηκαν –«Για να ακουστεί η φωνή των κινημάτων», «Ενάντια στην κόκκινη ζώνη των αφεντικών, ενάντια στις κόκκινες ζώνες της καθημερινής ζωής» και «Εχθρός μας είναι ο φόβος»– βρήκαν έκφραση οι τρεις διαφορετικές ταυτότητες με αντίστοιχες διεκδικητικές πρακτικές: η αναδυόμενη Ριζοσπαστική Αριστερά μέσα από την οργανωτική της στοίχιση στο ΕΚΦ, οι Αναρχικοί/Αντιεξουσιαστές με τη δημιουργία της Αντιεξουσιαστικής Κίνησης Salonica-2003 και την ανασύσταση της Συνέλευσης Αναρχικών και το ρεύμα της Πολιτικής Ανυπακοής.¹⁰⁸ Αυτές οι τρεις τάσεις αναμετρήθηκαν και μάλιστα με τρόπο αμοιβαία αποκλειόμενο πάνω στον ορισμό της «κόκκινης ζώνης» οδηγώντας τη διαμαρτυρία σε υψηλά επίπεδα ενδοκινηματικής πόλωσης (αρκεί να αναφερθεί ότι σε 3 μέρες εκδηλώθηκαν 14 διαφορετικά γεγονότα διαμαρτυρίας κυρίως λόγω της άρνησης των οργανώσεων να συγχρωτιστούν ή απλώς να συντονίσουν τη δράση τους σε κοινά ραντεβού στο δρόμο) και τους διεκδικητές σε ταυτοτική αυτο-περιχαράκωση. Ενδεικτική είναι η περίπτωση της απόσχισης της τάσης της «Πολιτικής Ανυπακοής» από τους κόλπους του ΕΚΦ μια μέρα πριν την πραγματοποίηση της αντισυνόδου, λόγω της διαφωνίας της με την απόφαση του δεύτερου τελικά να μην πιστοποιήσει πρακτικές διαμαρτυρίας στην «κόκκινη ζώνη» που ήταν δυνατόν να επιτείνουν την κατασταλτική απάντηση. Διαβάζουμε σε κείμενο που διανεμήθηκε εκείνη την περίοδο:

Είναι κοινό μυστικό, ότι το να σχηματιστεί μπλοκ ανυπακοής μελών και μη του ΕΚΦ είχε συμφωνηθεί από καιρό. Είναι επίσης κοινό, αλλά καθόλου μυστικό, ότι η Παρασκευή 20/6 είχε οριστεί δημοσίως ως μέρα πολιτικής ανυπακοής στη Χαλκιδική. Παρ' όλα αυτά, όσο οι μέρες πλησίαζαν στην Παρασκευή, για πολλές από τις συνιστώσες του Φόρουμ τα πράγματα άλλαζαν. Η κόκκινη ζώνη δεν ήταν πια κόκκινη, καθώς βρισκόταν πολύ κοντά στο Πόρτο

¹⁰⁸ Εκτός αυτής της χαρτογράφησης βρίσκεται η κομμουνιστογενής Αριστερά, η Πρωτοβουλία Αγώνα-Θεσσαλονίκη 2003 και η Δράση-Θεσσαλονίκη 2003. Δεν γίνεται εδώ λόγος για μια ειδική ταυτότητα, αφενός διότι η συμμετοχή της στις γενικές διεργασίες υπήρξε –καθ' όλη τη διάρκεια των κινητοποιήσεων– περιθωριακή, και αφετέρου διότι, μετά τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης, οι δράσεις της φθίνουν και σταδιακά εξαφανίζονται.

Καρράς και δεν ήταν πια ζώνη καθώς δεν έπιασε τον Μαρμαρά (...). Η κόκκινη ζώνη δεν ξεθώριασε με τις μέρες. Παρέμεινε κόκκινη, γιατί έτσι καταγραφόταν στην κοινωνία. Γιατί στηρίζονταν με πολεμικά ανακοινωθέντα της κυβέρνησης («δεν θα περάσει κουνούπι έναντι οποιουδήποτε κόστους»). Και αυτό δεν μπορούσε να μείνει αναπάντητο από το κίνημα (...) Το ότι τυχόν επεισόδια θα απομαζικοποιούσαν τις πορείες του Σαββάτου για μας είναι λάθος (...) Άλλωστε τα «επεισόδια» που εμείς προτείναμε, ήταν πολύχρωμα, συγκροτημένα, με φαντασία και δυναμισμό, με ξεκάθαρο χαρακτήρα για το ποιοι/ες είναι η κοινωνία από τη μία και ποιοι οι λεγεωνάριοι και αντικοινωνικοί από την άλλη (...) Ξεκινήσαμε «χωρίς καβάτζα καμιά» και ως δια μαγείας μόλις κάναμε ένα βήμα μπροστά τα προβλήματα κάναμε ένα βήμα πίσω. Οι σύμμαχοι που είχαμε χάσει αντικαταστάθηκαν από καινούριους (...) περνώντας πάνω από την τσιμεντένια μάντρα, δεν αμφισβητήσαμε απλώς τη ζώνη. Περάσαμε πάνω από το φόβο με τη σιγουριά που μας δίνει το δίκιο, με τον ενθουσιασμό της ανυπακοής, προστατεύαμε το δικαίωμα του κινήματος να διεκδικεί με αξιοπρέπεια (Συντρόφισσες/-φοι, μέλη του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ από το μπλοκ της Ανυπακοής. *Εχθρός μας είναι ο φόβος*, 30/06/2003).¹⁰⁹

Μ' έναν τόνο πιο έντονο και πιο πολεμικό απ' ότι οι «Ανυπάκουοι» έντυσε την «κόκκινη ζώνη» η αντιεξουσιαστική συνιστώσα του κινήματος (Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003) προκειμένου να διαφοροποιηθεί κι αυτή με τη σειρά της τόσο απ' αυτό που, μάλλον, φάνταζε «άχρωμο μπλοκ» της συναινετικής διεκδίκησης (ΕΚΦ), όσο κι από το «πολύχρωμο» μπλοκ των «συγκροτημένων, οργανωμένων και με φαντασία» συγκρουσιακών πρακτικών. Για το συγκεκριμένο οργανωτικό όχημα, το χρώμα της έμπρακτης αμφισβήτησης της «κόκκινης ζώνης» ήταν, κατά πάσα πιθανότητα, το «μαύρο». Η σημειολογία του μαύρου, δηλαδή η συμπερίληψη και των βίαιων μορφών αντιπαράθεσης με τις δυνάμεις καταστολής στο ρεπερτόριο των αντισυνόδων ήταν η εξής:

Στο φράγμα της κόκκινης ζώνης κάθε συνόδου όπως της προκειμένης, δοκιμάζονται όχι απλά οι φυσικές αντοχές, αλλά κυρίως οι πολιτικοκοινωνικές αντοχές των «πολύχρωμων» διαδηλωτών. Αυτή η νέα «πολυχρωμία» δείχνει πως καμιά παραδοσιακή οργάνωση δεν μπορεί να νοιώθει ασφαλής στο ρόλο που φαντάζεται ότι μπορεί να παίξει (...) Οι παλιές παραδοσιακές συλλογικές οργανώσεις έπαψαν να είναι και συλλογικές και οργανώσεις. Μέσα στον ευρωπαϊκό και πολύ πιο έντονο στον παγκόσμιο χώρο παθαίνουν ναυτία. Οι διαδηλώσεις στις συνόδους κορυφής πέρα από τον θεαματικό τους χαρακτήρα που είναι χωρο-χρονοθετημένος, πέρα από τις τακτικές του εντυπωσιασμού, μπορούν να γίνουν χώρος συνάντησης και συνέντευξης, αντιπαράθεσης απόψεων και συμμετοχής, σπάζοντας τα όρια του χώρου και του χρόνου που θέτουν οι σύνοδοι. Αυτό είναι το «εκρηκτικό» μήνυμα της σημειολογίας της κόκκινης ζώνης ο ιμπεριαλιστικός χαρακτήρας της οποίας εποφθαλμιά το σύνολο της κοινωνικής ζωής. Όσο ξεκάθαρο πρέπει να είναι το μήνυμα, άλλο τόσο ξεκάθαρο είναι ότι αυτό πρέπει να διαχυθεί στην κοινωνία (...) Στο σημερινό καταθλιπτικό πεδίο χρωστάμε στο όνομα της αξιοπρέπειάς μας την ολική ρήξη απέναντι σε θεσμούς και όρια. Η μάχη είναι κρίσιμη (...) Το κάλεσμά μας δεν είναι κάλεσμα ομιλών αλλά πραγματικού διαλόγου. Δεν είναι έκθεση προτάσεων-λύσεων αλλά συμμετοχή και συνδιαμόρφωση των όρων διεξαγωγής του ταξικού-κοινωνικού πολέμου (Αντιεξουσιαστική Κίνηση-Salonica 2003. *Να αντισταθούμε, ενάντια στην κόκκινη ζώνη των αφεντικών, ενάντια στις κόκκινες ζώνες της καθημερινής ζωής*, 12/06/2003).

¹⁰⁹ Διαθέσιμο και στο: <https://athens.indymedia.org/post/120002/>

Ανάλογα αντιληπτικά, συγκινησιακά και προτρεπτικά σε δράση υλικά φέρουν οι αναπαραστάσεις της «κόκκινης ζώνης» στο λόγο της Συνέλευσης Αναρχικών, αυτής της «κεντρικής δομής αντιθέσμησης και αυτοοργάνωσης», όπως διατείνεται η ίδια για τον εαυτό της (Εσωτερικός Εχθρός. *Θεσσαλονίκη-Ιούνης 2003: μια κριτική αποτίμηση*, φθινόπωρο 2004), στην οποία στρατεύεται κυρίως το δυναμικό του κινήματος που αυτοπροσδιορίζεται ως «Μαύρο Μπλοκ» [Black Bloc].¹¹⁰ Στο κάλεσμα σε συμμετοχή στην αντισύνοδο των ευρωπαίων ηγετών στη Χαλκιδική υπογραμμίζεται:

(...) Όσον αφορά τις αντιστάσεις που ξέσπασαν ενάντια στις συνόδους, ως μία μόνο έκφραση των αγώνων κατά της παγκοσμιοποίησης της κυριαρχίας, αποτέλεσαν στιγμές κοινωνικής αντεπίθεσης απέναντι στις συμβολικές φιέστες των ισχυρών που αλαζονικά κλείνονται σε αποστειρωμένες ζώνες για να κατοχυρώσουν τις αποφάσεις που αφορούν τη μοίρα του πλανήτη (...) Η αντιπαράθεση, τόσο με τα αφεντικά του ευρωπαϊκού υπερκράτους όσο και με τη ρεφορμιστική Διεθνή και τα σταλινικά και πατριωτικά κατάλοιπα του παρελθόντος περνάει και μέσα από τους δρόμους της Θεσσαλονίκης. Μιας πόλης σύμβολο για την καπιταλιστική επίθεση στα Βαλκάνια, μιας ακόμα «κόκκινης ζώνης» αποικιοποιημένης από τις αξίες του εμπορεύματος και του κοινωνικού ελέγχου, την οποία σπεύδουν να περιφρουρήσουν από κοινού οι δυνάμεις καταστολής με τις δυνάμεις των καθεστωτικών της «αντιπαγκοσμιοποίησης» (...) Η σύνοδος κορυφής της ΕΕ υπό ελληνική προεδρία είναι μια ευκαιρία να εκδηλωθούν οι κοινωνικές αντιστάσεις απέναντι στη ντόπια κοινοβουλευτική δικτατορία των πολιτικών και οικονομικών αφεντικών (...) Είναι μια ευκαιρία να κλονίσουμε τα θεμέλια της Ευρώπης-Φρούριο συντρίβοντας τις αυταπάτες της συναίνεσης στους εγκληματικούς σχεδιασμούς της. Μια ευκαιρία να αντιπαραβάλλουμε την αυτοοργάνωση και την άμεση δράση απέναντι στη χειραγώγηση και τη διαμεσολάβηση. Μια ευκαιρία να στείλουμε ένα μήνυμα αλληλεγγύης προς όλους τους κολασμένους της γης, τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, τους φυλακισμένους αγωνιστές και όλους όσους με κάθε μέσο αντιστέκονται στην τυραννία του κράτους και του κεφάλαιου, δείχνοντας πως το πέρασμα από τη διαμαρτυρία στην εξέγερση παραμένει ανοιχτό (Συνέλευση Αναρχικών. *Ένας άλλος πόλεμος είναι εφικτός, ο κοινωνικός ταξικός*, Ιούνιος 2003).¹¹¹

Οι παραπάνω συλλογικές αφηγήσεις και η προσπάθεια ερμηνείας των σημασιών που η κάθε μια αποδίδει στον όρο «κόκκινη ζώνη» μας βοηθά να κατανοήσουμε το ταυτοτικό περιεχόμενο και τα όρια των ρευμάτων που συγκροτήθηκαν με τη διαμαρτυρία ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, και που έμελλε να αφήσουν τη σφραγίδα τους στην πολιτική της διεκδίκησης στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, τουλάχιστον στην Ελλάδα. Πρόκειται εν πρώτοις για το ρεύμα

¹¹⁰ Η «Συνέλευση Αναρχικών» εμφανίζεται με το συγκεκριμένο όνομα στις αρχές της δεκαετίας του '90 και έκτοτε, με διαλείποντα τρόπο, επινοεί διάφορες χαλαρές δομές για την πραγματοποίηση *ad hoc* δράσεων, συνήθως μικρής διάρκειας. Παρότι η έλλειψη κειμένων ταυτότητας, πολιτικών θέσεων και οργανωτικής λειτουργίας δεν επιτρέπει την ακριβή σκιαγράφηση του προφίλ της, είναι εντούτοις σαφές ότι αποτελεί την πλέον διαδεδομένη μορφή οργάνωσης του αναρχικού χώρου.

¹¹¹ Διαθέσιμο και στο: http://squathost.com/a_deltio/gr/d23_sum.htm

που εμφανίζεται ως προπομπός της «εφικτής» Αριστεράς, στο κενό που είχε αφήσει η «ανέφικτη Αριστερά» της δεκαετίας το '90, και που, σε μεγάλο βαθμό, βρήκε οργανωτική έκφραση στο ΕΚΦ. Πρόκειται επίσης για την αντιεξουσιαστική πολιτική ταυτότητα που, κι αυτή με τη σειρά της, αναγνώστηκε ως αναζωογονητική εναλλακτική στην κατευνασμένη –και εν πολλοίς, ηθικά στιγματισμένη– αναρχική υπόσταση. Πρόκειται ,τέλος, για την τάση της Πολιτικής Ανυπακοής η οποία δεν ακολούθησε μια τόσο προφανή πορεία.

Με το πέρας της συγκεκριμένης κινητοποίησης, για την ακρίβεια μετά από μερικούς ανενεργούς μήνες πολιτικής δράσης, τα άτομα και η ομάδα Virus που πρωτοστατούσαν στο μπλοκ της Ανυπακοής ανέστειλαν τις διεκδικητικές τους λειτουργίες. Είτε απορροφήθηκαν από την ανερχόμενη ισχυρή ταυτότητα της συμπεριληπτικής Αριστεράς, η οποία διατήρησε ως μνήμη και παρακαταθήκη την πρακτική της πολιτικής ανυπακοής των διεθνών διαδηλώσεων (υποδηλώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το ριζοσπαστικό της χαρακτήρα), είτε διαχύθηκε σε αποσπασματικές δράσεις που αναλάμβαναν πρωτοβουλίες αναρχικών ομάδων. Τέλος, για πολλούς από τους συμμετέχοντες, το κλείσιμο της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ, η καμπή αυτή στην εθνική δομή πολιτικών ευκαιριών και απειλών με την αντισύνοδο της Χαλκιδικής, ακολουθήθηκε από τάσεις πολιτικής αποστράτευσης ή και πολιτικής δυσφορίας. Έχει ωστόσο ενδιαφέρον να αναρωτηθούμε πιο επισταμένα για τα ειδικά χαρακτηριστικά της διαμαρτυρίας που επέτυχε να αναπλαισιώσει την παγκοσμιοποίηση ως πηγή δεινών (αντί προόδου –όπως ως τότε θεωρούνταν στο κυρίαρχο αφήγημα). Θεωρώ ότι τρία ήταν τα βασικά στοιχεία:

- Πρώτον, το έδαφος συνειδητοποίησης και συγκρότησης αμφοτέρων των ταυτοτήτων ήταν διεθνές. Οι διεθνείς διαδηλώσεις, *τα διεθνιστικά μετασηματιστικά γεγονότα διαμαρτυρίας* αποτέλεσαν το πεδίο εξοικείωσης και υιοθέτησης νέων προγραμματικών προτάσεων, πολιτικών πρακτικών διεκδίκησης και πειραματισμού με συγκρουσιακές εμπειρίες, που δεν προβλέπονταν από τα εθνικά ρεπερτόρια συλλογικής δράσης.
- Δεύτερον, το έδαφος κοινωνικής γείωσης και *διάχυσης* της αμφισβήτησης ήταν εθνικό και τοπικό: η ύπαρξη μιας εθνικής, διαθέσιμης *διεκδικητικής υποδομής* και κυρίως η εγκατάσταση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ στις τοπικές κοινωνίες αποτέλεσαν την κρίσιμη μεταβλητή για τη *διαμεσολάβηση*

και πρακτική πολιτική γείωση ερεθισμάτων και προτροπών που είχαν αρχικά δει το φως σε ένα άγνωστο «αλλού».

- Τρίτον, το έδαφος έμπνευσης μιας «νέας» ταυτότητας, ικανής να θέσει τη διάχυτη και κουρασμένη αμφισβήτηση σε μια διεκδικητική τροχιά ήταν η σύγκρουση με «το παλιό».

Το τελευταίο σημείο στρέφει την προσοχή στη διερεύνηση των δυο κυρίαρχων διεκδικητικών ταυτοτήτων που ανέκυψαν κατά τη διεξαγωγή της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας.

Στο πλαίσιο αυτό δεσπόζει το φάντασμα του «παλιού» –νοουμένου περισσότερο ως το παρωχημένου και πολιτικά αναποτελεσματικού και λιγότερο ως το χρονικά πεπερασμένου. Πρόκειται για μοτίβο που, ενώ ήταν ορατό στο λόγο όλων των διεκδικητικών οργανώσεων, εντούτοις αποτελούσε κεντρικό σημείο αναφοράς των ομάδων του αντιεξουσιαστικού ρεύματος και όριο διαφοροποίησής τους από τις αριστερές οργανώσεις. Η πρωτοτυπία του δεν έγκειται βέβαια στην –εύστοχη- διαπίστωση που το διαπνέει ότι οι ταυτότητες είναι σχεσιακές κατασκευές, και διαμορφώνονται μέσα από την αέναη διαδικασία αλληλεπίδρασης «με σημαντικούς εσωτερικούς ‘άλλους’, με αντιπάλους στην άλλη πλευρά των κατασκευασμένων ορίων και με τις πολιτικές ευκαιρίες και απειλές που ενέχουν τα καθεστώτα εντός των οποίων συγκροτούνται και αναπαράγονται» (Tilly/Tarrow 2006:46). Το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι η έννοια «νέο» έγινε η *a priori* μεταφορά του ριζοσπαστικού ιδεώδους –ενός συγκρουσιακά ιερού «εμείς» που διαπερνούσε διεκδικητικές φόρμες, οργανωτικά πρότυπα και ρητορικά σχήματα.

Σ’ αυτό το αντιεξουσιαστικό φαντασιακό όπου το «νέο» ήρθε να θεραπεύσει τα δεινά της «παλιάς» –συμβατικής– διεκδίκησης, αναγνωρίζονταν η πρωτοκαθεδρία της πολιτικής της σύγκρουσης στο δρόμο (συγκεκριμένα της σύγκρουσης με τις δυνάμεις καταστολής) ως αντιπαράδειγμα της «άσκησης πολιτικής πίεσης εντός των υφιστάμενων θεσμικών διακανονισμών» [lobbying], στην οποία και αποδιδόταν αριστερή πατρότητα. Εν συνεχεία, και πάλι κατ’ αντιπαράθεση με τις οργανωτικές έξεις της Αριστεράς και την προτίμησή της για συγκρότηση ιεραρχημένων, λιγότερο ή περισσότερο τυποποιημένων, συλλογικοτήτων ως υπέρτερο μοντέλο συνάρθρωσης και συντονισμού των διεκδικητικών πόρων, προκρίνονταν η αυτοοργάνωση και η άμεση δράση. Μάλιστα, η ρητή άρνηση δημιουργίας οποιασδήποτε μορφής οργανωτικής δομής δεν επιχειρούσε την αναβίωση μιας κάποιας –έστω μοναδικής– ιστορικής εμπειρίας επιτυχούς διεκδίκησης. Αντίθετα, αποτελούσε την οργανωτική

αντιπρόταση σ' αυτό που θεωρούνταν ιδεολογικά μεμπτό και γίνονταν αντιληπτό ως χειραγώγηση και διαμεσολάβηση των κινημάτων –κάτι που, στα μάτια των αντιεξουσιαστών, ταυτιζόταν με το υπόδειγμα οργανωτικής συγκρότησης της Αριστεράς. Τέλος και ως προέκταση της μηχανικής του ιδεολογικού αυτοπροσδιορισμού ως διαδικασίας διαχωρισμού από μια άλλη πολιτική ταυτότητα, αποδοκιμάστηκε και η έννοια του *εφικτού* στον προγραμματικό λόγο, καθώς συμβόλιζε την συμπίρρευση με τις κυρίαρχες θεσμικές δυνάμεις, εν τέλει την ακύρωση μιας προοπτικής απεγκλωβισμού και χειραφέτησης των κοινωνιών από αυτές.

Αν και αυτή η διάκριση ανάμεσα σε (καταραμένο) «παλιό» και (ευλογημένο) «νέο» δεν έχει καινοφανής, υπό την έννοια ότι οι περισσότερες συλλογικές ταυτότητες αντανακλούν *ιστορικές σχέσεις* με συνέχειες και ασυνέχειες που αναστοχαζόμενες ανανεώνουν τις οργανωτικές, διεκδικητικές και προγραμματικές τους συνήθειες (ιδίως όταν βρίσκονται στη δύνη ενός συγκρουσιακού κύκλου), ωστόσο η ανάδειξη αυτής της διάστασης στον τρόπο που οι δρώντες τοποθετούν το συλλογικό εαυτό τους στο συνεχές παρελθόν-παρόν-μέλλον, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη. Η εμμονή στο «νέο», μια εμμονή που διέτρεχε το σύνολο των εγχώριων υποκινητών της διεθνιστικής συγκρουσιακής δράσης, δεν αποτελούσε παρά αντανάκλαση της διαδικασίας του *ανταγωνισμού* (και της συνακόλουθης *πόλωσης*) για την προνομιακή έκφραση και εκπροσώπηση αυτού που ανέτειλε ως το νέο στην εγχώρια πολιτική σκηνή: την επανοικειοποίηση της συγκρουσιακής δράσης μέσα από τη διαμαρτυρία ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Μόνο που η κορύφωση του ενδοκινηματικού *ανταγωνισμού* και της ταυτοτικής περιχαράκωσης των δρώντων δεν κατάφερε να δώσει ώθηση σε μια διαδικασία περαιτέρω *διάχυσης* ή *επίτασης* της συγκρουσιακότητας –τουλάχιστον στον ορατό και βραχυπρόθεσμο χρόνο. Με το κλείσιμο της αυλαίας της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ και τα συγκρουσιακά γεγονότα της αντισυνόδου της Χαλκιδικής η διεκδικητική δυναμική υποχώρησε σημαντικά. Το συμπέρασμα προκύπτει αβίαστα από την εξέταση του αριθμού και των χαρακτηριστικών τόσο των γεγονότων διαμαρτυρίας όσο και των οργανώσεων που εμπλέκονταν σε αυτά. Τα συναφή στοιχεία παρατίθενται στον Πίνακα 13.

Πίνακας 13: Διασπορά των γεγονότων διαμαρτυρίας στην κλίμακα της συγκρουσιακότητας (2003)

Κλίμακα Συγκρουσιακότητας	Αριθμός γεγονότων διαμαρτυρίας (2003)		
	Ιανουάριος-Ιούνιος	Ιούνιος-Δεκέμβριος	Σύνολο
Σύμβαση	78	29	107
Παρεμπόδιση	4	17*	21
Βία	36**	33***	69
Σύνολο	118	79	197

* Καταλήψεις ραδιοφωνικών σταθμών σε ένδειξη αλληλεγγύης στους 7 προφυλακισμένους διαδηλωτές της αντισυνόδου της Θεσσαλονίκης

** Τα 3 από τα 36 βιαιά συμβάντα δεν προκύπτουν μέσα από τη συνήθη αλληλεπίδραση διαδηλωτών με τις δυνάμεις καταστολής. Αφορούν ενέργειες (τοποθέτηση εκρηκτικών μηχανισμών) που πραγματοποιούνται έξω από το χρόνο και το χώρο της διαμαρτυρίας με πρωτοβουλία ομάδων αντιεξουσιαστών

*** Πρόκειται αποκλειστικά για βίαιες δράσεις (τοποθέτηση εκρηκτικών μηχανισμών) που αναλαμβάνονται από αναρχικές ομάδες αλληλέγγυων στους 7 προφυλακισμένους διαδηλωτές της Θεσσαλονίκης

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Ενώ στο πρώτο εξάμηνο του 2003 καταγράφονταν 118 γεγονότα διαμαρτυρίας, στο δεύτερο εξάμηνο του ίδιου έτους ο αριθμός των γεγονότων πέφτει στα 46 καθώς από το σύνολο των 79 τα 33 δεν έχουν το χαρακτήρα της δημόσιας, συλλογικής δράσης. Βίαιες δράσεις που αναλαμβάνονται με όρους συνωμοτικούς από ολιγάριθμες και χωρίς διάρκεια στο χρόνο ομάδες αλληλέγγυων αντιεξουσιαστών στους 7 προφυλακισμένους διαδηλωτές της αντισυνόδου της Θεσσαλονίκης έρχονται να αντικαταστήσουν τα μαζικά, δημόσια και εν πολλοίς συντονισμένα συγκρουσιακά γεγονότα της προηγούμενης περιόδου. Αντίστοιχα, ο αριθμός των οργανώσεων που συμμετείχαν στις συλλογικές δράσεις εναντίωσης στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση φθίνει σημαντικά (από 80 σε 31), με κάποιες από τις βασικές αντιπαγκοσμιοποιητικές ομπρέλες να αποχωρούν από το πεδίο διεκδίκησης (όπως, π.χ., η Δράση-Θεσσαλονίκη 2003 και η Θεσσαλονίκη-Αντίσταση 2003) και κάποιες άλλες να αφαιρούν από το όνομα τους το συνθετικό «Θεσσαλονίκη 2003» (για την ταυτότητα των οργανώσεων που συμμετείχαν στην αντιπαγκοσμιοποιητική διαμαρτυρία την περίοδο 2000-2005, βλ. Παράρτημα).

Σημαντικός επεξηγηματικός παράγοντας στη μεταβολή του χαρακτήρα των δράσεων (από τη δημόσια διατύπωση διεκδικητικών αιτημάτων στις βίαιες ατομικές δράσεις αλληλεγγύης) υπήρξε η καταστολή που εκδηλώθηκε στο πλαίσιο της αντισυνόδου της Θεσσαλονίκης. Υιοθετώντας τη λογική ελέγχου της διαμαρτυρίας που με λεπτομερή τρόπο παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ελληνική αστυνομία διεύρυνε το κατασταλτικό της ρεπερτόριο περιλαμβάνοντας και πρακτικές

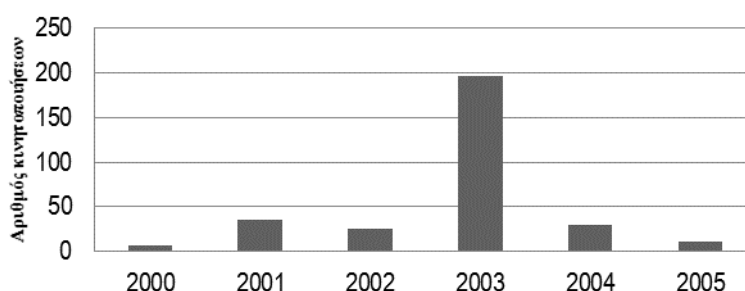
αμφίβολης νομιμότητας (ακατάσχετη ρίψη δακρυγόνων, απαγόρευση λειτουργίας της εμπορικής και κοινωνικής ζωής στην ευρύτερη περιοχή διεξαγωγής των συνόδων, παρεμπόδιση εισόδου διαδηλωτών από τα σύνορα κλπ), και πραγματοποίησε 73 προσαγωγές διαδηλωτών και 7 συλλήψεις εκ των οποίων η μια τουλάχιστον θεμελιώθηκε πάνω σε στοιχεία που κατασκεύασαν οι ίδιες οι αστυνομικές δυνάμεις (<http://www.statewatch.org/news/2003/jul/leaflet1.pdf>).

Όπως ήταν αναμενόμενο, και έχει πολλάκις επισημανθεί από τους μελετητές (λ.χ., dellaPorta/Tarrow 1986· Zwerman/Steinhoff/dellaPorta 2000· dellaPorta 2013), η απάντηση στην κατασταλτική κλιμάκωση ήταν περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση των δράσεων από ομάδες του διεκδικητικού τόξου που στην ιδεολογική τους φαρέτρα δέσποζε η προσταγή της άμεσης δράσης και της προσφυγής σε βίαια τελετουργικά, εν προκειμένω τις ομάδες του αντιεξουσιαστικού χώρου. Παρατηρούμε, έτσι, ότι στο διάστημα που ακολουθεί την αντισύνοδο της Θεσσαλονίκης, πραγματοποιούνται εμπρηστικές επιθέσεις ενάντια σε κρατικά σύμβολα και κτήρια από ομάδες που εμφανίζονται μόνο μια φορά και στη συνέχεια διαλύονται (ή, όπως ήδη αναφέρθηκε αλλάζουν όνομα με την ολοκλήρωση των δράσεων), ενώ τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους κάνει την παρθενική της εμφάνιση η μετέπειτα ένοπλη οργάνωση «Επαναστατικός Αγώνας» (2003-2010) με την τοποθέτηση εκρηκτικών μηχανισμών στα Δικαστήρια της πρώην Σχολής Ευελπίδων και αίτημα την άμεση αποφυλάκιση των 7 προφυλακισμένων διαδηλωτών της Θεσσαλονίκης. Η σπειροειδής της έντασης και της επίτασης της συγκρουσιακότητας έξω από τα συλλογικά και δημόσια γεγονότα διαμαρτυρίας συνεχίστηκε για ένα περίπου εξάμηνο και κόπασε, τουλάχιστον προσωρινά, με την αποφυλάκιση των 7 διαδηλωτών στις 27 Νοεμβρίου 2003 –μετά από περίπου 60 μέρες απεργίας πείνας των ίδιων και μια σειρά δράσεων αλληλεγγύης τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Αν λοιπόν το κλείσιμο ενός κύκλου διαμαρτυρίας που συχνά συνδέεται με την κατασταλτική κορύφωση συνιστά έναν εύρωστο επεξηγηματικό παράγοντα για την αύξηση της βίας στις συλλογικές δράσεις και την αριθμητική εξασθένιση των γεγονότων διαμαρτυρίας και των οργανώσεων που τα πλαισιώνουν (Tarrow 1989· dellaPorta 1995), μια άλλη εξίσου κρίσιμη μεταβλητή σχετίζεται αναμφίβολα με μεταβολές στη δομή των πολιτικών ευκαιριών και απειλών, την αλλαγή της πολιτικοθεσμικής συγκυρίας. Και τέτοια αλλαγή επήλθε κατά δυο τουλάχιστον τρόπους.

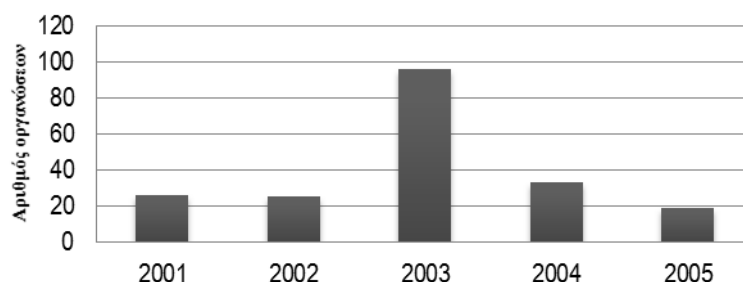
Εν πρώτοις, το τέλος της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ μεταφράστηκε, στο πεδίο της διεκδικητικής πολιτικής, ως μια περίοδος με λιγότερες ευκαιρίες και λιγότερα κίνητρα για τη δημιουργία γεγονότων διαμαρτυρίας –κάτι το οποίο δεν θα μπορούσε παρά να σημάνει και ύφεση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις οργανώσεις, εν τέλει την υποχώρηση ενός κύματος διαμαρτυρίας σχεδόν τετραετούς διάρκειας. (βλ. στοιχεία που παρατίθενται στο Χρονολόγιο για το έτη 2004 και 2005, και Γραφήματα 1 και 2).

Γράφημα 1: Αριθμός κινητοποιήσεων 2000-2005

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Γράφημα 2: Συμμετοχή οργανώσεων στα γεγονότα διαμαρτυρίας 2001-2005

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Όμως δεν ήταν μόνο αυτό. Μεγάλης σημασίας ήταν επίσης το γεγονός ότι το τέλος αυτής της περιόδου συνέπεσε με την πραγματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα –ένα χρονικό ορόσημο κατά το οποίο η ελληνική κυβέρνηση μεταμορφωνόταν από αποδέκτης της εναντίωσης στις ευρωπαϊκές πολιτικές και στους θεσμούς εφαρμογής τους (ελληνική προεδρία στην ΕΕ το 2003) σε εγγυήτρια πολιτική δύναμη υλοποίησης του οράματος του ευρωπαϊκού εκσυγχρονισμού.

Το συμβάν της ανάληψης των Ολυμπιακών Αγώνων εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης και η συνακόλουθη μετατόπιση των προβολέων του χώρου της δημόσιας προσοχής από την αρένα της αμφισβήτησης των ευρωπαϊκών πολιτικών στο πεδίο

της φαντασιακής πραγμάτωσης της επαγγελίας της «ισχυρής ευρωπαϊκής Ελλάδας» της δεκαετίας του '90 επενέργησε αποφασιστικά στην ηθική ανασκευή του προφίλ της εντόπιας πολιτικής εξουσίας, περιορίζοντας δραματικά τα ηθικά και νομιμοποιητικά ερείσματα άρθρωσης ανταγωνιστικών και προτρεπτικών σε δράση Λόγων [discourses]. Όσο και αν η πραγματοποίησή τους κηλιδώθηκε επισήμως από 13 εργατικά ατυχήματα λόγω δυσμενών συνθηκών εργασίας στα εργοτάξια των Ολυμπιακών Ακινήτων (παραβιάσεις της ελληνικής εργατικής νομοθεσίας και των διεθνών συμβάσεων προστασίας των εργασιακών κεκτημένων) και συνοδεύτηκε με μέτρα ασφάλειας που θεσμοποιούσαν την περαιτέρω περιστολή ατομικών και συνταγματικών δικαιωμάτων μέσω της εφαρμογής του δόγματος «ολική ασφάλεια» (υπαγωγή του αστικού ιστού στο ειδικό καθεστώς των «κόκκινων ζωνών», έλεγχος κυκλοφορίας πεζών και στάθμευσης οχημάτων, αναστολή λειτουργίας καταστημάτων, απαγόρευση διαδηλώσεων και συνδικαλιστικών κινητοποιήσεων),¹¹² η επικοινωνιακή δομή των ευκαιριών στη δημόσια σφαίρα [discursive opportunity structure] (Giugni/Koopmans/Passy/ Statham 2005· Cinalli/Guigni 2011) ήταν από ασφυκτική έως απρόθυμη να «φιλοξενήσει» Λόγους που θάμπωναν το εθνικό πλέον αφήγημα της ισχυρής Ελλάδας των Ολυμπιακών Αγώνων.

Αν όμως αυτοί οι παράγοντες που εκπορεύονταν από το θεσμικό περιβάλλον υπήρξαν σημαντικοί για την υποχώρηση της αντιπαγκοσμιοποιητικής διαμαρτυρίας, οι πλέον καθοριστικοί οφείλουν να αναζητηθούν σε διαδικασίες που συντελέστηκαν στο εσωτερικό του διεκδικητικού χώρου. Συγκεκριμένα, στη «θεσμοποίηση» [institutionalization] και την ενσωμάτωση τόσο των μορφών δράσης όσο και των ίδιων των διεκδικητικών δρώντων στις ρουτίνες της οργανωμένης θεσμικής πολιτικής –απόρροια της «διάψευσης προσδοκιών» [disillusionment] και εξασθένησης των δεσμεύσεων των πολιτικών δρώντων από προηγούμενες ισχυρές ταυτίσεις (Tilly/Tarrow 2006).

Η πρώτη διαδικασία αποκρυσταλλώνεται στη δημιουργία του νέου πολιτικού κόμματος ΣΥΡΙΖΑ μέσα από την εκλογική σύμπραξη της πλειοψηφίας των

¹¹² Για μια λεπτομερή αποτύπωση του κοινωνικού κόστους που επέφερε η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, αξίζει κανείς να ανατρέξει στα σχετικά δημοσιεύματα της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* («Ντοκουμέντο για την Ασφάλεια του '2004': Το καλοκαίρι της καταστολής», *Ελευθεροτυπία*, 14/03/ 2003 και «Εργατικά Ατυχήματα στα Ολυμπιακά Έργα: Παράπλευρες ζημιές στην 'Αθήνα 2004'», *Ελευθεροτυπία*, 02/05/2004), όπως επίσης και στους διαδικτυακούς τόπους της επιτροπής διοργάνωσης των Ολυμπιακών αγώνων (www.athens2004.com) και της καμπάνιας εναντίωσης στη διεξαγωγή αυτών, «Αντί-2004» (www.anti2004.net).

οργανώσεων που αποτέλεσαν την σπονδυλική στήλη του ΕΚΦ με το Συνασπισμό.¹¹³
 Η δεύτερη, στην αφυδατωμένη έως δυσεύρετη συμμετοχή της «Συνέλευσης Αναρχικών» στα γεγονότα διαμαρτυρίας του 2004 τα οποία παρατίθενται στον Πίνακα 14.

Πίνακας 14: Πυκνότητα συμμετοχής στα γεγονότα διαμαρτυρίας/δείκτης αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε οργανώσεις (Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2004)

Γεγονότα Διαμαρτυρίας/ Διεκδίκησης. Χρόνος, Τόπος	Οργανώσεις-Δίκτυα							
	ΕΚΦ	ΣΕΚ	ΑΚ*	ΠΑ**	Αντί-2004	Virus	A/A***	Συνδικάτα/Σωματεία
1. 4 ^ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ, 17-20/01, Βομβάη (Ινδία)	✓	✓		✓				
2. Διαδήλωση ενάντια στις Πολιτικές Ασφάλειας-ΟΑ, 22/01, Αθήνα	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
3. Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον Ρατσισμό, 31/01, Αθήνα	✓	✓						
4. Διαδήλωση ενάντια στις Πολιτικές Ασφάλειας-ΟΑ, 25/02, Αθήνα	✓		✓	✓	✓		✓	
5. Διαδήλωση ενάντια στις Πολιτικές Ασφάλειας-ΟΑ, 11/03, Αθήνα	✓		✓	✓	✓			
6. Διαδήλωση ενάντια στις Πολιτικές Ασφάλειας-ΟΑ, 11/03, Θεσ/νίκη	✓		✓	✓				
7. Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον Πόλεμο, 20/03, Αθήνα	✓	✓		✓				✓
8. Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον Πόλεμο, 20/03, Θεσ/νίκη	✓	✓		✓				
9. Διαδήλωση ενάντια στις Πολιτικές Ασφάλειας-ΟΑ, 28/04, Αθήνα	✓			✓	✓			
10. Αντιπολεμική Διαδήλωση-Σύνοδος του ΝΑΤΟ, 29/06, Αθήνα	✓			✓				✓
11. Διαδήλωση ενάντια στις Πολιτικές Ασφάλειας-ΟΑ, 22/07, Αθήνα	✓	✓		✓	✓			
12. Επίσκεψη του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Κόλιν Πάουελ, 27/08, Αθήνα	✓	✓		✓	✓			
13. Επίσκεψη του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Κόλιν Πάουελ, 27/08, Θεσ/νίκη	✓	✓		✓	✓			
14. Αντιρατσιστική Διαδήλωση, 07/09, Θεσ/νίκη	✓			✓				✓
15. Αντιρατσιστική Διαδήλωση, 08/09, Χανιά	✓	✓		✓				
16. Αντιρατσιστική Διαδήλωση, 09/09, Αθήνα	✓	✓	✓	✓			✓	
17. ΔΕΘ, 11/09, Θεσ/νίκη	✓	✓	✓	✓				✓
18. 3 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, 14-17/10, Λονδίνο	✓	✓						✓
19. Διαδήλωση-3 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, 16/10, Λονδίνο	✓	✓				✓		✓
ΣΥΝΟΛΟ	19	13	6	16	5	2	2	6

¹¹³ Δεν θα ήταν μάλιστα υπερβολή να υποστηριχθεί ότι, στα αρχικά του στάδια, το εγχείρημα του ΣΥΡΙΖΑ βασίστηκε στην οικειοποίηση των πολιτικών ερεισμάτων των τοπικών αντισυνόδων που διοργανώθηκαν καθ' όλο το 2003 υπό την αιγίδα του ΕΚΦ.

* Αντιεξουσιαστική Κίνηση

* Πρωτοβουλία Αγώνα-2003

*** Συνέλευση Αναρχικών

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Το γεγονός ότι από τους γαλαξίες του αναρχικού και αντιεξουσιαστικού διεκδικητικού στερεώματος μόνο η Αντιεξουσιαστική Κίνηση (ΑΚ) κατάφερε το επόμενο διάστημα να παραμείνει ορατή (έστω με περιορισμένη δράση), μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη μιας οργανωτικής δομής μάλλον αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη διάρκεια ενός διεκδικητικού υποκειμένου στο χρόνο. Στη βάση αυτής της εμπειρίας είναι δυνατόν, ως εκ τούτου, να υποστηριχθεί ότι η σχεδόν μεσσιανική πρόσληψη των συγκρουσιακών γεγονότων ως πεδίων ανάδειξης μιας στρατιωτικού τύπου υπεροχής των αντιεξουσιαστικών ομάδων απέναντι στις αστυνομικές δυνάμεις στο πλαίσιο μιας δυαδικής αντιπαράθεσης, σε συνδυασμό με την ιδεολογική αποστροφή για κάθε μορφή οργανωτικής δομής, καθιστούν τις διεκδικητικές οντότητες ευάλωτες στο χρόνο και στο πολιτικό της περιβάλλον αλληλεπίδρασής τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι το ελληνικό αναρχικό-αντιεξουσιαστικό ρεύμα βυθίστηκε στην αφάνεια της διεκδικητικής σκηνης· κάθε άλλο. Παρέμεινε ενεργό, ανανεώνοντας τις εφεδρείες των συμμετεχόντων στις δράσεις που σποραδικά αναλάμβανε, με σημαντική στιγμή δημόσιας κορύφωσής του τις εξεγερσιακές συλλογικές δράσεις του Δεκέμβρη του 2008 με τη δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από τις ειδικές αστυνομικές δυνάμεις. Αυτό που σημαίνει είναι ότι δεν κατάφερε να συναρθρώσει τα διεκδικητικά του περιεχόμενα και να συντονίσει τις συγκρουσιακές διαθεσιμότητες σε εκστρατείες με ανθεκτικότητα στο χρόνο που θα μπορούσαν να προσελκύσουν ευρύτερα κοινωνικά ακροατήρια. Επέλεξε αντίθετα τη στρατηγική του ταυτοτικού εγκλωβισμού στην *ad hoc* εμπύχωση γεγονότων διαμαρτυρίας ή δράσεων αλληλεγγύης όταν και όποτε στην κατασταλτική απάντηση στο δρόμο περιλαμβάνονταν προσαγωγές ή προφυλακίσεις διαδηλωτών.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΤΟ ΠΟΛΛΑΠΛΟ ΕΙΔΩΛΟ ΤΩΝ ΕΚΒΑΣΕΩΝ

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΤΗΣ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΡΙΖΑ

Και μετά, τι; Τί γίνονται τα κινήματα όταν κοπάσει το διεκδικητικό κύμα που έφεραν –και τα έφερε– στην επιφάνεια; Αποτραβιούνται στο βυθό της κοινωνικής ιστορίας για ν' αποκοιμηθούν μαζί με προηγούμενα κινήματα, μέχρις ότου η λήθη έρθει να σκεπάσει την τρικυμιώδη προηγούμενη περίοδο συγκρουσιακής δράσης;

Ο προβληματισμός αυτός και τα ερωτήματα που εγείρει αναπόδραστα θέτουν στο κέντρο της θεωρητικής συζήτησης το ζήτημα των συνεπειών, των επιδράσεων ή των εκβάσεων των κοινωνικών κινήματων. Πλήθος εργασιών (Earl 2000· Giugni 2001· Amenda/Caren 2004· Giugni 2008· Bosi/Uba 2009· Chabanet/Giugni 2010) έχουν αφιερωθεί στη μελέτη του «μετά» των κοινωνικών κινήματων, έχοντας στην πλειοψηφία τους αναδείξει τη δυσκολία της σαφούς ιχνηλάτησης των αποτυπωμάτων που αυτά αφήνουν στις πολιτικές σκηνές εκδήλωσής τους, κυρίως για δύο λόγους.

Ο πρώτος σχετίζεται με τον χρονικό ορίζοντα της αποτίμησης. Οι επιδιώξεις των κοινωνικών κινήματων είναι ασταθείς και μεταβαλλόμενες στο χρόνο, και όπως αυτά μετεξελίσσονται έτσι και οι στόχοι που θέτουν δεν μπορεί παρά να ακολουθούν μια παράλληλη κίνηση. Επιπλέον, οι συνέπειες των κοινωνικών κινήματων είναι δυνατόν να μην καθίστανται ορατές στο βραχύ ή τον μέσο χρόνο και να απλώνονται σε ένα βάθος δεκαετιών. Υπ' αυτήν την έννοια, οι συνέπειες ενός κοινωνικού κινήματος είναι μεταβαλλόμενης γεωμετρίας (Amenda/Caren 2004· Giugni 2010)· εξ ου και η απόπειρα αποκρυπτογράφησής τους είναι τόσο επίπονη.

Ο δεύτερος λόγος είναι, κυρίως, μεθοδολογικής τάξεως. Σύμφωνα με τους ερευνητές, η εργαλειακή λογική ανάλυσης και η έμφαση στην ποσοτική καταγραφή των εκβάσεων, συνεπικουρούμενης της εμμονής στην αναζήτηση εύρωστων παραγόντων ικανών να εξηγήσουν τις συνέπειες ενός κινήματος με όρους «επιτυχούς» ή «ανεπιτυχούς» εγγραφής τους στο πολιτικό σύστημα (αν δηλαδή επιτυγχάνουν να επενεργήσουν άμεσα στις δημόσιες πολιτικές ή στους πολιτικούς θεσμούς) επισκιάζει τις έμμεσες, πλην εξαιρετικά σημαντικές, επιδράσεις που τα κοινωνικά κινήματα ασκούν σε επίπεδο πολιτισμικό [cultural] και βιογραφικό (Giugni 1998· Jenkins/Form 2006· Chabanet/Giugni 2010· Giugni/Bosi 2012).

Υπό το φως των παραπάνω, και σύμφωνα με τις υπάρχουσες θεωρητικές προτροπές (Goldstone/McAdam 2001· McAdam 1989· Chabanet/Giugni 2010· Giugni/Bosi 2012), θα εστιάσω την προσοχή μου στους τρεις τύπους εκβάσεων: στις πολιτικές, στις πολιτισμικές και στις βιογραφικές. Παρότι και οι τρεις αυτές οι διαστάσεις της συλλογικής δράσης είναι αλληλοεξαρτώμενες –καθώς ό,τι έλαβε χώρα στο βιοματικό επίπεδο σε έναν προηγούμενο χρόνο είναι δυνατόν, σε έναν μεθύτερο, να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο πολιτισμικό επίπεδο μετασχηματίζοντας βεβαιότητες και στάσεις της κοινής γνώμης και, έτσι, τους κοινωνικούς συσχετισμούς στη σφαίρα της πολιτικής (Burstein 1989· Giugni 2001, 2007)– η ειδική διερεύνηση της κάθε μιας χωριστά αποκαλύπτεται ιδιαίτερα χρήσιμη.

Οι σχέσεις των κοινωνικών κινημάτων με αυτό που ο Goldstone (2004) προσδιορίζει ως «εξωτερικό σχεσιακό πεδίο» [external relational field], με τη σφαίρα της «κανονικής» –δηλαδή της θεσμικής– πολιτικής [routine politics] δεν ήταν και δεν είναι αποκλειστικά συγκρουσιακές. Στο πλαίσιο των δυτικών δημοκρατιών τα κοινωνικά κινήματα αλληλεπιδρούν, άλλοτε αντιπαραθετικά άλλοτε συνεργατικά, με δυο βασικές διαστάσεις του θεσμικού τους περιβάλλοντος: (α) τους πολιτειακούς δρώντες [policy members], τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς (κόμματα της Αριστεράς ή, σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες, Πράσινα κόμματα) και τη δημόσια διοίκηση) και (β) τις κρατικές αρχές –είτε άμεσα, με τις κυβερνήσεις στο πλαίσιο διαπραγματεύσεων και άσκησης πίεσης [lobbying], είτε έμμεσα, με τον κατασταλτικό μηχανισμό (Κοτρωνάκη 2014). Ας ξεκινήσουμε όμως τη διερεύνηση αυτών των σχέσεων από την τελευταία –από την αλληλεπίδραση κινημάτων και κατασταλτικών μηχανισμών.

Μαζί με τις νέες συγκρουσιακές φόρμες που ενέπνευσε (αντισύνοδος και διεθνικές διαδηλώσεις) το κίνημα ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση προκάλεσε επίσης –δια της τεθλασμένης– και καινοτομίες στα ρεπερτόρια καταστολής. Όπως έχει ήδη διεξοδικά αναφερθεί παραπάνω, στην πολυμορφία των δράσεων και των δρώντων που εμπύχωναν τα γεγονότα των αντισυνόδων, οι κατασταλτικές δυνάμεις προσαρμόστηκαν άμεσα, υιοθετώντας μορφές προληπτικής αποτροπής της συμμετοχής πολιτών σε γεγονότα διαμαρτυρίας, λογικές στρατιωτικοποίησης για την επιβολή της τάξης στο δημόσιο χώρο και τεχνικές αδιάκριτης και γενικευμένης εφαρμογής του φυσικού καταναγκασμού (σωματική βία) στον ενεργό χρόνο της διεκδίκησης. Συνεπικουρούμενης και της νομοθετικής ενίσχυσης και θωράκισης του πλαισίου δημόσιου ελέγχου των διεθνικών δράσεων με

την μεταφορά του Patriot Act από το πεδίο της καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας στο πεδίο της διεθνικής διαμαρτυρίας, γίνεται σαφές ότι η άνοδος του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος προκάλεσε σημαντικές αλλαγές στα ρεπερτόρια καταστολής τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα. Επρόκειτο μάλιστα για αλλαγές τέτοιας έκτασης που, όχι σπάνια, δημιουργούσαν την αίσθηση ότι, σταδιακά η εκτελεστική εξουσία είχε πάψει να ασκεί απόλυτο έλεγχο επί του επιχειρησιακού της βραχίονα.¹¹⁴

Όμως εξίσου ενδιαφέρουσα μ' αυτήν την τάση επίταξης της καταστολής (άρα και συρρίκνωσης του θεσμικού περιβάλλοντος εκδήλωσης της διαμαρτυρίας) ήταν και μια άλλη, ευθέως αντίρροπη: η τάση διεύρυνσης των θεσμών πολιτικής εκπροσώπησης, τουλάχιστον εκείνων που ήταν διατεθειμένοι να αφουγκραστούν τα κινηματικά κελεύσματα. Η δημιουργία του κόμματος ΣΥΡΙΖΑ στον απόηχο της δυναμικής της κοινής δράσης και της συντονισμένης δημιουργίας γεγονότων διαμαρτυρίας, αποτελεί χαρακτηριστική έκφραση αυτής της διαδικασίας εκδημοκρατισμού που έθεσε το αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα.

Σύμφωνα με μια διαδεδομένη θέση της γραμματείας της Συγκρουσιακής Πολιτικής, τα σύνορα ανάμεσα σε κοινωνικά κινήματα και πολιτικά κόμματα είναι πορώδη και αδιαφανή (McAdam/Snow 1996· Jenkins/Klandermas 1995· Mathieu 2004). Όπως τόνισαν χαρακτηριστικά οι Mc Adam, Tarrow και Tilly (1996: 27),

Δεν υπάρχει θεμελιώδης ασυνέχεια ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα και τη θεσμική πολιτική (...) καθώς η δράση των κοινωνικών κινήματων είναι μια στρατηγική επιλογή ανάμεσα σε άλλες, που προκρίνεται από τους δρώντες όταν εκείνοι εκτιμούν ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος πολιτικής απάντησης δεδομένων των διαθέσιμων πόρων και των ευκαιριών/καταναγκασμών που ορίζει το περιβάλλον δράσης τους.

Κοινωνικά κινήματα και θεσμική πολιτική νοούνται ως συμπληρωματικά στάδια στη «φυσική ιστορία» της ανάπτυξης των δυτικών δημοκρατιών, και ειδικότερα στη διαδικασία διεύρυνσης των δικαιωμάτων του πολίτη και στην ανάπτυξη των κομματικών συστημάτων (Tilly 1995). Οι οργανωτικές δομές, οι πολιτικές δεξιότητες, οι τύχες και οι δρώντες των πολιτικών κομμάτων και των κοινωνικών κινήματων αλληλοδιαπλέκονται καθώς οι καταστάσεις και οι καταναγκασμοί που αποτέλεσαν εφελτήριο για τη δράση των κοινωνικών κινήματων καλούν τις ίδιες ομάδες ανθρώπων άλλοτε να κατεβαίνουν στο δρόμο και να στήνουν

¹¹⁴ Η κατασκευή ποινικά κολάσιμων στοιχείων από τη μεριά της Ελληνικής Αστυνομίας για την προφυλάκιση διαδηλωτών ενόψει της συνόδου κορυφής των ευρωπαϊών ηγετών στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 2003 αποτελεί εμβληματική απόδειξη της τάσης αυτονόμησης των δυνάμεων καταστολής από την πολιτική εξουσία.

οδοφράγματα και άλλοτε να στελεχώνουν γραφεία εφημερίδων και κομμάτων (McAdam/Tarrow/Tilly 1996: p.27). Η σχέση που τα συνδέει είναι αφενός σχέση αμοιβαίας ανταλλαγής και υποστήριξης –υπό την έννοια ότι κάποια πολιτικά κόμματα παρέχουν πιστοποίηση στη δράση των κοινωνικών κινημάτων, ενώ τα κινηματικά ερείσματα συχνά στηρίζουν εκλογικά κάποια κόμματα (Goldstone 2004)– και αφετέρου σχέση *άμιλλας* –όταν διαφορετικές συλλογικές οντότητες επιχειρούν να μοιραστούν τα ίδια υποστηρικτικά ερείσματα ή τον ίδιο χώρο δημόσιας προσοχής (Mc Adam/Tarrow/Tilly 1996: p.27). Με άλλα λόγια, πρόκειται, για σχέση «σχετική» [relative] και «κυμαινόμενη» [fluctuante]. *Σχετική*, λόγω της συχνά ταυτόχρονης ένταξης μελών των κομμάτων σε οργανώσεις και δραστηριότητες των κοινωνικών κινημάτων, και *κυμαινόμενη*, κατά το ότι οι μετασχηματισμοί που λαμβάνουν χώρα στο διακριτό σύμπαν παραγωγής πολιτικής του ενός χώρου επηρεάζουν την πολιτική αγορά του άλλου (Mathieu 2010).

Με οδηγό τον παραπάνω θεωρητικό χάρτη αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε κοινωνικά κινήματα και κόμματα, ουδεμία έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι στη φαρέτρα των θεσμικών εκβάσεων του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος συμπεριλαμβάνεται και η δημιουργία ενός νέου πολιτικού κόμματος της Αριστεράς, του ΣΥΡΙΖΑ.

Ο ΣΥΡΙΖΑ ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 2004 θέλοντας να εκφράσει το εναγόνιο αίτημα πολλών οργανώσεων για ενότητα της Αριστεράς κυρίως όμως την κοινωνική δυναμική που είχε αναδειχθεί μέσα από τα γεγονότα διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και, στην εκλογική αναμέτρηση του Μαρτίου του 2004. Εξ ου και τη σπονδυλική στήλη του νεοπαγούς αυτού εκλογικού σχήματος συναρμολόγησαν δύο αλληλοεπικαλυπτόμενες πολιτικές οντότητες: ο βασικός πολιτικός φορέας αναζήτησης της ενότητας της Αριστεράς, στις αρχές του 2000, ο Χώρος Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς (Συνασπισμός, ΑΚΟΑ, ΚΕΔΑ, Ενεργοί Πολίτες και Ανένταχτοι Αριστεροί) και οι ομάδες που συμμετείχαν από κοινού στο Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ –είτε αποφασίζοντας κοινή κάθοδο στα ψηφοδέλτια (Συνασπισμός, ΑΚΟΑ, ΔΕΑ, ΚΟΕ) είτε παρέχοντας την κριτική υποστήριξή τους (Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Ξεκίνημα).

Τα αποτελέσματα των εκλογικών αναμετρήσεων του 2004 δεν ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες των συνεργαζόμενων μερών για αποτύπωση της δυναμικής του δρόμου στην κάλπη. Λόγος δεν μπορούσε να γίνει ούτε καν για διεύρυνση των εκλογικών ερεισμάτων του Συνασπισμού, της μεγαλύτερης –αν όχι

ηγεμονικής– δύναμης του ΣΥΡΙΖΑ. Το ποσοστό που το πρωτοεμφανιζόμενο κόμμα κατέγραψε στις βουλευτικές εκλογές της 7^{ης} Μαρτίου του 2004 ήταν μόλις κατά 0,6 μονάδες μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του Συνασπισμού το 2000 (3,26% έναντι 3,20%) ενώ τρεις μήνες μετά, στις Ευρωεκλογές της 13^{ης} Ιουνίου, το εκλογικό πείραμα «ΣΥΡΙΖΑ» εξακολουθούσε να παραμένει μετέωρο. Η οργάνωση ΑΚΟΑ επιρρίπτοντας στο Συνασπισμό την ευθύνη για την πλημμελή αντιπροσώπευση των μελών της στα ψηφοδέλτια των βουλευτικών εκλογών αποσύρθηκε από τη συμμαχία και σχημάτισε το διακριτό ψηφοδέλτιο «Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη» με το οποίο κατέλαβε 46.565 ψήφους (0,76% έναντι του 4,16% του Συνασπισμού), ενώ οι υπόλοιπες οργανώσεις επέλεξαν να μην εμπλακούν στον εκλογικό ανταγωνισμό. Εντούτοις, παρά τις αμηχανίες, τις ασυνέχειες και τις αντιφάσεις με τις οποίες ήταν από καταβολής του σπαρμένος ο δρόμος διείσδυσης του Συνασπισμού στο εκλογικό σώμα,¹¹⁵ η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησής του, μέσα από την αλληλεπίδραση του κόμματος με τις κινηματικές οργανώσεις στο πεδίο της Διεθνιστικής Συγκρουσιακής Δράσης, ήταν ταυτόχρονα η πιο εύρωστη και λιγότερο αμφιλεγόμενη επίδραση που το κίνημα ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση άσκησε στο θεσμικό πολιτικό τοπίο.

Αυτή η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης –η «αριστερή στροφή» του Συνασπισμού την οποία επισημαίνει και ο Βερναρδάκης (2011) διανύοντας μιαν άλλη ερευνητική διαδρομή– καθίσταται απολύτως προφανής, λίγους μήνες μετά τις εκλογές του 2004, στο 4^ο τακτικό Συνέδριο του Συνασπισμού, που διεξάγεται το Δεκέμβρη του ίδιου χρόνου. Η σημαντικότερη ίσως όψη αυτής της διαδικασίας εντοπίζεται στον ρητό πλέον απογαλακτισμό του κόμματος από τις στρατηγικές συμμετοχής σε κυβερνήσεις της πάλαι ποτέ κεντροαριστεράς, και στην αναγόρευση των κοινωνικών κινημάτων γενικά και του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος ειδικότερα στους προνομιακούς συμμάχους για την εκπόνηση κοινών πολιτικών εναλλακτικών στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Διαβάζουμε στο κείμενο της απόφασης του Συνεδρίου:

¹¹⁵ Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι από τις απαρχές του (το 1992), ο Συνασπισμός συγκροτήθηκε περισσότερο ως οργανωτική ομοσπονδία πολιτικών τάσεων παρά ως «ορθόδοξο» κόμμα της Αριστεράς. Οι τάσεις αυτές αποκρυσταλλώθηκαν σταδιακά στο «Αριστερό Ρεύμα» (στελέχη προερχόμενα από τη διάσπαση του ΚΚΕ το 1991) και στην «Ανανεωτική Πτέρυγα» (στελέχη της προερχόμενης από τη διάσπαση του ΚΚΕ εσωτερικού το 1986, «Ελληνικής Αριστεράς» –ΕΑΡ). Περιφερειακά σ’ αυτά τα δυο ρεύματα, εμφανίζεται το 2000 και μια τρίτη τάση, το «Κοκκινοπράσινο Δίκτυο», που θέτει ως στόχο τη διασφάλιση του κινηματικού προσανατολισμού του κόμματος.

Σήμερα όσο ποτέ ο Συνασπισμός με το Συνεδριό του θεωρεί τον εαυτό του δεσμευμένο στην ενίσχυση του πολύμορφου «κινήματος των κινημάτων», και ειδικότερα του παγκόσμιου φιλειρηνικού κινήματος, ως ένα μεγάλο αντίπαλο της συμμαχίας των πιο επιθετικών κύκλων του κεφαλαίου, υπό την κυριαρχία των ΗΠΑ. Το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ως μέρος του Ευρωπαϊκού και του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, αποτελεί μια μεγάλη κατάκτηση κατά των πολέμων και της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Δεσμευόμαστε στο Συνεδριό μας να πάρουμε όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου τα μέλη μας στους κοινωνικούς χώρους (ιδίως στα συνδικάτα και στην Αυτοδιοίκηση) να ενεργοποιηθούν στα πλαίσια του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ. Να συμβάλλουμε ώστε το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ να καταστεί χώρος συνάντησης όλο και περισσότερων κοινωνικών δυνάμεων, προσώπων και συλλογικοτήτων για να διευρυνθούν οι παρεμβάσεις του και να απλωθεί στον ελληνικό λαό και ιδιαίτερα να αγκαλιάσει τη νεολαία. Ορόσημο προς αυτές τις κατευθύνσεις είναι η διοργάνωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην Ελλάδα το 2006 (...) Ο Συνασπισμός με το Συνεδριό του επιβεβαιώνει την ανάγκη μιας μεγάλης στροφής του κόμματος, των οργανώσεων, των στελεχών και των μελών του στα κοινωνικά προβλήματα και τις λαϊκές ανάγκες, παραδοσιακές και καινούριες. Ο Συνασπισμός ως πολιτική δύναμη της σύγχρονης ριζοσπαστικής Αριστεράς αποδίδει πρωταρχική σημασία στην κοινωνική συμμετοχή και δραστηριοποίηση, στα πεδία των κοινωνικών ταξικών αγώνων και της ανάπτυξης των πιο πολύμορφων κοινωνικών κινημάτων (...) Στο Κοινωνικό Φόρουμ. Στο εργατικό-συνδικαλιστικό, το αγροτικό κίνημα, το κίνημα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Στα κινήματα της νεολαίας, το φεμινιστικό, το αντιρατσιστικό κίνημα (...) Στα πιο πολύμορφα κινήματα που γενούν οι σύγχρονες καπιταλιστικές αντιθέσεις (*Πολιτική Απόφαση Τέταρτου Συνεδρίου του Συνασπισμού της Αριστεράς, της Οικολογίας και των Κοινωνικών Κινήματων*, 12 Δεκεμβρίου 2004).

Η «αριστερή στροφή» του Συνασπισμού, οι καρποί δηλαδή της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης ενός θεσμικού πολιτικού φορέα μέσα από την αλληλεπίδρασή του με τα κοινωνικά κινήματα δεν έχει μόνο ονομαστική προγραμματική ισχύ, αλλά και πραγματική. Την απόφαση του 4^{ου} Συνεδρίου επισφραγίζουν η ρητή διατύπωση της υποστήριξής του στο εγχείρημα ΣΥΡΙΖΑ «για τη διαμόρφωση ενός πλατιού αντι-νεοφιλελεύθερου μετώπου κατά του δικομματισμού ως ουσιαστική προϋπόθεση για την προώθηση της εναλλακτικής πρότασης της Αριστεράς» (*Πολιτική Απόφαση Τέταρτου Συνεδρίου...*) και η αλλαγή του προσώπου του προέδρου της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος. Συγκεκριμένα, στη θέση του απερχόμενου προέδρου Νίκου Κωνσταντόπουλου εκλέγεται ο προερχόμενος από το «Αριστερό Ρεύμα» υποψήφιος Αλέκος Αλαβάνος, ενώ παράλληλα δρομολογείται η επανεκκίνηση του ΣΥΡΙΖΑ ενόψει των επόμενων δημοτικών εκλογών με έμφαση το δήμο της Αθήνας και την υποστήριξη του Αλέξη Τσίπρα ως επικεφαλής του ψηφοδελτίου της δημοτικής κίνησης «Ανοιχτή Πόλη».

Η δεύτερη αυτή απόπειρα εκλογικής αποτύπωσης της διεκδικητικής δυναμικής της προηγούμενης περιόδου και πολιτικής αναβάθμισης της φυσιογνωμίας του Συνασπισμού στέφεται με σχετική επιτυχία. Στις αυτοδιοικητικές εκλογές της 15^{ης} Οκτωβρίου 2006 η «Ανοιχτή Πόλη» καταγράφει το αξιοσημείωτο –στη

βιογραφία του Συνασπισμού– ποσοστό του 10,5% , αφήνοντας για πρώτη φορά πίσω του τον υποψήφιο του ΚΚΕ, Σπύρο Χαλβατζή (8,77%) και ασφαλώς τον προηγούμενο υποψήφιο με το Συνασπισμό για τη δημαρχία της Αθήνας Φώτη Κουβέλη που με το δημοτικό σχήμα «Άλλη Αθήνα» είχε αποσπάσει στις εκλογές του 2002 το ποσοστό του 5,9%.

Η ανάδειξη της εκλογικής συνέχειας και της –έστω μεμονωμένης– επιτυχίας του ΣΥΡΙΖΑ σε έναν απ’ τους μεγαλύτερους δήμους της χώρας δεν συνεπάγεται – ούτε υπονοεί– βέβαια την ύπαρξη κάποιας μηχανικής εικονοκλαστικής ή σωρευτικής προβολής του πεδίου των συγκρουσιακών δράσεων στην «αγορά» της πολιτικής εντός των θεσμών, στην εκλογική πολιτική. Πρόδηλη όμως είναι η ανάγκη να φωτιστούν οι υπόγειες διαδρομές και οι –συχνά αντιδημοφιλείς– στοές μέσα από τις οποίες τα *κομβικά συγκρουσιακά συμβάντα* ενός προηγούμενου χρόνου είναι δυνατόν να επηρεάσουν τις δυνητικές εκβάσεις μιας αλληλουχίας μελλοντικών γεγονότων [path dependence] που λαμβάνουν χώρα σε άλλες κοινωνικές και πολιτικές δομές, εν προκειμένω σε ένα πολιτικό κόμμα.

Αλλάζοντας το τοπίο των διεκδικητικών υποκειμένων και των πολιτικών εναλλακτικών στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, η προηγούμενη, παρατεταμένη συγκρουσιακή περίοδος

- ερέθισε τα ανταγωνιστικά αντανάκλαστικά ενός κόμματος της Αριστεράς που διεκδικούσε την προνομιακή εκπροσώπηση της διαμαρτυρίας/διεκδίκησης,
- αμφισβήτησε τις πολιτικές βεβαιότητες και τις εσωτερικές κομματικές ισορροπίες, κυρίως όμως
- προκάλεσε βαθιά ρήγματα στις βιογραφίες των ανθρώπων που συμμετείχαν στα γεγονότα διαμαρτυρίας.

Δια μέσω αυτής της βιωματικής συμμετοχικής οδού και των –όχι και τόσο ορατών– επάλληλων εντάξεων των μελών του κόμματος στο αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα τέθηκαν σε κίνηση διαδικασίες ταυτοτικών και αντιληπτικών αποευθυγραμμίσεων που καταστάλαξαν στη σχετική ριζοσπαστικοποίησή του κόμματος.

Καταλυτικό ρόλο σ’ αυτή την πρώτη φάση της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης διαδραμάτισε και η πραγματοποίηση του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην Αθήνα τον Μάιο του 2006, στη διοργάνωση του οποίου συμμετείχαν, μαζί με άλλα μέλη διεκδικητικών οργανώσεων, και μέλη του κόμματος είτε με την ιδιότητα του επαγγελματικού στελέχους είτε επωμιζόμενα την ευθύνη να

αναβιώσουν τα επαρχιακά Κοινωνικά Φόρα. Με την ολοκλήρωση αυτού του εμβληματικού γεγονότος κατάδειξης των υφιστάμενων διεκδικητικών διαθεσιμοτήτων έκλεισε με τρόπο πανηγυρικό ο κύκλος διαμαρτυρίας ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και, ταυτόχρονα, ο προηγούμενος κύκλος του Συνασπισμού στο κομματικό σύστημα.

Εν κατακλείδι, και συγκρίνοντας το Συνασπισμό της δεκαετίας του '90 (αλλά ακόμη και των αρχών του 2000) με το Συνασπισμό της μετά το αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα εποχής, ο ερευνητής διαπιστώνει –αν μη τι άλλο– μετατόπιση στις βασικές κανονιστικές αρχές της στρατηγικής του κόμματος. Την κεντρομόλο αντίληψη του εκλογικού ανταγωνισμού με στόχο το συγκυριακό προσπορισμό δυσαρεστημένων προοδευτικών ψηφοφόρων του κέντρου (της νεοφιλελευθεροποιημένης σοσιαλδημοκρατίας) αντικαθιστά η φυγόκεντρη προοπτική της διεκδίκησης ή/και της δημιουργίας μιας δυνητικής δεξαμενής ψηφοφόρων που να εκτείνεται πέρα από το κέντρο και την παραδοσιακή Αριστερά και να αγκαλιάζει το πεδίο των κοινωνικών κινημάτων. Επρόκειτο για μείζονα ταυτοτικό και στρατηγικό επαναπροσδιορισμό στο εσωτερικό του κομματικού συστήματος, με το Συνασπισμό να μετατρέπεται –στο πλαίσιο του ΣΥΡΙΖΑ– από κόμμα-δορυφόρο σε κυβερνήσεις κατ' επίφασιν σοσιαλδημοκρατών σε «κόμμα των κινημάτων» –μια επιλογή που μεσο-μακροπρόθεσμα έμελλε να τελεσφορήσει.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: ΑΠΟ ΤΗ «ΜΕΓΑΛΗ ΝΥΧΤΑ» ΣΤΑ «ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ»

Το 4^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στην Αθήνα τον Μάιο του 2006 είναι, ίσως, η τελευταία πράξη στο βίο του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Αποτελεί έναν σημαντικό κρίκο στην αλυσίδα των Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Φόρουμ –της Φλωρεντίας (2002), του Παρισιού (2003) και του Λονδίνου (2004)– και, παράλληλα, ίσως την κορυφαία ευκαιρία επικοινωνίας του εγχώριου αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος με τους δυνάμει αποδέκτες του πολιτικού του μηνύματος (εναλλακτικές προτάσεις και μορφές δράσης) με στόχο την περαιτέρω προσέλκυση διεκδικητικών ακροατηρίων και την ανάδειξη της εσωτερικής

του δυναμικής τόσο εθνικά όσο και διεθνώς ενάντια στις πολλαπλές επιπτώσεις της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης.

Κι όλα αυτά γιατί το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ δεν ήταν ποτέ ένα απλό γεγονός διαμαρτυρίας. Σπονδυλωτό σενάριο και ρεπερτόριο εξωτερίκευσης των μικροδιαδικασιών που πραγματοποιούνταν στη σφαίρα του καθημερινού βίου του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος –εξ ου και η ασυμφωνία ή η πολυφωνία για τον ορισμό, τη φύση και τα γνωρίσματα του; Πεδίο πειραματισμού με τη διαβουλευτική δημοκρατία (ολομέλειες και σεμινάρια) ή χώρος ανταλλαγής ιδεών και ηθών (εργαστήρια και πολιτιστικά δρώμενα); Ευκαιρία διεθνικής δικτύωσης (διεθνής συμμετοχή και συναντήσεις θεματικών ομάδων) ή ευκαιρία επίδειξης της διεκδικητικής διαθεσιμότητας των γηγενών δικτύων (διαδήλωση); Ήταν όλα τα παραπάνω και το καθένα ξεχωριστά.

Στο πρώτο Ευρωπαϊκό Φόρουμ της Φλωρεντίας είχαν πραγματοποιηθεί 160 σεμινάρια, 180 θεματικά εργαστήρια, 30 ολομέλειες, 75 πολιτιστικές εκδηλώσεις, και μια διαδήλωση 1.000.000 συμμετεχόντων. Στο δεύτερο, που έγινε στο Παρίσι αριθμούμε: 270 σεμινάρια, 260 εργαστήρια ομάδων εργασίας, 55 ολομέλειες, και μια καταληκτική πορεία 150.000 ατόμων. Αντίστοιχα, το τριήμερο του τρίτου Φόρουμ στο Λονδίνο συνέθεσαν 150 σεμινάρια, 220 εργαστήρια, 30 ολομέλειες και μια διαδήλωση 100.000 ατόμων. Τέλος, στο πρόγραμμα του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ της Αθήνας, που πλαισιώνεται από την οραματική (και προτρεπτική σε δράση) συμπύκνωση «Οι ανάσες μιας άνοιξης που έρχεται, για να αλλάξουμε την Ευρώπη, για να αλλάξουμε τον κόσμο!» (Οργανωτική Επιτροπή του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ, *4^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ: τα κινήματα συζητούν και αντιστέκονται*, Αθήνα 4-7 Μάιου 2006), περιλαμβάνονται: 208 σεμινάρια, 70 εργαστήρια, 104 πολιτιστικά γεγονότα και μια συγκρουσιακή διαδήλωση που υπερβαίνει τους 150.000.

Από την άλλη, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ ήταν και μια πανευρωπαϊκής εμβέλειας και ακτινοβολίας διαδικασία προγραμματισμού και προετοιμασίας εκστρατειών. Στην επιλογή της κάθε χώρας φιλοξενίας έβρισκαν γεωγραφικές και συμβολικές συντεταγμένες οι εκάστοτε στρατηγικές προτεραιότητες των ευρωπαϊκών διεκδικητικών δικτύων που ενεργοποιούνταν σε αυτό. Έτσι, στην επιλογή της Ιταλίας είναι δυνατόν να διαγνώσει κανείς την απόπειρα αποτίναξης του στίγματος του βίαιου κινήματος από τις δημόσιες αναπαραστάσεις, και τη στρατηγική της αναβάπτισής του σε ειρηνικό διεκδικητικό κίνημα εκπόνησης αντιπροτάσεων

στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, ενώ στην επιλογή της Γαλλίας τον προσανατολισμό συγκρότησης ενός κοινωνικά διεισδυτικού ρεύματος, ικανού να υποστηρίξει την τοπική εκστρατεία ακύρωσης της Ευρωπαϊκής Συνθήκης (Πρωτοβουλία «Όχι στο Ευρωσύνταγμα») και ταυτόχρονα πρόθυμου να προωθήσει τη διαδικασία σφυρηλάτησης μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας και συνείδησης για όλους τους πολίτες της γηραιάς ηπείρου. Στην Αγγλία, αντίστοιχα, το κριτήριο επιλογής ήταν η κατάδειξη της βρετανικής «εξωτερικής» ευθύνης στον πόλεμο στο Ιράκ και της «εσωτερικής» της συμβολής στην ένταση της ισλαμοφοβίας και της ρατσιστικής αντιμετώπισης της εγχώριας μουσουλμανικής κοινότητας. Η μεταβλητή, τέλος, που έκανε την πυξίδα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ να δείξει την Ελλάδα ως επόμενο σταθμό ήταν η προοπτική της διεύρυνσης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στις χώρες της ευρωπαϊκής «περιφέρειας» (Βαλκάνια και Τουρκία).

Αν όμως στις ταξιδιωτικές περιηγήσεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ διαβάσουμε τα στρατηγικά του βήματα στο δρόμο της ευρωπαϊκής διάχυσης και της συγκεκριμενοποίησης των περιεχομένων αμφισβήτησης της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, αυτό που σε κάθε περίπτωση έκανε την πλάστιγγα των αποφάσεων να γέρνει προς μια και όχι μια κάποια άλλη χώρα ήταν –αν όχι πρωτίστως, σίγουρα κυρίως– η δυνατότητά των εθνικών υποκινήτων να δημιουργούν «μεγάλα» γεγονότα διαμαρτυρίας, που λόγω της μαζικότητας τους δεν θα ήταν δυνατόν να αποσιωπηθούν από τα εγχώρια ΜΜΕ. Το μέγεθος, η διάρκεια, αλλά και η διασφάλιση του μη συνηθισμένου χαρακτήρα ενός Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ προϋπέθετε τη μέγιστη δυνατή κινητοποίηση υλικών και συμβολικών διεκδικητικών πόρων, την ύπαρξη δηλαδή ενός εύρωστου, εθνικού κινήματος το οποίο θα ήταν σε θέση να αναλάβει με επιτυχία το πολλαπλό κόστος μιας τόσο μεγάλης διοργάνωσης.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι, ως γεγονός διαμαρτυρίας, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ έφερε την υπογραφή της εκάστοτε εθνικής Οργανωτικής Επιτροπής. Είναι όμως εξίσου σαφές ότι, στην τελική του φόρμα, ξεπρόβαλλαν καλειδοσκοπικά οι συγκρουσιακές παραστάσεις και οι προτιμήσεις, οι πολιτικές προγραμματικές αιχμές και οι διεκδικητικές φιγούρες που συνθέταν το ψηφιδωτό του εκάστοτε εθνικού αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος. Πρόκειται για συμπέρασμα που προκύπτει μέσα από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής των Ευρωπαϊκών Φόρουμ στη Φλωρεντία, τη Γαλλία και την Αγγλία (Sommier 2005· dellaPorta 2009), και

επιβεβαιώνεται μέσα από την επισταμένη θεωρητική διύλιση της ακόμα αδημοσίευτης έρευνας του Στέλιου Αλεξανδρόπουλου ενόψει του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ της Αθήνας.

Είναι γεγονός ότι το Φόρουμ αυτό πραγματοποιείται σε μια περίοδο φαινομενικής κάμψης του κινήματος. Ο συγκρουσιακός πυρετός των προηγούμενων ετών έχει υποχωρήσει, η βεντάλια των γεγονότων διαμαρτυρίας έχει κλείσει δραματικά (βλ. τις δράσεις του 2005, όπως παρατίθενται στο Χρονολόγιο του Παρατήματος) και οι οργανωτικές αποτυπώσεις της προηγούμενης συγκρουσιακής περιόδου, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, είτε έχουν ξεθωριάσει είτε έχουν περάσει στο κάδρο της θεσμοποιημένης πολιτικής. Εντούτοις, τα αποτυπώματα –οι εκβάσεις– του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος στο πεδίο της συγκρουσιακής είναι ανεξίτηλα.

Από τα συμπεράσματα που τμηματικά φωτίστηκαν στις παραπάνω ενότητες και από τα ευρήματα της έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην Αθήνα,¹¹⁶ συνάγεται ότι οι παραδοσιακές μορφές διεκδίκησης διατηρούν μια κλασική, θα μπορούσε να πει κανείς, αίγλη, παραμένοντας οι πλέον δημοφιλείς στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων στο εμβληματικό γεγονός διαμαρτυρίας. Στην ερώτηση 13 του σχετικού ερωτηματολογίου –«Για κάθε μια από τις παρακάτω δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στη λίστα, μπορείτε να μας πείτε αν: Κάνατε χρήση για τον έναν ή τον άλλο λόγο;»– οι ερωτηθέντες απαντούν: σε ποσοστό 85% ότι έχουν κάνει χρήση της διαδήλωσης, σε ποσοστό 73% ότι έχουν υπογράψει κάποια διαμαρτυρία ενώ ακολουθούν η απεργία και οι πολιτιστικές δράσεις με ποσοστό 63%. Τα πλήρη στοιχεία αποτυπώνονται στον Πίνακα 15.

Πίνακας 15: 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ (2006) και ρεπερτόρια δράσης(%)

Μορφή δράσης	Ναι, έχω κάνει χρήση	Όχι, αλλά προτίθεμαι	Όχι, και αρνούμαι
Διαδήλωση	85	4	1
Υπογραφή διαμαρτυρίας	73	11	3
Απεργία	63	21	2

¹¹⁶ Παρότι τα πορίσματα που παρουσιάζονται δεν είναι εξαντλητικά, ωστόσο καλύπτουν το φάσμα των ερωτημάτων που προέκυψαν από την επεξεργασία δεδομένων της γράφουσας, με εστία τις μορφές διαμαρτυρίας, τις διεκδικητικές προτιμήσεις και τις οργανωτικές ταυτίσεις των συμμετεχόντων στο 4^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ. Η ταυτότητα της έρευνας και το πλήρες ερωτηματολόγιο παρουσιάζονται στο Παράρτημα.

Μορφή δράσης	Ναι, έχω κάνει χρήση	Όχι, αλλά προτίθεται	Όχι, και αρνούμαι
Πολιτιστικές Δράσεις	63	16	3
Διανομή Φυλλαδίου	60	15	8
Συμμετοχή σε ομάδες πολιτικού προβληματισμού	56	19	6
Συμβολικές Δράσεις	55	25	4
Μποϋκοτάζ	52	24	7
Αποκλεισμός δρόμου (Μπλόκα)	49	18	13
Κατάληψη κτηρίου	48	21	10
Αντίσταση στις δυνάμεις επιβολής τάξης	44	23	14
Πρόκληση Ζημιών	8	9	57

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Αν και τα παραδοσιακά μέσα (διαδήλωση, απεργία) διατηρούν την πρωτοκαθεδρία τους, εντούτοις οι τάσεις που τα διέπουν –ειδικά τη διαδήλωση για την οποία μπορούμε να σχηματίσουμε εικόνα μέσα από την έρευνα– εμφανίζουν σημαντικά στοιχεία σκηνογραφικής καινοτομίας. Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στην περίπτωση της «ελληνικής διαδήλωσης», διαπιστώνουμε ότι η οιονεί γραμμική πορεία της σταδιακής ενσωμάτωσης των κοινωνικών κινημάτων στη δυτική Ευρώπη, με κύρια στοιχεία την εξημέρωση των μορφών διαμαρτυρίας, την επαγγελματοποίηση των κινηματικών οργανώσεων και την πυκνωση των ειρηνικών δράσεων της κοινωνίας πολιτών (Meyer/Tarrow 1998· dellaPorta/Kriesi/Rucht 2002), στην Ελλάδα ανακόπτεται από παραστάσεις και στιγμιότυπα συγκρούσεων των διαδηλωτών με τις δυνάμεις καταστολής.

Η διαπίστωση αυτή δεν προκύπτει μόνο από τον απολογισμό της πανηγυρικής καταληκτικής διαδήλωσης των εργασιών του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στην οποία πραγματοποιούνται και 16 συλλήψεις, ούτε και από το ότι η κοινωνική σύνθεση του σώματος των διαδηλωτών ήταν τόσο πλατιά και ετερόκλητη που με δυσκολία κανείς θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι επρόκειτο για την πολιτική βάση των επαγγελματοποιημένων κινηματικών οργανώσεων. Προκύπτει κυρίως από το ότι, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 16, το 72% του συνόλου εκείνων που είχαν επιλέξει τη διαδήλωση ως προκρινόμενη μορφή διεκδίκησης, ταυτόχρονα δήλωσε πως, κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης, είχε κάνει αντίσταση στις δυνάμεις καταστολής ή είχε μετέλθει κάποιας πρακτικής που ενέπιπτε στην κατηγορία των πρακτικών παρεμπόδισης.

Πίνακας 16: Αναγνώσεις της διαδήλωσης από μετέχοντες στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ

Μορφή διαδήλωσης	Ναι, έχω κάνει χρήση	Όχι, αλλά προτίθεμαι να...
Συμβατική (διαδήλωση και αποκλειστική χρήση συμβατικών πρακτικών)*	35/9%	4/22%
Συγκρουσιακή (διαδήλωση και επιλογή έστω μιας από τις συγκρουσιακές μορφές δράσης)**	286/72%	11/61%
Βίαιη (διαδήλωση και πρόκληση υλικών ζημιών)***	77/19%	3/17%
Σύνολο: 416	398/100%	18/100%

* Υπογραφή Διαμαρτυρίας, Διαδήλωση Μποϋκοτάζ, Συμβολικές Δράσεις, Απεργία, Συμμετοχή σε Ομάδες Στοχασμού, Διανομή Φυλλαδίου, Πολιτιστικές Δράσεις

** Κατάληψη Κτηρίου, Αντίσταση στις δυνάμεις επιβολής της τάξης, Αποκλεισμός Δρόμου, Συγκρουσιακή Διαδήλωση

*** Πρόκληση Υλικών Ζημιών

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Αυτή η συγκρουσιακή πρόσληψη της διαδήλωσης που διαρρηγνύει τις παραδοσιακές φόρμες των ειρηνικών και φεστιβαλικών διαδηλώσεων των προηγούμενων Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Φόρουμ, φέρνει στην επιφάνεια με τον πλέον αποκαλυπτικό τρόπο τα άδηλα συγκρουσιακά ρεύματα που αναπτύχθηκαν κατά το προηγούμενο διάστημα και που, εξαιτίας της επίδρασης του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος, έτειναν να γίνουν σταθερές της ελληνικής διεκδικητικής σκηνής. Η παράταση που έλαβε ο κύκλος των κινητοποιήσεων με την ανάληψη της ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ, σε συνδυασμό με την ύπαρξη μιας εγχώριας λανθάνουσας διεκδικητικής υποδομής (τις ομάδες της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και την διεκδικητική προϊστορία των Αναρχικών) αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που εξηγούν τη διατήρηση συγκρουσιακών ιδιωμάτων που σε άλλες ευρωπαϊκές περιπτώσεις θεωρήθηκαν «εξαιρέσεις» ή στιγμές των «στιγμών παραφροσύνης» στο περιθώριο των διεθνών διαδηλώσεων.

Αυτή η γνωστική λειτουργία των διεκδικητικών υποδομών στη διαδικασία νομιμοποίησης και κοινωνικοποίησης των συγκρουσιακών υποδειγμάτων εμπεδώνεται ως συμπέρασμα αν βάλουμε αντικριστά στον καθρέφτη των συγκρουσιακών ροπών και προτιμήσεων των ερωτηθέντων της έρευνας τον καθρέφτη των παρελθουσών και παρούσων εντάξεων τους σε διεκδικητικά δίκτυα. Τα συναφή στοιχεία παρουσιάζονται στους Πίνακες 17-20.

Πίνακας 17: Ένταξη και συγκρουσιαικότητα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ

Ενεργός Ένταξη	Κλίμακα Συγκρουσιαικότητας			Σύνολο
	Σύμβαση	Παραμπόδιση	Βία	
Όχι	37 (68%)	109 (50,23%)	9 (26,47%)	155 (50.82%)
Ναι	17 (31,48%)	108 (49,77%)	25 (73,53%)	150 (49.18%)
Σύνολο	54 (100%)	217 (100%)	34 (100%)	305 (100%)

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Πίνακας 18: Σύμβαση και διεκδικητικά δίκτυα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ

Διεκδικητικά Δίκτυα	Καμία ένταξη	Παρελθούσα Ένταξη	Ενεργός Ένταξη
Κινήματα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση	10	0	6
Αντιπολεμικό κίνημα, κινήματα ειρήνης	10	0	6
Εναλλακτικά Μέσα Ενημέρωσης	10	0	6
Οικολογικά, αντιπυρηνικά κινήματα	9	2	5
Εθελοντικές οργανώσεις, οργανώσεις κοινωνικής Βοήθειας	11	0	5
Αντιρατσιστικές οργανώσεις, υπεράσπισης προσφύγων και μεταναστών	11	0	5
Συνοικιακές Οργανώσεις	11	0	5
Οργανώσεις Καταναλωτών	11	0	5
Οργανώσεις αγροτών	11	0	5
Εναλλακτικά στέκια και πολιτιστικά κέντρα	10	1	5
Ανθρωπιστική βοήθεια και βιώσιμη ανάπτυξη	11	1	4
Οργανώσεις υπεράσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου	12	0	4
Ομοφυλοφιλικές οργανώσεις	12	0	4
Φεμινιστικές οργανώσεις	12	0	4
Κινήματα αυτονομίας, αυτόνομα στέκια, κινήματα καταλήψεων	12	0	4
Κινήματα ενάντια στο AIDS	12	0	4
Οργανώσεις/συνδικάτα φοιτητών	11	1	4
Συνδικάτα	10	2	4
Οργανώσεις Ανέργων	12	0	4
Κινήματα νέων – λαϊκής εκπαίδευσης	12	1	3
Θρησκευτικές οργανώσεις	13	0	3
Εναλλακτικές Επιχειρήσεις	13	0	3
Πολιτικά Κόμματα	15	0	1
Πολιτικές Οργανώσεις	14	1	1

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Πίνακας 19: Παρεμπόδιση και διεκδικητικά δίκτυα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ

Διεκδικητικά Δίκτυα	Καμία ένταξη	Παρελθούσα Ένταξη	Ενεργός Ένταξη
Αντιπολεμικό κίνημα, κινήματα ειρήνης	106	12	99
Κινήματα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση	113	8	96
Αντιρατσιστικές οργανώσεις, υπεράσπισης προσφύγων και μεταναστών	122	10	85
Οργανώσεις/συνδικάτα φοιτητών	116	32	69
Οργανώσεις υπεράσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου	151	4	62
Οικολογικά, αντιυρηνικά κινήματα	144	12	61
Εναλλακτικά στέκια και πολιτιστικά κέντρα	151	10	56
Εθελοντικές οργανώσεις, οργανώσεις κοινωνικής Βοήθειας	156	17	44
Ανθρωπιστική βοήθεια και βιώσιμη ανάπτυξη	167	10	40
Συνδικάτα	173	8	36
Συνοικιακές Οργανώσεις	177	9	31
Κινήματα νέων-λαϊκής εκπαίδευσης	185	8	24
Πολιτικά Κόμματα	189	4	24
Κινήματα αυτονομίας, αυτόνομα στέκια, κινήματα καταλήψεων	183	12	22
Εναλλακτικά Μέσα Ενημέρωσης	198	1	18
Οργανώσεις Καταναλωτών	198	2	17
Φεμινιστικές οργανώσεις	196	5	16
Πολιτικές Οργανώσεις	201	1	15
Ομοφυλοφιλικές οργανώσεις	202	1	14
Κινήματα ενάντια στο AIDS	201	2	14
Οργανώσεις Ανέργων	206	2	9
Οργανώσεις αγροτών	207	2	8
Εναλλακτικές Επιχειρήσεις	210	1	6
Θρησκευτικές οργανώσεις	209	4	4

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Πίνακας 20: Βία και διεκδικητικά δίκτυα στο 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ

Διεκδικητικά Δίκτυα	Καμία ένταξη	Παρελθούσα Ένταξη	Ενεργός Ένταξη
Κινήματα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση	24	0	48
Αντιπολεμικό κίνημα, κινήματα ειρήνης	31	1	40
Αντιρατσιστικές οργανώσεις, υπεράσπισης προσφύγων και μεταναστών	36	5	31
Οργανώσεις/συνδικάτα φοιτητών	33	11	28
Κινήματα αυτονομίας, αυτόνομα στέκια, κινήματα καταλήψεων	40	5	27
Οικολογικά, αντιυρηνικά κινήματα	46	3	23
Εναλλακτικά στέκια και πολιτιστικά κέντρα	47	3	22
Οργανώσεις υπεράσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου	50	2	20
Συνοικιακές Οργανώσεις	53	2	17
Εθελοντικές οργανώσεις, οργανώσεις κοινωνικής Βοήθειας	51	5	16

Διεκδικητικά Δίκτυα	Καμία ένταξη	Παρελθούσα Ένταξη	Ενεργός Ένταξη
Συνδικάτα	53	3	16
Ανθρωπιστική βοήθεια και βιώσιμη ανάπτυξη	57	1	14
Κινήματα νέων-λαϊκής εκπαίδευσης	59	1	12
Φεμινιστικές οργανώσεις	60	1	11
Εναλλακτικά Μέσα Ενημέρωσης	61	2	9
Πολιτικές Οργανώσεις	63	0	9
Εναλλακτικές Επιχειρήσεις	65	1	6
Κινήματα ενάντια στο AIDS	64	3	5
Πολιτικά Κόμματα	66	1	5
Ομοφυλοφιλικές οργανώσεις	67	1	4
Οργανώσεις Καταναλωτών	65	3	4
Οργανώσεις Ανέργων	66	2	4
Θρησκευτικές οργανώσεις	68	2	2
Οργανώσεις αγροτών	69	2	1

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία του Χρονολογίου, Παράρτημα.

Τι αποκαλύπτεται λοιπόν στο είδωλο των αντικριστών αυτών κατόπτρων (συγκρουσιακότητα και ένταξη σε κάποιο διεκδικητικό δίκτυο);

Αυτό που με σαφήνεια αποκαλύπτουν τα στοιχεία του Πίνακα 20 είναι η ύπαρξη ευθέων σχέσεων μεταξύ ενεργού ένταξης και συγκρουσιακότητας και το αντίστροφο (μη ένταξης και σύμβασης). Παρότι όσοι επιλέγουν την παρεμπόδιση εμφανίζονται μοιρασμένοι (49,77% με ενεργό ένταξη και 50,23% χωρίς) εντυπωσιάζουν οι εξαιρετικά υψηλές σχέσεις ενεργού ένταξης και βίας (73,53%) και μη ένταξης και σύμβασης (68%). Ο Πίνακας 21, τέλος, αποκαλύπτει ότι σε κάθε περίπτωση, και ανεξαρτήτως προφύλ επιθυμητών πρακτικών διαμαρτυρίας, ο μεγαλύτερος αριθμός ερωτηθέντων με ενεργό ένταξη μοιράζεται σε τρεις διεκδικητικούς τύπους: τις αντιρατσιστικές οργανώσεις-οργανώσεις υπεράσπισης προσφύγων και μεταναστών (προγονικό κίνημα ή λανθάνουσα διεκδικητική υποδομή), τα κινήματα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση (ανάδοχο κίνημα) και το αντιπολεμικό κίνημα-κινήματα ειρήνης (διάδοχο κίνημα).

Η κρισιμότητα του «κεφαλαίου στράτευσης» στη διαμόρφωση και την πολιτική κοινωνικοποίηση ρεπερτορίων διεκδίκησης με έντονο δυναμικό συγκρουσιακότητας καθίσταται πρόδηλη όχι μόνο όταν αγναντεύουμε τις ενεργές και παρούσες εντάξεις των συμμετεχόντων αλλά και όταν διερχόμαστε τις σκοτεινές στοές των παρελθουσών εντάξεων.

Επισταμένη διερεύνηση αυτής της διάστασης των πραγμάτων αποκαλύπτει μια τάση ήπιας επανενεργοποίησης της συλλογικής μνήμης και της εμπειρίας των

διεκδικητικών ρευμάτων που αναπτύχθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '80 και στις αρχές του '90. Συγκεκριμένα, από εκείνο το τμήμα των ερωτηθέντων με διεκδικητικό παρελθόν ένας σημαντικός αριθμός των διατιθέμενων να μετέλθουν έκνομα τελετουργικά διαμαρτυρίας (βλ. Πίνακες 22 και 23) δήλωσε πως ανήκε σε φοιτητικές οργανώσεις, σε κινήματα αυτονομίας, σε οικολογικές οργανώσεις ή σε οικολογικά κινήματα. Μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται μόνο σε όσους είχαν αποκλειστική προτίμηση στα συμβατικά ρεπερτόρια, των οποίων οι ισχνές προηγούμενες εντάξεις εντοπίζονται στο πεδίο των συνδικάτων και των οργανώσεων βιώσιμης ανάπτυξης.

Πέρα όμως από τη λεπτομερή κάτοψη των διεκδικητικών διαδρομών των συμμετεχόντων σ' ένα –έστω ευφάνταστο– γεγονός διαμαρτυρίας και την «ποσοτική» σύνοψη των πεδίων και των ρευμάτων αμφισβήτησης δύο τουλάχιστον δεκαετιών, τι εισφέρει θεωρητικά η έρευνα για το 4^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, και γιατί επιλέγεται για να πει τις τελευταίες λέξεις μιας διατριβής;

Υπάρχει μια προφανής και επίσημη εξήγηση που κάλλιστα θα μπορούσε να υποδυθεί το εύλογο τέλος: διότι κάπου εκεί, γύρω στο 2006, δύο πανηγυρικά το άστρο μιας ταραχώδους περιόδου που φώτισε και φωτίστηκε από την έννοια της «νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης» και της διεθνιστικής συγκρουσιακής δράσης ενάντια στη νεοφιλελεύθερη οργάνωση του παγκόσμιου χάρτη. Υπάρχει όμως, και μια αφανής –και πιο «λαθραία»– εξήγηση που αναμετράται με την πρόκληση να μιλήσει όχι με τα λόγια του τέλους αλλά με τη φωνή μιας αένας αρχής. Η εξήγηση αυτή, μια εξήγηση που διεκδικεί την υπόσταση της αλήθειας, είναι ότι προϋπόθεση για κάθε μορφής κοινωνική αλλαγή προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού είναι τα κοινωνικά κινήματα.

Στο κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, στο «κίνημα των κινήματων» παντρεύτηκαν και γονιμοποιήθηκαν οι ασθενικές συλλογικές δράσεις πολλών προηγούμενων δεκαετιών. Από το κίνημα αυτό άντλησαν τις οργανωτικές πρώτες τους ύλες τους οι *εξεγερσιακές συλλογικές δράσεις* ενάντια στην καταστολή και τον πολιτειακό αυταρχισμό στην Ελλάδα τον Δεκέμβρη του 2008· από τα κινήματα αλληλεγγύης στους Ζαπατίστας εκπορεύτηκαν οι πρώτες Επιτροπές Αλληλεγγύης στους Ισπανούς «Indignados» και στη συνέχεια, πάντα σε συνέργεια με το «νέο» που κάθε φορά αναδύονταν, εκτινάχθηκαν τα πρώτα διεκδικητικά σπέρματα των ελλήνων «Αγανακτισμένων» ενάντια στις πολιτικές και στα μέτρα λιτότητας, τον Μάιο του 2011 (Kotronaki 2013)· από «το κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, το ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο κοινωνικό φόρουμ, από την

μπουκαπόρτα ενός карабиού στο λιμάνι της Ανκόνα μέχρι τα χωράφια του Ροστόκ, από τις φοιτητικές κινητοποιήσεις του 2007, στο Δεκέμβρη και τις πλατείες, από τις δομές αλληλεγγύης που πλέον στήνονται σε κάθε γειτονιά μέχρι τις Σκουριές της Χαλκιδικής...» έμαθε και έμαθαν «συλλογικά τη σημασία των αγώνων και της κοινής δράσης, όπως και την αναγκαιότητα επανασχεδιασμού της Αριστεράς» (Τάσος Κορωνάκης. «Οδηγός του Σύριζα οι αξίες της Ριζοσπαστικής Αριστεράς και οι Σύγχρονες Κοινωνικές Ανάγκες», *Αυγή*, 09/03/2015) οι εκπρόσωποι της πρώτης κυβέρνησης της Αριστεράς στην Ελλάδα, τον Ιανουάριο του 2015.

Γιατί τα κινήματα δεν πεθαίνουν, μα κοιμούνται –σε μια συνθήκη *καρτερικής ανυπομονησίας*...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ: Γεγονότα διαμαρτυρίας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση 2000- 2005 (ελληνική συμμετοχή)

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
2000-01				
1. Συγκέντρωση και περικύκλωση Χρηματιστηρίου/ενάντια στη διάσκεψη του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας στην Πράγα	Πρωτοβουλία ΠΡΑΓΑ -2000	(-)	(-)	22/09, Αθήνα
2. Διαδήλωση και αποκλεισμός δρόμου/παρεμπόδιση της συνόδου του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας»	Πρωτοβουλία ΠΡΑΓΑ -2000, Νεολαία ΠΑΣΟΚ	(-)	(-)	26/09, Πράγα
2. Διαδήλωση και αποκλεισμός δρόμου/παρεμπόδιση της συνόδου του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας»	Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νεολαία Συνασπισμού	(-)	(+)	26/09, Πράγα
3. Διαδήλωση και αποκλεισμός δρόμου/παρεμπόδιση της συνόδου του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας	Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία	(+)	(+)	26/09, Πράγα
4. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας στην τσεχική Πρεσβεία/υπέρ της απελευθέρωσης των συλληφθέντων διαδηλωτών στην Πράγα	Ομάδα Virus	(-)	(-)	04/10, Αθήνα
5. Διαδήλωση/ Διεθνής καμπάνια κατά της βίας και της φτώχειας των γυναικών	Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας	(-)	(-)	17/10 -Νέα Υόρκη
6. Διαδήλωση και αποκλεισμός Συνόδου Ε.Ε/ «Ενάντια στην ανεργία, την επισφαλή εργασία και τον κοινωνικό αποκλεισμό»	Ελληνικό Δίκτυο Ευρωπαίων, Πρωτοβουλία Πράγα – Νίκαια 2000, Συνασπισμός	(+)	(+)	6/12, Νίκαια (Γαλλία)

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
7. 1 ^ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ/ «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός!»	Περιοδικό «Σήματα Καπνού», Περιοδικό «Θέσεις», Εφημερίδα «Εποχή», Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Συνασπισμός	(-)	(-)	25-30/01, Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία)
8. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας και διαδήλωση προς τη σουηδική πρεσβεία/ ενάντια στην καταστολή των διαδηλωτών στο Γκέντεμποργκ (Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε) ¹¹⁷	Πρωτοβουλία GENOBA- 2001	(-)	(-)	17/06, Αθήνα
9. Κατάληψη Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων/ ενάντια στην καταστολή των διαδηλωτών στο Γκέντεμποργκ (Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε)	Ομάδα Virus	(-)	(-)	19/06, Αθήνα
10. Διαδήλωση προς τη σουηδική πρεσβεία/ ενάντια στην καταστολή των διαδηλωτών στο Γκέντεμποργκ (Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε)	Πρωτοβουλία GENOBA -2001, Ομάδα Virus	(-)	(-)	19/06, Αθήνα
11. Διαδήλωση προς την ιταλική πρεσβεία/ ενάντια στην απαγόρευση κυκλοφορίας των διαδηλωτών εντός της Ε.Ε στη Γένοβα (Σύνοδος των G8)	Πρωτοβουλία GENOBA -2001	(-)	(-)	17/07, Αθήνα
12. Καθιστική διαμαρτυρία (sit in)/ υπέρ του δικαιώματος στη διαδήλωση	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας	(-)	(+) ¹¹⁸	19/07, Ανκόνα (Ιταλία)

¹¹⁷ Με αξιοσημείωτο συμβάν τον τραυματισμό 3 διαδηλωτών από πραγματικά πυρά (σφαίρες).

¹¹⁸ 132 απελάσεις, άρση δικαιώματος στη διαδήλωση και αδιάκριτοι τραυματισμοί ελλήνων (υποψηφίων) διαδηλωτών.

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
13. Διαδήλωση και περικύκλωση της «κόκκινης ζώνης»/ παρεμπόδιση συνόδου των G8	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα, Επιτροπή εργαζομένων στα MME- Γένοβα 2001/ Πρωτοβουλία GENOBA -2001/ Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης	(+)	(+)	20/07, Γένοβα (Ιταλία)
14. Διαδήλωση /παρεμπόδιση συνόδου των G8	Αντιμπεριαλιστική, Αντικαπιταλιστική Επιτροπή, ΚΚΕ	(-)	(-)	20/07, Γένοβα (Ιταλία)
15. Διαδήλωση/ υπέρ του δικαιώματος στην ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών και στη διαδήλωση	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα	(-)	(-)	20/07, Αθήνα
16. Διαδήλωση -αντισύνodoς/ παρεμπόδιση συνόδου των G8	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα, Επιτροπή εργαζομένων στα MME- Γένοβα 2001, Πρωτοβουλία GENOBA -2001	(+)	(+)	21/07, Γένοβα (Ιταλία)
17. Διαδήλωση -αντισύνodoς/ παρεμπόδιση συνόδου των G8	Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης	(+)	(+)	21/07, Γένοβα (Ιταλία)
18. Διαδήλωση -αντισύνodoς/ παρεμπόδιση συνόδου των G8	Αντιμπεριαλιστική, Αντικαπιταλιστική Επιτροπή, ΚΚΕ	(+)	(+)	21/07, Γένοβα (Ιταλία)
28. 10 Εμπρηστικές επιθέσεις σε ιταλικές αντιπροσωπείες αυτοκινήτων/ διαμαρτυρία για τη δολοφονία του Κάρλο Τζουλιάνι	Παγκοσμιοποιημένη Αλληλεγγύη	(+)	(-)	22/07, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
29. Συγκέντρωση Διαμαρτυρίας/ Διεθνής Ημέρα Δράσης για τα γεγονότα της Γένοβα	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	24/07, Αθήνα
30. Συγκέντρωση Διαμαρτυρίας/ Διεθνής Ημέρα Δράσης για τα γεγονότα της Γένοβα	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα, ομάδες αναρχικών	(-)	(-)	24/07, Θεσσαλονίκη
31. Διαδήλωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Χώρος Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς, Αυτόνομη Παρέμβαση, Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση στη Γένοβα, Επιτροπή εργαζομένων στα ΜΜΕ- Γένοβα 2001 , Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ – 2001, Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης	(+)	(+)	08/09, Θεσσαλονίκη
32. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ- 2001, ΕΙΝΑΠ, ¹¹⁹ εργατοϋπάλληλοι κλωστοϋφαντουργίας; Πρωτοβουλία Αριστερών – Οικολογικών Εντύπων, ¹²⁰ ΑΚΟΑ	(-)	(-)	27/09, Αθήνα
33. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ- 2001	(-)	(-)	28/09, Θεσσαλονίκη
34. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ – 2001, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Νεολαία ΣΥΝ	(-)	(-)	02/10, Θεσσαλονίκη

¹¹⁹Ενωση Ιατρών Νοσοκομείων Αθήνας

¹²⁰Πρωτοβουλία απαρτιζόμενη από έντυπα της κομμουνιστογενούς και εν γένει τμήματος της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς.

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
35. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας, Χώρος Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, ΕΙΝΑΠ, Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών, Αντιπολεμικός Συντονισμός ¹²¹	(-)	(-)	08/10, Αθήνα
36. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης, ομάδες αναρχικών	(-)	(-)	16/10, Θεσσαλονίκη
37. Διαδήλωση/ Διεθνής Μέρα ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001	(+)	(+)	27/10, Αθήνα
38. Διαδήλωση/ Διεθνής Μέρα ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	ΚΚΕ	(-)	(-)	27/10, Αθήνα
39. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ	(-)	(-)	8/11, Αθήνα
40. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ΑΔΕΔΥ	(-)	(-)	8/11, Θεσσαλονίκη
41. Διαδήλωση -αντισύννοδος/ ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές για την απασχόληση (εν όψει στη Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Διεθνής Δράση	(-)	(+)	14/12, Βρυξέλλες

¹²¹Πρόκειται περί μιας συνάρθρωσης οργανώσεων προερχόμενων από το χώρο της κομμουνιστογενούς και εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς όπως οι Αριστερές Συσπειρώσεις, η Αριστερή Πολιτική, η Α/Συνέχεια, η Αριστερή Κίνηση, το Επαναστατικό Εργατικό Κόμμα (ΕΕΚ), το ΚΚΕ (μ-λ), η ΟΚΔΕ και η ΟΚΔΕ – Σπάρτακος.

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
42. Διαδήλωση/ ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές για την απασχόληση (εν όψει στη Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Κέντρο Διεθνούς Δράσης Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	14/12, Θεσσαλονίκη
2002				
1. 2° Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ/ «Αντίσταση στον Νεοφιλελευθερισμό και τον Μιλιταρισμό: για την ειρήνη και την κοινωνική δικαιοσύνη»	Διεθνής Δράση, Πρωτοβουλία GENOBA-2001, Περιοδικό «Σήματα Καπνού», Περιοδικό «Θέσεις», μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων	(-)	(-)	31/01 -05/02, Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία)
2. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία GENOBA - 2001, ΑΔΕΔΥ, ΟΛΜΕ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, Ένωση Παλαιστινίων Εργαζομένων	(-)	(-)	28/02, Αθήνα
3. Διαδήλωση/ Παγκόσμια Ημέρα κατά του Ρατσισμού	Διεθνής Δράση, Πρωτοβουλία GENOBA - 2001, ΟΛΜΕ, ΕΛΜΕ	(-)	(-)	21/03, Αθήνα
4. Διαδήλωση/ Παγκόσμια Ημέρα κατά του Ρατσισμού	Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης, Πρωτοβουλία GENOBA - 2001, ΑΔΕΔΥ, ΕΛΜΕ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Διεθνής Αμνηστία, Σύλλογοι μεταναστών	(-)	(-)	21/03, Θεσσαλονίκη
5. Μπουκότáζ/άρση του εμπάργκο στην Κούβα	Περιοδικό «Σήματα Καπνού»	(-)	(-)	30/03, Αθήνα
6. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	«Πρωτοβουλία GENOBA - 2001», Ένωση Εργαζομένων Παλαιστινίων στην Ελλάδα,	(-)	(-)	01/04, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
	Γενική Ένωση Παλαιστινίων Φοιτητών			
7. Διαδήλωση και αποκλεισμός της Συνόδου της ΕΕ/ ενάντια στην «Ευρώπη – Φρούριο» και ενάντια στην ιδιωτικοποίηση της κοινωνικής ασφάλισης	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία GENOBA - 2001, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	20-23/06, Σεβίλλη (Ισπανία)
8. Διαδήλωση/ ενάντια στην «Ευρώπη – Φρούριο» και ενάντια στην ιδιωτικοποίηση της κοινωνικής ασφάλισης	Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	22/06, Σεβίλλη (Ισπανία)
9. Διαδήλωση/ήμερα μνήμης της δολοφονίας του Κάρλο Τζουλιάνι	Πρωτοβουλία GENOBA - 2001	(-)	(-)	18/07, Αθήνα
10. Συναυλία/ήμερα μνήμης της δολοφονίας του Κάρλο Τζουλιάνι	«Πρωτοβουλία GENOBA - 2001»	(-)	(-)	19/07, Πειραιάς
11. Διαδήλωση/ «Μια ανθρώπινη ασπίδα για την Παλαιστίνη»	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(+)	01/07, Ραμάλα (Παλαιστίνη)
12. Διαδήλωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία GENOBA-2001, Συντονιστικό Σωματείων Αθήνας, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	07/09, Θεσσαλονίκη
13. Διαδήλωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	ΠΑΜΕ, Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	07/09, Θεσσαλονίκη
14. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	Πρωτοβουλία GENOBA- 2001, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, ΑΔΕΔΥ, Επιτροπή	(-)	(-)	26/09, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
	Αλληλεγγύης στον Παλαιστινιακό λαό			
15. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο και την απομάκρυνση της αμερικάνικης βάσης στη Σούδα	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	03/10, Χανιά
16. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας και μηχανοκίνητη πορεία/ συμβολική παρεμπόδιση της συνόδου των υπουργών Άμυνας της ΕΕ	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	04/10, Ρέθυμνο
17. Συγκέντρωση/ υπέρ του δικαιώματος στην ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών και στη διαδήλωση (Φλωρεντία)	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ – 2001	(-)	(-)	17/10, Αθήνα
18. Διαδήλωση/ Ημέρα Πανελλαδικής Δράσης κατά του Πολέμου	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ – 2001, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ	(-)	(-)	31/10, Αθήνα
19. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο στο Αφγανιστάν	«Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ», ΣΥΝ, ΑΚΟΑ, ΔΗΚΚΙ, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	01/11, Αθήνα
20. 1 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ και διαδήλωση/ «Ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και το ρατσισμό: μια «άλλη Ευρώπη είναι εφικτή!»	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001	(-)	(-)	06-10/11, Φλωρεντία (Ιταλία)
21. 1 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ και διαδήλωση/ «Ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και το ρατσισμό: μια «άλλη Ευρώπη είναι εφικτή!»	ΠΑΜΕ, Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	06-10/11, Φλωρεντία (Ιταλία)

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
22. Διαδήλωση - 1 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ και διαδήλωση	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001, ΠΑΜΕ, Δράση – Θεσσαλονίκη 2003, Συντονιστικό Σωματείων και Συνδικαλιστών Αθήνας	(-)	(-)	9/11 Φλωρεντία (Ιταλία)
23. Διαδήλωση/ενάντια στη δράση της νεοφασιστικής οργάνωσης «Χρυσή Αυγή»	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	29/11, Αθήνα
24. Διαδήλωση/ενάντια στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κοπεγχάγη	Δράση Θεσσαλονίκη- 2003, Συντονιστικό Σωματείων και Συνδικαλιστών Αθήνας	(-)	(-)	13/12, Αθήνα
25. Διαδήλωση/ενάντια στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κοπεγχάγη	ΚΚΕ, ΠΑΜΕ, Νεανική Δράση για την Ειρήνη	(-)	(-)	13/12, Αθήνα
26. Διαδήλωση/ενάντια στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κοπεγχάγη	Συμμαχία -Σταματήστε τον πόλεμο, Πρωτοβουλία Αγώνα – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	13/12, Θεσσαλονίκη
2003				
1. Εμπρηστική Επίθεση (γκαζάκια) σε γραφείο του ΟΑΕΔ /κατάδειξη της ανεργίας (εν όψει ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ)	Φλεγόμενο Μονοπάτι	(+)	(-)	02/01, Αθήνα
2. Κατάληψη των γραφείων ΙΚΑ/ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαίων Υπουργών Εργασίας	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-/+)	(-)	23/01, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
3. 3 ^ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ / «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και τον ρατσισμό»	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	23-28/01, Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία)
4. Κατάληψη γραφείων Υπουργείου Εργασίας / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας	ΠΑΜΕ	(-/ +)	(-)	24/01, Αθήνα
5. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας	Νεολαία ΠΑΜΕ	(-)	(-)	24/01, Ναύπλιο
6. Διαδήλωση / υπέρ του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση και των μισθολογικών αυξήσεων	Αστυνομικοί, λιμενικοί, πυροσβέστες	(+)	(+)	24/01, Ναύπλιο
7. Διαδήλωση / ενάντια στη σύνοδο των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας	Ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	24/01, Ναύπλιο
8. Διαδήλωση –αντισύνοδος / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας)	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Εργατικό Κέντρο Ναυπλίου, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001	(+)	(+)	24/01, Ναύπλιο
9. Διαδήλωση / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας)	Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003», ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	24/01, Ναύπλιο
10. Διαδήλωση / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας)	Πρωτοβουλία Αγώνα- Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	24/01, Ναύπλιο
11. Διαδήλωση / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Εργασίας)	ΠΑΜΕ, Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	24/01, Ναύπλιο

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
12. Διαδήλωση / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊκών Υπουργικών Εργασίας)	ΠΑΜΕ, Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	24/01, Θεσσαλονίκη
13. Συναυλία / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊκών Υπουργικών Εργασίας)	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Εργατικό Κέντρο Ναυπλίου	(-)	(-)	25/01, Ναύπλιο
14. Συνέλευση Κινημάτων	Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	25/01, Ναύπλιο
15. Διαδήλωση / ενάντια στις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης (εν όψει συνόδου των ευρωπαϊκών Υπουργικών Εργασίας)	Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	25/01, Θεσσαλονίκη
16. Εμπρηστική Επίθεση (γκαζάκια) σε Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης / κατάδειξη της ανεργίας (εν όψει ελληνικής προεδρίας στην ΕΕ)	Καυτός Χειμώνας	(+)	(-)	25/01, Θεσσαλονίκη
17. Πικετοφορία / ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ	Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	05/02, Αθήνα
18. Στάση εργασίας / ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ	Εργαζόμενοι στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα	(-)	(-)	14/02, Θεσσαλονίκη
19. Συγκέντρωση και καθιστική διαμαρτυρία με κεριά / ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ	Νεολαία ΠΑΣΟΚ	(-)	(-)	14/02, Θεσσαλονίκη
20. Κατάληψη γραφείων του ΟΗΕ / ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ	Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-/+)	(-)	14/02, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
21. Διαδήλωση / Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ Διαδήλωση / Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Μαθητές έξω από την τάξη, ΓΣΕΕ, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, ΠΟΣΔΕΠ, ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, ΕΙΝΑΠ, Δικηγορικός Σύλλογος Αθήνας, Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων, Πανελλήνια Ομοσπονδία Εκδοτών Βιβλιοχαρτοπωλών, Σωματείο Εργαζομένων Χρηματοποστολών, ΠΟΕΣΥ, ΠΟΣΠΕΡΤ Κοινωνικό Φόρουμ Εργαζομένων στα ΜΜΕ, Σύνδεσμος Εφημεριδοπωλών και Υπαλλήλων Πρακτορείων, Ένωση Πολιτών για την Παρέμβαση, Greenpeace, Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Διεθνής Αμνηστία, ΑΡΣΙΣ, Πολίτες εν δράσει, Πολίτες του Κόσμου, Γιατροί κατά των πυρηνικών, Σύνδεσμος για τα δικαιώματα της γυναίκας, Πρωτοβουλία ΓΕΝΟΒΑ-2001, Συμμαχία-Σταματήστε τον πόλεμο/ Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	15/02, Αθήνα
22. Διαδήλωση / Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Πρωτοβουλία Αγώνα- Θεσσαλονίκη 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003	(+)	(+)	15/02, Αθήνα
23. Διαδήλωση / Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	ΚΚΕ, ΚΝΕ, ΠΑΜΕ	(-)	(-)	15/02, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
24. Διαδήλωση / Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ/Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003/ Πρωτοβουλία Αγώνα – Θεσσαλονίκη 2003	(+)	(+)	15/02, Θεσσαλονίκη
25. Διαδήλωση / Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης κατά της κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ΕΛΜΕ Χανίων, Σύλλογος Δασκάλων και Νηπιαγωγών, Φοιτητικοί Σύλλογοι Πολυτεχνείου Κρήτης, Επιτροπή Ειρήνης Χανίων, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003/ Δράση – Θεσσαλονίκη 2003, Επιτροπή κατά των βάσεων	(-)	(-)	15/2, Χανιά
26. Διαδήλωση / ενάντια στην ελληνική συμμετοχή στη νατοϊκή ναυτική δύναμη	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πανπειραϊκή Κίνηση Δήμων	(-)	(-)	19/02, Πειραιάς
27. Διαδήλωση / υπέρ της δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης (εν όψει της συνόδου των ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας)	ΠΟΣΔΕΠ, ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, κοινωνικοί φορείς, φοιτητικοί σύλλογοι/ ΠΚΣ, «Δράση – Θεσσαλονίκη 2003»,	(-)	(-)	28/02, Αθήνα
28. Απεργία (24ωρη) / υπέρ της δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης (εν όψει της συνόδου των ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας)	ΠΟΣΔΕΠ	(-)	(-)	28/02, Πανελλαδική
29. Στάση Εργασίας (3ωρη) / υπέρ της δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης (εν όψει της συνόδου των ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας)	ΟΛΜΕ, ΔΟΕ	(-)	(-)	28/02, Πανελλαδική

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
30. Διαδήλωση – αντισύνοδος / υπέρ της δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Παιδείας)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, ΠΟΣΔΕΠ, ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, φοιτητικοί σύλλογοι	(+)	(+)	01/03, Αθήνα
31. Διαδήλωση / ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, ΓΣΕΕ, Τμήμα Γυναικών Συνασπισμού, Τομέας Ισότητας ΠΑΣΟΚ, Διεθνές Τμήμα Συμφώνου Σταθερότητας για τα Βαλκάνια, Πανελλήνιος Σύλλογος Μονογονεϊκών Οικογενειών, Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας	(-)	(-)	06/03, Αθήνα
32. Περικύκλωση του Πενταγώνου / ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας)	Δράση – Θεσσαλονίκη 2003/ Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001	(-)	(-)	14/03, Αθήνα
33. Διαδήλωση / ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ΑΔΕΔΥ, ΓΣΕΕ, Κοινωνικό Φόρουμ Εργαζομένων στα ΜΜΕ, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο	(-)	(-)	15/03, Αθήνα
34. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	15/03, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
35. Διαδήλωση / ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας)	ΠΑΜΕ, Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	15/03, Θεσσαλονίκη
36. Διαδήλωση / ενάντια στη δημιουργία νατοϊκού λιμανιού	Κοινωνικό Φόρουμ Καβάλας, Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα	(-)	(-)	15/03, Καβάλα
37. Διαδήλωση / ενάντια στις νατοϊκές βάσεις	Κοινωνικό Φόρουμ Πρέβεζας	(-)	(-)	15/03, Άκτιο
38. Διαδήλωση και αποκλεισμός των νατοϊκών βάσεων / ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας)	Κοινωνικό Φόρουμ Χανίων, Κοινωνικό Φόρουμ Ρεθύμνου, Πρωτοβουλία Κρήτης ενάντια στον πόλεμο και την κοινωνική τους ειρήνη, Αντιπολεμική Διεθνιστική Κίνηση, Πρωτοβουλία Αγώνα- Θεσσαλονίκη 2003, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003	(+)	(+)	16/03, Χανιά
39. Διαδήλωση και αποκλεισμός του Νατοϊκού στρατηγείου / ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Άμυνας)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Λάρισας, Κοινωνικό Φόρουμ Καρδίτσας, Ενωτική Πρωτοβουλία Τρικάλων κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου, Κίνηση Αριστερών Ριζοσπαστών Λάρισας, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003 Μαγνησίας Αντιιμπεριαλιστική – Αντιπολεμική Επιτροπή Καρδίτσας	(+)	(+)	16/03, Τύρναβος

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
40. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών, Φοιτητικοί Σύλλογοι ΑΠΘ, μαθητές, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	(+)	(+)	20/03, Θεσσαλονίκη
41. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	ΚΚΕ, Δράση – Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	20/03, Θεσσαλονίκη
42. Απεργία / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, Συμβούλιο Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου και Πανεπιστήμιου Μακεδονίας	(-)	(-)	20/03, Θεσσαλονίκη
43. Μποϊκοτάζ αμερικάνικων προϊόντων / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Κέντρο Προστασίας Καταναλωτών, Βιοτεχνικό Επιμελητήριο, Πανελλήνιο Δίκτυο Δημοτικών και Νομαρχιακών Συμβουλίων Νεολαίας	(-)	(-)	20/03, Θεσσαλονίκη
44. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Μαθητές, φοιτητές, Εργατικό Κέντρο Πάτρας, κοινωνικοί φορείς, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	20/03, Πάτρα
45. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Μαθητές, φοιτητές, κοινωνικοί φορείς, δημοτικοί υπάλληλοι	(-)	(-)	20/03, Ηράκλειο
46. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Μαθητές, φοιτητές, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	20/03, Ιωάννινα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
47. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Κοινωνικό Φόρουμ Καβάλας, ΑΔΕΔΥ, Μαθητές, φοιτητές, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	20/03, Καβάλα
48. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	20/03, Καβάλα
49. Διαδήλωση / Ημέρα κήρυξης του πολέμου στο Ιράκ	Κοινωνικό Φόρουμ Βόλου, μαθητές, φοιτητές, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	20/03, Βόλος
50. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	21/03, Αθήνα
51. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003,Πρωτοβουλία Αγώνα- Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	21/03, Αθήνα
52. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Δράση -Θεσσαλονίκη 2003, ΠΑΜΕ	(-)	(-)	21/03, Αθήνα
53. Συγκέντρωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Πολίτες του Κόσμου, Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης, Γιατροί του Κόσμου κατά των πυρηνικών	(-)	(-)	21/03, Αθήνα
54. Καθιστική διαμαρτυρία / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Νεολαία ΠΑΣΟΚ	(-)	(-)	21/03, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
55. Απεργία / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας	(-)	(-)	21/03, Αθήνα
56. Στάση εργασίας (3 ωρη) / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, Αερομεταφορές, ΕΣΗΕΑ	(-)	(-)	21/03, Αθήνα
57. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Κοινωνικό Φόρουμ Χανίων, Πρωτοβουλία Κρήτης ενάντια στον πόλεμο και την κοινωνική τους ειρήνη, Αντιπολεμική Διεθνιστική Κίνηση	(-)	(-)	21/03, Χανιά
58. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Μαθητές, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	21/03, Ηράκλειο
59. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Μαθητές, εργάτες, υπάλληλοι, έμποροι, βιοτέχνες, αγρότες	(-)	(-)	21/03, Τρίκαλα
60. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Μαθητές, φοιτητές, Εργατικό Κέντρο Πάτρας, κοινωνικοί φορείς, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	21/03, Πάτρα
61. Διαδήλωση / Παγκόσμια Ημέρα Δράσης κατά του πολέμου	Μαθητές, κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	21/03, Κέρκυρα
62. Συγκέντρωση / ενάντια στον πόλεμο	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(+)	(+)	25/03, Αθήνα
63. Θεατρικό δρώμενο / ενάντια στον πόλεμο	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	28/03, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
64. Διαδήλωση / ενάντια στον πόλεμο	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, νεολαία ΠΑΣΟΚ, ΟΝΝΕΔ, νεολαία ΔΗΚΚΙ/ Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	29/03, Αθήνα
65. Διαδήλωση / ενάντια στον πόλεμο	ΚΚΕ, ΚΝΕ, Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	29/03, Αθήνα
66. Διαδήλωση / ενάντια στον πόλεμο	Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	29/03, Αθήνα
67. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	ΚΚΕ, «Δράση: Θεσσαλονίκη 2003»	(-)	(-)	29/03, Θεσσαλονίκη
68. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο του Συμβουλίου Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Βέροιας, Τ.Ε.Ε Βέροιας	(+)	(+)	29/03, Βέροια
69. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο του Συμβουλίου Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ	Δράση -Θεσσαλονίκη 2003, ΠΑΜΕ	(-)	(-)	29/03, Βέροια
70. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Χανίων, κοινωνικοί φορείς	(+)	(+)	30/03, Σούδα (Χανιά)

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
71. Περικύκλωση νατοϊκών βάσεων/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Χανίων, κοινωνικοί φορείς, Συμμαχία- Σταματήστε τον πόλεμο, «Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(+)	(+)	30/03, Σούδα (Χανιά)
72. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία- Σταματήστε τον πόλεμο, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, ΓΣΣΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα, ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, μαθητές,	(-)	(+)	03/04, Αθήνα
73. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία- Σταματήστε τον πόλεμο, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ΕΔΟΘ, Συντονιστικό Αγώνα μαθητών/ Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003	(-)	(-)	03/04, Θεσσαλονίκη
74. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	03/04, Θεσσαλονίκη
75. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	ΚΚΕ, Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	03/04, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
76. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία-Σταματήστε τον πόλεμο, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Πάτρας, μαθητές, φοιτητές / Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	03/04, Πάτρα
77. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	ΠΑΜΕ	(-)	(-)	03/04, Πάτρα
78. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία-Σταματήστε τον πόλεμο, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, φοιτητικοί σύλλογοι, μαθητές	(-)	(-)	03/04, Ιωάννινα
79. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, Επιτροπή κατά των Βάσεων, Σύλλογος Δασκάλων	(-)	(-)	03/04, Χανιά
80. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003	(-)	(-)	03/04, Χανιά
81. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	ΠΑΜΕ	(-)	(-)	03/04, Χανιά
82. Διαδήλωση και αποκλεισμός στρατιωτικού αεροδρομίου/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Γυναικείες οργανώσεις, μαθήτριες Λυκείου, τοπικοί φορείς	(-)	(-)	03/04, Πύργος

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
83. Απεργία/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	ΑΔΕΔΥ, Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Αθήνας – Πειραιά, οργανισμοί του ευρύτερου δημόσιου τομέα, ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, ΤΕΔΚΝΑ, ΟΕΝΓΕ	(-)	(-)	03/04, Αθήνα
84. Στάση Εργασίας/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, Αερομεταφορές	(-)	(-)	03/04, Αθήνα
85. Αποκλεισμός ναυτικής βάσης –αντισύννοδος/ ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό και τον πόλεμο	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ , Συμμαχία-Σταματήστε τον πόλεμο, Νομαρχία Χανίων, ΤΕΔΚΝΑ, φοιτητικοί σύλλογοι Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	05-06/04, Χανιά
86. Κατάληψη του ραδιοφωνικού σταθμού «Η Φωνή της Αμερικής»/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιπολεμική Αντιμπεριαλιστική Κίνηση, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Εργατικό Κέντρο Ξάνθης, ΕΛΜΕ, σύλλογος εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, σωματείο εργαζομένων στο Νοσοκομείο Ξάνθης, σωματεία και σύλλογοι εργαζομένων	(-/+)	(-)	06/04, Ξάνθη
87. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ/ Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	11/04, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
88. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	12/04, Θεσσαλονίκη
89. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003	(-)	(-)	12/04, Θεσσαλονίκη
90. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο και την ελληνική εμπλοκή	Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	12/04, Θεσσαλονίκη
91. Θεατρικό δρώμενο/ μποϋκοτάζ στα αμερικάνικα προϊόντα	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κίνηση Καλλιτεχνών, Ομάδα Γυναικών Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	13/04, Θεσσαλονίκη
92. Συγκέντρωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	15/04, Αθήνα
93. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας/ Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, ομάδες αναρχικών	(+)	(+)	16/04, Αθήνα
94. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(+)	(+)	16/04, Αθήνα
95. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της Ε.Ε	ΚΚΕ, Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	16/04, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
96. Περικύκλωση της «κόκκινης ζώνης»/ παρεμπόδιση συνόδου των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(+)	16/04, Αθήνα
97. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	16/04, Θεσσαλονίκη
98. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της Ε.Ε	Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	16/04, Θεσσαλονίκη
99. Διαδήλωση/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της Ε.Ε	Δράση - Θεσσαλονίκη 2003	(-)	(-)	16/04, Θεσσαλονίκη
100. Στάση Εργασίας (4ωρη)/ ενάντια στη σύνοδο των 15 ευρωπαίων ηγετών για τη διεύρυνση της ΕΕ	ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας	(-)	(-)	16/04, Αθήνα
101. Διαδήλωση/ ενάντια στις πολιτικές για το περιβάλλον (εν όψει της συνόδου των ευρωπαίων Υπουργών Περιβάλλοντος)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, περιβαλλοντικές οργανώσεις	(-)	(-)	04/05, Αθήνα
102. Διαδήλωση/ ενάντια στην ψήφιση των κανονισμών για τη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (εν όψει της συνόδου των ευρωπαίων Υπουργών Γεωργίας)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003	(-)	(-)	12/05, Κέρκυρα
103. Διαδήλωση/ Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία για την προστασία των δημοσίων κτημάτων και της δασικής γης, περιβαλλοντικές οργανώσεις	(-)	(-)	05/06, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
104. Διαδήλωση/ ενάντια στην «Ευρώπη – Φρούριο» και το ρατσισμό (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	19/06, Θεσσαλονίκη
105. Διαδήλωση/ ενάντια στην «Ευρώπη – Φρούριο» και το ρατσισμό (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Συνέλευση Αναρχικών	(-)	(-)	19/06, Θεσσαλονίκη
106. Κατάληψη Θεολογικής Σχολής/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003	(-)	(-)	19-22/06, Θεσσαλονίκη
107. Κατάληψη Φιλοσοφικής Σχολής/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	Συνέλευση Αναρχικών	(+)	(+)	19-22/06, Θεσσαλονίκη
108. Κατάληψη Νομικής Σχολής/ ενάντια στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ	Νομική Ομάδα (legal team), Ιατρική Ομάδα (Medical Team), Indymedia (Αθήνα – Θεσσαλονίκη)	(+)	(+)	19-22/06, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
109. Διαδήλωση/ «Για να ακουστεί η φωνή των κινημάτων» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Κινήσεων Πολιτών Χαλκιδικής	(-)	(-)	20/06, Νέος Μαρμαράς (Χαλκιδική)
110. Περικύκλωση της «κόκκινης ζώνης»/ παρεμπόδιση της Συνόδου Κορυφής	Ομάδα Virus, Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003, Συνέλευση Αναρχικών, Black Bloc Attack	(+)	(+)	20/06, Νέος Μαρμαράς (Χαλκιδική)
111. Διαδήλωση/ ενάντια στη Συνόδο Κορυφής της ΕΕ	Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003	(-)	(+)	20/06, Νέος Μαρμαράς (Χαλκιδική)
112. Αντισύννοδος/ «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό τον πόλεμο και τον ρατσισμό» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	20-21/06, Θεσσαλονίκη
113. Διαδήλωση/ «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό τον πόλεμο και τον ρατσισμό» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ΕΔΟΘ, εργαζόμενοι «Ολυμπιακής Αεροπορίας», «Ελληνικά Πετρέλαια», εργαζόμενοι στην ΑΓΝΟ	(+)	(+)	21/06, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
114. Διαδήλωση/ «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό τον πόλεμο και τον ρατσισμό» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003	(-)	(+)	21/06, Θεσσαλονίκη
115. Διαδήλωση/ «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό τον πόλεμο και τον ρατσισμό» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001	(-)	(-)	21/06, Θεσσαλονίκη
116. Διαδήλωση/ «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό τον πόλεμο και τον ρατσισμό» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003	(+)	(+)	21/06, Θεσσαλονίκη
117. Διαδήλωση/ «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό τον πόλεμο και τον ρατσισμό» (εν όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ)	Black Bloc Attack, Συνέλευση Αναρχικών	(+)	(+)	21/06, Θεσσαλονίκη
118. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας/ υπέρ της απελευθέρωσης των συλληφθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ομάδες αναρχικών	(-)	(+)	22/06, Θεσσαλονίκη
119. Εμπρηστική επίθεση σε αυτοκίνητο του ΙΚΑ/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	άγνωστοι	(+)	(-)	03/07, Θεσσαλονίκη
120. Διαδήλωση/ υπέρ της νομιμοποίησης των μεταναστών	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συντονιστικό Αντιρατσιστικών και Μεταναστευτικών Οργανώσεων, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, συνδικαλιστικές οργανώσεις	(-)	(-)	10/07, Αθήνα
121. Συγκέντρωση και μοτοπορεία/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003 και άτομα του αντιεξουσιαστικού χώρου	(-)	(-)	10/07, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
122. Συγκέντρωση/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ομάδα Virus, Διεθνής Αμνηστία	(-)	(-)	17/07, Αθήνα
123. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ο κύκλος της οργής	(+)	(-)	21/08, Αθήνα
124. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχική Ομάδα	(+)	(-)	28/08, Αθήνα
125. Εμπρηστική επίθεση στα δικαστήρια/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Επαναστατικός Αγώνας	(+)	(-)	05/09, Αθήνα
126. Συγκέντρωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Εργαζόμενοι της «Ολυμπιακής Αεροπορίας»	(-)	(-)	05/09, Θεσσαλονίκη
127. Συγκέντρωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Λιμενικοί, Πυροσβέστες, Σώματα Ασφαλείας	(-)	(-)	05/09, Θεσσαλονίκη
128. Συγκέντρωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Αδιόριστοι εκπαιδευτικοί, μεταλλωρύχοι	(-)	(-)	05/09, Θεσσαλονίκη
129. Συγκέντρωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	ΠΑΜΕ	(-)	(-)	05/09, Θεσσαλονίκη
130. Θεατρικό δρώμενο/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	05/09,

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης				Θεσσαλονίκη
131. Συγκέντρωση και μοτοπορεία/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Συνέλευση Αλληλεγγύης	(-)	(-)	05/09, Θεσσαλονίκη
132. Διαδήλωση/ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, «Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	06/09, Θεσσαλονίκη
133. Διαδήλωση/ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης	Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο	(-)	(-)	06/09, Θεσσαλονίκη
134. Διαδήλωση/ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης	Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Αντιεξουσιαστική Συνέλευση Αλληλεγγύης	(-)	(-)	06/09, Θεσσαλονίκη
135. Διαδήλωση/ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης	ΠΑΜΕ	(-)	(-)	06/09, Θεσσαλονίκη
136. Διαδήλωση/ ενάντια στην απέλαση του Γιάσερ Αραφάτ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, παλαιστινιακές οργανώσεις	(-)	(-)	11/09, Αθήνα
137. Διαδήλωση/ ενάντια στην απέλαση του Γιάσερ Αραφάτ	ΠΑΜΕ	(-)	(-)	11/09, Αθήνα
138. Εμπρηστική επίθεση σε ασφαλιστική εταιρεία/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ανεξέλεγκτοι Πυρήνες	(+)	(-)	21/09, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
139. Απεργία Πείνας του Σουλεϊμάν Ντακντούκ με αίτημα την αποφυλάκισή του	Προφυλακισμένος διαδηλωτής (ακαταχώρητο)	(+) ¹²²	(-)	22/09, Χαλκιδική
140. Διαδήλωση/ ενάντια στην απόφαση απέλασης του Γιάσερ Αραφάτ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Αθήνας, ΟΛΜΕ, ΠΟΕΔΗΝ, ΕΙΝΑΠ, μεταναστευτικές οργανώσεις	(-)	(-)	27/09, Αθήνα
141. Διαδήλωση/ ενάντια στην απόφαση απέλασης του Γιάσερ Αραφάτ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	27/09, Θεσσαλονίκη
142. Συγκέντρωση και μοτοπορεία /υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003	(-)	(-)	27/09, Θεσσαλονίκη
143. Κατάληψη νομαρχίας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	02/10, Χανιά
144. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Διαρρήκτες της κοινωνικής ειρήνης, Εσωτερικός Εχθρός, Προβοκάτορες Ήσυχου Ύπνου	(-)	(-)	08/10, Θεσσαλονίκη
145. Κατάληψη του Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων/υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου	Αναρχικοί/αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	09/10, Θεσσαλονίκη

¹²² Ιδωμένη ως μορφή βίας που στρέφεται ενάντια στον ίδιο τον δρόντα.

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
Κορυφής της ΕΕ				
146. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	09/10, Ηράκλειο
147. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Λυσσασμένοι αναρχικοί	(+)	(-)	14/10, Αθήνα
148. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Νυχτερινοί Επισκέπτες	(+)	(-)	14/10, Θεσσαλονίκη
149. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	15/10, Αθήνα
150. Διαδήλωση/ υπέρ της νομιμοποίησης των μεταναστών	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Φόρουμ Μεταναστών, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, κοινότητες μεταναστών από το Μπαγκλαντές, κοινότητες μεταναστών από την Αλβανία, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ΑΔΕΔΥ, ΕΙΝΑΠ, ΠΟΕΔΗΝ	(-)	(-)	18/10, Αθήνα
151. Εμπρηστική επίθεση σε αντιπροσωπεία αυτοκινήτων/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Λυσσασμένοι Καμικάζι	(+)	(-)	21/10, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
153. 2 Εμπρηστικές επιθέσεις στον ΟΤΕ και τουριστικό λεωφορείο/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Επιτροπή για την προώθηση της αδιαλλαξίας	(+)	(-)	27/10, Θεσσαλονίκη
154. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Κοινωνική Αλληλεγγύη	(+)	(-)	28/10, Αθήνα
155. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Επιτροπή για την προώθηση της αδιαλλαξίας	(+)	(-)	29/10, Θεσσαλονίκη
156. Διαδήλωση/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Συσπείρωση ενάντια στην κρατική τρομοκρατία, εφημερίδα «Κόντρα»	(-)	(-)	07/11, Αθήνα
157. Κατάληψη δημαρχείου/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	07/11, Ηράκλειο
158. Κατάληψη στα γραφεία του ΑΠΘ/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	07/11, Θεσσαλονίκη
161. 3 Εμπρηστικές επιθέσεις σε υποκαταστήματα τράπεζας / υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(+)	(-)	07/11, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
Κορυφής της ΕΕ				
162. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας / υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής	Άγνωστοι	(+)	(-)	07/11, Θεσσαλονίκη
164. 2 Καταλήψεις ραδιοφωνικού σταθμού / υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	10/11, Αθήνα
165. Συγκέντρωση και μοτοπορεία / υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	10/11, Αθήνα
166. Συγκέντρωση και μοτοπορεία/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-)	(-)	10/11, Θεσσαλονίκη
167. 2 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ/ «Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή»	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001	(-)	(-)	13-16/11, Παρίσι
168. 2 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ/ Χώρος Παγκοσμιοποίησης των	Virus ¹²³	(-)	(-)	13-16/11, Παρίσι

¹²³ Στο πλαίσιο του Ε.Κ.Φ. αλλά με κριτική απόσταση από αυτό, διοργανώνεται ο «Χώρος Παγκοσμιοποίησης των Αγώνων και των Δράσεων Ανυπακοής» (*Espace de globalisation des luttes et des actions de désobéissance – GLAD*) από διεκδικητικές συλλογικότητες που εμφανίζονται στο χώρο της συγκρουσιακής πολιτικής σχεδόν συγχρονικά με την ανάδυση του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και σφυρηλατούν τη συλλογική τους ταυτότητα με αναφορά στο ρεύμα της πολιτικής ανυπακοής. Η ομάδα Virus έχοντας αποχωρήσει από το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ μετά την διαφωνία για τις πρακτικές συγκρουσιακής αμφισβήτησης της «κόκκινης ζώνης» ενόψει της Συνόδου Κορυφής των ηγετών της ΕΕ, συμμετέχει στα Ευρωπαϊκά Φόρουμ πλέον αυτόνομα και σχεδόν αποκλειστικά στους λεγόμενους «παράλληλους χώρους» της διαδικασίας αυτής ευρωπαϊκής δικτύωσης των κοινωνικών αντιστάσεων και των εκστρατειών ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
Αγώνων και των Δράσεων Ανυπακοής				
169. Ελευθεριακό Κοινωνικό Φόρουμ	Αντιεξουσιαστική Κίνηση - Salonica 2003 ¹²⁴	(-)	(-)	13-16/11, Παρίσι
170. Κατάληψη γραφείων της αεροπορικής εταιρίας Air France/ ενάντια στις απελάσεις των μεταναστών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα	Ομάδα Virus	(-)	(+)	14/11, Παρίσι
171. Διαδήλωση -2 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ/ « Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή»	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001, Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica, Ομάδα Virus	(-)	(-)	14/11, Παρίσι
174. 3 Εμπρηστικές επιθέσεις σε υποκαταστήματα τράπεζας και σε γραφεία της Νέας Δημοκρατίας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Επαναστατική Αλληλεγγύη	(+)	(-)	13/11, Αθήνα
175. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-/+)	(-)	13/11, Χανιά
176. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-/+)	(-)	13/11, Ρέθυμνο
177. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-/+)	(-)	13/11, Ηράκλειο

¹²⁴ Ακολουθώντας μια παράλληλη λογική οριοθέτησης της αντιπαγκοσμιοποιητικής τους υπόστασης απέναντι στην ταυτότητα και τη φυσιογνωμία του γεγονότος «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ», οργανώσεις εμπνεόμενες από αναρχικές και ελευθεριακά ρεύματα όπως η «Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003» συγκροτούν και εμψυχώνουν ένα παράλληλο, πανευρωπαϊκό φόρουμ, το «Ελευθεριακό Κοινωνικό Φόρουμ».

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ				
178. Κατάληψη ραδιοφωνικού σταθμού/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Κοινωνικό Φόρουμ Λαμίας, Αυτόνομοι Σπουδαστές, Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης Λαμίας	(-/+)	(-)	13/11, Λαμία
179. Κατάληψη γραφείων ΠΑΣΟΚ/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί/ αντιεξουσιαστές	(-/+)	(-)	14/11, Θεσσαλονίκη
186. 7 Εμπρηστικές Επιθέσεις σε υποκαταστήματα τραπεζών/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Επαναστατική Αλληλεγγύη	(+)	(-)	14/11, Αθήνα
187. Κατάληψη της Θεολογικής Σχολής (Α.Π.Θ.)/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί και Αντιεξουσιαστές αλληλέγγυοι στους 7	(+)	(+)	17/11, Θεσσαλονίκη
188. Κατάληψη Πανεπιστημίου Αθηνών/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί και Αντιεξουσιαστές αλληλέγγυοι στους 7	(+)	(+)	19/11, Αθήνα
189. Διαδήλωση/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα	(-)	(-)	20/11, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
190. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ομάδα «21 Ιούλη»	(+)	(-)	20/11, Θεσσαλονίκη
191. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αντιεξουσιαστική Άμυνα	(+)	(-)	21/11, Αθήνα
192. Εμπρηστική επίθεση σε υποκατάστημα τράπεζας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ομάδα αλληλεγγύης «γκαζάκια»	(+)	(-)	23/11, Αθήνα
193. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντιεξουσιαστική Κίνηση –Salonica 2003, Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Πρωτοβουλία ενάντια στην κρατική τρομοκρατία	(-)	(-)	24/11, Αθήνα
194. Κατάληψη Πολυτεχνικής Σχολής (ΕΜΠ)/ υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	φοιτητές ΕΜΠ	(-/+)	(-)	24/11, Αθήνα
195. Κατάληψη Θεολογικής Σχολής / υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί – Αντιεξουσιαστές αλληλέγγυοι στους 7	(-/+)	(-)	24/11, Θεσσαλονίκη

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
196. Συγκέντρωση και μοτοπορεία /υπέρ της αποφυλάκισης των προφυλακισθέντων διαδηλωτών της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ	Αναρχικοί – Αντιεξουσιαστές αλληλέγγυοι στους 7	(-)	(-)	27/11, Αθήνα
197. Συγκέντρωση/ εν όψει αποφυλάκισης των διαδηλωτών της Συνόδου της ΕΕ	Αναρχικοί – Αντιεξουσιαστές αλληλέγγυοι στους 7	(+)	(+)	27/11, Αθήνα
2004				
1. 4 ^ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ/ «Ενάντια στην ιμπεριαλιστική παγκοσμιοποίηση και τον πόλεμο»	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα - Θεσσαλονίκη 2003, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001	(-)	(-)	17-20/01, Βομβάη/ Ινδία
2. 4 ^ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ/ «Ενάντια στην ιμπεριαλιστική παγκοσμιοποίηση και τον πόλεμο»	ΚΚΕ	(-)	(-)	17-20/01, Βομβάη/ Ινδία
3. Διαδήλωση/ ενάντια στην περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών ενόψει Ολυμπιακών Αγώνων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Καμπάνια Αντί-2004, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, ομάδα VIRUS	(-)	(-)	22/01, Αθήνα
4. Συγκέντρωση/ «Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης» ενάντια στο Ρατσισμό	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001, Φόρουμ Εργαζομένων στα ΜΜΕ, Νεολαία ενάντια στο ρατσισμό (Υ.Ρ.Ε), Ένωση Παλαιστινίων Εργαζομένων, Ένωση Φιλιππινέζων Μεταναστών, ΑΡΣΙΣ, Εθελοντική Εργασία Αθήνας	(-)	(-)	31/01, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
5. Διαδήλωση/ ενάντια στην περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών ενόψει Ολυμπιακών Αγώνων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Καμπάνια Αντί -2004, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, Συνέλευση Αναρχικών και Αντιεξουσιαστών	(+)	(+)	25/02, Αθήνα
6. Διαδήλωση/ ενάντια στην περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών ενόψει Ολυμπιακών Αγώνων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Αντί -2004, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, Συνέλευση Αναρχικών και Αντιεξουσιαστών, φοιτητικά και δημοτικά σχήματα	(-)	(-)	11/03, Αθήνα
7. Διαδήλωση/ ενάντια στην περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών ενόψει Ολυμπιακών Αγώνων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, νομαρχιακές κινήσεις	(-)	(-)	11/03, Θεσσαλονίκη
8. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, μαθητές, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, ΣΥΝ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΚΚΙ	(-)	(-)	20/03, Αθήνα
9. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	ΚΚΕ, ΠΑΜΕ	(-)	(-)	20/03, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
10. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, Πρωτοβουλία Αγώνα, Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο, ΣΥΝ	(-)	(-)	20/03, Θεσσαλονίκη
11. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	ΚΚΕ	(-)	(-)	20/03, Θεσσαλονίκη
12. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	Κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	20/03, Χανιά
13. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	Κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	20/03, Ηράκλειο
14. Διαδήλωση/ Πανευρωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στον πόλεμο (1 χρόνος μετά την εισβολή στο Ιράκ)	Κοινωνικοί φορείς	(-)	(-)	20/03, Πάτρα
15. Συγκέντρωση/ Παγκόσμια Ημέρα Συνδικάτων	ΓΣΕΕ	(-)	(-)	03/04, Αθήνα
16. Διαδήλωση/ ενάντια στην περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών ενόψει Ολυμπιακών Αγώνων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Καμπάνια ANTI-2004, Συντονιστικό Κινήσεων Πόλης και Εργατικών Συσπειρώσεων, φοιτητικά και δημοτικά σχήματα	(-)	(-)	28/04, Αθήνα
17. Διαδήλωση και αντισύνοδος/ ενάντια στη σύνοδο του NATO	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	(-)	(-)	26-29/06, Ισταμπούλ

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
18. Διαδήλωση και αντισύννοδος/ ενάντια στη σύνοδο του NATO	Συμμαχία – Σταματήστε τον πόλεμο	(-)	(-)	26/06, Αθήνα
19. Διαδήλωση/ ενάντια στον πόλεμο (εν όψει της συνόδου του NATO)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, ΓΣΕΕ, Εργατικό Κέντρο Αθήνα	(-)	(-)	29/06, Αθήνα
20. Διαδήλωση/ ενάντια στην περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών ενόψει Ολυμπιακών Αγώνων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Καμπάνια Αντί- 2004, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, φοιτητικά και δημοτικά σχήματα	(-)	(-)	22/07, Αθήνα
21. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο (ενόψει επίσκεψης του αμερικανού υπουργού εξωτερικών Κόλιν Πάουελ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Καμπάνια Αντί- 2004, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001	(-)	(-)	27/08, Αθήνα
22. Διαδήλωση/ενάντια στον πόλεμο (ενόψει επίσκεψης του αμερικανού υπουργού εξωτερικών Κόλιν Πάουελ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Αντί- 2004, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001	(-)	(-)	27/08, Θεσσαλονίκη
23. Διαδήλωση/ ενάντια στο ρατσισμό ¹²⁵	Κοινωνικό Φόρουμ Θεσσαλονίκης, Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης, Πρωτοβουλία Αγώνα, Ένωση Νοσοκομειακών Γιατρών, ΕΛΜΕ, Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων	(-)	(-)	07/09, Θεσσαλονίκη

¹²⁵ Στη σκιά των επιθέσεων κατά της ζωής αλβανών μεταναστών, στο κέντρο της Θεσσαλονίκης με την αφορμή του ποδοσφαιρικού αγώνα «Ελλάδας – Αλβανίας».

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
24. Διαδήλωση/ ενάντια στο ρατσισμό	Κοινωνικό Φόρουμ Χανίων, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001, Πρωτοβουλία Αγώνα, κατάληψη «Rosa Nera»	(-)	(-)	08/09 Χανιά
25. Διαδήλωση/ ενάντια στο ρατσισμό	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001, Πρωτοβουλία Αγώνα, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, Συνέλευση Αναρχικών, Αναρχικοί Δυτικών Συμμαχιών και Πειραιά, Πρωτοβουλία Ομοφυλοφίλων, Υ.Ρ.Ε	(+)	(+)	09/09, Αθήνα
26. Διαδήλωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία- GENOBA 2001, Πρωτοβουλία Αγώνα, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, εργαζόμενοι στα κλωστήρια Νάουσας	(-)	(-)	11/09, Θεσσαλονίκη
27. Διαδήλωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	ΚΚΕ, ΠΑΜΕ			
28. 3 ^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ και διαδήλωση/ «Ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και το ρατσισμό: μια «άλλη Ευρώπη είναι εφικτή!»	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία- Σταματήστε τον πόλεμο, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	14-17/10, Λονδίνο

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
29. Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ/ «Ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και το ρατσισμό: μια «άλλη Ευρώπη είναι εφικτή	Ομάδα VIRUS ¹²⁶	(-)	(-)	14-17/10, Λονδίνο
30. Διαδήλωση/ Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ/ «Ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό, τον πόλεμο και το ρατσισμό: μια «άλλη Ευρώπη είναι εφικτή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία-Σταματήστε τον πόλεμο, ομάδα Virus ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	16/10, Λονδίνο
2005				
1. 5 ^ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ/»Ενάντια στην ιμπεριαλιστική παγκοσμιοποίηση και τον πόλεμο»	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία –ΓΕΝΟΒΑ 2001, μέλη του ΚΚΕ			
2. Διαδήλωση/ Διεθνής Ημέρα Δράσης ενάντια στην κλιματική αλλαγή	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία – ΓΕΝΟΒΑ 2001, «Κόκκινο», Ενεργοί Πολίτες, Οικολόγοι Πράσινοι	(-)	(-)	12/02, Αθήνα
3. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας/ ενάντια στα κέντρα κράτησης των μεταναστών	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Παγκόσμια Πορεία Γυναικών, Act up- Δράσε Hellas, Λεσβιακή Κίνηση Αθήνας, Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη	(-)	(-)	06/03, Αθήνα
4. Συγκέντρωση διαμαρτυρίας/ Παγκόσμια Ημέρα Δράσης ενάντια στον Πόλεμο	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Συμμαχία – Σταματήστε τον Πόλεμο, Πρωτοβουλία	(-)	(-)	19/03, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
	Αγώνα, ΓΣΕΕ, κοινωνικές οργανώσεις			
5. Διαδήλωση/ Πανερωπαϊκή Ημέρα Δράσης ενάντια στο Ρατσισμό	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001, Συντονιστικό Αντιρατσιστικών και Μεταναστευτικών Οργανώσεων	(-)	(-)	02/04,
6. Διαδήλωση/ ενάντια στην επικύρωση της Ευρωπαϊκής Συνταγματικής Συνθήκης (Ευρωσύνταγμα)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία κατά του Ευρωσυντάγματος	(-)	(-)	07/04, Αθήνα
7. Συγκέντρωση και περικύκλωση/ ενάντια στα στρατόπεδα κράτησης μεταναστών (No Border action!)	Αντιεξουσιαστική Κίνηση, ομάδα Virus	(+)	(+)	27/08, Ξάνθη
8. Διαδήλωση/ ενάντια στην κυβερνητική πολιτική και τη διεξαγωγή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ)	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία- GENOBA 2001, Πρωτοβουλία Αγώνα, Αντιεξουσιαστική Κίνηση, ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	(-)	(-)	10/09, Θεσσαλονίκη
9. Συγκέντρωση και περικύκλωση κάμπινγκ/ παρεμπόδιση διεξαγωγής του πανευρωπαϊκού «Φεστιβάλ Μίσους» των νεοναζιστικών οργανώσεων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Λαμίας, Νεολαία Ενάντια στο Ρατσισμό (Y.R.E)	(-)	(-)	17/09, Λαμία
10. Διαδήλωση/ενάντια στη διεξαγωγή του πανευρωπαϊκού «Φεστιβάλ Μίσους» των νεοναζιστικών οργανώσεων	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Πρωτοβουλία – GENOBA 2001	(-)	(-)	17/09, Αθήνα

Μορφές διαμαρτυρίας/ συγκρουσιακό επίδικο -καμπάνια	Οργανώσεις/ Δίκτυα	Συγκρουσιακότητα		Ημερομηνία/ Τοποθεσία
		Βίαιες πρακτικές	Καταστολή	
11. Διαδήλωση/ Παγκόσμια Ημέρα Δράσης ενάντια στο Ρατσισμό	Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Κοινωνικό Φόρουμ Μεταναστών, Πρωτοβουλία Αγώνα, Πρωτοβουλία- GENOBA –2001	(-)	(-)	10/12, Αθήνα

Πηγή: Έντυπο αρχείο εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* και *Εποχή* (1996-2006).

Συμμετοχή Οργανώσεων στα Γεγονότα Διαμαρτυρίας ενάντια στη Νεοφιλελεύθερη Παγκοσμιοποίηση (2000- 2005)

	Αντιπαγκοσμιοποιητικές Οργανωτικές Ομπρέλες και Αντιπαγκοσμιοποιητικές Συλλογικότητες	Συνδικάτα/ Σωματεία Εργαζομένων	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	Λημοτικές Κινήσεις και Πολιτικά Κόμματα	Πολιτικές και ad hoc Κοινωνικές Ομάδες	Ομάδες Αντιεξουσιαστών, αλληλέγγυες στους προφυλακισμένους διαδηλωτές της Θεσσαλονίκης (συχρότητα εμφάνισης: 1 φορά)
2000-01/Σύνολο: 26	1. Αντιεξουσιαστική Πρωτοβουλία Δράσης 2. Διεθνής Δράση 3. Ελληνικό Δίκτυο Ευρωπαϊκών 4. Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας 5. Κέντρο Διεθνούς Δράσης Θεσσαλονίκης 6. Πρωτοβουλία Πράγα – 2000, Πρωτοβουλία Πράγα – Νίκαια 2000, Πρωτοβουλία Γένοβα – 2001/ΣΕΚ 7. Ομάδα Virus	8. Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Διοικητικών Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) 9. Αυτόνομη Παρέμβαση 10. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) 11. Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Αθήνας – Πειραιά (ΕΙΝΑΠ) 12. Επιτροπή Εργαζομένων στα ΜΜΕ 13. Εργατικό Κέντρο Αθήνας 14. Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης 15. Εργατοϋπάλληλοι Κλωστοϋφαντουργίας 16. Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών		17. ΑΚΟΑ 18. Νεολαία ΣΥΝ	19. Αντιιμπεριαλιστική, Αντικαπιταλιστική Επιτροπή 20. Αντιπολεμικός Συντονισμός 21. Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα 22. Εφημερίδα «Εποχή» 23. Ξεκίνημα 24. Περιοδικό «Σήματα Καπνού» 25. Πρωτοβουλία Αριστερών και Οικολογικών Εντύπων 26. Χώρος Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς	
2002/Σύνολο: 25	1. Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003 2. Διεθνής Δράση 3. Δράση – Θεσσαλονίκη 2003/ΚΚΕ 4. Πρωτοβουλία Αγώνα – Θεσσαλονίκη 2003 5. Πρωτοβουλία Γένοβα – 2001, Συμμαχία «Σταματήστε τον Πόλεμο» /ΣΕΚ 6. Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ	7. Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Διοικητικών Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) 8. Ένωση Παλαιστινίων Εργαζομένων 9. Εργατικό Κέντρο Αθήνας 10. Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) 11. Συντονιστικό Σωματείων Αθήνας	12. Διεθνής Αμνηστία	13. ΑΚΟΑ 14. ΔΗΚΚΙ 15. Συνασπισμός	16. Γενική Ένωση Παλαιστινίων Φοιτητών 17. Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα 18. Επιτροπή Αλληλεγγύης στον Παλαιστινιακό λαό 19. Κοινωνικοί Φορείς (Ρέθυμνο, Χανιά) 20. Νεανική Δράση για την Ειρήνη 21. Ξεκίνημα 22. Ομάδες Αναρχικών 23. Περιοδικό «Σήματα Καπνού» 24. Περιοδικό «Θέσεις» 25. Σύλλογοι Μεταναστών	

1. Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003 2. Δράση – Θεσσαλονίκη 2003/ΚΚΕ 3. Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (Βόλου, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Καρδίτσας, Λαμίας, Λάρισας, Ρεθύμνου, Χανίων) 4. Θεσσαλονίκη – Αντίσταση 2003/ΚΚΕ μ-λ 5. Μαθητές έξω απ’ την τάξη (μαθητικό τμήμα του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ) 6. Ομάδα Virus 7. Πρωτοβουλία Αγώνα – Θεσσαλονίκη 2003 8. Πρωτοβουλία Γένοβα – 2001, Συμμαχία «Σταματήστε τον Πόλεμο»/ΣΕΚ 9. Συνέλευση Αναρχικών		10. Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Διοικητικών Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) 11. Βιοτεχνικό Επιμελητήριο 12. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) 13. Δικηγορικός Σύλλογος Αθήνας 14. Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ) 15. Ένωση Δημοσιοϋπαλλήλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης (ΕΔΟΘ) 16. Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Αθήνας – Πειραιά (ΕΙΝΑΠ) 17. Εργαζόμενοι «ΑΓΝΟ» 18. Εργαζόμενοι «Ελληνικά Πετρέλαια» 19. Εργαζόμενοι «Ολυμπιακής Αεροπορίας» 20. Εργατικό Κέντρο (Αθήνα, Βέροια, Θεσσαλονίκη, Ναύπλιο, Πάτρα, Ξάνθη) 21. Ομοσπονδία Ενώσεων Νοσοκομειακών Γιατρών Ελλάδας (ΟΕΝΓΕ) 22. Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΑΜΕ) 23. Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων 24. Πανελλήνια Ομοσπονδία Εκδοτών Βιβλίου – Χάρτου 25. Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων Συντακτών (ΠΟΕΣΥ) 26. Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων Δημόσιων Νοσοκομείων (ΠΟΕΔΗΝ) 27. Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού (ΠΟΣΔΕΠ) 28. Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού Εργαζομένων Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (ΠΟΣΠΕΡΤ) 29. Πανεργατικό Αγωνιστικό Μέτωπο (ΠΑΜΕ) 30. Σωματείο Εργαζομένων στο Νοσοκομείο Ξάνθης 31. Σωματείο Εργαζομένων Χρηματοποστολών 32. Τεχνικό Εμπορικό Επιμελητήριο (ΤΕΕ)	33. ΑΡΕΙΣ - Κοινωνική Ομάδα Υποστήριξης Νέων 34. Γιατροί Κατά των Πυρηνικών 35. Γιατροί Χωρίς Σύνορα 36. Greenpeace 37. Διεθνής Αμνηστία 38. Κέντρο Προστασίας Καταναλωτών 39. Πολίτες εν Δράσει 40. Πολίτες του Κόσμου	41. Διεθνές Τμήμα Συμφώνου Σταθερότητας για τα Βαλκάνια 42. Νεολαία ΔΗΚΚΙ 43. Νεολαία ΝΔ (ΟΝΝΕΔ) 44. Νεολαία ΠΑΣΟΚ 45. Νομαρχία Χανίων 46. Πανελλήνιο Δίκτυο Δημοτικών και Νομαρχιακών Συμβουλίων Νεολαίας 47. Πανεπιστημιακή Κίνηση Δήμων 48. Σύνδεσμος για τα δικαιώματα της γυναίκας (Γενική Γραμματεία Ισότητας) 49. Τομέας Γυναίκων ΣΥΝ 50. Τομέας Ισότητας ΠΑΣΟΚ 51. Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής (ΤΕΔΚΝΑ)	52. Αντιεξουσιαστική Συνέλευση Αλληλεγγύης 53. Αναρχικοί/ Αντιεξουσιαστές 54. Εναλλακτικά Μέσα (Indymedia) 55. Εφημερίδα «Κόντρα» 56. Επίθεση Μαύρο Μπλόκ (“Black Block attack”) 57. Ομάδα Γυναίκων Θεσσαλονίκης 58. Συντονιστικό Αντιρατσιστικών και Μεταναστευτικών Οργανώσεων 59. Συσπείρωση ενάντια στην κρατική τρομοκρατία 60. Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας 61. Αντιμπεριαλιστική Αντιπολεμική Επιτροπή Καρδίτσας 62. Αντιπολεμική Διεθνιστική Κίνηση 63. Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα 64. Ενωτική Πρωτοβουλία Τρικάλων κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου 65. Επιτροπή Ειρήνης Χανίων 66. Επιτροπή κατά των Βάσεων – Χανιά 67. Επιτροπή Κινήσεων Πολιτών Χαλκιδικής 68. Ιατρική Ομάδα (Medical Team) 69. Κίνηση Καλλιτεχνών 70. Κίνηση Αριστερών Ριζοσπαστών Λάρισας 71. Κοινωνικό Φόρουμ Εργαζομένων στα ΜΜΕ 72. Μαθητές (Αθήνα, Βόλος, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Κέρκυρα, Πάτρα, Πύργος, Τρίκαλα, Χανιά) 73. Νομική Ομάδα (Legal Team) 74. Ξεκίνημα 75. Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης Λαμίας 76. Πρωτοβουλία για την Προστασία των Δημόσιων Κτημάτων 77. Πρωτοβουλία Κρήτης ενάντια στον πόλεμο και την κοινωνική τους ειρήνη 78. Συντονιστική Επιτροπή Καβάλας 79. Φοιτητικοί Σύλλογοι (Βόλος, Ηράκλειο, Ιωάννινα, Καβάλα, Πάτρα, Τρίκαλα) 80. Φοιτητικοί Σύλλογοι Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 81. Φοιτητικοί Σύλλογοι Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ) 82. Φοιτητικοί Σύλλογοι Πολυτεχνείου Κρήτης	1. Αναρχική Ομάδα 2. Ανεξέλεγκτοι Πυρήνες 3. Αντιεξουσιαστική Αμυνα 4. Επαναστατικός Αγώνας 5. Επαναστατική Αλληλεγγύη 6. Επιτροπή Προώθησης της Διαλλαξίας 7. Καυτός Χειμώνας 8. Κοινωνική Αλληλεγγύη 9. Κύκλος της Οργής 10. Λυσσασμένοι Αναρχικοί 11. Λυσσασμένοι Καμικάζι 12. Νυχτερινοί Επισκέπτες 13. Ομάδα Αλληλεγγύης «Γκαζάκια» 14. Ομάδα Αλληλεγγύης «21 Ιούλη»
---	--	---	---	--	--	---

2004/Σύνολο: 33	1. Αντιεξουσιαστική Κίνηση 2. Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ 3. Ομάδα Virus 4. Πρωτοβουλία Αγώνα 5. Πρωτοβουλία Γένοβα – 2001, Συμμαχία «Σταματήστε τον Πόλεμο»/ ΣΕΚ 6. Συνέλευση Αναρχικών και Αντιεξουσιαστών	7. Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Διοικητικών Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) 8. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) 9. Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης (ΕΔΟΘ) 10. Ένωση Νοσοκομειακών Γιατρών Αθήνας – Πειραιά (ΕΙΝΑΠ) 11. Ένωση Παλαιστινίων Εργαζομένων 12. Ένωση Φιλιπινέζων Μεταναστών 13. Εργατικό Κέντρο Αθήνας 14. Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης 15. Εργαζόμενοι στα Κλωστήρια Νάουσας 16. Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ)	17. «ΑΡΕΙΣ» - Κοινωνική Ομάδα Υποστήριξης Νέων 18. Εθελοντική Εργασία Αθήνας	19. ΔΗΚΚΙ 20. ΚΚΕ 21. ΠΑΣΟΚ 22. Συνασπισμός	23. Αναρχικοί Δυτικών Συμμαχιών και Πειραιά 24. ANTI-2004 25. Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης 26. Δημοτικές Κινήσεις Αθήνας 27. Δίκτυο για Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα 28. Κατάληψη Rosa Nera (Χανιά) 29. Κοινωνικοί Φορείς (Ηράκλειο, Πάτρα, Χανιά) 30. Ξεκίνημα 31. Πρωτοβουλία Ομοφυλοφίλων 32. Συντονιστικό Κινήσεων και Εργατικών Συσπειρώσεων 33. Φοιτητικοί Σύλλογοι	
2005/Σύνολο: 19	1. Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ 2. Πρωτοβουλία Αγώνα 3. Πρωτοβουλία Γένοβα – 2001 / ΣΕΚ 4. Ομάδα Virus	5. Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Διοικητικών Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) 6. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) 7. Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	8. «Act Up – Δράσε Hellas»	9. Ενεργοί Πολίτες 10. Οικολόγοι Πράσινοι	11. Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη 12. «Κόκκινο» 13. Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα 14. Νεολαία ενάντια στο Ρατσισμό στην Ευρώπη-Youth against Racism in Europe (Y.R.E) 15. Λεσβιακή Κίνηση Αθήνας 16. Ξεκίνημα 17. Παγκόσμια Πορεία Γυναικών 18. Πρωτοβουλία κατά του Ευρωσυντάγματος 19. Συντονιστικό Αντιρατσιστικών και Μεταναστευτικών Οργανώσεων	

Έρευνα 4ου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ: Ερωτηματολόγιο

1. Ανήκετε σε μια ή περισσότερες οργανώσεις/ομάδες που πήραν μέρος στην προετοιμασία του ΕΚΦ ή συμμετέχουν σε κάποια από τις εκδηλώσεις;

(1) ☐ ΝΑΙ

(2) ☐ ΟΧΙ

Αν ναι, ποια ή ποιες ;

.....
.....

Η οργάνωση ή οι οργανώσεις αυτές:

Προϋπάρχει/ουν της δημιουργίας του ΠΚΦ (2001) (1) ☐

Είναι μεταγενέστερη/ες του ΠΚΦ 2001 (2) ☐

2. Έχετε συμμετάσχει προσωπικά στην οργάνωση του ΕΚΦ ή στη διαδικασία διαβούλευσης;

(1) ☐ ΝΑΙ

(2) ☐ ΟΧΙ

Έμουν στη mailing list.....

3. Για ποιο λόγο συμμετέχετε στις εκδηλώσεις του ΕΚΦ; (Περισσότερες της μιας δυνατές απαντήσεις)

(1) ☐ Για να ενημερωθώ

(2) ☐ Για να κάνω επαφές

(3) ☐ Για να παρέμβω σε συζητήσεις

(4) ☐ Για να εκπροσωπήσω την οργάνωση μου

(5) ☐ Γενικώς ως μια πολιτική πράξη κατά της νεοφιλελεύθερης
παγκοσμιοποίησης.

4. Έχετε συμμετάσχει ξανά στο παρελθόν σε άλλες εκδηλώσεις ή διαδηλώσεις κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Εάν ναι, πόσες φορές;

παραπάνω	Μια μοναδική φορά	2-5 φορές	5-10 φορές
	φορά	φορές	φορές

ΝΑΙ ως οργανωτής

(1) ☐(2) ☐(3) ☐(4) ☐

6. Ποια από τις παρακάτω οργανώσεις και μορφές συλλογικής δράσης πιστεύετε ότι είναι πιο αποτελεσματική για: (μία απάντηση ανά σειρά).

Ναι ως απλός συμμετέχων

(1) ☐(2) ☐(3) ☐(4) ☐

Όχι δεν έχω πάρει ποτέ ξανά μέρος σε παρόμοιες εκδηλώσεις

(1) ☐

5. Πόσο ταυτίζεστε με: (ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΝΑ ΣΕΙΡΑ)

	καθόλου	Πολύ λίγο	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Απόλυτα
Το ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Μια συγκεκριμένη ΠΤΕΡΥΓΑ αυτού κινήματος	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Μια συγκεκριμένη ΟΜΑΔΑ ή ΟΡΓΑΝΩΣΗ αυτού κινήματος	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐

	Πολιτικά κόμματα	Συνδικάτα και άλλες οργανώσεις συμφερόντων	ΜΚΟ	Διάφορες ομάδες πίεσης	Κινηματικές οργανώσεις και κινητοποιήσεις
Να αντιμετωπιστούν οι πολιτικές άκρατου φιλελευθερισμού της σύγχρονης κοινωνίας	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Να διαμορφωθούν εναλλακτικές προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα πολιτική ή/και οικονομική τάξη	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Να καλυτερεύσει η κατάσταση στον κόσμο γενικότερα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

7. Οι κινητοποιήσεις εναντίον της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης περιλαμβάνουν στόχους που αφορούν διαφορετικά θέματα και προβλήματα. Ανάμεσα στα παρακάτω θέματα και προβλήματα ποια είναι αυτά που σας

ώθησαν να συμμετάσχετε στο ΕΚΦ; (Σημειώστε παρακαλώ τους 3 πιο σημαντικούς).

Επιδεικνύετε την αντίστοιχη κάρτα και σημειώνετε τους αριθμούς των αντίστοιχων απαντήσεων

(1) ☐

(2) ☐

(3) ☐

8. Τι θα έπρεπε να γίνει, κατά τη γνώμη σας, για να γίνει «εφικτός ένας άλλος κόσμος»; (Σημειώστε παρακαλώ τις 3 προτάσεις που είναι πιο σημαντικές για εσάς)

Επιδεικνύετε την αντίστοιχη κάρτα και σημειώνετε τους αριθμούς των αντίστοιχων απαντήσεων

(1) ☐

(2) ☐

(3) ☐

9. Για κάθε μια από τις παρακάτω Αρχές, οργανώσεις και ομάδες, πείτε μας το βαθμό εμπιστοσύνης που τους αναγνωρίζετε για την προώθηση των διεκδικήσεων σας:

	Εμπιστεύομαι πολύ	Εμπιστεύομαι αρκετά	Εμπιστεύομαι λίγο	Δεν εμπιστεύομαι καθόλου	Δεν έχω γνώμη
Δημοτικές Αρχές	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Νομαρχιακές Αρχές	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Εθνικές Αρχές	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Ευρωπαϊκές Αρχές	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
ΟΗΕ	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Πολιτικά Κόμματα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Συνδικάτα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Οργανώσεις, ομάδες πολιτών	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

ΜΚΟ	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Εκκλησία	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

10. Στην παρακάτω λίστα, υπάρχουν κινήματα στα οποία ανήκετε ή ανήκατε στο παρελθόν;

	Ναι, άνηκα, αλλά δεν ανήκω πλέον	Ναι, ανήκω σήμερα και θεωρώ ότι είμαι ένα <u>δραστήριο</u> <u>μέλος</u>	Ναι, ανήκω σήμερα και θεωρώ ότι είμαι <u>όχι ένα</u> <u>ιδιαίτερο δραστήριο</u> <u>μέλος</u>
Κινήματα αντιπαγκοσμιοποίησης, εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Οικολογικά, αντιπυρηνικά κινήματα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
αντιπολεμικά- ειρήνης	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Ανθρωπιστικό, βοήθεια στην ανάπτυξη κίνημα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Οργανώσεις υπεράσπισης των δικαιωμάτων του Ανθρώπου	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Εθελοντικές οργανώσεις,	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐

κοινωνική βοήθεια			
Φεμινιστικές οργανώσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Ομοφυλοφιλικές οργανώσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Αντιρατσιστικές οργανώσεις, οργανώσεις υπεράσπισης των μεταναστών, οργανώσεις υπέρ του δικαιώματος στο άσυλο	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Κινήματα αυτονομίας, αυτόνομα στέκια, κινήματα καταλήψεων	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Κινήματα εναντίον του Έιτς	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Συνδικακές οργανώσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Οργανώσεις καταναλωτών	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Κινήματα νέων, λαϊκής εκπαίδευσης	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Οργανώσεις/συνδικάτα φοιτητών	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Συνδικάτα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Οργανώσεις ανέργων	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Οργανώσεις αγροτών	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Θρησκευτικές οργανώσεις,	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐

κοινότητες			
Εναλλακτικά Μέσα Ενημέρωσης	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Εναλλακτικές επιχειρήσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
Πολιτιστικά στέκια ή εναλλακτικά πολιτιστικά κέντρα	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐

Άλλου τύπου οργανώσεις/ομάδες (π.χ. πολιτικά κόμματα, κοινοβουλευτικά ή μη, πολιτικές οργανώσεις); Ποιες;

.....	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
.....	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
.....	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐

Δεν ανήκα – ανήκω σε καμιά οργάνωση ή ομάδα (1) ☐

11. Είστε ή ήσασταν μόνιμο ή/και μισθωτό μέλος μιας οργάνωσης;

☐ Ναι, ήμουν. Σημειώστε, παρακαλώ, ποιας οργάνωσης;

.....

☐ Ναι, είμαι. Σημειώστε, παρακαλώ, ποιας οργάνωσης;

.....

.....

☐ Όχι

12. «Αριστερά», «Κέντρο», «Δεξιά» είναι τρεις έννοιες που χρησιμοποιούνται συχνά για τον χαρακτηρισμό των πολιτικών απόψεων. Μπορείτε να μας πείτε που τοποθετείτε τον εαυτό σας στην παρακάτω κλίμακα; (Κυκλώστε έναν μόνο αριθμό)

Αριστερά Δεξιά	Κέντρο								
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10									

Δεν μπορώ (δεν θέλω) να τοποθετήσω τον εαυτό μου σε αυτή την κλίμακα (1) ☐

13. Η παρακάτω λίστα περιλαμβάνει ορισμένες δράσεις/δραστηριότητες τις οποίες οι πολίτες χρησιμοποιούν προκειμένου να διαμαρτυρηθούν ή να προβάλλουν τις διεκδικήσεις/συμφέροντα τους. Μπορείτε να μας πείτε, για κάθε μια από τις παρακάτω δραστηριότητες, αν:

A) Κάνετε χρήση τους, για τον ένα ή τον άλλο λόγο.

B) Εκτιμάτε ότι οι δραστηριότητες αυτές είναι αποτελεσματικές σε γενικές γραμμές για την προβολή διεκδικήσεων.

	A)			B)			
	Ναι, έχω ήδη κάνει χρήση αυτών των πρακτικών	Όχι, αλλά είμαι έτοιμος/η να κάνω χρήση αυτών των πρακτικών	Όχι, και αρνούμαι να κάνω χρήση αυτών των πρακτικών	Νομίζω ότι είναι αποτελεσματικές			
				Πάρα πολύ	Μάλλον ναι	Μάλλον όχι	καθόλου
Υπογραφή διαμαρτυριών	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Συμμετοχή σε διαδηλώσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Πρόκληση ζημιών	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Μπουκοτάζ ορισμένων	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐

προϊόντων, καταστημάτων, χωρών							
Συμμετοχή σε συμβολικές δράσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Συμμετοχή σε μία απεργία	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Συμμετοχή σε ομάδες στοχασμού ή συζητήσεων	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Συμμετοχή σε μια κατάληψη κτηρίου	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Αντίσταση/αντιπαράθεση στις δυνάμεις επιβολής της τάξης	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Συμμετοχή σε μια δράση αποκλεισμού της κυκλοφορία	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Διανομή φυλλαδίων	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Συμμετοχή σε πολιτιστικές δράσεις	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐

14. Κατά τη γνώμη σας το ΕΚΦ/ΠΚΦ τοποθετείται :

Στην Αριστερά (1) ☐

Στο Κέντρο (2) ☐

Στη Δεξιά (3) ☐

Υπερβαίνει αυτή την διαίρεση ή κατηγοριοποίηση (4) ☐

15. Κατά τη γνώμη σας, στο ΕΚΦ/ΠΚΦ θα πρέπει να συμμετέχουν και πολιτικά κόμματα;

(1) ☐ ΝΑΙ

(2) ☐ ΟΧΙ

(3) ☐ Μονάχα αυτά που οι σκοποί τους είναι συμβατοί με το ΕΚΦ/ΠΚΦ.

16. Κατά τη γνώμη σας, το ΕΚΦ/ΠΚΦ θα πρέπει να δέχεται βοήθεια-ενίσχυση από κυβερνήσεις και κρατικούς φορείς;

(1) ☐ ΝΑΙ, δεν βλέπω ποιο πρόβλημα υπάρχει.

(2) ☐ ΝΑΙ με την προϋπόθεση ότι αυτό γίνεται χωρίς όρους και δεν δημιουργεί εξαρτήσεις.

(3) ☐ ΟΧΙ γιατί αυτό πάντα δημιουργεί κινδύνους για την αυτονομία του κινήματος.

17. Με τη συμμετοχή σας στο ΕΚΦ επιδιώκετε να στείλετε ένα πολιτικό μήνυμα που απευθύνεται πρωτίστως ενάντια: (Επιλέξτε μόνο μια απάντηση)

(1) ☐ Στους παγκόσμιους οργανισμούς (Π.Τ., ΔΝΤ., ΠΟΕ.) και στα παγκόσμια κέντρα αποφάσεων (G8, ΗΠΑ)

(2) ☐ Στην κυβέρνηση της Ελλάδας

(3) ☐ Στις πολυεθνικές επιχειρήσεις

(4) ☐ Σε κάποιο άλλο

18. Πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις;

Η συμμετοχή στο παγκόσμιο κοινωνικό κίνημα είναι αναγκαία γιατί:

Διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ	Διαφωνώ
απολύτως	απολύτως	εν μέρει	εν μέρει

- Τα σημερινά προβλήματα δεν είναι εθνικά αλλά παγκόσμια (1) ☐ (2) ☐ (3) ☐
(4) ☐

- Οι εθνικές κυβερνήσεις είναι ανίσχυρες μπροστά στις (1) ☐ (2) ☐ (3) ☐ (4) ☐

δυνάμεις της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης

- Οι κυβερνήσεις, ανεξαρτήτως ποιο κόμματα είναι στην (1) ☐ (2) ☐ (3) ☐
(4) ☐

εξουσία, ακολουθούν πολιτικές που δε διαφέρουν ουσιωδώς
μεταξύ τους

- Τα πολιτικά κόμματα δεν εκφράζουν πλέον ουσιωδώς (1) ☐ (2) ☐ (3) ☐ (4) ☐

διαφορετικά συμφέροντα κοινωνικών ομάδων και δεν έχουν

ουσιώδεις ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές

19. Φύλο

Ανδρας (1) ☐ Γυναίκα (2) ☐

20. Πόσο χρονών είστε;

.....

21. Σε ποια πόλη/δήμο/περιοχή ζείτε; (Συμπληρώστε)

.....

Για τους ξένους να σημειωθεί, παρακαλώ, η χώρα προέλευσης:

.....

22. Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση; (ΥΠΟΔΕΙΞΤΕ ΜΟΝΟ ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ. Αν έχετε αμφιβολίες προσδιορίστε το επάγγελμα σας στο κουτί με τίτλο «Άλλο»)

Εργοδότης

(1) ☐

Αυτοαπασχολούμενος (πρωτογενή τομέα)

(2) ☐

Αυτοαπασχολούμενος (δευτερογενή τομέα)

(3) ☐

Αυτοαπασχολούμενος (τριτογενή τομέα)

(4) ☐

Μισθωτός ιδιωτικού τομέα

(5) ☐

Μισθωτός δημόσιου τομέα

(6) ☐

Μισθωτός σε φιλανθρωπικές/εθελοντικές οργανώσεις

(7) ☐

Ανεργος/Ψάχνω για δουλειά

(8) ☐

Συνταξιούχος

(9) ☐

Οικιακά/μη αμειβόμενη φροντίδα μελών οικογένειας

(10) ☐

Φοιτητής/μαθητής

(11) ☐

Δεν έχω εργαστεί ποτέ

(12) ☐

Άλλο (Συμπληρώστε).....

(13) ☐

24. Ποιος είναι ο υψηλότερος τίτλος σπουδών που κατέχετε; (Αν ακόμη σπουδάζετε, αναφερθείτε στον τίτλο σπουδών που θα αποκτήσετε με το πέρας των σπουδών σας) ΥΠΟΔΕΙΞΤΕ ΜΟΝΟ ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Δημοτικό

(1) ☐

Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ

(4) ☐

Γυμνάσιο

(2) ☐

Μεταπτυχιακό/Μάστερ (π.χ. MA, MSc, MPhil,

(5) ☐

MBA, DEA, DESS)

Λύκειο

(3) ☐

Διδακτορικό (π.χ. Ph.D, D.Phil, Thèse)

(6) ☐**Απάντηση στην ερώτηση Νο 7****1** Το ζήτημα του περιβάλλοντος (πρόσβαση στις φυσικές πηγές, τα μεταλλαγμένα, κ.α.)**2** Η απειλή ενάντια στις δημόσιες υπηρεσίες (φιλελευθεροποίηση, ιδιωτικοποίηση, κ.α.)**3** Οι ανισότητες ανδρών/γυναικών, η ανδροκρατία**4** Οι ανισότητες Βορρά-Νότου (Χρέος του Τρίτου-Κόσμου, κ.α.)**5** Η μεγάλη εξουσία των πολυεθνικών**6** Η χρηματοοικονομική κερδοσκοπία (Φόρος Τόμπιν, ξέπλυμα χρήματος, κ.α.)**7** Η μη-νομιμότητα των διεθνών οργανισμών (ΔΝΤ, ΠΟΕ, G8, Παγκόσμια Τράπεζα, κ.α.)**8** Η ευρωπαϊκή οικοδόμηση**9** Οι συνέπειες του πολέμου**10** Η ανεργία και η προσωρινή εργασία**11** Οι ομοφυλοφιλικές/ρατσιστικές/εθνικές διακρίσεις**12** Οι ανισότητες του καπιταλισμού**13** Άλλη: Προσδιορίστε παρακαλώ.....**Απάντηση στην ερώτηση Νο 8****1** Ενδυνάμωση του Διεθνούς Δικαίου (Παράδειγμα: δημιουργία μιας υπηρεσίας για το περιβάλλον, τιμωρία των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του Ανθρώπου, επιβολή ενός κοινωνικού κανονισμού στις πολυεθνικές εταιρίες, κ.α.)**2** Μεταρρύθμιση των διεθνών οικονομικών και χρηματιστικών θεσμών**3** Κατάργηση των διεθνών οικονομικών και χρηματιστικών θεσμών**4** Μεγαλύτερη συμμετοχή των Μη-κυβερνητικών οργανώσεων στις διεθνείς αποφάσεις**5** Μεταρρύθμιση του καπιταλισμού**6** Κατάργηση του καπιταλισμού

7 Μια μεγαλύτερη επέμβαση του Κράτους (οικονομία, κοινωνία, κ.α.)

8 Ανάπτυξη της συμμετοχικής δημοκρατίας (Παράδειγμα: μεγαλύτερη σύνδεση των πολιτών με τα κέντρα εξουσίας, δημοκρατία της γειτονιάς, κ.α.)

9 Εγκαθίδρυση ενός παγκόσμιου κοινοβουλίου

10 Εγκαθίδρυση εναλλακτικών δημοκρατικών μορφών, διάφορων του Κράτους

11 Ριζική ρήξη με τα σύγχρονα μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης

12 Άλλο: Προσδιορίστε παρακαλώ

.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία και άρθρα

I. Ξενόγλωσσα

- Ackerman, P., Duvall, J. (2000). *A Force more Powerful: A Century of Non-Violent Conflict*, New York: St Martin's Press.
- Alford, R.R., Friedland, R. (1975). «Political Participation and Public Policy», *American Sociological Review*, τόμ. 39, τχ. 3, σ. 393-403.
- Almond, G., Verba, S. (1980). *The Civic Culture Revisited*, 2η έκδοση, Boston: Little Brown.
- Amenda, E., Caren, N. (2004). «The Legislative, Organizational, and Beneficiary Consequences of State Oriented Challengers», στο D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi (επιμ.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, Oxford: Blackwell, σ. 461-489.
- Aminzade, R. (1995). «Between Movement and Party: The Transformation of Mid - Nineteenth - Century French Republicanism», στο J.C. Jenkins, B. Klandermas (επιμ.), *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements*, Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 39-62.
- Anderson, P. (1994). «Introduction», στο P. Anderson, P. Camiller (επιμ.), *Mapping the West European Left*, London – New York: Verso, σ. 1-22.
- Anderson, P. (2002). «Internationalism: a breviary», *New Left Review*, τόμ. 14, Μάρτιος - Απρίλιος. Διαθέσιμο στο <http://newleftreview.org/II/14/perry-anderson-internationalism-a-breviary> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Baschet, J. (2002). *L'Etincelle Zapatiste: Insurrection Indienne et Résistance Planétaire*, Paris: Denoël.
- Baschet, J. (2003). «Du Guévarisme au Refus du Pouvoir d'Etat: Les Zapatistes et le Champ Politique», *Contretemps*, τόμ. 6, σ. 72-85.
- Benford, R., Snow, D.A. (2000). «Framing Process and Social Movements: An Overview and Assessment», *Annual Review of Sociology*, τόμ. 26, σ. 611-629.
- Benford, R. (2013). «Master Frame», στο D.A. Snow, D. della Porta, B. Klandermans, D. McAdam (επιμ.), *The Wiley –Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*, Oxford, U.K: Blackwell Publishing
- Bernstein, M. (1997). «Celebration and Suppression: The Strategic Uses of Identity by the Lesbian and Gay Movement», *American Journal of Sociology*, τόμ. 103, σ. 531-565.
- Birbaum, P. (1998). *La France Imaginée*, Paris: Fayard.

- Bohman, J. (1997). «Deliberative Democracy and Effective Social Freedom: Capabilities, Resources and Opportunities», στο J. Bohman, W. Rehg (επιμ.), *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, Cambridge: MIT Press, σ. 321-348.
- Bosi, L., Uba, K. (2009). «The Outcomes of Social Movements», *Mobilization*, τόμ. 14, τχ. 4, σ. 405-411.
- Boudourides, M., Botetzagias, I. A. (2007). «Networks of Protest on Global Issues in Greece 2002-2003», στο D. Purdue (επιμ.), *Civil Societies and Social Movements: Potential and Problems*, London - New York: Routledge, σ. 109-123.
- Braud, P. (1993). *Le Jardin des Délices Démocratiques*, Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.
- Buechler, S.M. (2000). *Social Movements in Advanced Capitalism*, Oxford: Oxford University Press.
- Burstein, P. (1989). «Bringing the Public Back In: Should Sociologists Consider the Impact of Public Opinion on Public Policy?», *Social Forces*, τόμ. 77, σ. 27-62.
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy Society and Culture vol. I*, 2^η έκδοση, Oxford: Blackwell.
- Chabanet, D., Giugni, M. (2010). «Les Conséquences des Mouvements Sociaux», στο O. Fillieule, E. Agrikoliansky, I. Sommier (επιμ.), *Penser les Mouvements Sociaux: Conflits Sociaux et Contestations dans les Sociétés Contemporaines*, Paris: La Découverte, σ. 145-162.
- Cinall, M., Giugni, M. (2011). «Institutional Opportunities, Discursive Opportunities, and the Political Participation of Migrants in European Cities», στο L. Morales, M. Giugni (επιμ.), *Social Capital, Political Participation, and Migration in Europe: Making Multicultural Democracy Work?*, Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan Press, σ. 43-62.
- Cohen, A., Lacroix, B., Riutor, P. (2009). «Introduction: Les Mobilisations», στο A. Cohen, B. Lacroix, P. Riutort (επιμ.), *Nouveau Manuel de Science Politique*, Paris: La Découverte, σ. 493-494.
- Cohen, J. (1989). «Deliberation and Democratic Legitimacy», στο A. Hamlin, P. Pettit (επιμ.), *The Good Polity*, Oxford: Blackwell, σ. 17-34.
- Collier, R.B., Collier, D. (1991). *Shaping the Political Arena. Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America*, Princeton: Princeton University Press.
- Collins, R. (2001). «Social Movements and the Focus of Emotional Attention», στο J. Goodwin, J.M. Jasper, F. Polletta (επιμ.), *Passionate Politics: Emotions and Social Movements*, Chicago – London: The University of Chicago Press, σ. 27-44.

- Danforth, L.M. (1997). *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*, Princeton: Princeton University Press.
- Della Porta, D. (1995). *Social Movements, Political Violence and the State: A Comparative Analysis of Italy and Germany*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Porta, D. (2005). «Deliberation in Movement: Why and How to Study Deliberative Democracy and Social Movements», *Acta Politica*, τόμ. 40, σ. 336-350.
- Della Porta, D. (2009). «Another Europe: An Introduction», στο D. della Porta (επιμ.), *Another Europe: Conceptions and Practices of Democracy in the European Social Forums*, New York – Canada: Routledge, σ. 3-25.
- Della Porta, D. (2013). *Clandestine Political Violence*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Porta, D., Andretta, M., Mosca, L., Reiter, H. (επιμ.). (2006). *Globalization From Below: Transnational Activists and Protest Networks*, Minneapolis – London: University of Minnesota Press
- Della Porta, D., Kriesi, H., Rucht, D. (επιμ.). (2002). *Social Movements in a Globalizing World*, New York: Palgrave Macmillan.
- Della Porta, D., Mosca, L. (2008). «Les Origines du “Mouvement des Mouvements” Italien», στο I. Sommier, O. Fillieule, E. Agrikoliansky (επιμ.), *Généalogie des mouvements sociaux: une perspective comparée*, Paris: Editions Karthala, σ. 165-184.
- Della Porta, D., Mosca, L. (2010). «Build Locally Global Links: The Social Forum Process in Italy», *Journal of World System Research*, τόμ. 16, τχ. 1, σ. 63-81.
- Della Porta, D., Reiter, H. (1998). «Introduction: The Policing of Protest in Western Democracies», στο D. della Porta, H. Reiter (επιμ.), *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*. Minneapolis – London: University of Minnesota Press, σ. 1-34.
- Della Porta, D., Reiter, H. (2006). «Antimondialisation et Ordre Public: Le Sommet du G8 à Gênes», στο O. Fillieule, D. della Porta (επιμ.), *Police et Manifestants: Maintien de l'Ordre et Gestion des Conflits*, Paris: Sciences Po, Les Presses, σ. 281-297.
- Della Porta, D., Rucht, D. (2002). «The Dynamics of Environmental Campaigns», *Mobilization*, τόμ. 7, τχ. 1, σ. 1-14.
- Della Porta, D., Tarrow, S. (1986). «Unwanted Children: Political Violence and the Cycle of Protest in Italy 1966-1973», *European Journal of Political Research*, τόμ. 24, τχ. 5/6, σ. 607-632.

- Della Porta, D., Tarrow, S. (2005). «Transnational Processes and Social Activism», στο D. della Porta, S. Tarrow (επιμ.), *Transnational Protest and Global Activism*, United States of America: Rowman and Littlefield Publishers.
- Devin, G. (επιμ.). (2004). *Les solidarités transnationales*, Paris: L' Harmattan.
- Diani, M. (2003). «Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: “From Metaphor to Substance”?», στο M. Diani, D. McAdam (επιμ.), *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, Oxford/NY: Oxford University Press, σ. 1-18.
- Diani, M. (2005). *Green Networks. A Structural Analysis of the Italian Environmental Movement*, Edinburg: Edinburg University Press.
- Diani, M., Bison, I. (2004). «Organizations, Coalitions, and Movements», *Theory and Society*, τόμ. 33, σ. 281-309.
- Dryzek, J.S. (2000). *Deliberative Democracy and Beyond*, New York: Oxford University Press.
- Dupuis – Déri, F. (2003). *Les Black Blocs: La Liberté et l'Egalité se manifestent*, Montréal: Lux.
- Dupuis – Déri, F. (2003β). «Les Black Blocs: Bas les Masques», *Mouvements*, τόμ. 25, σ. 74-80.
- Dupuis – Déri, F. (2004). «Penser l'Action Directe des Black Blocs», *Politix*, τόμ. 17, τχ. 68, σ. 79-109.
- Earl, J., Soule, S.A., McCarthy, J.D. (2003). «Protest under Fire? Explaining the Policing of Protest», *American Sociological Review*, τόμ. 68, τχ. 4, σ. 581-606.
- Eisinger, P.K. (1973). «The Conditions of Protest Behavior in American Cities», *American Political Science Review*, τόμ. 77, σ. 11-28.
- Elster, J. (1998). «Deliberation and Constitution Making», στο J. Elster (επιμ.), *Deliberative Democracy*, Oxford: Oxford University Press, σ. 97-122.
- Favre, P. (1993). «La Manifestation entre Droit et Politique», στο CURAPP, *Droit et Politique*, Paris: PUF, σ. 281-292.
- Ferre, M.M. (2005). «Soft Repression: Ridicule, Stigma and Silencing in Gender-Based Movements», στο C. Davenport, H. Johnston, C. Müller (επιμ.), *Repression and Mobilization*, Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 138-155.
- Fillieule, O. (1999). «“Plus ça change, moins ça change”: Demonstrations in France During the Nineteen-Eighties», στο D. Rucht, R. Koopmans, F. Neidhardt (επιμ.), *Acts of Dissent: New Developments in the Study of Protest*, Oxford/NY: Rowman& Littlefield Publishers INC, σ. 199-227.

- Fillieule, O. (2006). «Requiem pour un concept. Vie et mort de la notion de “structure des opportunités politiques”», στο G. Dorronsoro (επιμ.), *La Turquie Conteste: Mobilisations Sociales et Régime Sécuritaire*, Paris: CNRS éditions, σ. 201-218.
- Fillieule, O., Della Porta, D. (2006). «Variations de Contexte et Contrôle des Mouvements Collectifs», στο O. Fillieule, D. della Porta (επιμ.), *Police et Manifestants: Maintien de l'Ordre et Gestion des Conflits*, Paris: Sciences Po, Les Presses, σ. 17-34.
- Fumagalli, A. (2002). «Histoire du mouvement antiglobalisation en Italie», *Multitudes*, τόμ. 10, σ. 163-175. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.cairn.info/revue-multitudes-2002-3-page-163.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Gamson, W. (1975). *The Strategy of Social Protest*, Homewood, IL: The Dorsey Press.
- Gamson, W., Fireman, B., Rytina, S. (1982). *Encounters with Unjust Authority*, Homewood, IL: Dorsey.
- Ganz, M. (2000). «Resources and Resourcefulness: Strategic Capacity in the Unionization of California Agriculture, 1959-1966», *American Journal of Sociology*, τόμ. 105, τχ. 4, σ. 1003-1062.
- Giugni, M. (1998). «Social Movements and Change: Incorporation, Transformation and Democratization», στο M. Guigni, D. McAdam, C. Tilly (επιμ.), *From Contention to Democracy*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield, σ. xi-xxvi.
- Giugni, M. (2001). «L'Impact des Mouvements Ecologistes, Antinucléaires et Pacifistes sur les Politiques Publiques: Le Cas des Etats Unis, de l'Italie, et de la Suisse, 1975-1995», *Revue Française de Sociologie*, τόμ. 42, σ. 641-668.
- Giugni, M. (2007). «Useless Protest? A Time-Series Analysis of the Policy Outcomes of Ecology, Anti-Nuclear, and the Peace Movements in the United States», *Mobilization*, τόμ. 12, σ. 101-116.
- Giugni, M. (2008). «Political, Biographical, and Cultural Consequences of Social Movements», *Social Compass*, τόμ. 2, σ. 1582-1600.
- Giugni, M. (2010). «The Contentious Politics of Unemployment in Europe: An Introduction», στο M. Giugni (επιμ.), *The Contentious Politics of Unemployment in Europe: Welfare States and Political Opportunities*, Houdmills: Palgrave, σ. 1-16.
- Giugni, M. Bosi, L. (2012). «The Study of the Consequences of Armed Groups: Lessons from the Social Movements Literature», *Mobilization*, τόμ. 15, σ. 85-98.
- Giugni, M., Koopmans, R., Passy, F., Statham, P. (2005). «Institutional and Discursive Opportunities for Extreme-Right Mobilization in Five Countries», *Mobilization*, τόμ. 10, τχ. 1, σ. 145-162.

- Givan, R.K., Roberts, S.A., Soule, S.A. (2010). «The Dimension of Diffusion», στο R.K. Givan, K. Roberts, S.A., Soule (επιμ.), *The Diffusion of Social Movements: Actors, Mechanism, and Political Effects*, Cambridge/New York: Cambridge University Press
- Goffman, E. (1986). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Everyday Life*, 2^η έκδοση, Boston: Northeastern University Press.
- Goldstone, J. (2004). «More Social Movements or Fewer? Beyond Political Opportunity Structure to Relational Field», *Theory and Society*, τόμ. 13, σ. 333-365.
- Goldstone, J., McAdam, D. (2001). «Placing Contention in Demographic and Life-Course Context», στο R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, J.W. Sewell, S. Tarrow, C. Tilly (επιμ.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 195-221.
- Goldstone, J., Tilly, C. (2001). «Threat (and Opportunity): Popular Action and State Response in the Dynamics of Contention», στο R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, J.W. Sewell, S. Tarrow, C. Tilly (επιμ.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 179-194.
- Goodwin, J., Jasper, J. (1999). «Caught in a Winding, Snarling Vine: The Structural Bias of Political Process Theory», *Sociological Forum*, τόμ. 14, τχ. 1, σ. 27-54.
- Goodwin, J., Jasper, J.M., Polletta, F. (2000). «The Return of the Repressed: The Fall and Rise of Emotions in Social Movements Theory», *Mobilization*, τόμ. 5, τχ. 1, σ. 65-83.
- Goodwin, J., Jasper, J.M., Polletta, F. (2001). «Introduction: Why Emotions Matter», στο J. Goodwin, J.M. Jasper, F. Polletta (επιμ.), *Passionate Politics: Emotions and Social Movements*, Chicago – London: The University of Chicago Press, σ. 1-26.
- Gusfield, J.R. (1970). *Protest, Reform, and Revolt*, New York: John Wiley and Sons.
- Habermas, J. (1985). *The Theory of Communicative Action, Volume I: Reason and the Rationalization of the Society*, μτφρ. T. McCarthy, Boston: Beacon Press.
- Hard, M., Negri, A. (2000). *Empire*, μτφρ. D.A. Canal, Paris: Exils.
- Hard, M., Negri, A. (2004). *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*, New York: The Penguin Press.
- Hess, D., Martin, B. (2006). «Repression, Backfire and the Theory of Transformative Events», *Mobilization*, τόμ. 11, τχ. 1, σ. 249-267.
- Holloway, J. (2002). *Change the World without Taking the Power: The Meaning of Revolution Today*, United States: Pluto Press.
- Imig, D., Tarrow, S. (2001). «Mapping the Europeanization of Contention: Evidence from a Quantitative Data Analysis», στο D. Imig, S. Tarrow (επιμ.), *Contentious Europeans:*

- Protest and Politics in an Emerging Polity*, Lanham – Boulder – New York/Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, σ. 27-52.
- Jasper, J. M. (1997). *The Art of Moral Protest: Culture, Biography, and Creativity in Social Movements*, Chicago: University of Chicago Press.
- Jasper, J.M. (1998). «The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements», *Sociological Forum*, τόμ. 3, σ. 394-427.
- Jasper, J.M., Poulsen, J.D. (1995). «Recruiting Strangers and Friends: Moral Shocks and Social Networks in Animal Rights and Anti-Nuclear Protest», *Social Problems*, τόμ. 42, σ. 493-512.
- Jenkins, J.C., Form, W. (2006). «Social Movements and Social Change», στο T. Janoski, R. Alford, A. Hicks, M.A. Schwartz (επιμ.), *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 331-349.
- Jenkins, J.C., Klandermas, B. (1995). «The Politics of Social Protest», στο J.C. Jenkins, B. Klandermas (επιμ.), *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements*, Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 3-13.
- Jenkins, J.C., Perrow, C. (1977). «Insurgency of the Powerless: Farm Workers Movements (1946- 1972)», *American Sociological Review*, τόμ. 42, , τχ. 2, σ. 249-268.
- Kahn, D., Kellner, D. (2004). «New Media and Internet Activism: From the Battle of Seattle to Blogging», *New Media and Society*, τόμ. 6, σ. 87-95.
- Kaldor, M.(2000). «“Civilizing” Globalization? The Implications of the “Battle in Seattle”», *Journal of International Studies*, τόμ. 29, σ. 105-114.
- Katsiaficas, G. (2006). *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life*, Oakland – Edinburg: AK Press.
- Keck, M., Sikkink, K. (1998). *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, Ithaca – London: Cornell University Press.
- Killian, L.M. (1975). *The Impossible Revolution, Phase II: Black Power and the American Dream*, New York: Random House.
- Kimeldorf, H. (1989). *World War Two and the Deradicalization of American Labor: A «Deviant Case» Study*, Ann Arbor, MI: The University of Michigan.
- Koopmans, R., Kriesi, H. (1995). «Institutional Structures and Prevailing Strategies», στο H. Kriesi, R. Koopmans, J.W. Duyvendak, M. Giugni (επιμ.), *New Social Movements in Western Europe: A Comparative Analysis*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, σ. 26-52.
- Koopmans, R., Olzak, S. (2004). «Discursive opportunities and the evolution of right-wing violence in Germany», *American Journal of Sociology*, τόμ. 110, τχ. 1, σ. 198-230.

- Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M., Passy, F. (2005). *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*, Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Kotronaki, L. (2004). *La Désobéissance Civile dans le Mouvement Altermondialisation: Dimensions Identitaires et Limites d'une Mouance Contestataire*, Mémoire de DEA de Sociologie Politique, Université Paris I – La Sorbonne.
- Kotronaki, L. (2013). «Les Mobilisations des Indignés: Politique du Conflit et Politique Conventionnelle aux Années du Mémoire en Grèce», *Pôle Sud*, τόμ. 38, σ. 53-70.
- Kotronaki, L., Seferiades, S. (2012). «Along the Pathways of Rage: The Space – Time of an Uprising», στο S. Seferiades, H. Johnston (επιμ.), *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, London: Asghate Publishing, σ. 157-170.
- Kousis, M. (2007). «Greece», στο C. Roots (επιμ.), *Environmental Protest in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press, σ. 109-134.
- Kriesi, H. (1996). «The Organizational Structure of New Social Movements in a Political Context», στο D. McAdam, J.D. McCarthy, M.N. Zald, *Comparative Perspectives on Social Movements*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 152-184.
- Kriesi, H. (2004). «Political Context and Opportunity», στο D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi (επιμ.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, USA: Blackwell Publishing, σ. 67-90.
- Marx, G., McAdam, D. (1996). «Social Movements and the Changing Structure of Political Opportunity in the European Union», *West European Politics*, τόμ. 19, σ. 97-111.
- Mathieu, L. (2004). «Des Mouvements Sociaux à la Politique Contestataire: Les Voies Tâtonnantes d'un Renouvellement de Perspective», *Revue Française de Sociologie*, τόμ. 45, τχ. 3, σ. 561-580.
- Mathieu, L. (2007). «L'Espace des Mouvements Sociaux», *Politix*, τόμ. 77, τχ. 1, σ. 131-151.
- Mathieu, L. (2010). «Contexte Politique et Opportunités», στο O. Fillieule, E. Agrikoliansky, I. Sommier (επιμ.), *Penser les Mouvements Sociaux: Conflits Sociaux et Contestations dans les Sociétés Contemporaines*, Paris: La Découverte, σ. 39-54.
- McAdam, D. (1989). «The Biographical Consequences of Activism», *American Sociological Review*, τόμ. 54, σ. 744-760.
- McAdam, D. (1996). «Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions», στο D. McAdam, J.D. McCarthy, M.N. Zald (επιμ.), *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 23-40.
- McAdam, D. (1999). *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*, 2^η έκδοση, Chicago: University of Chicago Press.

- McAdam, D. (2003). «Beyond Structural Analysis: Toward a More Dynamic Understanding of Social Movements», στο M. Diani, D. McAdam (επιμ.), *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, Oxford: Oxford University Press, σ. 281-299.
- McAdam, D., Aminzade, R. (2001). «Emotions and Contentious Politics», στο R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, J.W. Sewell, S. Tarrow, C. Tilly (επιμ.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 14-50.
- McAdam, D., Paulsen, R. (1993). «Specifying the Relationship between Social Ties and Activism», *American Journal of Sociology*, τόμ. 99, τχ. 3, σ. 640-667.
- McAdam, D., Rucht, D. (1993). «The Cross-National Diffusion of Movements Ideas», *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, τόμ. 528, σ. 56-74.
- McAdam, D., Sewell, W.H. (2001). «It's about Time: Temporality in the Study of Social Movements and Revolutions», στο R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, W.H. Sewell, S. Tarrow, C. Tilly (επιμ.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 89-125.
- McAdam, D., Snow, D.A. (1996). *Social Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization, and Dynamics*, Los Angeles, CA: Roxbury Press.
- McAdam, D., Snow, D.A. (2000). «Identity work Processes in the Context of Social Movements», στο S. Stryker, T.J. Owens, R. White (επιμ.), *Self, Identity and Social Movements*, Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 41-67.
- McAdam, D., Tarrow, S., Tilly, C. (1996). «To map Contentious Politics», *Mobilization*, τόμ. 1, τχ. 1, σ. 17-34.
- McAdam, D., Tarrow, S., Tilly, C. (2001). *Dynamics of Contention*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McCarthy, J.D., Zald, M.N. (1973). *The Trend of Social Movements in America: Professionalization and Resource Mobilization*, Morristown, NJ: General Learning Press.
- McCarthy, J.D., Zald N.M. (1977). «Resource Mobilization and Social Movements», *American Journal of Sociology*, τόμ. 82, τχ. 6, σ. 1212-1241.
- McPhail, C., Schweingrüber, D., McCarty, J. (1998). «Policing Protest in the United States», στο D. della Porta, H. Reiter (επιμ.), *Policing Protest and the Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 49-69.
- Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present*, Philadelphia: Temple University Press.

- Melucci, A. (1992). «Liberation or Meaning? Social Movements, Culture and Democracy», *Development and Change*, τόμ. 23, τχ. 3, σ. 43-77.
- Melucci, A. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Melucci, A., Avritzer, L. (2000). «Complexity, Cultural Pluralism and Democracy: Collective Action in the Public Space», *Social Science Information*, τόμ. 39, τχ. 4, σ. 520-527.
- Meyer, D.S., Tarrow, S. (1998). «A Movement Society: Contentious Politics for a New Century», στο D.S. Meyer, S. Tarrow (επιμ.), *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*, Lanham – Boulder – New York – Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, σ. 1-28.
- Miller, D. (1993). «Deliberative Democracy and Social Choice», στο D. Held (επιμ.), *Prospects for Democracy*, Cambridge: Polity Press, σ. 74-92.
- Molotch, H., Marilyn, L. (1974). «News as Purposive Behavior. On the Strategic Use of Routine Events, Accidents and Scandals», *American Sociological Review*, τόμ. 39, σ. 101-112.
- Moschonas, G. (1998). «Social-Démocratie et Electorat Ouvrier, le Relachement du Lien Social», *Actuel Marx*, τόμ. 23, σ. 93-117.
- Moschonas, G. (2002). *In The Name of Social Democracy. The Great Transformation: 1945 to the Present*, London – New York: Verso.
- Moyer, B., McAllister, J., Finley, M.L. (2001). *Doing Democracy: The MAP Model for Organizing Social Movements*, Gabriola Island – Canada: New Society.
- Oberschall, A. (1973). *Social Conflict and Social Movements*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Olesen, T. (2004). «The Transnational Zapatistas Solidarity Network», *Global Networks*, τόμ. 4, τχ. 1, σ. 89-107.
- Oliver, P., Johnston, H. (2000). «What a Good Idea! Frames and Ideology in Social Movements Research», *Mobilization*, τόμ. 5, σ. 50-65.
- Passy, F. (1998). *L'Action Altruiste: Contraintes et Opportunités de l'Engagement dans les Mouvements Sociaux*, Geneva: Droz.
- Passy, F. (2001). «Political Altruism and the Solidarity Movement: An Introduction», στο F. Passy, M. Giugni (επιμ.), *Political Altruism? Solidarity Movements in International Perspective*, Lanham – Boulder – New York – Oxford: Rowman & Littlefield, σ. 3-26.

- Passy, F., Giugni, M. (2005). «Récits, Imaginaires Collectifs et Forme d'Action Protestataire: Une Approche Constructiviste de l'Action Antiraciste», *Revue Française de Science Politique*, τόμ. 55, τχ. 5/6, σ. 889-918.
- Pedretti, M. (2001). *La Figure du Désobéissant en Politique*, Paris: L' Harmattan.
- Peterson, A. (2006). «Policing Contentious Politics at Transnational Summits: Darth Vader or the Keystone Cops?», στο D. della Porta, A. Peterson, H. Reiter (επιμ.), *The Policing of Transnational Protest*, Aldershot: Asghate, σ. 43-73.
- Pianta, M., Marchetti, R. (2006). «The Transnational Dimension of Global Justice Movements», στο D. della Porta (επιμ.), *The Global Justice Movements: A Cross National and Transnational Perspective*, New York: Paradigm.
- Pianta, M., Zola, D. (2008). «La montée en puissance des mouvements globaux 1970-2005», στο I. Sommier, O. Fillieule, E. Agrikoliansky (επιμ.), *Généalogie des mouvements sociaux: une perspective comparée*, Paris: Editions Karthala, σ. 41-67.
- Pierson, P. (2000). «Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics», *The American Political Science Review*, τόμ. 94, τχ. 2, σ. 251-267.
- Piven, F.F., Cloward, R.A. (1991). «Collective Protest: A critique of Resource Mobilization Theory», *International Journal of Politics, Culture and Society*, τόμ. 4, σ. 435-458.
- Piven, F.F, Cloward, R.A. (1992). «Normalizing Collective Protest», στο A.D., Morris, C. McClurg Mueller (επιμ.), *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven and London: Yale University Press, σ. 301-325.
- Pizzorno, A.(1978). «Political Exchange and Collective Identity in Industrial Conflict», στο C. Crouch, A. Pizzorno (επιμ.), *The Resurgence of Class Conflict in Western Europe since 1968*, London: Macmillan, σ. 277-298.
- Pleyers, G. (2004). «Des Black Blocks aux Alter-Activistes: Pôles et Formes d'Engagement des Jeunes Altermondialistes», *Lien Social et Politiques*, τόμ. 51, σ. 123-134.
- Polletta, F. (2006). *It Was Like a Fever*, Chicago: Chicago University Press.
- Roots, C., Saunders, C. (2008). «Le Développement du Mouvement pour une Justice Globale en Grande Bretagne», στο I. Sommier, O. Fillieule, E. Agrikoliansky (επιμ.), *Généalogie des mouvements sociaux: une perspective comparée*, Paris: Editions Karthala, σ. 67-86.
- Rowls, J. (1987). *La Théorie de la Justice*, μτφρ. C. Audard, Paris: Editions du Seuil.
- Rucht, D. (2002). «The transnationalization of Social Movements: Trends, Causes, Problems», στο D. Della Porta, H. Kriesi, D. Rucht (επιμ.), *Social Movements in a Globalizing World*, New York: Palgrave Macmillan, σ. 206-223.
- Rucht, D., Koopmans, R., Neidhardt, F.(1999). «Introduction: Protest as a Subject of Empirical Research», στο D. Rucht, R. Koopmans, F. Neidhardt (επιμ.), *Acts of Dissent:*

- New Developments in the Study of Protest*, Oxford/NY: Rowman & Littlefield Publishers INC, σ. 7-33.
- Rucht, D., Teune, S., Yang, M. (2008). «La Genèse des Mouvements Altermondialistes en Allemagne», στο I. Sommier, O. Fillieule, E. Agrikoliansky (επιμ.), *Généalogie des mouvements sociaux: une perspective comparée*. Paris: Editions Karthala, σ. 115-142.
- Rule, J., Tilly, C. (1975). «Political Processes in Revolutionary France: 1830-1832», στο J.M. Merriman (επιμ.), *1830 in France*, New York: New Viewpoints, σ. 41-85.
- Russell, L., Curtis, J.R, Zurcher, A. (1973). «Stable Resources of Protest Movements: the Multi-Organizational Field», *Social Forces*, τόμ. 52, τχ. 1, σ. 53-61.
- Sahlins, M (1981). *Historical Metaphors and Mythical Realities*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Sahlins, M. (1985). *Islands of History*, Chicago: Chicago University Press.
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, New York: Cambridge University Press.
- Schock, K. (2005). *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Non-Democracies*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Seferiades, S. (1998). *Working Class Movements (1780-1930), Vol. II*, Phd Dissertation, Columbia University, UML.
- Seferiades, S., Johnston, H. (2011). «The Dynamics of Violent Protest: Emotions, Repression and Disruptive Deficit», στο S. Seferiades, H. Johnston (επιμ.), *Violent Protest, Contentious Politics and the Neoliberal State*, London: Asghate Publishing, σ. 3-19.
- Sewell, W.H. (1992). «A Theory of Structure: Duality, Agency, and Social Transformation», *American Journal of Sociology*, τόμ. 98, σ. 1-29.
- Sewell, W.H. (1996α). «Historical Events as Transformations of Structures: Inventing Revolution at the Bastille», *Theory and Society*, τόμ. 29, σ. 841-881.
- Sewell, W.H. (1996β). «Three Temporalities: Toward an Eventful Sociology», στο T.J. McDonald (επιμ.), *The Historic Turn in Human Sciences*, United States of America: Ann Arbor, The University of Michigan Press, σ. 245-280.
- Smelser, N.J. (1962). *Theory of Collective Behavior*, New York: The Free Press.
- Smith, J. (2001). «Globalizing Resistance: The Battle of Seattle and the Future of Social Movements», *Mobilization*, τόμ. 6, τχ. 1, σ. 1-20.
- Smithey, L.A., Kurtz, L.R. (1999). «We have bare hands: Nonviolent Social Movements in the Soviet Bloc», στο S. Zunes, L.R. Kurtz, S.B. Asher (επιμ.), *Nonviolent Social Movement*, Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers, σ. 96-124.

- Snow, D.A., Benford, D. (1988). «Ideology, Frame Resonance and Participant Mobilization», στο B. Klandermas, H. Kriesi, S. Tarrow (επιμ.), *From Structure to Action: Social Movement Participation across Cultures*, Greenwich, Conn: Jai Press, σ. 197-217.
- Snow, D.A., Benford D. (1992). «Master Frames and Cycles of Protest», στο A.D. Morris, C. Mueller (επιμ.), *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven and London: Yale University Press, σ. 133-156.
- Snow, D.A., Rochford, E.B., Worden, S.K., Benford, R.D. (1986). «Frame Analysis Process, micromobilization, and movement participation», *American Sociological Review*, τόμ. 51, σ. 464-481.
- Sommier, I. (2003). *Le Renouveau des Mouvements Contestataires à l'heure de la Mondialisation*, Paris: Editions Flammarion.
- Sommier, I. (2005). «Produire l'événement: Logiques de Coopération et Conflits Feutrés», στο E. Agrikoliansky, I. Sommier (επιμ.), *Radiographie du Mouvement Altermondialiste*, Paris: La Dispute, σ. 19-43.
- Sommier, I., Fillieule, O., Agrikoliansky, E. (επιμ.) (2008). *Généalogie des mouvements sociaux: une perspective comparée*, Paris: Editions Karthala.
- Soule, S.A. (2004). «Diffusion Processes within and Across Movements», στο D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi (επιμ.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, Malden, MA: Blackwell Publishing, σ. 294-310.
- Steinberg, M. (1999). «The Talk and Back Talk of Collective Action: A Dialogic Analysis of Repertoire of Discourses among Nineteenth Century English Cotton Spinners», *American Journal of Sociology*, τόμ. 105, σ. 736-780.
- Tarrow, S. (1989). *Democracy and Disorder: Protest in Italy 1965-1975*, Oxford: Clarendon.
- Tarrow, S. (1992). «Mentalities, Political Cultures, and Collective Action Frames: Constructing Meanings through Action», στο A.D. Morris, C. McClurg Mueller (επιμ.), *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven and London: Yale University Press, σ. 174-202.
- Tarrow, S. (1995). «Cycles of Collective Action: Between Moments of Madness and the Repertoire of Contention», στο M. Traugott (επιμ.), *Repertoires and Cycles of Collective Action*, Durham and London: Duke University Press, σ. 89-116.
- Tarrow, S. (1998). *Power in Movement*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tarrow, S. (2005). «The Dualities of Transnational Contention: “Two Activist Solitudes” or a New World Altogether?», *Mobilization*, τόμ. 10, τχ. 1, σ. 53-72.
- Tarrow, S. (2012). *Strangers at the Gates: Movements and States in Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Tarrow, S., Tilly, C. (2007). *Contentious Politics*, London: Paradigm Publishers.
- Taylor, V., Van Dyke, N. (2004). «“Get Up Stand Up”: Tactical Repertoires of Social Movements», στο D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi (επιμ.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, USA: Blackwell Publishing, σ. 262-293.
- Taylor, V., Whittier, N.E. (1995). «Analytical Approaches to Social Movement Culture: The Culture of Woman’s Movement», στο H. Johnston, B. Klandermans (επιμ.), *Social Movements and Culture*, London – Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 163-187.
- Tilly, C. (1984). *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*, New York: Russell Sage Foundation.
- Tilly, C. (1986). *The Contentious French*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tilly, C. (1995). «To explain Political Process», *American Journal of Sociology*, τόμ. 100, σ. 1594-1610.
- Tilly, C. (1995). *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*, Cambridge: Harvard University Press.
- Tilly, C. (2002). *Stories, Identities, and Political Change*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Tilly, C. (2004). *Social Movements, 1768-2004*, London: Paradigm Publishers.
- Traugott, M. (1985). *Armies of Poor*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wagner, A.C. (2005). *Vers une Europe Syndicale: Une enquête sur la Confédération Européenne des Syndicats*, Paris: Editions du Croquant.
- Wahlström, M., Oskarsson, M. (2006). «Negotiating Political Protest in Gothenburg and Copenhagen», στο D. della Porta, A. Peterson, H. Reiter (επιμ.), *The Policing of Transnational Protest*, Aldershot: Ashgate, σ. 117-143.
- Walgrave, S., Rucht, D. (επιμ.) (2010). *The World Says No to War: Demonstrations Against War in Iraq, Social Movements, Protest, and Contention*, Vol. 33, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wilson, J.Q. (1973). *Political Organizations*, New York: Basic Books.
- Wood, L.J. (2005). «Taking to the Streets against Neo-liberalism: Global Days of Action and Other Strategies», στο B. Podobnik, T. Reifer (επιμ.), *Transforming Globalization: Challenges and Opportunities in the Post 9/11 Era*, Leiden NL: Brill Academic Press, σ. 69-82.
- Wood, L.J. (2012). *Direct Action, Deliberation, and Diffusion*, Cambridge: Cambridge University Press.

Young, I.M. (1996). «Communication and the Other: Beyond Deliberative Democracy», στο S. Benhabib (επιμ.), *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*, Princeton: Princeton University Press, σ. 120-135.

Zolberg, A. (1972). «Moments of Madness», *Politics and Society*, τόμ. 2, σ. 183-207.

Zwerman, G., Steinhoff, P.G., Della Porta, D. (2000). «Disappearing Social Movements: Clandestinity in the Cycle of New Left Protest in the U.S, Japan, Germany and Italy», *Mobilization*, τόμ. 5, τχ. 1, σ. 85-104.

II. Ελληνόγλωσσα

Βαΐου, Ν., Χατζημιχάλης, Κ. (1997). *Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τον Πολωνό στους αγρούς*, Αθήνα: Εξάντας.

Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βιδάλη, Σ. (2007). *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία: τομές και συνέχειες στην αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. β', Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Γαβρόγλου, Σ.Π. (2003). «Μετανάστευση και ακροδεξιά αντίδραση στην Ευρώπη: συγκριτική επισκόπηση», στο Χ. Ναζάκης, Μ. Χλέτσος (επιμ.), *Μετανάστες και μετανάστευση: οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 71-112.

Γκίβαλος, Μ. (2005). «Μετασχηματισμοί και διαφοροποιήσεις στο ΠΑΣΟΚ στη δεκαετία του 1990-2000. Συγκρίσεις των πολιτικών διακυβέρνησης και των ηγετικών προσώπων», στο Χ. Βερναρδάκης (επιμ.), *VPRC – Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2004. Εκλογές, κόμματα, ομάδες συμφερόντων, χώρος και κοινωνία*, Αθήνα: Σαββάλας, σ. 86-127.

Della Porta, D., Diani, M. (2010). *Κοινωνικά Κινήματα : Μια εισαγωγή*, μτφρ. Ξ. Γιαταγάνας, Αθήνα: Κριτική.

Καζάκος, Π. (2002). «Εκλογικές μετατοπίσεις και ευρωπαϊκή ενοποίηση», στο Η. Κατσούλης (επιμ.), *Νέα σοσιαλδημοκρατία: περιεχόμενα πολιτικής, θεσμοί, οργανωτικές δομές*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σ. 265-295.

Κασίμης, Χ., Νιτσιάκος, Β., Ζακοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Α. (2002). *Οι επιπτώσεις της εγκατάστασης και απασχόλησης του ξένου εργατικού δυναμικού στην ελληνική ύπαιθρο*, Πανεπιστήμιο Πατρών – Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Κοτρωνάκη, Λ. (2014). «Ρεπερτόρια Δημοκρατίας “από τα κάτω”, ρεπερτόρια καταστολής στο κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση: το παιχνίδι με τους

αντικριστούς καθρέφτες», στο Σ.Ι., Σεφεριάδης (επιμ.), *Η δημοκρατική λειτουργία σε καμπή: προκλήσεις και απειλές στον πρώιμο 21ό αιώνα*, Αθήνα: Νήσος, σ. 439-460.

Κωστόπουλος, Τ., Εμπειρίκος, Λ., Λιθοδόξου, Δ. (1992). *Ελληνικός εθνικισμός, μακεδονικό ζήτημα: η ιδεολογική χρήση της Ιστορίας*, Αθήνα: Έκδοση της Κίνησης Αριστερών Ιστορικού Αρχείου.

Πουλαντζάς, Ν. (1982). *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Σερντεδάκης, Ν. (2007). «Ζητήματα μεθόδου στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων και της συλλογικής δράσης», στο Σ. Παπαϊωάννου (επιμ.), *Ζητήματα Θεωρίας και Μεθόδου των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα: Κριτική, σ. 381-395.

Σερντεδάκης, Ν. (2011). «Η συμβολή της έρευνας των γεγονότων διαμαρτυρίας στην κατανόηση της συλλογικής δράσης», στο Γ. Τσιώλης, Ν. Σερντεδάκης, Γ. Κάλλας (επιμ.), *Ερευνητικές υποδομές και δεδομένα στην εμπειρική κοινωνική έρευνα*, Αθήνα: Νήσος, σ. 349-377.

Σεφεριάδης, Σ.Ι. (2002). «Σοσιαλδημοκρατικές στρατηγικές στον 20ό αιώνα: επισημάνσεις για μια πολιτική κοινωνιολογία», στο Η. Κατσούλης (επιμ.), *Νέα σοσιαλδημοκρατία: περιεχόμενα πολιτικής, θεσμοί, οργανωτικές δομές*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σ. 77-103.

Σεφεριάδης, Σ.Ι. (2006). «Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: μια αποτύπωση», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τόμ. 27, σ. 7-43.

Σεφεριάδης, Σ.Ι. (2008). «“Περιβάλλον”, κοινωνικά κινήματα και οι τρεις μέριμνες της συγκρουσιακής πολιτικής», στο Μ. Κούση, C. Tilly (επιμ.), *Οικονομικές και κοινωνικές συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική*, μτφρ. Κ. Αθανασίου, Ι. Ιακωβίδου, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ. 13-30.

Σεφεριάδης, Σ.Ι. (υπό έκδοση). *Πολιτική χωρίς αναγωγισμούς: σχεσιακές διαδρομές στην ιστορική σοσιαλδημοκρατία, την ευρωπαϊκή ανεργία και το ελληνικό εργατικό κίνημα*.

Σπουρδαλάκης, Μ. (1988). *ΠΑΣΟΚ: Δομή, εσωκομματικές κρίσεις και συγκέντρωση εξουσίας*, Αθήνα: Εξάντας.

Σπουρδαλάκης, Μ. (1998). «Από το “κίνημα διαμαρτυρίας”, στο “νέο ΠΑΣΟΚ”», στο Μ. Σπουρδαλάκης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ: Κόμμα – Κράτος – Κοινωνία*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 15-74.

Ψημμένος, Ι. (1995). *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια – Κοινωνικός αποκλεισμός από την Αθήνα*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Έρευνες και δημοσιεύματα στον ελληνικό και τον ξενόγλωσσο Τύπο

Ι. Ερευνητικές εργασίες

- Statewatch. «“The Enemy within”: EU plans the surveillance of Protestors and the Criminalization of Protest», διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.statewatch.org/news/2001/aug/protest.pdf> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Statewatch. «An Italian View of “Public Order Policing” Italian Style, Genoa, 19-20-21 Ιουλίου 2001, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.statewatch.org/news/2002/jul/08genoa.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- INE – ΓΣΕΕ. (2002). «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», *Ετήσια Έκθεση*, τόμ. 4, Αθήνα.
- INE – ΓΣΕΕ. (2006). «Η μετεγκατάσταση των επιχειρήσεων και των επιπτώσεών τους στην εγχώρια αγορά», *Ετήσια Έκθεση*, τόμ. 8, Αθήνα.
- Ιωακείμογλου, Η. (2003). «Η ΟΝΕ και οι μισθοί στην Ελλάδα», *Ενημέρωση ΙΝΕ – ΓΣΕΕ*, τόμ. 91, Ιανουάριος, σ. 18-20.
- Κουζής, Γ. (2001). «Εργασιακές σχέσεις και ευρωπαϊκή ενοποίηση: ευελιξία και απορύθμιση ή αναβάθμιση της εργασίας;», *Μελέτες ΙΝΕ – ΓΣΕΕ*, τόμ. 14, Αθήνα.
- Κρητικίδης, Γ. (2000). «Δομή της απασχόλησης και αγορά εργασίας στην Ελλάδα», *Ενημέρωση ΙΝΕ – ΓΣΕΕ*, τόμ. 66, σ. 14-27.
- Μπαγκαβός, Χ., Παπαδοπούλου, Δ. (2003). «Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική», *Μελέτες ΙΝΕ – ΓΣΕΕ*, τόμ. 15, Αθήνα.
- Ρομπόλης, Σ. (1999). «ΟΝΕ, μισθοί, ανεργία και κοινωνική ασφάλιση», *Ενημέρωση ΙΝΕ – ΓΣΕΕ*, Ιανουάριος, σ. 12-17.
- Φακιδόλας, Ρ. (1998). «Μετανάστευση», στο Ξ. Πετρινιώτη, Γ.Φ. Κουκουλές (επιμ.), *Επετηρίδα Εργασίας 1998*, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

II. Δημοσιεύματα εφημερίδων .

- Κουκλάκη, Δ., Μανωλάς, Χ., Ρούτσης, Χ., Χαραλαμπάκης, Μ. «Με δύο σφαίρες στο κεφάλι δολοφόνησαν 20χρονο διαδηλωτή», *Τα Νέα*, 21-22/07/2001.
- Μπέρση, Ε. «Η παγκοσμιοποίηση μετράει νεκρούς», *Καθημερινή*, 21/07/2001.
- Πελώνη, Α. «Οι καραμπινιέροι χτύπησαν πίσωπλάτα», *Τα Νέα*, 21-22/07/2001.
- Σερετάκης, Ν. «Το ΚΚΕ, το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης και η αλήθεια για το Φόρουμ», *Ριζοσπάστης*, 26/01/2003, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=1614589>.

Casarini, L. «The body as a weapon for civil disobedience», μτφρ. J.M. Cuevas, *La Jornada*, 15/10/2000, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/s26/praga/bianche.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Casarini, L. «No more white overalls anymore», μτφρ. T. Seay, *Il Manifesto*, 21/08/2001. Διαθέσιμο στα αγγλικά στο διαδικτυακό τόπο <http://www.ecn.org/valkohaalarit/english/casarini.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Casarini, L. *Corriere Della Sera*, 21/07/2001.

Ramonet, I. «Désarmer les marchés», *Le Monde Diplomatique*, 1/12/1997, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.france.attac.org/articles/d-sarmer-les-march-s-0> (τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2012).

«Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ», *Ριζοσπάστης*, 26/01/2001.

«Αυτός είναι ο ιμπεριαλισμός: το G8 ματοκύλησε τη Γένοβα», *Ριζοσπάστης*, 21/07/2001.

«Βαριά σκιά στην παγκοσμιοποίηση», *Καθημερινή*, 21/07/2001.

«Ετοιμοι για τη μεγάλη σύγκρουση», *Τα Νέα*, 21-22 /07/2001.

«Έτσι σταμάτησαν έναν εικοσάχρονο: τρομάζει τους “8” ένα νέο ‘68», *Τα Νέα*, 21-22/07/2001.

«Γένοβα, τάφος του G8», *Η Εποχή*, 22/07/2001.

«Ο χαφιεδισμός παγκοσμιοποιείται», *Η Εποχή*, 22/07/2001.

«Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στη Φλωρεντία: αντιπαράθεση με τον ιμπεριαλισμό και τα στηρίγματά του», *Ριζοσπάστης*, 7/11/2002, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.rizospastis.gr/storyPlain.do?id=1501919&action=print>

«Συλλαλητήριο για τη Μακεδονία, 14 χρόνια μετά» (αναδημοσίευση), *Μακεδονία*, 07/04/2008.

La Stampa, 20/07/2001.

La Repubblica, 20/07/2001.

- Έντυπο αρχείο της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* (1999-2006)

Ενδεικτικά δημοσιεύματα

«Δικαίωμά τους λόγω Σένγκεν», *Ελευθεροτυπία*, 20/07/2001.

«Νεκροί από σφαίρες στη Γένοβα της παγκοσμιοποίησης: Δολοφονούν στο χρυσούν παραπέτασμα», *Ελευθεροτυπία*, 21/07/2001.

Γιαννόπουλος, Α. «Χτυπούσαν στο ψαχνό», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 22/07/2001.

Δάμα, Γ. «Ιταλικό ξύλο σε ελληνικό πλοίο», *Ελευθεροτυπία*, 20/07/2001.

Δάμα, Γ. «Όλα έγιναν με τη συγκατάθεση της Αθήνας», *Ελευθεροτυπία*, 21/07/2001.

Ελευθεροτυπία, 28/05/1997.

Ελευθεροτυπία, 28/05/1997.

Ελευθεροτυπία, 09/01/1999.

Ελευθεροτυπία, 19/04/2001.

Ζηργάνος, Ν., Λεοντόπουλος, Ν. «Εργατικά ατυχήματα στα ολυμπιακά έργα: παράπλευρες ζημιές στην “Αθήνα 2004”», *Ελευθεροτυπία*, 2/05/2004, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.iospress.gr/ios2004/ios20040502a.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Ιός. «Ντοκουμέντο για την ασφάλεια του 2004: το καλοκαίρι της καταστολής», *Ελευθεροτυπία*, 14/03/2003, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.iospress.gr/ios2003/ios20030316a.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Ιός. «Η μακεδονική ύφεση μετά δέκα έτη», *Ελευθεροτυπία*, 11/06/2002.

Καραγιώργος, Β. «Ανοιχτή Πόλη: Γένοβα 14-22 Ιουλίου», *Ελευθεροτυπία*, 08/07/2001.

Κοχαϊμίδου, Ε. «Νεκρή Δημοκρατία», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 22/07/2001.

Μπόλαρη, Μ. «Και εγένετο το Φόρουμ» (συνέντευξη στον Δ. Νανούρη), *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 02/02/2003.

Σωτήρχου, Ι. «Θα είμαστε ανυπάκουοι», *Ελευθεροτυπία*, 20/07/2001.

Σωτήρχου, Ι. «Χρώματα και φαντασία κατά του αποκλεισμού», *Ελευθεροτυπία*, 21/07/2001.

Τσίτας, Θ. «Τελικά δεν την έκαναν Σιάτλ», *Ελευθεροτυπία*, 01/10/2000.

Φαλκατσέλης, Α. «Περιμένοντας την Πορεία όπως οι άλλοι το Πάσχα», *Ελευθεροτυπία*, 18/07/2001.

Χατζηκυριακού, Λ. «Φοβήθηκαν τους Δαναούς», *Ελευθεροτυπία*, 20/07/2001.

Πολιτικά κείμενα και κινηματικά έντυπα

Assemblée Nationale du 19 Septembre 1998. *La Charte du Milan*, Centro Socialo «Leon Cavallo», 19/08/1998, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://archives.samizdat.net/27mars/00b.htm> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

- Berlinguer, E. (1982). *After Poland*, μτφρ. A. Bronda, S.Bodington, Spokesman.
- Blair, T. (2002). «Ο τρίτος δρόμος: μια νέα πολιτική για το νέο αιώνα», στο Η. Κατσούλης (επιμ.), *Νέα σοσιαλδημοκρατία: Περιεχόμενα πολιτικής, θεσμοί, οργανωτικές δομές*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Captured ...on Film: Drop the Charges. Set them Free* (Σεπτέμβριος 2003). Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.statewatch.org/news/2003/jul/leaflet1.pdf> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Commission of the European Communities. *Proposal for a Council Framework Decision on Combating Terrorism*, Brussels, 19/09/2001, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.statewatch.org/news/2001/sep/terrorism.pdf> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- European Marches against Unemployment*, διαθέσιμο στο <http://www.euromarches.org/english/96/first.htm> (τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2014).
- Genoa Social Forum. *Proposal for the Development of the Manifestations of Public Square*, Genoa, 19-21 Ιουλίου 2001 (ιδιωτικό αρχείο).
- Holidays in Prag : Από τις διαμαρτυρίες για την παγκοσμιοποίηση στην παγκοσμιοποιημένη εξέγερση*, Εκδόσεις Αναρχικών από την Αθήνα, Σεπτέμβριος 2000 (ιδιωτικό αρχείο).
- <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Marcellus, O. (2003). «People's Global Action: The Grassroots go Global», στο Notes from Nowhere (επιμ.), *We are everywhere: The Irresistible Rise of Global Anti-Capitalism*, New York: Verso, σ. 102-106.
- Peoples' Global Action (P.G.A), *Hallmarks*, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/en/#hallmarks> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Pour des Marches Européennes Contre le Chômage au Printemps '97*, διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο <http://www.euromarches.org/français/96/premier.htm> (τελευταία πρόσβαση: Φεβρουάριος 2014).
- Pour une Marche Européenne Contre le Chômage, la Précarité et les Exclusions*, διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο <http://www.euromarches.org/français/96/floa1.htm> (τελευταία πρόσβαση: Φεβρουάριος 2014).
- Subcomandante Marcos, Chomsky, N., Klein, N. (2004). *Ya Basta! 10 Years of the Zapatista Uprising. Writings of Subcomandante Insurgente Marcos*, United Kingdom: AK Press.
- Tute Bianche (Σεπτέμβριος 2000). *Μανιφέστο του κινήματος των διαδηλωτών με τα λευκά*, μτφρ. Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, (ιδιωτικό αρχείο).

- Whitaker, C. (2009). «The World Social Forum as Open Space», στο J. Sen, P. Waterman (επιμ.), *World Social Forum: Challenging Empires*, Canada: Black Rose, σ. 81-93.
- World Parliamentary Forum (2001). *Διακήρυξη του Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Φόρουμ, Πόρτο Αλέγκρε*, (ιδιωτικό αρχείο).
- World Social Forum (29 Ιανουάριου 2001). *Διακήρυξη της Οργανωτικής Επιτροπής του 1ου Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ* (ιδιωτικό αρχείο).
- World Social Forum (Φεβρουάριος 2002). *Call of Social Movements, 2nd World Social Forum*, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://www.movsoc.org/html/call_2002_english.htm (τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2013).
- World Social Forum (Ιανουάριος 2001). *World Social Forum Call*, Porto Alegre, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.communitycurrency.org/WSF.html> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- World Social Forum (2001). *Charter of Principles*, Porto Alegre, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4&cd_language=2 (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2014).
- Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003 (Δεκέμβριος 2002). *Θα είμαστε όλοι εκεί*, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://athens.indymedia.org/post/50579/> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).
- Αντιεξουσιαστική Κίνηση – Salonica 2003 (12/06/2003). *Να αντισταθούμε, ενάντια στις κόκκινες ζώνες των αφεντικών, ενάντια στις ζώνες της καθημερινής ζωής*, (ιδιωτικό αρχείο).
- Διεθνής Δράση (Σεπτέμβριος 2001). *Στην παγκοσμιοποίηση της βαρβαρότητας, την πείνα, την ιμπεριαλιστική τρομοκρατία και το θρησκευτικό φανατισμό να αντιτάξουμε την αντιπολεμική διεθνιστική δράση, την παγκοσμιοποίηση της ελπίδας*, (ιδιωτικό αρχείο).
- Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (2007). «Η αλληλεγγύη είναι το όπλο μας: διεθνιστική δράση», *20 Χρόνια για τις Ελευθερίες και την Ελευθερία, Ιστορικό του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Αθήνα.
- Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (2007). *20 Χρόνια για τις Ελευθερίες και την Ελευθερία, Ιστορικό του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Αθήνα.
- Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Διαδήλωση της Γένοβας (Ιούλιος 2001). *Ένας Άλλος Κόσμος είναι Εφικτός!* (ιδιωτικό αρχείο).
- Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (17/01/2003). *Ο λαός της διαδήλωσης του Ναυπλίου*, (ιδιωτικό αρχείο).
- Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (27/01/2003). *Συγκροτείται το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ*, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://athens.indymedia.org/post/61306/> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Εσωτερικός Εχθρός (Φθινόπωρο 2004). *Θεσσαλονίκη – Ιούνιος 2003: Μια κριτική αποτίμηση*, (ιδιωτικό αρχείο).

Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (26/03/1996). *Το Πρόγραμμα του ΚΚΕ*, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://www.kke.gr/15o_synedrio/to_programma_toy_kke?morf=0 (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Κορωνάκης, Τ. (συνέντευξη). «Οδηγός του ΣΥΡΙΖΑ οι αξίες της ριζοσπαστικής Αριστεράς και οι σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες», *Αυγή*, 03/03/2015.

Κωνσταντόπουλος, Ν. (συνέντευξη). «Από τη Γένοβα με ελπίδα», *Ελευθεροτυπία*, 22/07/2001.

Νεολαία Συνασπισμού Θεσσαλονίκης (Σεπτέμβριος 2000). *Πράγα του ακτιβισμού – η φαντασία στο κίνημα*, (ιδιωτικό αρχείο).

Νεολαία Συνασπισμού (Σεπτέμβριος 2001). *Για τη διεθνή δράση*, (ιδιωτικό αρχείο).

Οργανωτική Επιτροπή 4ου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ. *4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ: Τα κινήματα συζητούν και αντιστέκονται. 4 – 7 Μαΐου 2006*, (ιδιωτικό αρχείο).

Πάντως καλά κάναμε που πήγαμε: Μια κάπως αργοπορημένη κριτική στα γεγονότα της Πράγας, Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2001, (ιδιωτικό αρχείο).

Παροξυσμός, Αργίνιο, Σεπτέμβριος 2000, (ιδιωτικό αρχείο).

Πρωτοβουλία Αγώνα – Θεσσαλονίκη 2003 (Ιούλιος 2002). *Θεσσαλονίκη 2003: Να υψώσουμε νέο τοίχο, ατίθασο απέναντί τους*, (ιδιωτικό αρχείο).

Πρωτοβουλία Γένοβα –2001 (Ιούλιος 2001). *Παγκοσμιοποιήστε την αντίσταση*, (ιδιωτικό αρχείο).

Πρωτοβουλία για το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (Νοέμβριος 2002). «Κάλεσμα των ευρωπαϊκών κοινωνικών κινήματων», στο *Αν θες να ονειρεύεσαι, ζύπνα*, (ιδιωτικό αρχείο).

Ρινάλντι, Ρ. (Νοέμβριος 2002). «Να ιδρύσουμε και να δυναμώσουμε το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ», στο *Αν θες να ονειρεύεσαι, ζύπνα*, (ιδιωτικό αρχείο).

Σπάρτακος (Μάιος 2001). Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://www.okde.org/spartakos/keimena/s59_davanelos.htm (τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2012).

Συνασπισμός (25 /06/1992). *Πολιτική απόφαση του Ιου Συνεδρίου του ΣΥΝ*. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13386> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου (14-17 Μαρτίου 1996). *Πολιτική απόφαση 2ου Συνεδρίου της Αριστεράς και της Προόδου*,. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.syn.gr/downloads/apofasi2ou.pdf> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου (22/07/2001). *Ο ΣΥΝ καταδικάζει τη βίαιη και απροσχημάτιστη εισβολή των αστυνομικών δυνάμεων της Ιταλίας στο Κοινωνικό Κέντρο της Γένοβας (GSF)*. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2700> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Συνασπισμός της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας (9-12 Δεκεμβρίου 2004). *Πολιτική απόφαση του 4ου Συνεδρίου του Συνασπισμού της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας* Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.syn.gr/downloads/apofasi4ou.pdf> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Συνέλευση Αναρχικών (Ιούνιος 2003). *Ένας άλλος πόλεμος είναι εφικτός, ο κοινωνικός ταξικός*. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://squathost.com/a_deltio/gr/d23_sum.htm (τελευταία πρόσβαση: Φεβρουάριος 2013).

Συνθήκη Σένγκεν, διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/index_en.htm (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).

Συντρόφισσες-οι, μέλη του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ από το μπλοκ της ανυπακοής (30/06/2003). *Εχθρός μας είναι ο φόβος*, (ιδιωτικό αρχείο).

Χώρος Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς (01/10/2002). *Θέσεις διαλόγου του «Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς»: Η Αριστερά μπροστά στις νέες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις*, Διαθέσιμο στο: <http://www.ananeotiki.gr/el/readArchives.asp?catID=2&subCatID=0&page=66&textID=524> (τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015).